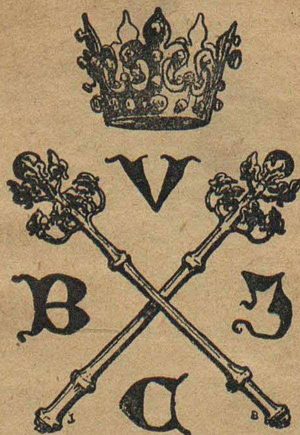
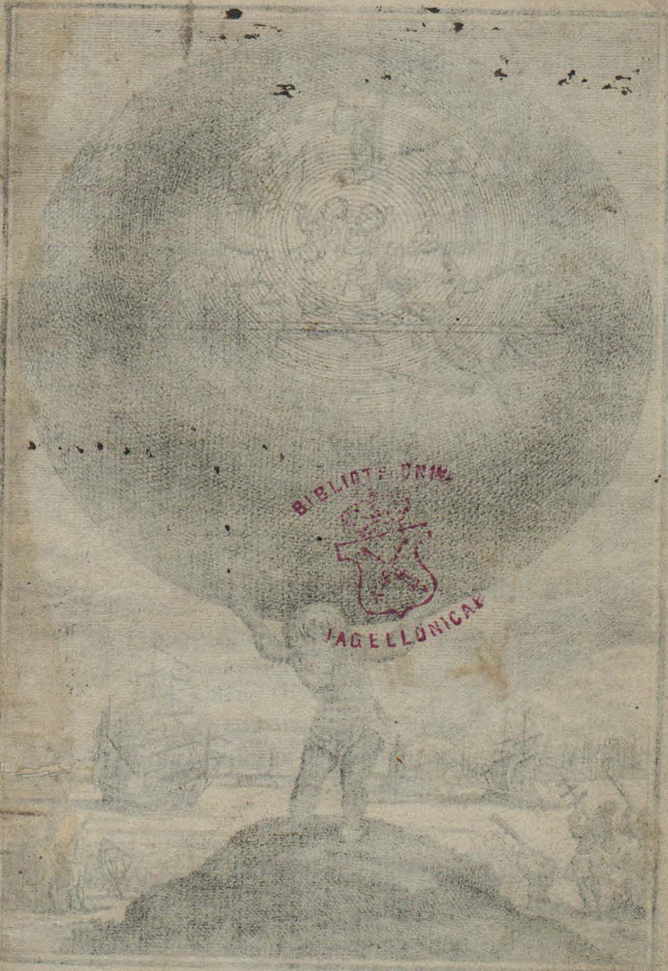

V
B J
C
30340
Mag. St. Dr.

Darowane F. Matyskow
d. 23 sierp. 1869.

Czoło.

w Warszawie u Michała Grela.

Jos: Vincentii Plebankiewicz Ord. Praed.

D

DO

XX

PO

w kt

czyli

Z F

X

J. K.

ATLAS DZIECINNY

CZYLI

NOWY SPOSOB

DO NAUCZENIA DZIECI GEOGRAFII, KROTKI, ŁATWY, Y NAYDOSKONALSZY

PRZEZ

PRZYŁĄCZONE NOWEY INWENCYI

XXIV. KART GEOGRAFICZNYCH

Z WYKŁADEM ONYCHŻE,

ZAWIERAIĄCY

DOKŁADNIEYSZE OPISANIE

POLSKI Y LITWY

TUDZIEŻ

NAUKĘ O SFERZE

w ktorey obroty Gwiazd y Planet, *Systemata* czyli rozporządzenie świata, używanie Globu, wymiar drog Geograficznych dawny y teraźnieyszy, są opisane.

Z Francuskiego przełożony, powiększony, y poprawiony

PRZEZ

X. DOMINIKA SZYBIŃSKIEGO

Scholarum Piarum.

W WARSZAWIE, 1772.

Nakładem Michała Groella,

J. K. MCi Bibliopoli y Kommissarza Nadwornego.

PRZEDMOWA
DO
CZYTELNIKA.

Wielką winniśmy wdzięczność tym, ktorzy nowe w naukach czynią wynalazki, iako czyniącym istotną przysługę rozumowi ludzkiemu, y naszemu wiekowi przystępuiącemu co raz do większego światła: daleko większą winniśmy tym, ktorzy wynalezione nauki ku poiętności (zwłaszcza młodzi) ułatwiaią. Wiek albowiem życia ludzkiego słaby y krotki, nie iest proporcyonalny mnogości y rozmaitości pomnażaiących się sztuk; iako mdły żołądek obciążony wielością potraw, ani ie strawić, ani w dobrą krew obrocić potrafi: tak człowiek chcący naturalne rozumowi swemu sprawić ukontentowa-

 nie,

nje, gdy ſię do nabycia rozmaitych rzuci umieiętności, pierwey przy uczeniu ſię ich, ſiły ſtarga y życie zakończy, niż upragnioney z rożnych wiadomości pociechy, albo iakiego pożytku doſtąpi. Mogę więc mowić, iż czaſow naſzych więcey ułatwiaiące ſpoſoby, y krotſze wynalezione doſtąpienia pomienionego celu drogi, ſzacowane bydź powinny; niżeli nowe wznawiaiące ſię rozumowi zabawy, te bowiem ciężaru, y pracy przyczyniaią z zatamowaniem częſtokroć drogi do wydoſkonalenia ſię we wſzyſtkim: tamte dodaią ulgi, łatwością wabią, y toruią gościeniec do doſtąpienia zaſzczytu w każdym Kunſzcie.

Młode lata nayſpoſobnieyſze do wſzyſtkiego, przy ſwoiey czſtęſtokroć porywczości, kręte do nabycia rożnych umieiętności przebywaią drogi: Kontentuiąc ſię iedynie prac ſwoich pożytkiem zapominaią mozołow, a częſtokroć przy zbywaiących łatwieyſzych ſpoſobach, pozbywaią z pamięci niepotrzebne przyczynione trudności wraz z iſtotą nauki: ſłuſzna więc ochraniać ſiły ludzkiego dowcipu, oſzczędzać czas, zachowuiąc go z młodą poiętnością

do

do pożytecznieyszych y przyzwoitszych życiu ludzkiemu zabaw.

Poprzedzaiące uwagi dosyć wielką zaletę tey Xiążecce sprawićby powinny: spodziewam się iednak, że nierownie większą sprawi doświadczenie podanego w niey nauczenia się Geografii sposobu.

Sposob ten pokazywania dzieciom Geografii na Mapkach bez napisow gdzie Krolestwa, Prowincye, miasta, rzeki, gory, &c. samemi tylko znaczkami ponotowane są, nowy wcale, ale do spamiętania y nauczenia się w krotkim czasie, bardzo skuteczny, Figurze pozycyi, y rozmaicie pokryślonym mieyscom, przypatruiąc się Dziecię, wlepi w umyśle swoim obrazek Krolestwa, prowincyi, miasta &c. tym sposobem pamięć iego nie będzie się przywięzywała do napisanych y zagęszczonych tu y owdzie słow, ale do sytuacyi mieysc, gdzie słowa czyli imiona te, a nie inne, służyć powinny: pamięć mowię młoda nie będzie się spuszczała na bystre oko wyczytuiące, coby napisane było do razu przeczytawszy powiedzieć; ale gotowa będzie według wyrytey Kraiu sytuacyi

tuacyi zgadnąć wſzyſtko, rozpiſać, y rozporządzić z pamięci, gdzie ktore miaſta, zamki, porty, rzeki, &c. wyryſowane bydź powinny. W takiey więc pamięci początki Geografii umieſcione, gruntownieyſze y trwalſze nierownie ſą, niżeli te, ktorych z ſzukania y wyczytania na Mappach nabywaią Dzieci.

W krociuteńkich pytaniach każdego Narodu y Państwa wyrażony ieſt charakter, Rząd, Religia, podział Kraiu, miaſta znacznieyſze, Porty, Gory, Granice, rozległość, &c. Własnego zaś Kraiu ſtarałem ſię doſtatecznieyſze dać opiſanie, aby Dzieci z pierwiaſtek lat zaczęli poznawać ſwoię doſkonaley Oyczyznę, y nie były Cudzoziemcami y przychodniami w ſwoim właſnym Kraiu. Uyrzyſz więc tu Polſkę na trzy potężne podzieloną Prowincye: Każdą Prowincyą na Woiewodztwa y Ziemie, a każde Woiewodztwo y Ziemia, nayprzod ci wyſtawi Rzeki, 2. Miaſta Stołeczne: 3 Powiaty z Staroſtwami Grodowemi y niegrodowemi, Sądami, Jurysdykcyami &c. 4 Mieyſca Seymikow, gdzie liczba Poſłow y Deputatow wyrażona zawiera

wiera ſię. 5 Na koniec wiadomość w ſzczegulności o każdym Woiewodztwie, gdzie namienia ſię początek y dawny rząd iego, Herb, liczba Senatorow więkſzych y mnieyſzych: y Miaſteczka w każdym Woiewodztwie znacznieyſze, y inne tym podobne do wiadomości potrzebne uwagi. Wſzyſtko to ile ſzczupłość Mapki pozwoliła, referuie ſię do położonych znaczkow liczbą albo literami wyrażaiących ſię na karcie Kroleſtwa Polſkiego, y Kroleſtwa Pruſkiego, gdzie wyraźniey Pruſy Polſkie ſą wytknięte.

Do tych czas w Języku naſzym Polſkim nie miały dzieci tey łatwości, aby razem z opiſaniem Kraiow mieli iakieś wyobrażenie pozycyi ich: ta Kſiążeczka będzie dla nich arcy wygodna, bo ią przy ſobie maiąc, mogą ſię obeyść bez dużych Atlaſow, ktore doſkonalſzemu niż dziecinnemu ſłużą bardziey wiekowi: a na to miaſt, w tych przyłączonych maleńkich Mapkach, według opiſanych znaczkow łatwo im będzie wſzyſtko znaleść.

Przy końcu Informacya o Sferze y używaniu Globu także do poięcia dziecinnego

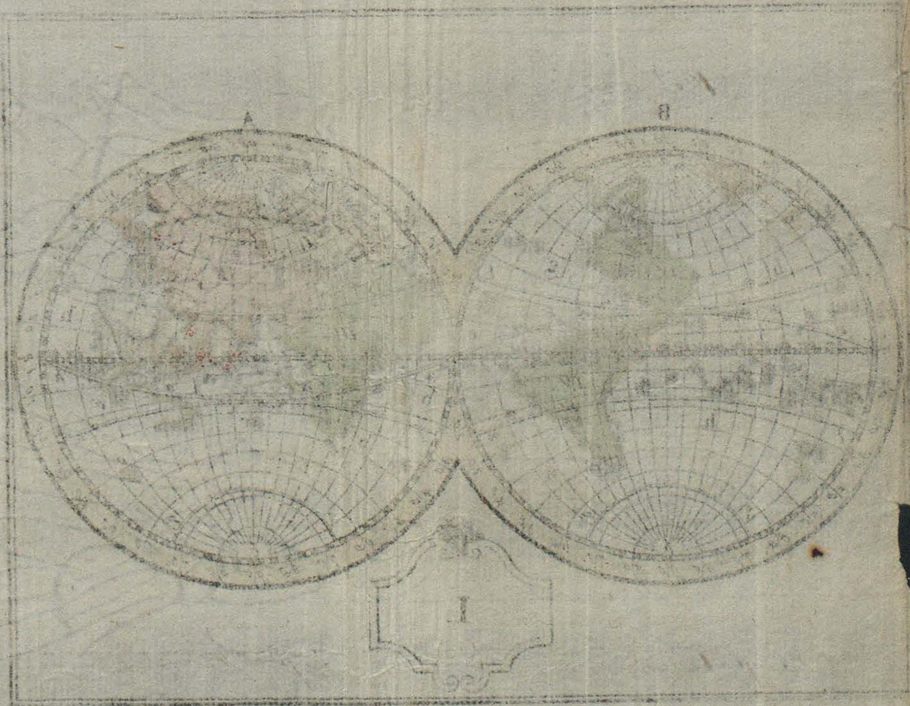
ieſt

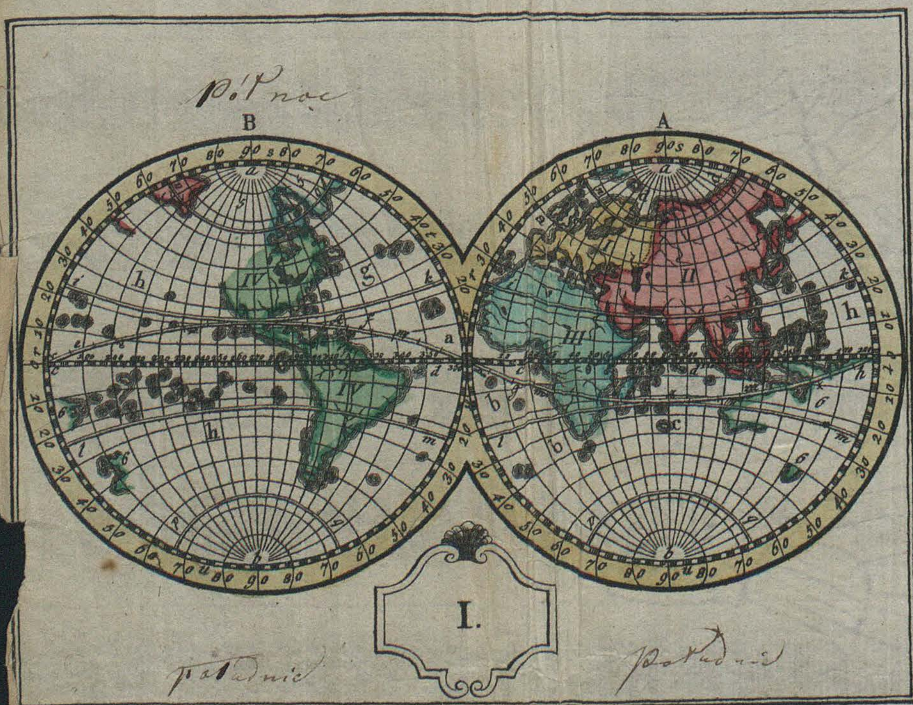
ieſt akkomodowana, terminow w niey iednak Łacińſkich lub Greckich w uſtawicznym używaniu będących, y poſpolicie wziętych, nie zdawało mi ſię odmieniać: aby młode rozumy według wykwintnego terminow braku informowane, ſłyſząc ordynaryine w tey umieiętności wyrazy, nie zdumiewały ſię, iak na niewyrozumiałe Swingi pytania. Przyłączyłem atoli terminy toż ſamo wyrażaiące po Polſku, dla ſatysfakcyi tych, ktorzy Polſkiego ięzyka obſitość w odmianie naywzięt ſzych terminow radziby chcieli ſłyſzeć.

Na oſtatek wyczytawſzy y ſprobowawſzy tego nauczania Geografii ſpoſobu rozſądny nauczyciel, ieżeli nie z okraſy y kſztałtu rzeczy, to z ſkutku, to ieſt z obſitego dzieci profitu, pochwali Autora przedſięwzięcie: a moię w ocyzyſtym Języku Narodowi przyſługę.

ATLAS DZIECINNY.

I.

ATLAS DZIECINNY

CZYLI

NOWY SPOSOB DO NAUCZENIA DZIECI GEOGRAFII. KROTKI ŁATWY Y NAYDOSWIADCZENSZY.

ROZDZIAŁ I.

W ktorym ſię explikuią Terminy Geograficzne, y co znaczy pierwſza Karta Geograficzna.

Pytanie. Co to ieſt Geografia?

Odpowiedź.

Jeſt opiſanie Matematyczne, Fizyczne, y Polityczne całey Ziemi.

Pyt. Co wyraża I. Karta?

Odp. Wyraża okrąg Ziemi na dwie połowy rozcięty; a te połowy czyli części nazywaią ſię Hemiſpheria.

P. Takowe wyobrażenie Okrągu Ziemi czy ma iaki fundament?

O. Ma, bo ſię na początkach Matematyki y regułach Optyki funduie. Wyſtaw ſobie naprzykład, kulę wydrążoną, albo banię ſzklaną, na ktoreyby Kroleſtwa, Prowincye, linie, y cyrkuły (iak zwyczaynie na Globach Ziemſkich Geograficznych widziemy) wyryſowane były. Daymy to iż na boku tey ſzklaney bani, na linii ktora ſię nazywa Aequatorem, ieſt dziureczka przy liczbie czyli graduſie 90 albo 270 patrz pilno przez tę dziurkę, a wprzod ſtronę bani od oka papierem okryi: zobaczyſz drugą ſtronę podobniuſieńką do iedney wyryſowaney połowy świata, to ieſt, do Hemiſpherium A. B.

P. Możnali z inney ſtrony te dwa Hemiſpheria okrąg Ziemi pokazuiące zryſowac?

O. Można: to ieſt w poſrzodku tych okręgow wyſtawić Polos, w ten czas linie nazwane *Meridiani*, czyli Południowe będą proſtemi liniami; *Paralellae* zaś, czyli rowno odległe ſtaną ſię cyrkułami, z iednego cenrrum na Polu zaſadzonego zryſowanemi. Aequator ſtanie ſię takowego okręgu Cyrcumferencyą. A w tedy chcąc w około obiechać y opiſać ziemię, trzeba ſię brać w proſt od iednego Polu iako od punktu pewnego, do drugiego; y ciągnąć wſkroś linią od tamtego do tego Polu.

P. Co

P. Co za mankament wynika z Matematycznego ryſunku Ziemi, tak pierwſzym iako y drugim wzwyż przerzeczonym ſpoſobem?

O. Oto ten że na Globie, czyli Kuli Ziemi, ſą cyrkuły prawdziwe: a zaś na ryſowaney na Karcie Kuli nie mogą bydź cyrkuły prawdziwe, ale linie nakrzywiane czyli iakieś części cyrkułu.

P. Wielorakie ſą Karty Geograficzne?

O. Czworakie: Powſzechne czyli ogolne, Generalne, ſzczegulne, y Partykularne.

P. Co to ieſt Karta Geograficzna Powſzechna czyli Ogolna?

O. Jeſt ta ktora całą Kulę Ziemi reprezentuie, iako to ieſt: ta Karta, ktorą teraz explikuiemy.

P. Co to ieſt Karta Generalna?

O. Jeſt ta, ktora iaką część Ziemi wyraża, iako to Karta II. XX. XXI. y XXII.

P. Co to ieſt Karta Szczegulna?

O. Jeſt ta ktora wyraża albo iakie Państwo, albo Kroleſtwo, albo Rzeczpoſpolitą, iako ſą wſzyſtkie inne w tey Kſiążce położone Karty rozmaitych Kraiow: nazywaią ſię inaczey Chorograficzne.

P. Co to ieſt Karta Partykularna?

O. Jeſt ta ktora nam wyſtawia przed oczy iakie mieyſce partykularne, iako to

Prowincyi, Powiatu, Ziemi &c. Takowe Karty nazywaią ſię inaczey Topograficzne.

P. Czyli ieſzcze iaki inny gatunek Kart znayduie ſię?

O. Znayduią ſię Karty Morſkie, y Hydrograficzne, ktore Morza, Jeziora, y bieg rozmaitych rzek wyrażaią.

P. Co uważać należy w podziele okręgu Ziemi według reguł Matematycznych uczynionym?

O. Uważać należy pewne punkta, od ktorych wychodzą cyrkuły, a te na krzyż przecinaią inne cyrkuły: iednakże po więkſzey części, nie mogą ſię na Karcie inaczey wyryſować, tylko iakby proſte linie, iako na teyże Karcie miarkować możeſz.

P. Jak ſię nazywaią punkta o ktorych namieniłeś?

O. Poli albo Bieguny świata. Ponieważ imaginować ſobie potrzeba, że Kula Ziemi obraca ſię na oſi, ktorey dwa końce na tych biegunach dwoch, ſzybko chodzą z obudwoch ſtron na przeciwko ſiebie: tak właśnie, iak z piaſty wychodzące oſi końce, na ktorey koło obraca ſię, pokazuią ſię.

P. Wiele ieſt takich punktow czyli Biegunow?

O. Jeſt ich dwa, ktore ſą naznaczone literami *a. b.* Ich mieyſce w cyrcumferencyi dwoch

dwoch Hemisferiow zawſze ieſt na przeciwko ſiebie po końcach diametru.

P. Co to ieſt Punkt a?

O. Jeſt to biegun Połnocny czyli *Polus Arcticus*, ktory na ſamę Połnoc leży, dla tego nazywa ſię *Arcticus*. Ponieważ pod Konſtellacyą nazwaną Arctos mieyſce mu Matematycy naznaczaią.

P. Co to ieſt Punkt b.?

O. Jeſt to Biegun świata Południowy, czyli *Polus Antarcticus*, ktory ku ſtronie Południowey leży: dla tego zaś nazywa ſię *Antarcticus*, iż na przeciwko Arctika mieyſce ma.

P. Jaki ieſt podział Cyrkułow na Kuli Ziemi zryſowanych?

O. Dwoiaki, ieden na Cyrkuły większe, a drugi mnieyſze, y ten ieſt naypoſpolitſzy podział.

P. Ktore ſą Cyrkuły większe, y iak ſię nazywaią?

O. Są te: Linia Rownonocna, czyli *Linea Aequinoctialis*. *Ecclíptica*, czyli linia ta, na ktorey zaćmienia przypadać zwykły, y linie południowe czyli *Meridiani*.

P. Ktore ſą Cyrkuły mnieyſze?

O. Są te: Linie rownoodległe czyli po łacinie *Paralellae*. Odwrotne cyrkuły, czyli *Tropici*, y Biegunowe, czyli *Circuli Polares*.

P. Co to ieſt Linia Rownonocna czyli Aequator *albo* Circulus Aequinoctialis?

O. Jeſt to wielki Cyrkuł w około Kuli Ziemney iednakowo odległy od obydwoch Biegunow świata.

P. Jak ſię wyraża takowy Cyrkuł na mappie Kulę Ziemną na dwie części przeciętą reprezentuiącey?

O. Wyraża ſię w linią proſtą, ktora tu pod znaczkami *c. d.* znayduie ſię. Zeglarze morſcy iednym ſłowem zowią ią linią. My zaś dla tego nazywamy ią Rownonocną, iż gdy do niey przyidzie ſłońce, tedy po całym świecie dzień ſtaie ſię rowny nocy: a to dwa razy na rok przypada w mieſiącu Marcu y Wrześniu.

P. Co za własność pomienionego Cyrkułu Rownonocnego upatruieſz?

O. Upatruię tę, iż dzieli Kulę Ziemną na dwie rowne części Połnocną y Południową.

P. Na wiele cząſtek dzieli ſię Cyrkuł Rownonocny to ieſt Aequator, iako też y inne Cyrkuły?

O. Dzieli ſię Aequator y inne Cyrkuły na 360 cząſtek, ktore ſię poſpolicie zowią graduſami.

P. Wiele wynoſi ieden Aequatora gradus?

O. Wynoſi 15 mil Niemieckich, a mila Niemiecka zabiera czaſu godzinę y 40 minut.

Zaczym

Zaczym według Komputu mamy mil Niemieckich w około Ziemi 5400.

P. Co to ieſt Ekliptyka?

O. Jeſt to także ieden z więkſzych Cyrkułow, leży na tey Karcie pod znaczkiem liter: *e. f. g. h.* mało co do Ziemiopiſtwa należy, ſzczegulnie tylko do zrozumienia odwrotnych Cyrkułow czyli Tropikow ſłuży. Imię tego Cyrkułu wzięte ieſt od ſłowa *Ecclipſis* Zaćmienie; ponieważ na nim zaćmienia Słońca y Xiężyca przypadaią.

P. Ktore to ſą Meridiani, czyli Południowe linie na Kuli Ziemney zryſowane?

O. Są to także wielkie Cyrkuły przechodzące przez Polos, albo Bieguny świata z iedney y z drugiey ſtrony, przecinaią na krzyż Rownonocny Cyrkuł czyli Aequatora, y otaczaią Kulę Ziemną w około, patrz go na Karcie pod literami *a. b.*

P. Dla czego nazywaią ſię Cyrkuły Południowe?

O. Dla tego, iż gdy Słońce przyidzie na ten Cyrkuł y ſtanie na linii Południowey, wſzyſcy wciąż ludzie od wierzchu aż do ſpodu Ziemi, na niey mieſzkaiący, maią Południe iedneyże godziny: a przeciwnym ſpoſobem z drugiey ſtrony pod połową tegoż ſamego Cyrkułu, czyli linii Połnocney poł obręczu zoſtaiący obywatele, maią połnoc.

P. Ktore to ſą Cyrkuły Rownoodległe, czyli Paralellae, y dla czego tak ſię nazywaią?

O. Są to Cyrkuły mnieyſze, dla tego nazwane Paralellae, iż od Aequatora czyli Rownonocney Linii w iednakowey wſzędzie od ſiebie odległości ſą na Globie zryſowane. Otaczaią iako obręcze całą Kulę Ziemi, ale ią przecinaią na dwie nierowne części, y co raz bardziey, czy to ku wierzchowi, czy ku ſpodowi idąc zmnieyſzaią ſię.

P. Ktore to Cyrkuły nazywaią ſię Tropici albo odwrotne?

O. Są to dwa Cyrkuły mnieyſze, iednakowo iak ieden tak y drugi odległe od Aequatora na 23 graduſow y 29 minut.

P. Zkąd to nazwiſko Tropici albo Odwrotne wzięte?

O. Ztąd, iż gdy Słońce przyidzie do nich, iuż ani wyżey poſtąpić ani niżey ſpuścić ſię nie może, ale na odwrot cofnąwſzy ſię uſtawicznie między temi dwoma liniami, iakoby między granicami krąży, albo ſię ſpuſzczaiąc, albo ſię podnoſząc. Przeto w Kraiach między Tropikami położonych, dwa kroć na rok Słońce goruie.

P. Czym ſię rożnią między ſobą pomienione Tropici?

O. Tym, iż ieden ieſt ku Połnocy, zmierzaiący ku Biegunowi Połnocnemu, przeto nazywa

nazywa ſię Połnocny, albo poſpoliciey *Tropicus Cancri i. k.* A drugi z drugiey ſtrony Aequatora Południowy zmierzaiący ku Biegunowi Południowemu, zowie ſię *Tropicus Capricorni*, znaczony literami: *l. m.* Te terminy *Cancri* Raka *Capricorni* Koziorożca, wzięte ſą od Konſtellacyi Raka, Koziorożca; przez ktore te dwa odwrotne Cyrkuły przechodzą.

P. Jak daleko ieden Tropicus ieſt odległy od drugiego?

O. Wyżey powiedziałem iż tak ieden, iako y drugi odległy ieſt od Aequatora na 23 gradusow y coś ieſzcze; a za tym ieden od drugiego leży na 47 gradusow.

P. Ktore to ſą Cyrkuły Biegunowe?

O. Są to dwa z pomnieyſzych Cyrkułow znaczone literami: *n. o. p. q.* z ktorych ieden z wierzchu otacza część Połnocną Kuli Ziemney, a drugi ze ſpodu Południową.

P. Jak odległe ſą te Cyrkuły od ſwoich Biegunow ktore okrążaią?

O. Każdy z nich od ſwego Bieguna ktorego okrąża, odległy ieſt na 23 gradusy y poł.

P. Na co ſię zdadzą Cyrkuły Biegunowe?

O. Na to, aby nam okryślały dwa mieyſca na okrągu Ziemi nayoſobliwſze: to ieſt

te na

te na ktorych przez poł roku dzień, a przez poł roku noc na przemiany bywa.

P. Co naybardziey uważać potrzeba w podziale Matematycznym Kuli Ziemney?

O. Uważać należy *ſzerokość y długość* tak ſamego Globu, iako rozmaitych na nim części y mieyſc wyrażonych. Y dla tego to umyślnie rożne Cyrkuły na Kuli Ziemney zryſowane ſą, abyśmy po nich mogli miarkować długość y ſzerokość mieyſc.

P. Ktore to ſą Cyrkuły umyślnie do tego ſłużące?

O. Są te: Linia Rownonocna albo *Aequator;* Rowno odległe linie, czyli *Paralellae,* y Południowe czyli *Meridiani.*

P. Jak ſię ma brać ſzerokość Kuli Ziemney?

O. Brać ſię powinna od iednego do drugiego Polu, czyli Bieguna świata; początek ſzerokości zaczynaiąc rachować od Aequatora z iedney y z drugiey ſtrony, to ieſt od Aequatora ku Połnocy, y znowu od Equatora ku Południowi.

P. Jak ſię ma brać ſzerokość iakiegokolwiek mieyſca?

O. Ma ſię brać tak, iaki ieſt przeciąg od Aequatora do tego mieyſca ktorego ſzukam, to ieſt ſzerokości początek bierze ſię od Aequatora, a ciągnie ſię aż do tego mieyſca, ktorego odległości ſzukam, a to tak z ſtrony Połnocney iako y Południowey.

P. Dwoi-

P. Dwoista więc będzie szerokość?

O. Tak iest: Szerokość Połnocna, y szerokość Południowa. Połnocna iest, kiedy od Aequatora bierzemy początek, a ciągniemy ku Połnocy; a Południowa iest, gdy od tegoż Aequatora zmierzamy ku Południowi.

P. Wyłuszcz proszę łatwiey tęż samę trudność?

O. Widzisz naprzykład, Paralellę, czyli Rownoodległą linią pod liczbą 30 nie spuszczay ią z pamięci y oka; rachuy potym porządek liczby, począwszy od Aequatora zmierzaiąc ku Połnocy do przerzeczoney Paralelli y liczby; a ta ci pokaże szerokość mieysca. Wyraźniey ieszcze mowię: znayduiące się iakie mieysce, naprzykład, miasto, gora, iezioro, na tey Paralelli, ktora ciągnie się przez liczbę 30stą, ma szerokości Połnocney 30 gradusow. Toż samo rozumieć się y zachować powinno z drugiey strony na przeciwko pod Aequatorem, idąc ku Południowi. Naprzykład: Prowincya, Kray, miasteczko &c. leżąca pod linią Paralellą ktora w poprzek liczbę 30stą przecina, ma szerokości południowey gradusow 30.

P. Czemu ten wymiar szerokości nazywa się niekiedy niebieskim?

O. Ponieważ odległość mieysc na Ziemi od Aequatora, komputuie się według

wymiaru

wymiaru Matematycznego na Niebie, to ieſt według rożney Konſtellacyi y Planet w biegu korreſponduiących mieyſcom ziemſkim.

P. Co to ieſt Długość, y iak ſię brać powinna na Kuli Ziemney?

O. Jeſt to wymiar mieyſca na Aequatorze. Brać ſię zaś powinien wymiar długości od pierwſzey Południowey linii; ktora na Mappie znaczy ſię literami: *r. s. t. u.* wciąż idąc ku prawey ręce, to ieſt ku Wſchodowi, aż poki do teyże ſamey nie przyidzieſz linii z kądeś wyſzedł, to ieſt do pierwſzego Merydiana.

P. Ktoryż ieſt pierwſzy Merydian na tey y na innych Mappach?

O. Idzie to według upodobania Geografow. Tak Geografowie Francuſcy ſtoſuiąc ſię do woli Ludwika XIII. ſwego Krola, naznaczaią pierwſzą linią Południową przez Wyſep nazwany *Fer* albo *Ferro*, iednym z Wyſep Kanaryiſkich na zachod Europy leżących. Geografowie Hollenderſcy, pierwſzą linią południową ciągną przez wyſep *Pic de Tenariffe:* to ieſt dwoma graduſami od Francuſkiey odległą. Inni prowadzą przez Paryż, inſi przez Londyn. Poſpoliciey iednak przez wyſep pomieniony *Fer*.

P. Co to ieſt długość mieyſca iakiego?

O. Nic innego nie ieſt, tylko odległość naprzykład Kraiu, miaſta, rzeki, gory &c.

od

od pierwszey linii Południowey, czyli ku Wschodowi, czyli ku Zachodowi.

P. Taką rzeczą, dwoista będzie Długość?

O. Nie, bo długość nie inaczey się rachuie, tylko począwszy od pierwszego Merydiana y pierwszego iego gradusu, aż do trzechsetnego sześćdziesiątego, obracaiąc według porządku Kulę Ziemną.

P. Na co się ieszcze zdadzą Cyrkuły w około Biegunow albo Polarne, y Tropici?

O. Na to, aby dzieląc Kulę Ziemną na pięć części, pokazywały nam w każdey części rozmaity gatunek powietrza, co się pospolicie u Geografow nazywa *Zona* albo *Clima*.

P. Powiedz nazwiska ich?

O. Jedna nazywa się *Gorąca*. Dwie nazywaią się *umiarkowane*. Dwie inne zowią się *Zimne*, albo Lodowate.

P. Gdzie iest Zona Torrida, *czyli Gatunek powietrza gorący?*

O. Zona Torrida zamyka się między dwoma odwrotnemi Cyrkułami *Raka* y *Koziorożca;* wposrzod tego placu ciągnie się linia Rownonocna czyli *Aequator*.

P. Gdzie są Gatunki powietrza Umiarkowane, albo Zonae Temperatae?

O. Są te mieysca, ktore z iedney strony zamykaią się Cyrkułem odwrotnym, czyli Tro-

Tropikiem; a z drugiey Cyrkułem Biegunowym: a to tak ku Połnocy idąc od Aequatora, iako ku Południowi od tegoż znižaiąc się Aequatora.

P. Gdzie są Zimne powietrza Gatunki, czyli po łacinie Zonae Frigidae?

O. Na samę Połnoc, w stronie nazwaney *Polus Arcticus*, albo Biegun Połnocny: y z przeciwney strony nazwaney *Polus Arcticus*, albo Biegun naprzeciwko pierwszego. Mieysca te niewypowiedzianie zimne, są okrążone Cyrkułami Biegunowemi *Polares* nazwanemi, z wierzchu y ze spodu Kuli Ziemney położone.

P. Takowy podział Kuli Ziemney na rożne Zony czyli Gatunki powietrza, iestli w samey rzeczy taki, w niczym nieustępuiący?

O. Nie wszędzie, ale w posrzodku naybardziey každey Zony, własność powietrza taka, iakąśmy opisali wydaie się. Naprzykład *w Gorącey*, nayprawdziwiey w posrzodku, to iest, pod samym Aequatorem nieznośny panuie upał: *w Zimney*, niewypowiedziane zimno na samym wierzchu Kuli Ziemney, y ze spodu *w Utemperowaney*, nayumiarkowańsze iest powietrze w szrednich Krainach, gdzie ani zbytecznego gorąca, ani zbytecznego nie znaią zimna.

P. Cze-

P. Czemuż to tak?

O. Bo ſtykaiące ſię granice rozmaitych gatunkow powietrza, mało ſię co, albo nic od ſiebie nie rożnią.

P. Czyli te wſzyſtkie punkta, Cyrkuły, linie &c. o ktorycheśmy dotąd mowili, y ktore na tey Mappie wyrażone, daią ſię widzieć, w ſamey rzeczy na Ziemi znayduią ſię?

O. Nie: ale w tey mierze imaginacyi naſzey pozwalaiąc, wyſtawiamy ie ſobie iakby były na Ziemi, ryſuiemy ie na Mappie Kuli Ziemney: a to umyślnie dla łatwieyſzego y bardziey do reguł Matematycznych ſtoſuiącego ſię opiſania pozycyi mieyſc, Kraiow, miaſt &c.

P. Oprocz Matematycznego, czyli ieſt naturalny iaki całey Kuli Ziemney podział?

O. Jeſt, a ten właściwie nazywa ſię podziałem Ziemiopiſnym, czyli Geograficznym. Dzieli on całą Kulę Ziemi, na Ziemię y wody.

P. Jak ſię dzieli Ziemia generalnie?

O. Dzieli ſię na cztery pryncypalne części. Pierwſza nazywa ſię Europa, pod znaczkiem tym I. druga Aſia II. trzecia Afrika III. Czwarta Ameryka IV.

P. Te części maiąli inne nazwiſka?

O. Maią, Pierwſze trzy ktore ſą wyrażone na iedney połowie Okręgu czyli na

Hemiſpherium A. nazywa ſię: Stary świat: czwarta zaś część, ktora cale drugie zabiera Hemiſpherium B. zowie ſię: nowy świat; ponieważ dopiero połtrzeciaſta lat będzie iako ią Europeyczykowie wynaleźli.

P. A czy ieſt więcey Kraiow na świecie, ktore w wyrażonych czterech częściach ziemi bynaymniey nie zamykaią ſię?

O. Jeſt zapewne więcey, iako to: na Połnoc pod ſamym Biegunem nazwanym Arcticus: patrz: pod liczbą 5; tudzież na Południe z przeciwney ſtrony położone, pod ſamym Biegunem nazwanym Antarcticus, Kraie, iako y wyſpy na morzu Południowym tu y owdzie leżące, patrz pod liczbą 6 Nazywaią ſię takowe Kraie Niewiadome, generalnym terminem Kraie Połnocne, albo Ziemie Arktyczne: albo Kraie Południowe albo Ziemie Antarktyczne.

P. Jaki ieſt podział rozlanych po całey Ziemi wod?

O. Ten podział na rozmaitych nazwiſkach zaſadza ſię: iako to, pod znaczkiem

a. Nazywa ſię: Ocean Zachodni, albo Morze Atlantyckie, rozciąga ſię na zachod Europy y Afryki; pod znaczkiem

b. Ocean Południowy, albo Morze Murzyńſkie przy brzegach Afryki idąc ku Południowi.

c. Zna-

c. Znaczy morze Indyiſkie rozciągaiące ſię na wſchod Afryki, y na południe Azyi.

d. Morze Lodowate na ſamą Połnoc wylewaiące ſię.

e. Morze Niemieckie, ktore ſię także Połnocnym zowie.

f. Morze Wſrzodziemne.

g. Znaczy Ocean Połnocny.

h. Obſzerne Morze Południowe między Azyą y Ameryką, inaczey nazwane Spokoyne.

ROZDZIAŁ II.

W ktorym ſię explikuie druga Karta Geograficzna.

P. Ktorą część świata wyraża ta druga Karta?

O. Europę, naymnieyſzą z pomiędzy czterech Części, ale nayludnieyſzą y naymocnieyſzą.

P. Wiele ieſt kſztałtow rządzenia, według ktorych Państwa Europeyſkie rządzą ſię?

O. Jeſt ich pięć,

DESPOTYCZNY,
MONARCHICZNY,
ARYSTOKRATYCZNY,
DEMOKRATYCZNY,
y SKŁADANY.

P. Co to ieſt rząd Deſpotyczny?

O. Jeſt ten, gdzie wola Monarchy ieſt prawem: Taki Rząd w Turczech, w Moſkwie.

P. Co to ieſt Monarchiczny?

O. Jeſt ten gdzie Monarcha rządzi ſam, ale według przepiſu praw; iako to we Francyi, Hiſpanii, &c.

P. Co

Geo-

ruga

ędzy
iey-

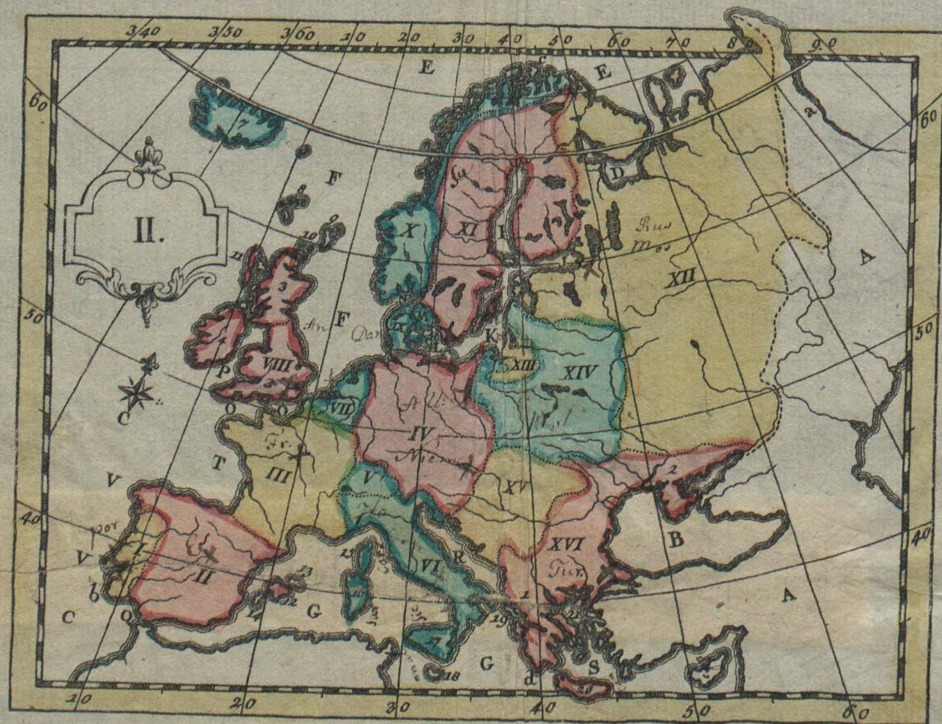
we-
się?

ieſt
w

ſam,
ran-

Co

II.
E
F
A
B
C
V
T
G
S
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
X
XI
XII
XIII
XIV
XV
XVI

P. Co to ieſt Rząd Aryſtokratyczny?

O. Jeſt ten gdzie Zwierzchność y rządy ſą w ręku Szlachty; iako w Rzeczypoſpolitey Weneckiey.

P. Co to ieſt Rząd Demokratyczny?

O. Jeſt ten, gdy Poſpolſtwo powierza rządy wybranym z pomiędzy ſiebie mężom; iako to w Szwaycarach, gdzie, można mowić, iż poſpolſtwo rządzi przez wybrany Magiſtrat, ktoremu ſię poddaie.

P. Na oſtatek co rozumieſz przez Rząd ſkładany?

O. Rozumiem ten ktory ſię z rożnych pomienionych kſztałtow rządzenia ſkłada: iako to u nas w Polſzcze ſkłada ſię rząd z Monarchicznego y Aryſtokratycznego. W Anglii z Monarchicznego, Aryſtokratycznego, y Demokratycznego; toż ſamo w Szwecyi. W Rzeczypoſpolitey Hollenderſkiey, z Aryſtokratycznego y Demokratycznego.

P. Ktory ieſt kſztałt rządzenia naylepſzy?

O. To pytanie nie tak do Geografii, iako do Polityki należy, y ta kweſtya przytrudna ieſt do wyłuſzczenia. To tylko można mowić, że Rząd Deſpotyczny naygorſzy ieſt ze wſzyſtkich.

P. Jak ſię dzieli Europa?

O. Dzieli ſię na ſzeſnaście princypalnieyſzych Kraiow, ktore na Mappie Kościelną liczbą ſą poznaczone, iako to:

I. Kroleſtwo PORTUGALSKIE.
II. Kroleſtwo HISZPANSKIE.
III. Kroleſtwo FRANCUSKIE.
IV. Ceſarſtwo czyli Państwo RZYMSKONIEMIECKIE.
V. Rzeczpoſpolita SZWAYCARSKA.
VI. WŁOCHY zamykaiące w ſobie wiele Xięſtw udzielnych.
VII. NIEDERLAND dzielący ſię na Auſtryacki, y Rzeczpoſpolitę Holenderſką.
VIII. Kroleſtwo W. BRITANNII zawieraiące w ſobie trzy inne Kroleſtwa.
IX. Kroleſtwo DUNSKIE.
X. NORWEGIA należy do Krola Duńſkiego.
XI. Kroleſtwo SZWEDZKIE.
XII. Ceſarſtwo MOSKIEWSKIE, czyli Państwo ROSSYISKIE.
XIII. Kroleſtwo PRUSKIE.
XIV. Kroleſtwo POLSKIE.
XV. Kroleſtwo WĘGIERSKIE.
XVI. TURCYA EUROPEYSKA, to ieſt: część Państwa Tureckiego w Europie zamykaiąca w ſobie
1. GRECYĄ y
2. TARTARYĄ EUROPEYSKĄ, nazwaną poſpolicie Mnieyſzą.

P. Co

P. Co to ieſt Wyſpa?

O. Jeſt to kawał Ziemi prawie ze wſzech ſtron oblany wodą, z iedney tylko ſtrony ſtykaiący ſię z innym rozciągłym Kraiem.

P. Ktore ſą znacznieyſze Wyſpy w Europie?

O. Są te znaczone liczbami:

3. Wielka Brytannia ktorey południowa część nazywa ſię Anglią, połnocna Szkocyą.
4. Irlandia albo Hibernia ma tytuł Krolestwa, należy do W. Brytannii.
5. Zelandia w Danii, bliſko niey Fionia.
6. Wyſpy Gotland nazwane, należące do Szwecyi.
7. Islandya, należąca do Krola Duńſkiego.
8. Wyſpy de Fer, także Duńſkie.
9. Szotland Szkockie.
10. Orkady także Szkockie.
11. Wyſpy de l'Oueſt czyli nazwane Zachodnie albo Hebrydy, albo Weſterny, także do Szkocyi należą.
12. Majorka należy do Hiſzpanii.
13. Minorka, należy do Anglii.
14. Iwika należy do Hiſzpanii.
15. Korſyka miała niegdyś tytuł Krolestwa, należała do Rzeczypoſpolitey Genueńſkiey, ale obywatele wyſpu

 tego

tego Malkontenci z rządow Genueńſkich, wſzelkiemi ſiłami od niey oderwać ſię, od kilkudzieſiąt lat, za powodem Paoli ſwego Generała uſiłowali, aby ſię na wolną y udzielną Rzeczpoſpolitę wybić mogli, ale zaprzedani od tychże ſwoich niedawnemi czaſy Pryncypałow Koronie Francuſkiey, oprzeć ſię iey znacznemu woyſku, ktore na podbicie tego wyſpu wyſłała, nie mogli, y tak w ręku Francuzow zoſtali.

16. Sardynia ma tytuł Kroleſtwa.
17. Kroleſtwo Sycyliyſkie.
18. Malta należąca do Kawalerow Maltańſkich.
19. Korfu należąca do Wenetow.
20. Kandya przed tym zwana Kretą, niegdyś udzielnym Kroleſtwem, a teraz należy do Turek.
21. Negropont, iako y inne wyſpy na arcypelagu należy także do Turek.

P. *Jakie ſą granice Europy?*

O. Europa ma na wſchod:

A. Azyą, od ktorey dwoma rzekami Oby y Wolgą rozgranicza ſię, ma morze czarne.

B. Na Zachod oblewa ią Morze Atlantyckie czyli Morze Zachodnie.

C. Na Połnoc ma Morze Lodowate.

D. Morze Białe.

E. Morze

E. Morze Połnocne.
F. Na Południe Morze Wſrzodziemne G.

P. Jak ieſt długa y ſzeroka Europa?

O. Europy wzdłuż począwſzy od rzeki Oby a. aż do Kapu S. Wincentego w Portugalii b. rachuie ſię mil niemieckich ſześćſet. Wſzerz począwſzy od Kapu Nord, albo Połnocnego c. aż do Kapu Matapan w Grecyi d. rachuie ſię czteryſta mil Niemieckich.

P. Co to ſą Morza Europeyſkie y. ktore ſą?

O. Morza Europeyſkie nazywaią ſię te, ktore oblewaią Kraie Europy wokoło. Są zaś te: Naprzod obſzerne Morza o ktorycheśmy zwyż mowili: potym pomnieyſze morza, odnogi iego, y ciaśniny morſkie, iako to:

H. Odnoga Botnii.
I. Odnoga Finlandzka.
K. Morze Baltyckie.
L. Ciaśnina morſka Sund.
M. Odnoga Kategat.
N. Morze Skagen albo Szagerrak.
O. Ciaſnina nazwana la Manche, albo Kanał Brytannii.
P. Morze Irlandzkie.
Q. Ciaſnina nazwana de Gibraltar.
R. Odnoga Wenecka albo Morze Adryatyckie.

S. Arcypelag, albo Morze Wſchodnie, albo Morze Greckie.
T. Morze małey Brytannii albo Akwilańſkie.
U. Morze Hiſzpańſkie.

P. Co to ieſt Odnoga, y co to ieſt Ciaſnina morſka, albo Przeſmyk, o ktorych dopiero namieniłeś?

O. Odnoga Morſka nazywa ſie tam, gdzie morze wchodzi iak korytem w Kray, ktory go ze wſzech ſtron otacza oprocz tey tylko ktorą weń wpływa, tak iak widziſz Odnogę Wenecką, y inne. Ciaſnina albo Przeſmyk nazywa ſię to mieyſce, ktorędy iakoby ciaſnemi drzwiami Morze do morza przechodzi, tak naprzykład Gibraltar, Sund, &c.

ROZ-

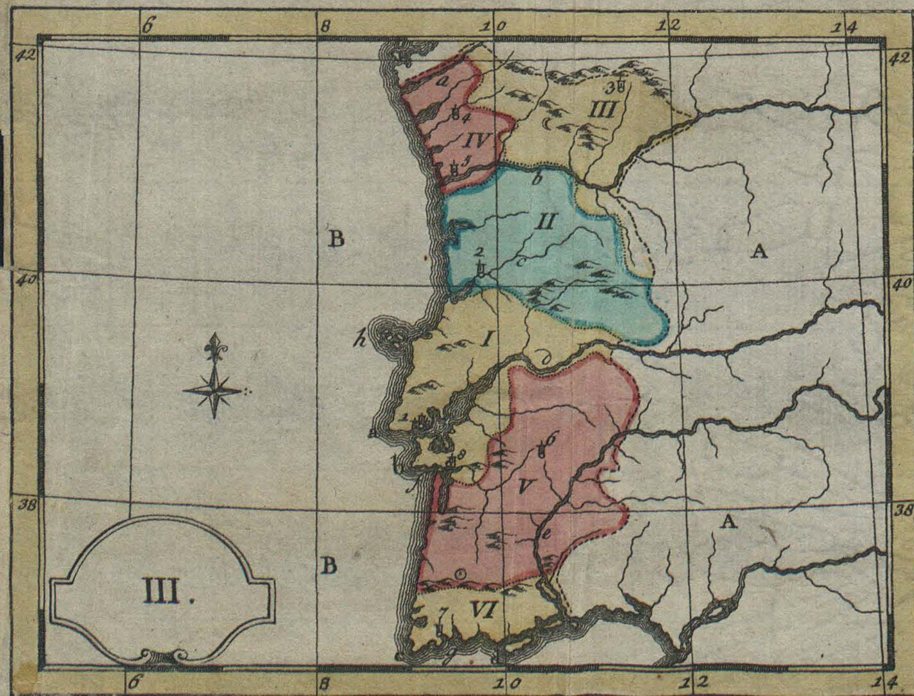
, albo
ſkie.

aſnina
ro na-

tam,
Kray,
tey
dziſz
albo
rędy
mo-
altar,

OZ-

6
8
10
12
14
42
40
38
I
II
III
IV
V
VI
A
B
III.

ROZDZIAŁ III.

W ktorym explikuie ſię trzecia Karta Geografii.

P. Co za Kray Europeyſki ta trzecia Karta wyraża?

O. Kroleſtwo Portugalſkie.

P. Jakie powietrze czyli Klima tego Kroleſtwa, iaka natura ludzi, iaka Religia, y iaki w nim Rząd?

O. Portugalia ieſt to Kray ciepły, piękny, bogaty, urodzayny, obfituiący w to wſzyſtko, cokolwiek do roſkoſznego życia należy, lecz przez częſte, od kilku lat trzęſienia Ziemi nie co ſpuſtoſzałe: Znayduią ſię w nim kruſzce złote, ſrebrne, kamienie drogie, marmury białe, Jaſpiſy &c. Lud ieſt polerowny, przyiemny, oſzczędny, lubiący iednak wſpaniałość z okazałością. Są przy tym bardziey, mściwi, tetryczni, ſkryci. Religii ſą Katolickiey Rzymſkiey, Dyſſydentow żadnych to Kroleſtwo nie cierpi, maią u ſiebie na to Inkwizycyą, to ieſt Trybunał na utrzymanie Religii Katolikiey, z rygorem y karą na tych wſzyſtkich, ktorzyby przeciwko niey co czynili, mowili, albo piſali. Rząd tego Państwa ieſt Monarchiczny y Dziedziczny, nawet

nawet synowie naturalni, gdyby Familia w potomkach prawego łoża ustała, mogą Tron Portugalski dziedziczyć. To Krolestwo niegdyś było przez sześćdziesiąt lat przyłączone do Korony Hiszpańskiey, ale iuż od sta lat iak oderwało się y iest sobie udzielne.

P. Jak się dzieli Portugalia?

O. Dzieli się na 6 Prowincyi, z ktorych iedna ma tytuł Krolestwa, są zaś te:

I. ESTREMADURA.
II. BEIRA.
III. TRA LOS MONTES.
IV. ENTRE DURO & MINHO.
V. ALENTEIO.
VI. ALGARWIA Krolestwo.

P. Ktore są znacznieysze miasta w Portugalii?

O. Te są: pod liczbą

1. Lisbona Stołeczne Estremadury y całego Krolestwa miasto: pod liczbą
2. Koimbra Stołeczne w Beirze: pod liczbą
3. Bragance stołeczne w Tra-los-montes.
4. Braga, y
5. Porto princypalnieysze w Entre Minho & Duro.
6. Evora Stołeczne w Alentejo.
7. Lagos Stołeczne Krolestwa Algarwii.
8. Setubal miasto znaczne y bardzo handlowne w Estremadurze.

P. Ktore

P. Ktore ſą rzeki znacznieyſze w Portugalii?

O. Są te pięć:

a. Minho.
b. Duro.
c. Mondego.
d. Tago.
e. Gwadiana.

P. Są iakie Gory w Portugalii?

O. Są pod znakiem ☉ *Sierra* czyli Gora *Kaldetraon*, dzieląca Prowincyą Alentejo od Kroleſtwa Algarwii. Pod znakiem.

☾ *Sierra Amarao* leżąca w Prowincyi Tra-los-Montes.

P. Co to ieſt Kap, y wiele ich ięſt w Portugalii?

O. Kap znaczy Gorę albo Skałę wiſzącą nad Morzem, takich Kapow znacznieyſzych cztery rachuię ſię w Portugalii, to ieſt:

a. Kap Roxent na połnoc rzeki Tagu wpadaiącego do morza.
b. Kap Eſpichel na południe teyże rzeki leży.
c. Kap S. Wincentego w Algarwii.
d. Kap S. Maryi także w Algarwii znayduie ſię.

P. Co to ieſt Bey y wiele ich ieſt w Portugalii?

O. Bey ieſt to mała odnoga morſka z tą rożnicą od odnogi wielkiey Morſkiey, iż Bey

przy

przy wniściu ſwoim ieſt wąższy, a daley wpływaiąc y rozlewaiąc ſię między brzegami Kraiu ieſt obſzernieyſzy, y do takich mieyſc naybeſpieczniey okręty zawiiaią. Są zaś te znakomitſze w Portugalii

f. Bey de Setubal.
g. Bey de Lagos.

P. *Czy ſą iakie wyſpy w tym Kraiu?*
O. Są cztery nazwane Barlengues. *h*.

P. *Ktore ſą Granice Portugalii?*
O. Portugalia na Wſchod graniczy
A. z Hiſzpanią.
B. Na Zachod y Południe oblewa ią
B. Morze Hiſzpańſkie ktore ieſt cząſtką Oceanu Atlantyckiego.
Na Połnoc graniczy
C. z Gallicyą Prowincyą Hiſzpańſką.

P. *Jak długa y ſzeroka ieſt Portugalia?*
O. Biorąc od Wſchodu do Zachodu długa ieſt na 35 mil Niemieckich. Szeroka biorąc od Połnocy do Południa więcey iak na ośmdzieſiąt mil niemieckich.

ROZ-

IV.
10
15
20
40
35
A
B
D
E
F
BB
CC
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XIII
XIV

ROZDZIAŁ IV.

W ktorym explikuie ſię czwarta Mappa Geograficzna.

P. Jaką cząſtkę Europy ta Mappa IV. pokazuie?

O. Hiſzpanią.

P. Co za natura Kraiu Hiſzpańſkiego, iaki Rząd, Religia, y przymioty Obywatelow?

O. Suchość gruntu przy upale ſłonecznym czyni ziemię nie bardzo żyzną, y ta ieſzcze dla nieludności, nie może bydź należycie uprawną: powietrze ciepłe, zdrowe, y czyſte panuie, przeto wſzyſtkie w nim owoce, zboża, zwierzyna, bydło, ſą wyśmienite. Rząd ieſt Monarchiczny y dziedziczny: ieśliby Familia panuiąca w Linii męſkiey uſtała, ſpada ſukceſſya na linię Białogłowſką. Krol Hiſzpańſki we wſzyſtkich czterech częściach świata ma ſobie podległe Kraie, przeto można mowić, że w Państwie iego nigdy ſłońce nie zachodzi. To Króleſtwo ieſt Religii Katolickiey Rzymſkiey, żadnych odſzczepieńcow od Kościoła Katolickiego cierpieć nie może, ma u ſiebie S. Inkwi-

Inkwizycyą na zniſzczenie herezyi y zgorſzenia. Hiſzpanow poſpolicie maią za dumnych y pyſznych, przyznać im iednak potrzeba, że ſą trzyźwi, oſzczędni, przezorni, cierpliwi w nieſzczęściu. Powaga Hiſzpańſka w przyſłowie poſzła.

P. Jaki ieſt podział Hiſzpanii?

O. Podział Hiſzpanii ieſt na czternaście Prowincyi, ktore prawie wſzyſtkie maią tytuł Kroleſtw, ſą zaś te pod Numerem.

I. NOWA KASTYLIA, ktora ieſt we ſrzodku prawie Hiſzpanii y ma tytuł Kroleſtwa.
II. STARA KASTYLIA Kroleſtwa.
III. ESTREMADURA.
IV. Kroleſtwo LEGIONU.
V. Kroleſtwo GALLICYI.
VI. ASTURYA.
VII. BISKAIA.
VIII. Kroleſtwo NAWARRY.
IX. Kroleſtwo ARAGONII.
X. Xięſtwo KATALONII.
XI. Kroleſtwo WALENCYI.
XII. Kroleſtwo MURCYI.
XIII. Kroleſtwo GRENADY.
XIV. Kroleſtwo ANDALUZYI.

P. Ktore ſą miaſta znacznieyſze w Hiſzpanii?

O. Są te: pod liczbą

1. Madryd Stołeczne Kaſtylii y całey Hiſzpanii.

2. Bur-

2. Burgos Stołeczne Starey Kaſtylii.
3. Meryda Stołeczne Eſtremadury.
4. Legio Stołeczne Kroleſtwa tegoż imienia.
5. Kompoſtella albo S. Jago Stołeczne Galicyi.
6. Owiedo Stołeczne Aſturyi.
7. Bilbao Stołeczne Biſkaii.
8. Pampeluna Stoł. Nawarry.
9. Saragoſſa Stoł. Aragonii.
10. Barcellona Stoł. Katalonii.
11. Walencya Stoł. Kroleſtwa tegoż imienia.
12. Murcya Stoł. także ſwego.
13. Grenada w tąż.
14. Sewilla Stoł. Andaluzyi.

P. Ktore ſą znacznieyſze rzeki w Hiſzpanii?

O. Te ſą ſześć:

a. Iber ktory ſię poczyna na granicach Starey Kaſtylii, płynie przez Aragonią, Katalonią, y wpada w morze Srzodziemne.

b. Gwadalkwiwir wypada z gor, ktore ſą na południe Nowey Kaſtylii, dzieli Andaluzyą na dwie części prawie rowne, y wpada w Ocean Atlantycki.

c. Gwadiana zaczyna ſię w ieziorze tegoż imienia nie daleko Kalatrawy w Nowey Kaſtylii.

d. Tagus zaczyna ſię na gorach ktore dzielą Aragonią od Nowey Caſtylii, znayduią ſię w piaſkach tey rzeki prożki złote.

e. Duro, zaczyna się w starey Kastylii, idzie przez Portugalią y wpada w Ocean.

f. Minho zaczyna się w Gallicyi, zarywa Portugalii y także wpada w Ocean.

P. Ktore są gory znacznieysze w Hiszpanii?

O. Są te:

☉. Pireneyskie ktore dzielą Hiszpanią od Francyi.

☾. Santillany ktore wzdłuż na Połnoc w tym Kraiu rozciągaią się.

♂. Sierra czyli gora Morena na granicach Andaluzyi.

☿. Sierra czyli gora Urbion ktora prawie po srzodku iest Hiszpanii.

△. Gora Nawada na pograniczu Grenady leżąca.

P. Ktore są Kapy y Beye znacznieysze w Hiszpanii?

O. Są te:

a. Kap Pinas.
b. Kap Ortegal.
c. Kap Finisterre.
d. Kap Trafalgar.
e. Kap Gates.
f. Kap Palos.
g. Kap Martin.
h. Kap Kreuse.

Beye ſą te naywiękſze:
g. Bey Karoń.
h. Bey Wigos.
i. Bey Kadix.
k. Bey Gibraltar.
l. Bey Kartagena.
m. Bey Alikant.

P. Ktore ſą wyſpy na morzu Wſrzodziemnym należące do Hiſzpanii, albo ktore przed tym do niey należały?

O. Są te:
i. Majorka.
k. Minorka.
l. Ywika.

Majorka należy do Hiſzpanii, grunta iey bardzo żyzne ſą.

Minorka należała pierwey do Hiſzpanii, potym do Anglii, od ktorey Francuzi ią wydarli nie dawnemi czaſy, ale znowu Anglikom doſtała ſię, y dotąd w ich ręku zoſtaie.

Iwika należy do Hiſzpanii, to w niey ieſt oſobliwſza, że wężow ani żadnych iadowitych beſtyi niema: a przeciwnym ſpoſobem w Formenterze wyſpie na południe Iwiki przyległey, pełno ieſt iadowitego gadu, dla czego ten wyſep żadnych nie ma mieſzkańcow.

P. Ktore ſą granice Hiſzpanii?

O. Te: Na Wſchod Hiſzpania ma

A. Francyą y

B. Morze Wſrzodziemne.
BB. Na Południe część Morza Wſrzodziemnego.
C. Nie daleko Ciaśniny morſkiey Gibraltar, iako y ſamę tęż Ciaśninę de Gibraltar, y
CC. Część Morza Hiſzpańſkiego.
D. Na Zachod Króleſtwo Portugalſkie y
E. Morze Hiſzpańſkie czyli część Oceanu Atlantyckiego.
F. Na Połnoc Morze Biſkaii.

P. Jaka ieſt długość y ſzerokość Kroleſtwa Hiſzpańſkiego?

O. Jego długość począwſzy od Kapo Kreuze *h.* aż do Kapu Finiſterre *c.* to ieſt od Wſchodu do Zachodu wynoſi około ſto trzydzieści mil niemieckich. Szerokość, to ieſt od Połnocy do Południa, począwſzy od Kapu Ortegal *b.*, aż do Kapu Trafalgar *d.*, wynoſi na ſto dwadzieścia mil Niemieckich.

ROZ-

ſrzodzie-

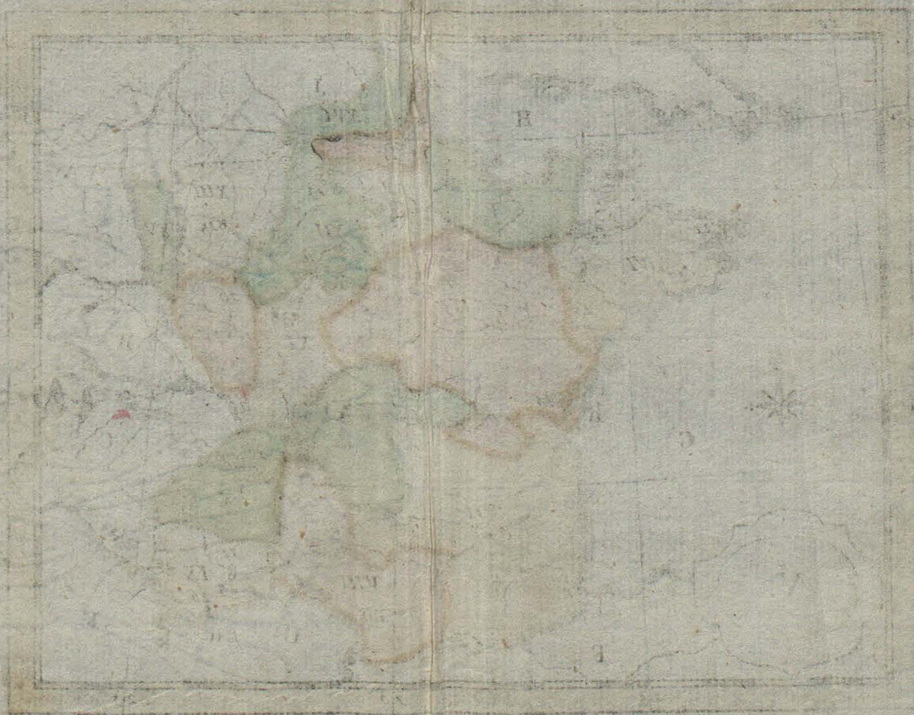
ibraltar,
de Gi-

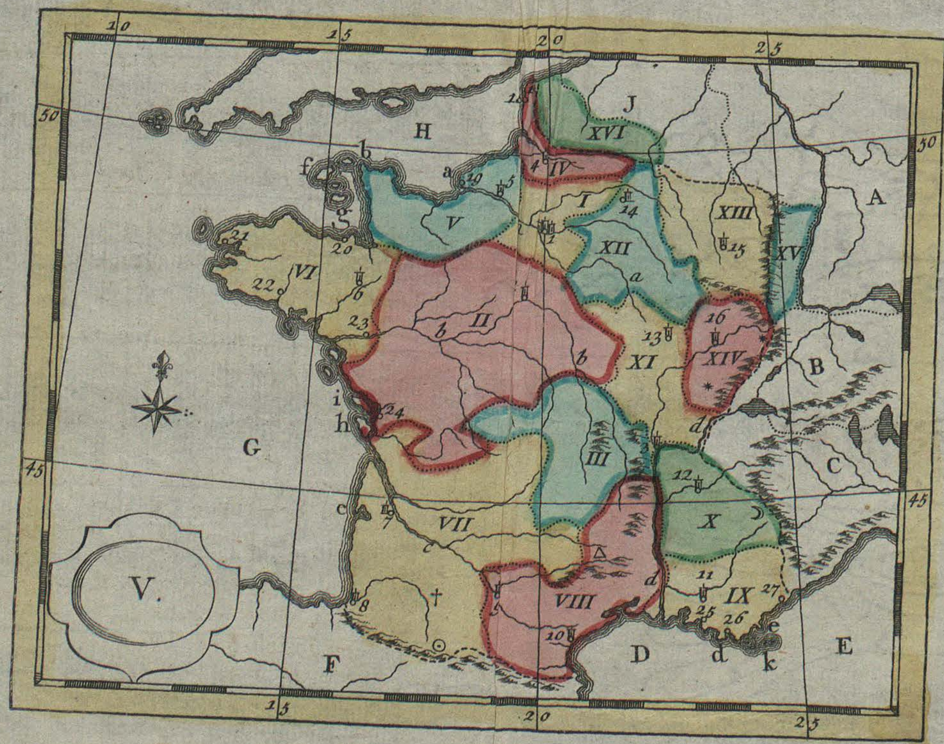
y
anu At-

Krole-

d Kapo
ieſt od
o trzy-
to ieſt
d Kapu
noſi na

ROZ-

V.
H
G
F
D
E
A
B
C
J
XVI
IV
I
V
VI
II
XII
XIII
XV
XI
XIV
III
X
VII
VIII
IX
50
45
10
15
20
25

ROZDZIAŁ V.

W ktorym explikuie się Piąta Mappa Geograficzna.

P. Jaki Kray Europeyski ta V. wyraża Mappa?

O. Krolestwo *Francuskie* iedno z naywiększych y naypięknieyszych w tey części Swiata.

P. Jaki Rząd, natura Kraiu, Religia, y przymioty Obywatelow Francyi?

O. Rząd Monarchiczny y dziedziczny; Sukcessya iednak po mieczu tylko idzie. Prawo nazwane *Lex Salica* nie pozwala Płci Białogłowskiey rządow y panowania: przeto Korona Francuska nigdy nie spada na kądziel.

Kray ten leży w powietrzu utemperowanym, czystym, y zdrowym, iest urodzayny y obfituiący w to wszystko, cokolwiek do życia ludzkiego iest potrzebnego: grunt iest rozmaity, pagorkami, rowninami, lasami y rzekami iakoby przeplatano okryty. Handel Francuzow rozciąga się prawie po całym świecie: Słowem mowiąc, we wszystko bogata iest Francya, oprocz Kruszcow y przednieyszych Metallow.

Sama Religia Katolicka Rzymſka pod imieniem Kościoła Francuſkiego w tym Kroleſtwie teraz panuie: bo Sekta Kalwińſka przez ſkaſowanie Edyktu Nanteńſkiego dopiero za Ludwika XIV. z Kraiu wyrugowana ieſt, ktora była okazyą domowych długich y krwawych woien. Dla tego ſię zaś mowi Kościoł Francuſki, iż Duchowieńſtwo Francuſkie wiele ſobie ma nadanych oſobliwſzych od Stolice Rzymſkiey przywileiow, przy ktorych ſię ſtatecznie z wyznaniem y uſzanowaniem Naywyżſzey Głowy Kościoła Katolickiego Biſkupa Rzymſkiego, utrzymuie.

Obywatele tego Kraiu ſą weſeli, żartobliwi, w obcowaniu przyiemni, ludzcy: weſołość ſwoię nazywaią naturalną żywością rozumu, ale ich ſąſiedzi maią to za lekkomyślność. U nich nauki, rzemiosła, y ſztuki Rycerſkie kwitną, przeto nie zbywa u nich na ludziach uczonych, doſkonałych rzemieślnikach, dowcipnych wynalazcach, odważnych żołnierzach, mimo iednak tego wſzyſtkiego poſpolicie im przypiſuią lekkość y nieſtatek.

P. *Jak ſię dzieli Francya?*

O. Rożnie ſię dzieli; my iednak, naylepſzy iaki może bydź podział tu zachować zechcemy. Dzielemy ią nayprzod na dwanaście Prowincyi, ktore przedtym nazwane były Guberniami, do tych przyłączamy

cztery nabyte Prowincye: przeto ogołem wſzyſtkich rachuie ſię ſzeſnaście:

I. WYSPA FRANCUSKA albo INSULA FRANCIAE.
II. ORLEAN, AURELIANUM.
III. LION, LUGDUNUM.
IV. PIKARDIA.
V. NORMANDIA.
VI. MNIEYSZA BRYTANNIA.
VII. GWIENNA albo AKWITANIA w ktorey zamyka ſię GASCONIA pod znakiem †.
VIII. LANGUEDOCYA.
IX. PROWANCYIA.
X. DELFINAT.
XI. BURGUNDIA.
XII. SZAMPANIA.
XIII. LOTARYNGIA.
XIV. FRANSZKONT niegdyś należał do Hiſzpanii.
XV. ALSACYA niegdyś należąca do Niemiec w ktorey STRASZBURG Stoł. Miaſto.
XVI. BELGIUM FRANCUSKIE, czyli FLANDRYA FRANCUSKA, w ktorey Stołeczne miaſto ieſt Lil.

P. Wyraź znacznieyſze lub Stołeczne miaſta zwyż pomienionych Prowincyi?

O. Są te:

1. Paryż Stołeczne całego Kroleſtwa y Prowincyi nazwaney Inſula Francuſka.
2. Orlean, Stołeczne Aurelianu.

3. Lion albo Lugdunum Stołeczne Prowincyi tegoż imienia.
4. Amiens Stoł. Pikardyi.
5. Rouen albo Rotomag Stoł. Normandii.
6. Rennes albo Rhedones Stoł. Małey Brytannii.
7. Bardo albo Burdegala Stoł. Akwitanii.
8. Bayon Stoł. Gaſkonii.
9. Tuloſa Stoł. wyżſzey Languedocyi.
10. Narbona, Stoł. niżſzey Languedocyi.
11. Aix albo *Aquae Sextiae* Stołeczne Prowancyi.
12. Grenobl, albo Gratianopolis Stoł. Delfinatu.
13. Dižon, Stoł. Burgundii.
14. Reims Stoł. Szampanii.
15. Nanſy, Stoł. Lotaryngii.
16. Bezanſon, Stoł. Franſzkontu.
17. Kale, Miaſto Portowe w Pikardyi.
18. Bulon, Miaſto Portowe w Pikardyi.
19. Hawr-de-gras, Port w Normandyi.
20. Saint Malo, Port w Małey Brytanii.
21. Breſt, Port w Brytannii.
22. L'Orient, Port. Brytan.
23. Nant, Port Brytan. także.
24. Roſzel czyli Rupella Port w Onifium Aunis.
25. Marſylia, Port w Prowancyi.
26. Tulon, Port także w Prowancyi.
27. Antibes, Port także w Prowancyi.

P. Ktore

P. Ktore ſą rzeki znacznieyſze we Francyi?

O. Te ſą:

a. Sequana: la Seine.

b. Ligeris, la Loire.

c. Garumna, la Garonne.

d. Rodan le Rhône.

P. Ktore ſą ſławnieyſze gory w Francyi?

O. Są te:

⊙. Gory Pireneńſkie ktore dzielą Francyą od Hiſzpanii.

☽. Alpes, ktore ſą miedzy Francyą y Włochami.

△. Sewenny, albo les Cevennes, w Languedocyi.

*. Gora Jura dzieląca Franſzkont od Szwaycarow.

P. Wiele ſię znayduie Kapow znacznieyſzych w Francyi?

O. Pięć, ktore ſię temi znaczą literami:

a. Kap Antifer.

b. Kap la Hogue: obydwa te Kapy na połnoc Francyi znayduią ſię.

c. Kap Feret, na Zachod Francyi.

d. Kap Sicie, y

e. Kap Taillat na Południe Francyi znayduią ſię.

P. Ktore ſą znacznieyſze wyſpy w Francyi?

O. Są te:

f. Garneſey y

g. Jerſey: Obydwie na morzu la Manche nazwanym, znayduią ſię, y należą do Anglii, bogate ſą y handlowne.
h. Oleron.
i. Re.
k. Les Hieres, przy brzegach Prowancyi leżące należą do Francyi.

P. *Jakie ſą Granice Francyi?*

O. Są te: Francya na Wſchod.
A. Graniczy z Niemcami, y Szwaycarami.
B. y na Wſchod letni z Włochami.
C. Na Południe z Odnogą Morza Wſrzodziemnego.
D. Nazwaną Lugduńſką, y
E. Morze Wſrzodziemne: Na Zachod Letni graniczy z
F. Hiſzpanią, z Odnogą Morza Akwitańſkiego
G. Ktore ieſt cząſtką Oceanu Atlantyckiego.
H. Na Połnoc ma morze la Manche,
I. y Hollendry.

P. *Jaka ieſt długość y ſzerokość Francyi?*

O. Rachuiąc od Wſchodu do Zachodu. Francyia ma ſto dwadzieścia mil Niemieckich. A od Południa do Połnocy, więcey iak ſto dwadzieścia mil: Przeto długość y ſzerokość iey prawie ſą iednakowe.

ROZ-

Manche
należą do

owancyi

ycarami.

Wfrzo-

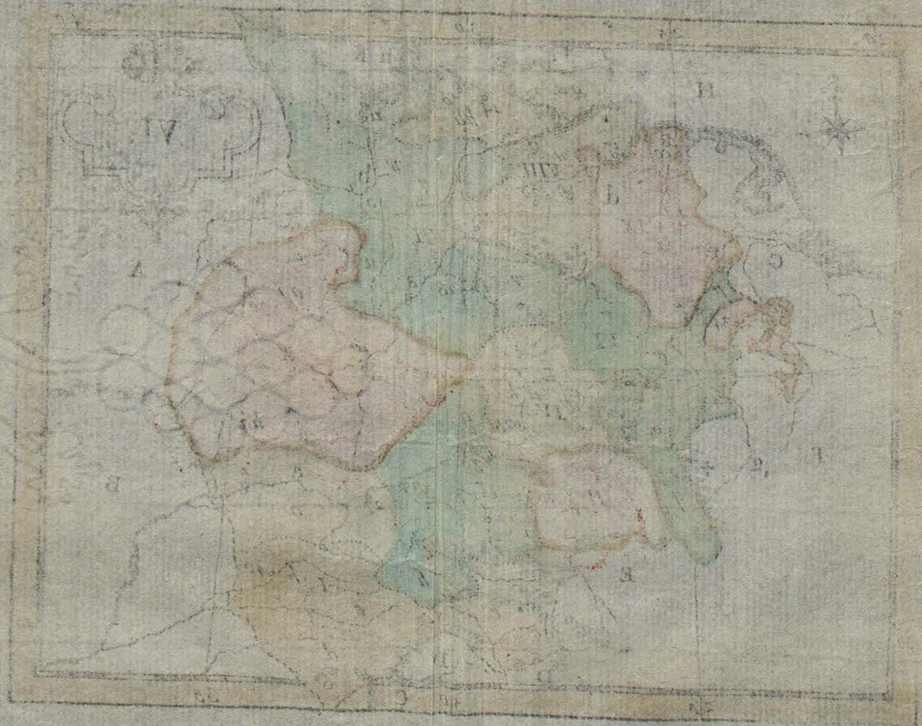
d Letni

witań-

ckiego.

ancyi?
chodu.
ckich.
ak fto
okość

ROZ-

VI.

ROZDZIAŁ VI.

W ktorym Szosta Mappa Geograficzna explikuie się.

P. *Ktorą część Europy ta Karta VI. pokazuie?*

O. Pokazuie Rzymsko - Niemieckie Państwo.

P. *Jaki w Niemczech Rząd, natura Kraiu, Religii, przymioty w ogolności Niemcow?*

O. Rząd w Niemczech iest osobliwszy; widziemy tam nayprzod miasta wolne, ktore są iakby tyląż udzielnemi Rzeczamipospolitemi: znayduie się tam wielu Panow tak Duchownych, iako y Swieckich, maiących swoie Państwa także udzielne y dziedziczne: Głowa całego Państwa Niemieckiego nazywa się Cesarzem, lub Imperatorem, ktorego kilku udzielnych Panow Niemieckich obieraią, y przeto nazywaią się Elektorami. Ten Kray byłby naymocnieyszy y naystrasznieyszy ze wszystkich innych w Europie, gdyby wielość udzielnych w nim Panow, ktorych interessa częstokroć są przeciwne sobie, y do inszych zmierzaiące końcow, nie były na przeszko-

przeſzkodzie do złączenia wraz ſił ſwoich y do czynienia iednomyślnie.

Powietrze w tym Kraiu trochę ieſt zimnieyſze niż ciepleyſze, zdrowe iednak y miłe: ziemia urodzayna, przeto obfituie w wino, w zboże, y rożne rodzaie owocow, znayduią ſię w nim kruſzce ſrebrne, miedziane, żelazne, ołowiane, y inne minerały. Morze oblewaiące część tego kraiu, tudzież rzeki, ktore bardzo gęſto płyną, ſą bardzo rybne; Laſy, ktorych znaczna ieſt liczba w Niemczech, pełne ſą zwierza y ptaſtwa. Słowem mowiąc, Kray w wſzyſtko obfituiący, cokolwiek do życia ludzkiego należy, gdyby chciał na tym przeſtać, y prożno nie żądać tego, co ſię w cudzych y zamorſkich Kraiach rodzi.

Religia w Niemczech tak ieſt rożna, iak rożny ieſt u nich kſztałt rządzenia. Ceſarz ieſt Religii Katolickiey Rzymſkiey, y według praw fundamentalnych Rzeſzy Niemieckiey nie może bydź obrany Ceſarzem Niemieckim żaden z Xiążąt, ktoryby nie był Religii Katolickiey Rzymſkiey. Jeſt iednak wiele Cyrkułow y Xięſtw, gdzie Religia panuie Proteſtancka, iako to w Weſtfalii, w Frankonii, Szwabii, w wyżſzym Renie, w Saxonii Niżſzey y Wyżſzey, y w wielu miaſtach Imperyalnych. Landgrawiat Heſſyi cały prawie ieſt Kalwińſki, w ktorym oraz y innych Sekt, y rożnych co do Religii opinii ludzi, ieſt ſtek: Żydow tamże mnoſtwo znay-

znayduie ſię. Katolicka Religia w Czechach, w Bawaryi, Auſtryi, Morawie, w Niżſzym Renie po więkſzey części, tudzież we wſzyſtkich duchownych Xięſtwach, w Niderlandzie Auſtryackim, Elektorſtwach, Biſkupſtwach (lubo z nich niektore y w Proteſtanckich położone ſą Cyrkułach) znacznie kwitnie.

Niemniey co do ſwoïey natury; ſą ſzczerzy, ludzcy, dobrzy żołnierze. Kochaią ſię w naukach, oſobliwie w ſciencyach, ſztukach, inwencyach, manufakturach y mocno ſą pracowici; dowodem tego ſą ich rozmaite fabryki, y rękodzieła rożnego gatunku. Szlachta Niemiecka ieſt wiele o ſobie rozumieiąca, będąc u ſiebie tego zdania, że nie ma godnieyſzey y zacnieyſzey ſzlachty w całey Europie zwłaſzcza co do dawności, nad ich ſzlachtę.

P. Jaki ieſt podział Pańſtwa Niemieckiego?

O. Podział Pańſtwa Niemieckiego *nayprzod* ieſt na dziewięć Cyrkułow, a dzieſiąte Kroleſtwo, ktore położone pod znakami liczby Kościelney tak wyliczam:

I. Cyrkuł AUSTRYI.
II. Cyrkuł BAWARYI.
III. Cyrkuł SZWABII.
IV. Cyrkuł FRANKONII.
V. Cyrkuł NIZSZEGO RENU.

VI. Cyrkuł WYZSZEGO RENU.
VII. Cyrkuł WYZSZEY SAXONII.
VIII. Cyrkuł NIZSZEY SAXONII.
IX. Cyrkuł WESTFALII.
X. Kroleſtwo CZESKIE.

Powtore. Każdy Cyrkuł oſobliwſze iakie Xięſtwa pod rożnemi tytułami Duchownemi lub Swieckiemi zamyka w ſobie. Jako to *Cyrkuł AUSTRYI zamyka w ſobie:*

a. Arcy-Xięſtwo Auſtryi.
b. Xięſtwo Styryi.
c. Xięſtwo Karyntyi.
d. Xięſtwo Karnioli y Hrabſtwo.
e. Tyrolu.

Cyrkuł BAWARYI zamyka w ſobie:

f. Xięſtwo y Elektorſtwo Bawarſkie.
g. Wyżſzy Palatynat, ktory ieſt częścią tegoż Imienia Elektorſtwa.
h. Arcy-Biſkupſtwo Saltzburſkie.

Cyrkuł SZWABSKI zamyka w ſobie:

i. Xięſtwo Wirtemberſkie, na zachod ktorego, ieſt Xięſtwo Badeńſkie: pod liczbą 26 Biſkupſtwo Auſzpurſkie.

Cyrkuł FRANKONII zamyka w ſobie:

k. Biſkupſtwo Bamberſkie.
l. Biſkupſtwo Wirtzburſkie.

Cyrkuł

Cyrkut NIZSZEGO RENU zamyka w ſobie:

m. Niżſzy Palatynat ktory oraz ieſt Elektorſtwem.

n. Elektorſtwo y Arcy-Biſkupſtwo Moguntſkie.

o. Elektorſtwo y Arcy-Biſkupſtwo Trewirſkie.

p. Elektorſtwo y Arcy-Biſkupſtwo Kolońſkie.

Cyrkut WYZSZEGO RENU zamyka w ſobie:

q. Landgrafſtwo Alſacyi, ktore teraz należy do Krola Francuſkiego.

r. Landgrafſtwo Heſſeńſkie.

Cyrkut SAXONII WYZSZEY zamyka w ſobie:

s. Elektorſtwo Saſkie.

t. Margrabſtwo Miſnii.

v. Landgrafſtwo Turyngii.

u. Margrabſtwo Luzacyi.

w. Elektorſtwo Brandeburſkie.

x. y Pomeranią czyli Pomorſkie Xięſtwo.

Cyrkut NIZSZEY SAXONII zamyka w ſobie:

y. Elektorſtwo Hannowerſkie.

z. Xięſtwo Brunſwickie.

aa. Xięſtwo Holſztyńſkie.

bb. Xięſtwo Meklemburſkie.

Cyrkut

Cyrkut WESTFALII zamyka w ſobie Xięſtwo.

cc. Oſt-Fryzii.
dd. Biſkupſtwo Munſterſkie.
ee. Biſkupſtwo Leodyeńſkie.

Kroleſtwo CZESKIE, (ktore z wolnego ſtało ſię dziedzicznym Domu Auſtryackiego) dzieli ſię na trzy wielkie części, to ieſt:

ff. Kroleſtwo ſamo Czeſkie.
gg. Sląſk ktory prawie cały doſtał ſię Krolowi Pruſkiemu, y
hh. Margrabſtwo Morawii.

P. Ktore ieſt Stołeczne miaſto Pańſtwa Niemieckiego, a w ſzczegolności powiedz Stołeczne miaſta każdego Elektorſtwa?

O. 1. Wideń w Auſtryi ieſt nayznacznieyſze Pańſtwa Niemieckiego miaſto, w ktorym Ceſarz rezyduie.
2. Munich albo Monachium Rezydencya Elektora Bawarſkiego.
3. Manheim Rezydencya Elektora Palatyna Renu.
4. Trewier Stołeczne Arcy-Biſkupſtwa y Elektorſtwa tegoż imienia.
5. Moguncya, Stołeczne Arcy-Biſkupſtwa y Elekt. tegoż imienia.
6. Bonn gdzie Elektor Arcy-Biſkup Koloński rezyduie.

7. Berlin

7. Berlin Stołeczne y rezydencya Elektora Brandeburſkiego.
8. Drezno rezydencya Elektora Saſkiego.
9. Hannower rezydencya Elektora tegoż imienia. Elektorem Hannowerſkim ieſt teraz Krol Angielſki rezyduiący w Londynie.
10. Praga Stołeczne Kroleſtwa Czeſkiego, y rezydencya niegdyś Krolow Czeſkich.

P. Ktore ſą handlowne y portowe miaſta w Niemczech?

O. Są te:

11. Szczecin.
12. Stralſund: obydwa w Pomeranii.
13. Roſtok.
14. Wiſmar.
15. Lubek.
16. Hamburg.
17. Brem, w Niżſzey Saxonii.
18. Emden Stołeczne Weſtfalii.
19. Trieſt na ſkale przy odnodze Weneckiey, czyli Adryatyckim morzu w Iſtryi, Port nayſławnieyſzy należący do Domu Auſtryackiego. Inne miaſta handlowne y znaczne w tym Kraju ſą te:
20. Brunſwick.
21. Magdeburg, obydwa w Saxonii Niżſzey.
22. Kolonia nad Renem.

23. Frankfort nad Menem.
24. Strasburg Stołeczne Alſacyi nad Renem należy do Korony Francuſkiey.
25. Nüremberg albo Norymberg w Frankonii.
26. Auſzpurg w Szwabii.
27. Lintz w Auſtryi nad Dunaiem.
28. Lipſk w Saxonii.
29. Frankfort nad Odrą w Brandeburgii.
30. Wrocław Stoł. Sląſka.
31. Kaſſel Stołeczne Heſſyi.
32. Munſter Stołeczne Biſkupſtwa tegoż imienia.
33. Liege albo Leodium, Stoł. Biſkupſtwa tegoż imienia.
34. Aquiſgran. albo Aix-la-Chapelle, albo Aachen w Weſtfalii ſławne grobem Karola W.
35. Heidelberg Stoł. Elektorſtwa y Palatynatu Renu Niżſzego.
36. Ulma w Szwabii.
37. Saltzburg Stoł. Arcy-Biſkupſtwa tegoż imienia.
38. Paſſau, Stoł. Biſkupſtwa tegoż imienia.
39. Ratysbona albo Regenspurg nad Dunaiem w Bawaryi ſławne Seymami Rzeſzy Niemieckiey.
40. Gratz w Styryi Stoł.
41. Bamberg.
42. Wirtzburg w Frankonii Stołeczne Biſkupſtwa tegoż imienia.
43. Erfort w Turyngii.

P. Ktore

P. Ktore ſą znacznieyſze w Niemczech rzeki?

O. Są te:

a. Dunay zaczyna ſię w Szwabii, idzie przez Bawaryą, Auſtryą, Węgry, Turcyą Europeyſką, y wpada w morze Czarne.

b. Odra zaczyna ſię w Sląſku, y idzie wzdłuż iego, płynie przez Brandeburgią, Pomeranią y wpływa do Morza Baltyckiego.

c. Elba zaczyna ſię w Gorach ktore dzielą Czechy od Sląſka, nazwanych *Rees*, idzie przez Czechy, Saxonią wyżſzą, Saxonią Niżſzą y wpada pod Hamburgiem do Morza Niemieckiego H.

d. Weſer zaczyna ſię na granicach Heſſyi, płynie dzieląc Weſtfalią od Niżſzey Saxonii y wpada w toż ſamo morze.

e. Ren zaczyna ſię przy Szwaycarach w Kraiu nazwanym Griſones, idzie przez iezioro Konſtanckie, dzieli Szwabią od Szwaycar y od Alſacyi, bieży przez Cyrkuł Niżſzego y Wyżſzego Renu, zarywa Weſtfalii, przechodzi przez Hollendry, gdzie na rożne podzielony koryta maiące ſwoie oſobne nazwiſka, wpada w morze Połnocne albo Niemieckie.

f. Men, zaczyna ſię przy Gorze Fiſztelberg na granicy Czeſkiey; idzie kręto

to przez Frankonią, zarywa Cyrkułu Wyżſzego Renu, y łączy ſię z Renem bliſko Moguncyi.

g. Moſella zaczyna ſię w Lotaryngii, idzie wzdłuż Elektorſtwa Trewirſkiego, łączy ſię z Renem pod Koblentz.

P. Jakie ſą Gory, znacznieyſze w Niemczech?

O. Są te:

⊙. Alpes ktore dzielą Kray Niemiecki od Włoſkiego.

☽. Rées, albo Rieſen-Gebürg, ktore ſą między Sląſkiem y Czechami.

✻ Gory Hartz leżące między Niżſzą y Wyżſzą Saxonią.

✢ Vauge, albo Vogelsberg, albo inaczey Voſagus Saltus, dzielą Alſacyą od Lotaryngii.

P. Są iakie Wyſpy w Niemczech?

O. Nayznacznieyſzy wyſep ieſt przy Pomeranii na Baltyckim morzu nazwany.

h. Rugen.

P. Są iakie ieziora znacznieyſze w Niemczech?

O. Są te:

□ Jezioro Konſtancyeńſkie albo Roden-See.

△ Czirnitz w Karnioli, w ktorym woda na wioſnę wyſycha, tak iż w lecie ſiano na nim pokoſiwſzy y zebrawſzy, orać y ięczmień ſiać można, ten gdy dości-

doścignie, przątaią iak nayprędzey, gdyż ku Jesieni woda podchodzi y zalewa, w ktorey mnostwo ryb znayduie się, ta gdy raptem znowu na wiosnę wsiąka, zostaią się na lądzie ryby.

P. Jakie są granice Niemiec?

O. Te są:

Na Wschod ma

A. Polskę.
B. Węgry.

Na Południe

C. Morze Adryatyckie.
D. Włochy y
E. Szwaycary.

Na Zachod

F. Francyą y
G. Hollendry.

Na Połnoc

H. Morze Połnocne albo Niemieckie.
I. Danią y
K. Morze Baltyckie.

P. Jaka iest Długość y Szerokość Kraiu Niemieckiego?

O. Długi iest, rachuiąc od Wschodu do Zachodu, na mil sto trzydzieści Niemieckich. Szeroki, rachuiąc od Południa do Połnocy, na mil sto czterdzieści trzy.

ROZDZIAŁ VII.

W ktorym ſię explikuie VII Karta Geografficzna.

P. Jaką cząſtkę Europy wyraża ta Siodma Karta?

O. Szwaycarſką Rzeczpoſpolitę.

P. Opiſz naturę Kraiu, Rząd tey Rzeczypoſpolitey, Religią, y przymioty Obywatelow?

O. Ogolnie mowiąc Kray ten, ieſt bardzo gorzyſty, nie ieſt wſzędzie urodzayny, ale mieyſcami, ſą bowiem śliczne doliny między gorami, rowniny ſą bardzo żyzne, gdzie zboża, y winnice doſyć ſię dobrze Szwaycarom udaią; przy tym ieziora y rzeki między temiż gorami prawie wſzędzie z wyżſzych mieyſc ſpadaią.

Szwaycarowie w ſwoim związku czynią Rzeczpoſpolitę potężną, rownaiącą ſię w ſiłach, innym w Europie znacznieyſzym Rzeczompoſpolitym: ta ſię zaś ſkłada z trzynaſtu Powiatow nazwanych Kantony, ktore prawie tyleż ſą Rzeczamipoſpolitemi udzielnemi, w rządach iedna od drugiey niedependuiącemi; ale gdzie zachodzi intereſ ściągaiący ſię do

eogra

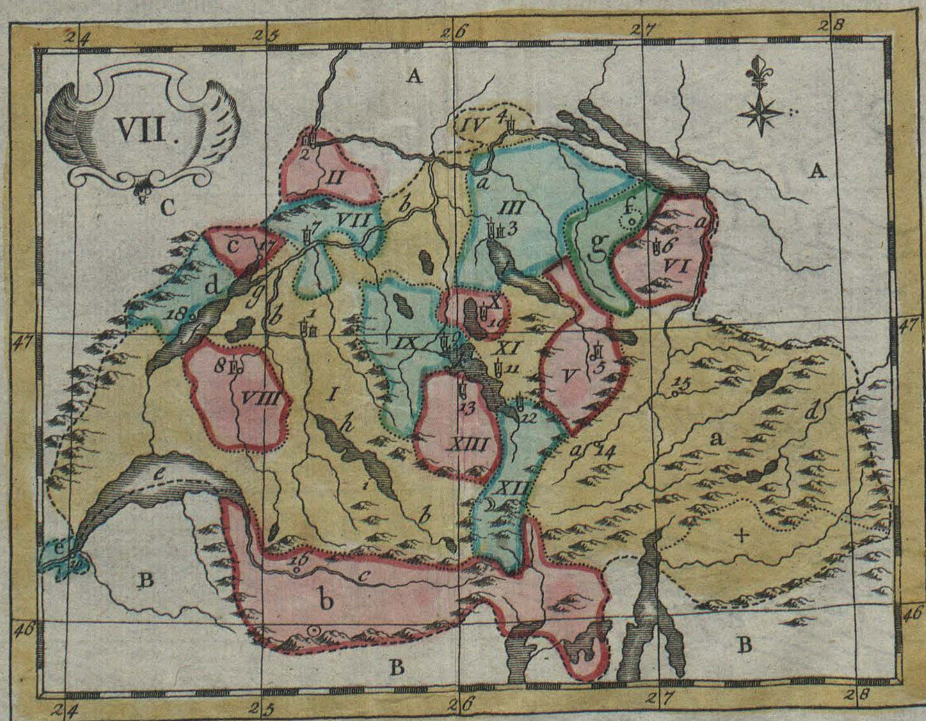
Siod-

y Rze-
Obywa-

eſt bar-
zayny,
ny mię-
żyzne,
dobrze
y rzeki
z wyż-

czynią
ſię w
m Rze-
zynaſtu
re pra-
elnemi,
duiące-
ący ſię
do

VII.
24
25
26
27
28
47
46
A
B
C
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII

do całości, obrony, y wolności wſzyſtkich, wtedy wſzyſcy wziąwſzy ſię za ręce, y podatkami, y żołnierzem, y prowiantami ratuią ſwoię oyczyznę, y ſtaią ſię w ten czas iednym y nierozdzielnym ciałem Rzeczypoſpolitey. Rząd w Kantonach biorąc w ſzczegulności, nie w każdym ieſt iednakowy: w niektorych Aryſtokratyczny, w niektorych Demokratyczny. Toż ſamo u nich dzieie ſię z Religią, ktora nie wſzędzie ieſt iedna: Cztery Kantony ſą Dyſſydentſkie, dwa w ktorych połowa Dyſſydentow, połowa Katolikow znayduie ſię, ſiedm innych Katolickich, ktore niżey iakie ſą, wyrażaią ſię.

Szwaycarowie co do obyczaiow ſą ſzczerzy, lubo nie ze wſzyſtkim manierni, wolności ſwoiey, aby w niwczym nienaruſzona zoſtawała, ſkrupulatnie przeſtrzegaiący, ſłowni, zacięci w ſwoich zdaniach, w woyſku karność z punktualnością zachowuiący: w czym ſię pokazuią ich przymioty bardzo zdatne do formowania dobrych Generałow, y dobrych żołnierzy.

P. Jak ſię dzielą Szwaycarowie?

O. Dzielą ſię na trzynaście Kantonow, y niektore pobliżſze Krainy z niemi ſprzymierzone: co wſzyſtko wyliczam z przyłączonemi tu znakami:

I. Kanton BERNENSKI.
II. BAZYLIENSKI.
III. ZURYCH.

 IV. SZAF-

IV. SZAFHUS, wſzyſtkie te cztery ſą Religii Proteſtanckiey.
V. GLARIS.
VI. APPENZEL ſą po połowie Katolicy, po połowie Proteſtanci.
VII. SOLOTURN.
VIII. FRYBURG.
IV. LUCERNE.
X. ZUG.
XI. SZWITZ.
XII. URY.
XIII. UNDERWALD te ſiedm oſtatnie Kantony ſą Katolickie.

a. Kray Gryzones nazwany ſprzymierzony Szwaycarom według ſwoich praw, przywileiow, y wolności rządzący ſię, ma ſobie przyległą Prowincyą nazwaną.
† Watelinę.
b. Walezyą.
c. Biennę.
d. Hrabſtwo Neüſchatel należące teraz do Krola Pruſkiego.
e. Miaſto y Rzeczpoſpolitę Geneweńſką.
f. Miaſto S. Galla.
g. Opactwo S. Galla, ktore ieſt cząſtką Kantonu Appenzel.

P. Ktore ſą znacznieyſze miaſta w Szwaycarach?

O. Są te dziewiętnaście, z ktorych pierwſze iedynaście tak ſię, iako y Kantony nazy-

nazywaią: ostatnie trzy maią swoie denominacye od Kraiow skonfederowanych z Szwaycarami, temi zaś są znaczone liczbami.

1. Bern.
2. Basilea.
3. Zurich.
4. Szafhus.
5. Glaris.
6. Appenzel.
7. Soloturn.
8. Friburg.
9. Lucern.
10. Zug.
11. Schwitz.
12. Altorf Stołeczne Kantonu Uri.
13. Stantz Stołeczne Kant. Underwald.
14. Ilantz y
15. Coire albo Chur Stoł. Gryzonow.
16. Sion Stoł. Walezyi.
17. Bien.
18. Neüschatel.
19. Genewa.

P. Jakie są znacznieysze rzeki w Szwaycarach?

O. Są te:

a. Ren.
b. Aar.
c. Rodan.
d. Inn.

Te są zaś większe:

e. Jezioro Genewenskie.

f. Jezioro Neüſzatel, albo inaczey Iwerdun.
g. Jez. Bieńſkie.
h. Jez. Thoun.
i. Jezioro Brienz.
i. Jezioro czterech Kantonow.
l. Jezioro Zurych albo Tugurſkie.

P. *Jak ſię nazywaią naywyżſze gory w Szwaycarach?*

O. Alpes, ktore nie tylko otaczaią Szwaycary, ale y napełniaią: naywyżſze z nich ſą te:

☉ Wielki S. Bernard.
☽ Gora S. Gotarda.

P. *Z kim graniczą Szwaycary?*

O. Na Wſchod y na połnoc
A. z Niemcami.
Na Południe
B. z Włochami.
Na Zachod
C. z Francyą.

P. *Jak Długa y Szeroka ieſt Rzeczpoſpolita Szwaycarſka?*

O. Od Wſchodu do Zachodu ma na czterdzieści pięć mil długości: a od Południa do Połnocy na trzydzieści ſześć mil ſzerokości.

ROZ-

VIII.

ROZDZIAŁ VIII.

W ktorym się explikuie osma Karta Geograficzna.

P. Co za część Europy pokazuie ta Karta VIII?

O. WŁOCHY.

P. Jaka natura Kraiu Włoskiego, iakie w nim Rządy, Religia, obyczaie Obywatelow?

O. Nie byłoby roskosznieyszego Kraiu na świecie nad Kray Włoski, gdyby niepodlegał częstym trzęsieniom ziemi. Powietrze w nim zdrowe, lubo gorące, zwłaszcza w południowych stronach. Zboże, wino, oliwa, owoce rożnego rodzaiu, iedwabniki bardzo się w nim dobrze y w obfitości udaią.

Rząd we Włoszech rozmaity, według rożnych udzielnych Państw, Krolestw, Xięstw, y Rzeczpospolitych, ktore w sobie zawieraią.

Religia Rzymska Katolicka kwitnie wszędzie we Włoszech. Inkwizycye po wielu miastach Włoskich ustanowione maią pilne na to oko, aby ani Herezye wszczynały się, ani Dyssydenci z wolnością sprawowania swoich obrządkow nie osiadali. Żydzi w Rzymie y w Wenecyi znayduią się.

Co

Co do obyczaiow y natury Włochow, takie o nich pospolite iest zdanie: iż są dowcipni, skryci w swoich zamysłach, przebiegli w polityce. Kochaią się w naukach, sztukach, inwencyach, osobliwie w Architekturze y Malarstwie: Nadewszystko lubią Muzykę y widowiska, iako to Komedye, Opery, gonitwy &c. To zaś w nich nagany godnego upatruią, iż są chciwi, wykrętarze, roszczący podeyrzenia, napaśnicy formuiący niesłuszne pretensye.

P. Jaki iest podział generalny Włoch?

O. Podział generalny Włoch, iest na trzy wielkie części: to iest

I. na Część Połnocną,
II. Część Srzednią, y
III. Część Południową.

P. Jak się dzieli każda część w szczegolności?

O. Połnocna dzieli się na dziewięć Państw udzielnych, to iest:

a. Xięstwo SABAUDII.
b. PEDEMONTIUM.
c. MONFERRAT.
d. Xięstwo MEDIOLANSKIE.
e. MODENSKIE.
f. PARMY y PLACENCYI.
g. MANTUANSKIE.

h. Rzecz-

h. Rzeczpoſpolitę WENECKĄ.
i. Rzeczpoſpolitę GENUENSKĄ.
Srzednia część dzieli ſię, na Wielkie Xięſtwo
k. FLORENCYI albo TOSKANII.
l. Stan albo Państwo PAPIESKIE.
m. Rzeczpoſpolitę LUCENSKĄ.
Część Południowa zawiera w ſobie.
mm. Kroleſtwo NEAPOLITANSKIE, albo SYCYLII.

P. Jakie ſą wyſpy znacznieyſze w Włoſzech?

O. Są te:
n. Kroleſtwo SYCYLIYSKIE, ktore należy do Krola Neapolitańſkiego.
o. MALTA, należy do Kawalerow Maltańſkich.
p. LIPARY ktorych ieſt ſiedm przyległych y należących do Kroleſtwa Sycylii.
q. SARDYNIA, należy do Xiążęcia Sabaudzkiego y ma tytuł Kroleſtwa.
r. KORSYKA, ktora uzurpuie tytuł Kroleſtwa, należy teraz do Francyi.

P. Jakie ſą znacznieyſze miaſta we Włoſzech y na wyſpach Włoſkich, tudzież iakie ſą pryncypalne tego Kraiu Porty?

O. Są te, liczbą znaczone:
1. Rzym Stołeczne Stanu Papiezkiego, całych Włoch, y całego Chrześciań-
ſtwa,

ſtwa, ktorego Naywyżſza Głowa Papież tam rezyduie.

2. Neapol Stołeczne Kroleſtwa tegoż imienia.

3. Florencya Stołeczne W. Xięſtwa Toſkańſkiego.

4. LUKA Stołeczne Rzeczypoſpolitey Luceńſkiey.

5. Genua Stoł. Rzeczypoſpolitey tegoż imienia.

6. Wenecya Stoł. Rzeczypoſpolitey tegoż imienia.

7. Mantua Stoł. Xięſtwa tegoż imienia.

8. Parma Stoł. Xięſtwa tegoż imienia.

9. Modena Stoł. Xięſtwa tegoż imienia.

10. Medyolan Stoł. ſwego Xięſtwa.

11. Kazal Stoł. Monferratu.

12. Turyn, Stoł. Piemontu albo Pedemontu.

13. Szambery Stoł. Sabaudyi.

14. Meſſyna Stoł. Wyſpu y Kroleſtwa Sycylii.

15. Waletta Stoł. Malty, naymocnieyſze w całym świecie.

16. Lipary Stoł. wyſp tegoż imienia.

17. Kaliary Stoł. Wyſpu y Kroleſtwa Sardynii.

18. Baſtya Stoł. Korſyki.

19. Liworna Port z nayſławnieyſzych na morzu Wſrzodziemnym.

20. Ankona Port ſławny w Stanie Papieſkim.

21. Ta-

21. Tarent Port w Kroleſtwie Neapolitańſkim.
22. Palerm y
23. Trepani obydwa Porty w Sycylii.

O. Jakie ſą naywiękſze rzeki y ieziora we Włoſzech?

O. Te ſą:

a. Po, albo Padus, zaczyna ſię na gorach Alpes przy granicach Delfinatu płynie przez Lombardyą czyli połnocną część Włochow, y wpada w morze Adryatyckie.

b. Adigus albo Atheſis płynie z gor Alpes, wpada w morze Adryatyckie.

c. Tyber ma źrzodło w gorach Apenińſkich, oblewa Rzym y wpada w morze Toſkańſkie, ktore ieſt cząſtką morza Wſrzodziemnego.

d. Jezioro więkſze, albo Madziore, poczyna ſię z Gor Alpes, y łączy ſię z Padem w Xięſtwie Mediolańſkim.

e. Jezioro Komo, także z Alpes ciągnie ſię w tymże ſamym Xięſtwie, y wchodzi do Padu.

f. Jezioro Garda w Pańſtwie Weneckim.

P. Ktore ſą znakomite gory we Włoſzech?

O. Są te:

☉. Alpes, ktore oddzielaią Włochy od Francyi, Szwaycar, y Niemiec.

☾ Ape-

☾ Apenin Gora wzdłuż Włoch ciągnie się.
* Wezuwiusz albo Somma, w Krolestwie Neapolitańskim, ogień wybucha z siebie, zkąd w okolicy częste pożary, y trzęsienia ziemi; wierzch popiołem po części osypany, y kamieniem dziurkowatym po części okryty; ktory się formuie z ognistey rzeki ktora przy większych tey gory pożarach wypływa, nazywa się Lawa, w wierzchu zaś samym dziura czyli przepaść ognista, z ktorey dym nieustannie wychodzi.
** Etna. albo Gibel w Sycylii, teyże natury co y Wezuwiusz: przy tych obydwoch gorach znayduią się winnice, pastwiska, lasy: bo grunt przy nich bardzo iest tłusty y urodzayny.

P. *Jakie są Granice Włoch?*

O. Włoski Kray iest Połwyspem naywiększym na Morzu Wsrzodziemnym, podobny iest do sztybla czyli buta Niemieckiego: ma na Połnoc.
F. Niemcy y
G. Szwaycary.

Na Wschod
A. Morze Adryatyckie.

Na Południe
B. Morze Jońskie.

Na Zachod
C. Morze Liguryi.

D. Morze

D. Morze Toſkańſkie, y
E. Francyą.

P. *Jaka ieſt długość y ſzerokość Włoſkiego Kraiu?*

O. Włoſki Kray w Połnocney częſci czyli Lombardyi będzie miał od Wſchodu do Zachodu na ſiedmdzieſiąt mil Niemieckich: w ſrzedniey części na trzydzieści, w południowey na trzydzieści pięć. Szerokość tego Kraiu od Południa do Połnocy, albo raczey od Wſchodu zimowego do Zachodu Letniego, rozciąga ſię na mil ſto pięćdzieſiąt Niemieckich.

ROZDZIAŁ IX.

W ktorym wykłada ſię dziewiąta Karta Geograficzna.

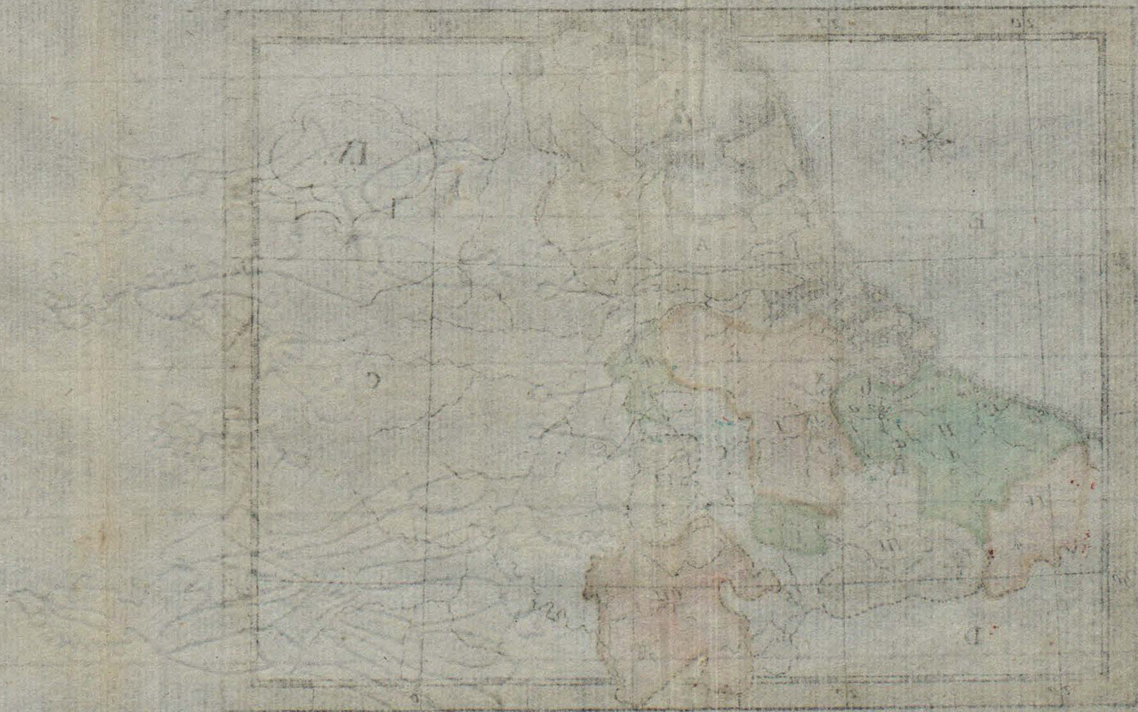
P. *Jaką cząſtkę Europy pokazuie ta Karta IX?*

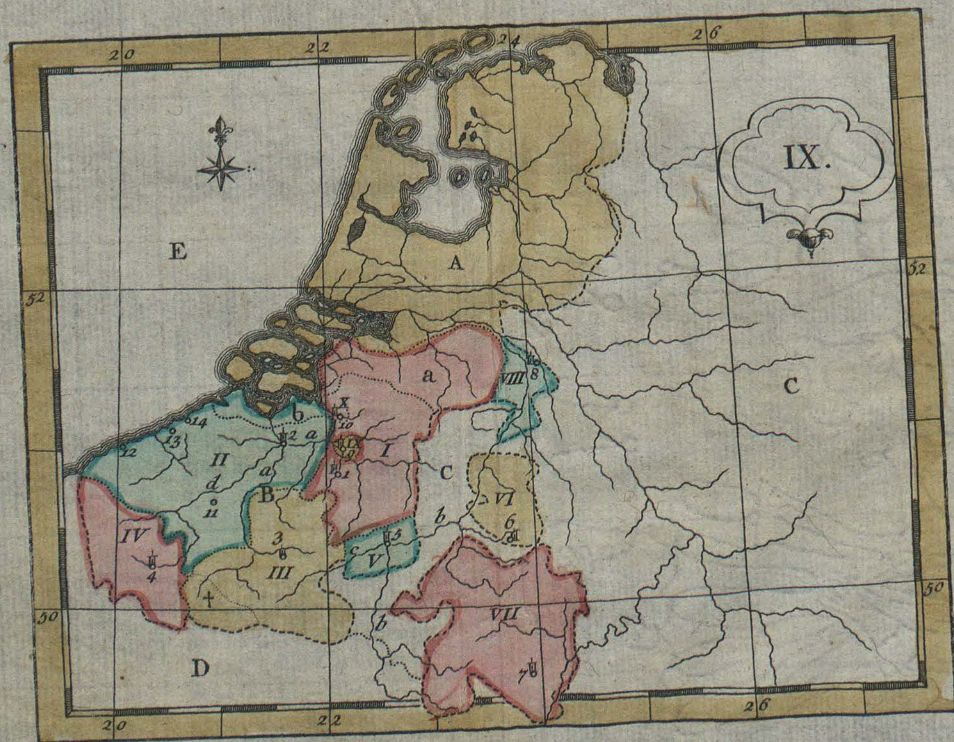
O. Pokazuie ſiedmnaście Prowincyi, ktore ſię nazywaią Niderland, albo poſpolicie Hollendry. Ale my tu tylko o dzieſięciu Prowincyach mowić będziemy, pod imieniem Niderlandu Auſtryackiego, y Francuſkiego, albo iednym ſłowem Niderlandu Katolickiego.

P. *Jaka tego Kraiu żyzność, Religia, obyczaie?*

O. Kray ten obfity w zboża, w paſtwiſka; ma rowniny bardzo piękne, powietrze tam grube. Nie maſz w całey Europie kraiu, ktoryby miał tyle znacznych miaſt w bliſkości iedno przy drugim, y tak ludne, iak ſię tam znayduią.

Obywatele co do biegłości w naukach nie maią tak byſtrego rozumu, ale może też to, taka o nich Ziemiopiſow prewencya. Lecz daymy to, że ledwo ieden z nich uczony doſkonale znayduie ſię, maią oni inne na to miaſt przymioty formuiące ſerce y dobrą naturę,

IX.
20
22
24
26
52
50
A
E
C
D
B
a
b
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII

turę, ktore nie ustępuią w niczym wysokim przymiotom rozumu. Są bowiem szczerzy, rzetelni, stateczni w przyiaźni. W sztuce malarskiey Włochom rownaiący się.

Religii są Katolickiey Rzymskiey.

P. Wyrachuy y pokaż te dziesięć Prowincyi Niderlandu?

O. Są te:

I. Brabancya, ktorey większa część należy do domu Austryackiego; druga część mnieysza
a. Należy do Stanow zkonfederowanych Hollenderskich.

II. Hrabstwo Flandryi, ktorey część należy do Domu Austryackiego, część do Francyi, część do Stanow zkonfederowanych
b. pod znakiem.

III. Hrabstwo Hannonii, ktorey część należy do domu Austryackiego, część do Francyi: Jest w nim także Arcy-Biskupstwo
† Kameraceńskie, ktore zawierać się powinno w Hannonii Francuskiey.

IV. Hrabstwo Artezyi, całe należy do Francyi.

V. Hrabstwo Namurskie, całe należy do Austryi.

VI. Xięstwo Limburskie należy do Austryi.

VII. Xięſtwo Luxemburſkie należy z więkſzey części do Auſtryi, reſzta do Francyi.
VIII. Xięſtwo Geldryi, ktorey część iedna należy do Stanow Hollenderſkich zkonfederowanych.
IX. Klucz Mechlińſki.
X. Margrabſtwo Antwerpſkie, te dwie oſtatnie cząſtki zamykaią ſię w Brabancyi.

P. Ktore ſą znacznieyſze miaſta w tych pomienionych dzieſiąciu Prowincyach?

O. Są te znaczone liczbą.

1. Bruxella, Stołeczne Brabancyi y całego Niderlandu Auſtryackiego.
2. Gandawum Stoł. Flandryi.
3. Mons, Stoł. Hannonii Auſtryackiey.
4. Arras Stoł. Artezyi.
5. Namur, Stoł. Hrabſtwa tegoż imienia.
6. Limburg Stoł. Xięſtwa tegoż imienia.
7. Luxemburg Stoł. Xięſtwa tegoż imienia.
8. Geldrya Stoł. Xięſtwa tegoż imienia.
9. Mechlin, Stoł. Klucza tegoż imienia.
10. Antwerpia Stołeczne Margrafſtwa tegoż nazwiſka.
11. Lilla Stołeczne całego Niderlandu Francuſkiego, leży w Flandryi.
12. Dunkierka Port ſławny
13. Niewport y
14. Oſtenda, wſzyſtkie te trzy Porty ſą w Hrabſtwie Flandryi.

P. Jakie

P. Jakie ſą znacznieyſze rzeki w tych dzieſięciu Prowincyach?

O. Są te:

a. Skaldis.
b. Moza.
c. Sambra.
d. Lis.

P. Jakie ſą granice Niderlandu Katolickiego?

O. Niderland Katolicki

Na Połnoc

A. Ma Stany Zkonfederowane czyli Rzeczpoſpolitę Hollenderſką.

Na Wſchod

C. Niemcow.

Na Południe

D. Francyą.

Na Zachod

E. Ocean.

P. Jaka ieſt długość y ſzerokość tego Kraiu?

O. Od Wſchodu do Zachodu wzdłuż, ma mil czterdzieści trzy. Od Południa do Połnocy wproſt ma na trzydzieści ſiedm mil Niemieckich.

ROZDZIAŁ X.

W ktorym explikuie ſię dzieſiąta Karta.

P. Jaka cząſtka Europy na tey Karcie dzieſiątey pokazuie ſię?

O. Rzeczpoſpolita Hollenderſka, czyli Stany Zkonfederowane.

P. Co za natura Kraiu, iaki w nim Rząd, Religia, obyczaie &c.

O. W tym kraiu powietrze bardzo ieſt grube y wilgotne, grunt bagniſty, ozdobiony iednak wioſkami bardzo porządnemi y miłemi. Ma wiele miaſt potężnych y ślicznych, od iednych do drugich ſą rznięte kanały wod, oſadzone drzewami w linią z iednego y drugiego brzegu, co prawie wſzędzie w tym Kraiu widzieć można, ponieważ dla oſuſzenia gruntu, y łatwości transportu towarow, dla handlu od wſi do wſi, od miaſta do miaſta umyślnie Hollendrzy ſtaraią ſię mieć Kanały wygodne, y w całości ie utrzymywać.

Ta Rzeczpoſpolita ſkłada ſię z ſiedmiu Prowincyi, z ktorych każda ieſt ſobie udzielną nieiaką Rzecząpoſpolitą, y owſzem wſzyſtkie miaſta z oſobna z ſiedmiu tych Prowincyi według dawnych ſwych praw y zwyczaiow

Karta.

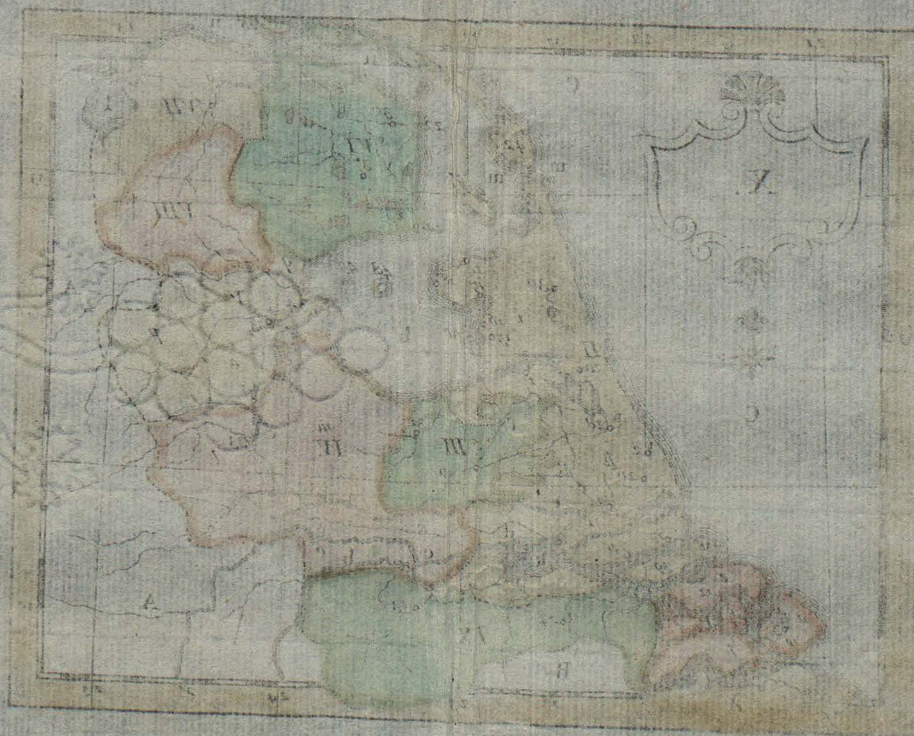
Karcie

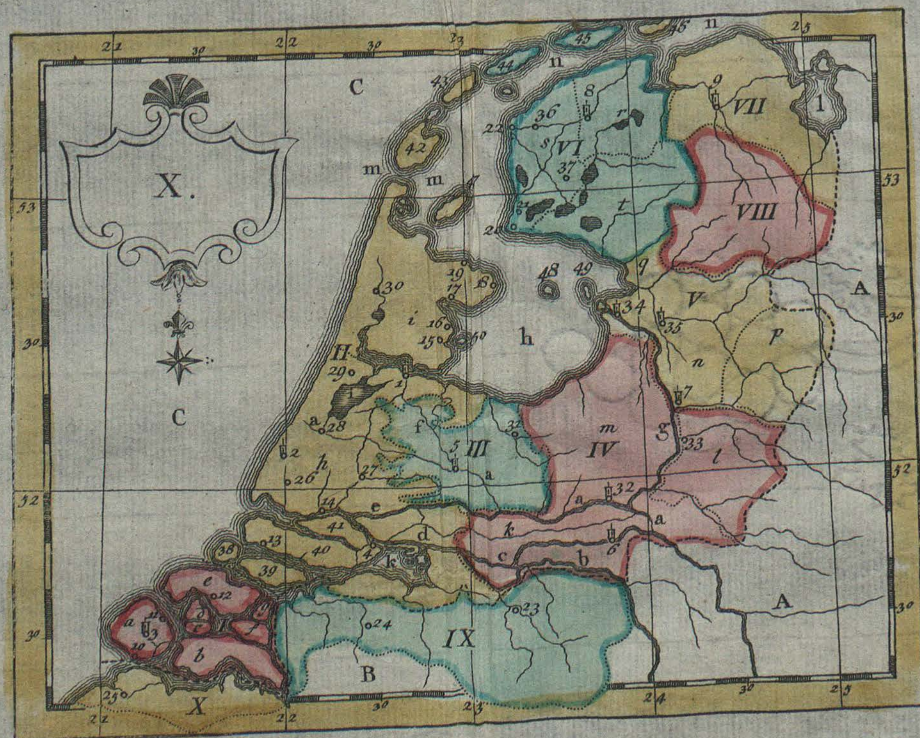
czyli

Rząd,

zo iest
dobio-
y mi-
znych,
wod,
y dru-
tym
osusze-
arow,
miasta
Kanały

u Pro-
zielną
szyst-
owin-
zwy-
zaiow

X.
C
C
A
A
B
I
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
H
h

czaiow partykularnych rządzą ſię. Co ſię iednak publicznych tycze interesow, Rząd tey Rzeczypoſpolitey (ktory bardziey ieſt Demokratyczny niżeli Aryſtokratyczny) od tychże ſiedmiu razem Prowincyi dependuie w naywyżſzey Radzie, ktora ſię Zgromadzeniem Stanow Generalnych nazywa, y ktora ſię nieuſtannie prawie agituie w Hadze: lubo z każdey Prowincyi kilku znayduie ſię Deputatow, nie liczy ſię iednak tylko ſiedm głoſow, to ieſt nie maſz w niey względu na wielość oſob, ale tylko na wielość Prowincyi. W większych intereſach od partykularnych w każdey Prowincyi Ziazdow (gdzie miaſta nawet głos ſwoy maią) decyzya zawiſła. Xiąże Stadthuder nazwany, nie tylko ieſt dożywotni, ale y w oboyga płci naſtępcach dziedziczny, ieſt Rządcą Generalnym całey Rzeczypoſpolitey, Naywyżſzym Generałem w woyſku, y Admirałem W.; do niego należy Magiſtraty w miaſtach approbować, tudzież niektore Urzędy woyſkowe w Kraiu, y na morzu rozdawać.

Religia panuiąca w tym Kraiu ieſt Kalwińſka, ale inne mieścić ſię mogą.

Obywatele tey Rzeczypoſpolitey nalepiey w świecie całym znaią ſię na handlu y na ſztuce żeglarſkiey, przy tym ſą trzyźwi, oſzczędni, pracowici, nadewſzyſtko profitu ſwego we wſzyſtkim upatruiący.

2. Haga gdzie Stany Generalne zgromadzaią śię: ale naturalny podział każe za Stołeczne te miasta kłaść, ktore pierwszy maią głos na zgromadzeniu partykularnym każdey Prowincyi, iako-to:
3. Middelburg Stoł. Zelandyi.
4. Dort albo Dordrecht Stoł. Hollandyi.
5. Utrecht Stoł. Prowincyi tegoż imienia.
6. Nimegue Stoł. Geldryi.
7. Deventer Stoł. Owerissel.
8. Leuward Stoł. Fryzyi.
9. Groninga Stoł. Prowincyi tegoż imienia.
10. Flessynga Port.
11. Veer Port.
12. Zierikzée z Middelburgem cztery Porty w Zelandyi.
13. Hellevoetsluis.
14. Rotterdam z Dordrechtem y Amsterdamem Porty Hollandyi Połudn.
15. Monnikendam.
16. Edam.
17. Hoorn.
18. Enkhuizen.
19. Medenblik w Hollandyi Połnocney.
20. Staveren.
21. Hindelopen y
22. Harlingue w Fryzyi Porty.

Inne znacznieysze miasta są te:
23. Bois le Duc, y
24. Breda w Brabancyi Hollenderskiey.

25. Sluis

25. Sluis albo L'Ecluſe w Flandryi Hollenderſkiey.
26. Delft.
27. Guda albo Tergow.
28. Leyda.
29. Harlem w Hollandyi Południowey.
30. Alkmar w Hollandyi Połnoc.
31. Amersfort w Utrechcie.
32. Arnhem y
33. Zutphen w Geldryi.
34. Kampen y
35. Zwol w Oweriſſel.
36. Francker y
37. Sneek w Fryzyi.

P. Ktore ſą rzeki y iezìora znacznieyſze w Prowincyach ſprzymierzonych?

O. Są te:

a. Rzeka Ren.
b. Rzeka Moza.
c. Odnoga Renu nazwana Wahal.
d. Odnoga Renu nazwana Merwa albo Merwed.
e. Inne Koryto albo Odnoga Rhenu Lek.
f. Także Koryto inne Renu Wecht, y
g. Iſſel.

Jeziora ſą te:

h. Zuiderzée.
i. Harlem.
k. Biesboch.

l. przy

l. przy Gronindze Dollart.
m. Sławna Odnoga Morſka przy Texel.
n. Vadden, odnoga także morſka.

P. Ktore ſą Wyſpy znacznieyſze należące do Prowincyi Zkonfederowanych?

O. Oprocz ſiedm wyſp ſkładaiących Prowincyą Zelandyi, ktore ſą literami znaczone, ſą te naſtępuiące pod numerami

38. Gure.
39. Overflakke.
40. Kraina Woorn y Putten, przy niey zaraz Beyerland y Steyen.
41. Iſſelmond.
42. Texel.
43. Wlieland.
44. Ter Szelling.
45. Ameland.
46. Szirmonnikog.
47. Wiering.
48. Urk.
49. Szokland albo Ens.
50. Marken; te cztery oſtatnie znayduią ſię na odnodze Zuiderzée.

P. Opiſz Granice Rzeczypoſpolitey Hollenderſkiey?

O. Ta Rzeczpoſpolita

Na Wſchod ma

A. Niemcy.

Na

Na Południe ma
B. Niderland Auſtryacki.

Na Zachod y Połnoc oblewa
C. Morze Połnocne.

P. Jak Szeroki y długi ieſt ten Kray?

O. Ten Kray od Wſchodu do Zachodu wproſt długi ieſt na mil Niemieckich około trzydzieści. Szeroki od Południa do Połnocy także na iakie trzydzieści mil.

ROZ-

ROZDZIAŁ XI.

W ktorym ſię explikuie Karta iedynaſta.

P. *Jaki Kray pokazuie ta Karta XI.*

O. Pokazuie Wielką Brytannią, ktora zawiera w ſobie trzy wielkie Kroleſtwa, to ieſt:

I. Kroleſtwo ANGLII.
II. Kroleſtwo SZKOCYI y
III. Kroleſtwo IRLANDYI albo HIBERNII.

P. *Powiedz mi iaka w tym Kraiu natura powiętrza, Ziemi, y Ludzi, iaki Rząd y Religia?*

O. Powietrze w Anglii doſyć ieſt miłe y zdrowe, lubo często mgłami z morza wychodzącemi okryte; grunt do wſzelkich urodzaiow bardzo ſpoſobny, oprocz wina: ten Kray obfituie w bydło, w zwierzynę, y ryby: w paſtwiſka wyborne: przeto ma koni mnoſtwo pięknych y dzielnych. Znayduią ſię w nim kruſzce cyny nayprzednieyſzey na wielu mieyſcach. Szkocya, ponieważ rozciąga ſię ku Połnocy, przeto zimnieyſza y mniey zdrowiu ſłużąca: ziemia nie mniey urodzayna iak w Anglii, ma węgli ziemnych podoſtatek. Irlandya w tym prawie ſamym

XI.
D
D
C
C
A
B
I
II
III
5
10
15
20
25
55
50

ieſt powietrzu co Anglia, obſituie w laſy y paſtwiſka naylepſze w całey Europie: Woły Irlandzkie tak ſą zachwalone y ſławne, iak konie w Anglii. Rząd W. Brytannii ieſt Monarchiczny, tak iednak, że Aryſtokratycznego y Demokratycznego ma w ſobie znaczną część, Korona idzie dziedzictwem, ſpada nawet na Kądziel, gdy po mieczu Sukceſſorow nie ſtawa. Szkocya niegdyś była udzielnym y oſobnym Kroleſtwem, ale w Roku 1707 z Anglią na zawſze Traktatem złączona zoſtała, y tak te dwa Kroleſtwa zamykaią ſię pod imieniem Kroleſtwa W. Brytannii. Irlandyą rządzi Vice-Rey, ktorego Krol W Brytannii z ramienia ſwego poſyła, ten w urzędzie ſwoim ſprawować ſię powinien według woli Krolewſkiey, praw Korony tey, y uchwał Parlamentowych. Co do Religii cała Brytannia ieſt ſekty Kalwińſkiey, ta iednak ſekta panuiąca na dwie partye dzieli ſię, iedni ſię nazywaią Epiſcopales, a drudzy Presbyteriani, iedni od drugich tym tylko ſię rożnią, iż pierwſi utrzymuią doſtoyność Kościelną złączoną z powagą Kroleſtwa, drudzy nie. Wſzyſtkie inne ſekty mogą ſię mieścić w tym Kroleſtwie, y wolno im iakie chcą ſwoie obrządki ſprawować, iedney tylko Religii Katolickiey Rzymſkiey zabroniono.

Anglicy, mowiąc co do temperamentu ich natury, ſą odważni, zdatni do wſzyſtkiego: maią rozum otwarty, żywy, przenikaią-

nikaiący y nayſpoſobnieyſzy do nayſubtelnieyſzych umieiętności: rzemieślnicy z nich w iakieykolwiek bądź robocie głowni: czego dowodem ieſt wſzyſtko to cokolwiek z ich fabryk nam ſię doſtaie: humoru ſą pochmurnego, y melancholicy. Poſpolity lud nigdzie nie ieſt tak ſkłonny do buntow y do zapalczywości iako w Anglii. Szkotowie ſą mocni, bitni, ludzcy, ſzczerzy, y dowcipni, ale to ma ſię rozumieć o mieſzkaiących w miaſtach, wſiach, rowninach, bo ci co w gorach prawie niedoſtępnych tułaią ſię, ſą dzicy y okrutni. Irlandczykowie we dwoch naybardziey zabawach kochaią ſię, w polowaniu, y łowieniu ryb: dobrzy ſą z nich żołnierze, mili w konwerſacyi, ludzcy y uczynni. Poſpolity lud, powiadaią, ieſt mściwy y leniwy do pracy: w Irlandyi doſyć Katolikow ſkrytych znayduie ſię.

P. Jak ſię dzieli Anglia, Szkocya, y Irlandya?

O. Anglia według dawnego podziału zawiera w ſobie ſiedm Kroleſtw, ktorych tytuły do tych czas tymże Prowincyom ſłużą, lubo podział Kraiu nie tak na Kroleſtwa, iako raczey na Hrabſtwa, czyli Xięſtwa, po Angielſku Schire, poſpolicie opiſywany bywa. Rachuie ſię ich pięćdzieſiąt dwa, ktore tak według dawnego dyſpartymentu Kroleſtw wyliczam:

b. Kro-

b. Kroleſtwo Anglii Wſchodniey albo Oſt-Angeln: zawiera trzy Xięſtwa tegoż imienia Eſſex, y Middelſex znaczone literą h.

a. 32. Kroleſtwo Kent, ieſt oraz Xięſtwem tegoż imienia. Między

a. 32 y 12. Kroleſtwo Suſſex, ma dwa Xięſtwa, iedno tegoż imienia, a drugie Surrey.

e. Kroleſtwo Weſtſex zawiera ſiedm Xięſtwa, Southampton, Barck, Wilt, Dorcheſter, Sommerſet, Devons, y Kornuwal na ſamym rogu.

d. c. Kroleſtwo Merci, w po śrzodku Anglii zamyka dziewiętnaście Xięſtw, Monmut, Gloceſter, Axfort, Bukingam, Herfort, Betfort, Hundington, Northampton, Warwik, Worceſter, Herefort, Schrops, Stafford, Leiceſter, Rutland, Lincoln, Nottingam, Darby, Cheſter.

f. Kroleſtwo Nortumberland, dzieli ſię na ſześć Xięſtw. Jork, Lancaſter, Weſtmoland, Durham, Kumberland, Nortumberland.

g. Xięſtwo Wallii zawiera w ſobie dwanaście Hrabſtw, Klamorgan, Karmarten, Breknok, Pembrok, Kradygan, Radnor, Montgomery, Meriotnet, Kaernaryan, Dembigh, Flint, y Wyſp. Angleſey.

Szkocya dzieli ſię na
k. Szkocyą Południową y
l. Szkocyą Połnocną, obydwie zawieraią w ſobie wiele Xięſtw.
Irlandya dzieli ſię na cztery Prowincye:
m. Lenſter albo Lagenią.
n. Ulter albo Ultonią.
o. Konnacyą.
p. Munſter albo Mommonią.

P. Ktore ſą znacznieyſze miaſta y Porty w Anglii, tudzież iakie ſą miaſta portowe w Szkocyi y Irlandyi?

O. 1. Londyn, ieſt Stołeczne Anglii y całego Kroleſtwa W. Brytannii.
2. Edymburg Stoł. Szkocyi.
3. Dublin Stoł. Irlandyi. Portowe miaſta
w Anglii te ſą:
4. Newcaſtle.
5. Hull.
6. Baſton.
7. Yarmuth.
8. Ipſwich.
9. Harwich.
10. Sandwich.
11. Duwre.
12. Portſmuth.
13. Exceſter.
14. Plimuth.
15. Falmuth.
16. Briſtol.

17. Le-

17. Lewerpol.
18. Milfort-haven w Wallii.

W Szkocyi portowe ſą te:

19. Szterling.
20. St. André.
21. Mont-roe.
22. Dundée.
23. Aberden Stoł. Połnoc. Szkocyi.
34. Dornock albo Dorno, y
25. Glaſkow.

W Irlandyi Portowe te:

26. Londondery.
27. Goloway.
28. Limmerick.
29. Korck.
30. Wexford.
31. Waterford.

Inne miaſta nieportowe, ſławne iednak, te ſą:

32. Kantuarya.
33. Salisbury.
34. Glocester.
35. Oxford Akademia.
36. Kambridga.
37. Norwick.
38. York.
39. Szeſter.
40. Karmarten Stołeczne Wallii.

P. Powiedz znacznieyſze rzeki y wody w Wielkiey Brytannii?

O. Są te:

w ſamey Anglii.

a. Tamiſa.
b. Sawerna y
c. Humber.

W Szkocyi odnoga morſka.

d. Forth.
e. Tay.
f. Odnoga morſka Murray.

W Irlandyi.

g. Schannon.
h. Morze Irlandzkie rozlewa ſię między Anglią y Irlandyą. Na zachod Anglii ieſt odnoga morſka nazwana Kanał Bryſtolu.

P. Jakie ſą znacznieyſze wyſpy w Anglii y Szkocyi?

O. Są te:

41. Wight.
42. Wyſpy Sorling.
43. Angleſey.
44. Man.
45. Orkady.

Na zachod Szkocyi Hebrydy Wyſpy albo Weſterny, te zaś ſą:

46. Skye.
47. Lewis.

48. Wiſt.
49. Mulla.
50. Yla.
51. Jura y
52. Arran.

Gory nad morzem znaczniéyſze w Wielkiey Brytannii ſą te: w Anglii

q. Guſtard.
r. Lezard.
s. Lands-End.

W Szkocyi.

t. Dungby.
u. Faro.
v. Galloway.

W Irlandyi.

w. Klar.

P. Jakie ſą granice Wielkiey Brytannii, y iaka iey ieſt długość y ſzerokość?

O. Dwie te wielkie wyſpy na Wſchod ſą oblane

A. Morzem Połnocnym.

Na Południe

B. Morzem nazwanym la Manche y ma ciaſninę morſką Kale.

Na Zachod.

C. Morze Atlantyckie.

Na Połnoc

DD. Morze Szkockie.

Anglia długa ieſt od Wſchodu do Zachodu wproſt na ſiedmdzieſiąt mil Niemieckich.

 Sze-

Szeroka od Południ. do Połnocy na ośmdziesiąt mil.

Szkocya długa od Wſchodu do Zachodu wproſt na czterdzieści pięć mil Niemieckich, ſzeroka od Południa do Połnocny na pięćdzieſiąt pięć.

Irlandya długa od Wſchodu do Zachodu wproſt według rozciągłości śrzedniey czterdzieści mil: Szeroko od Południa do Połnocy na ſześćdzieſiąt mil Niemieckich.

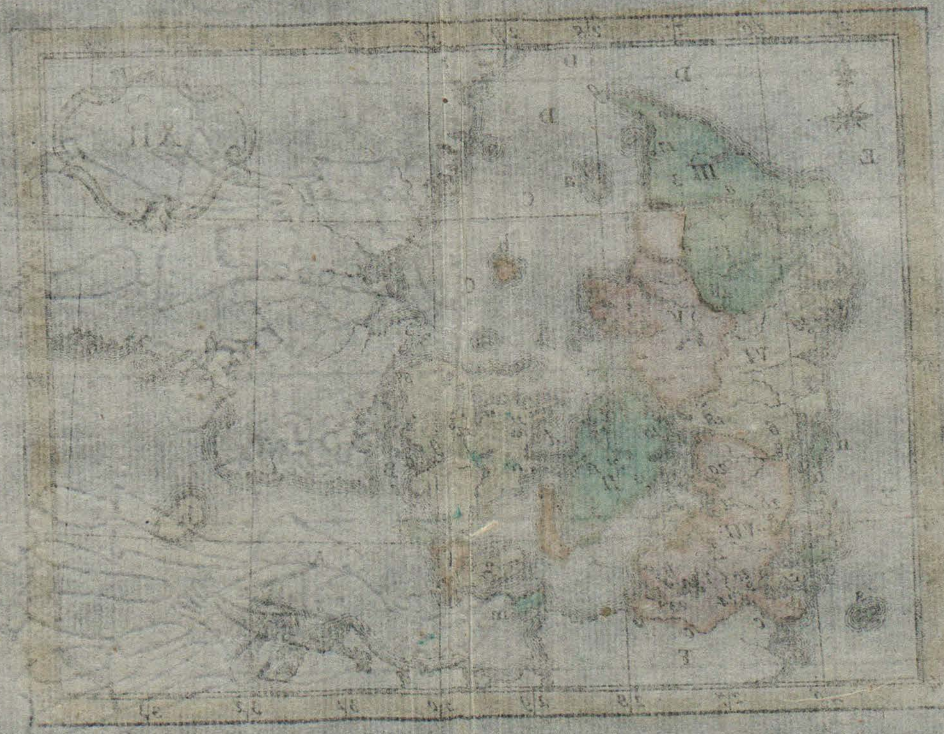
ośmdzie-

Zachodu
mieckich,
na pięć-

Zachodu
ey czter-
Połnocy

ROZ-

XII.

ROZDZIAŁ XII.

W ktorym explikuie ſię Dwunaſta Karta.

P. Co za cząſtka Europy wyraża ſię na tey Karcie XII?

O. Daniia, czyli Kroleſtwo DUNSKIE.

P. Co zac ten Kray, iaki w nim Rząd, y iaka Religia panuiąca?

O. Kray ten lubo zimny ieſt, zdrowy iednak; ziemia żyzna, oſobliwie co do paſzy: ztąd wychodzi niezliczona moc koni y wołow do innych kraiow: zwierzyny w nim, oſobliwie ieleni, mnoſtwo: co do handlu, ktory przed tym nie bardzo znaczny był, co raz bardziey teraz pomnaża ſię.

Rząd ieſt Monarchiczny: to Kroleſtwo było niegdyś wolne y według upodobania ſwego Krolow obierało, teraz, iuż bliſko ſto lat, iako ſię ſtało dziedzicznym: ſukceſſya ſpada nawet na płeć białogłowſką.

Religia panuiąca ieſt Luterſka pod rządem ſześciu Biſkupow.

Duńczykowie ſą dorodni, roſtropni, mili w konwerſacyi, kochaiący ſię w naukach y rękodziełach: białogłowy z wielkim

ſą przywiązaniem do goſpodarſtwa około domu.

P. Opiſz podział Danii?

O. To Kroleſtwo może bydź podzielone kilkorakim ſpoſobem: a nayprzod dzieli ſię na ſześć Biſkupſtw y iedno Xięſtwo:

I. Biſkupſtwo Zelandyi, ktora ieſt wyſpą.
II. Biſkupſtwo Fionii także wyſpy.
III. Biſkupſtwo Alburg.
IV. Biſkupſtwo Wiburg.
V. Biſkupſtwo Arhus.
VI. Biſkupſtwo Rypen.
VII. Xięſtwo Slezwickie.

Powtore dzieli ſię na Kray lądowy, y Wyſpy. Ląd nazywa ſię Jutlandya, ktora dzieli ſię na Jutlandyą Połnocną y Jutlandią Południową. Połnocna Jutlandia zawiera w ſobie cztery Diecezye, to ieſt: Alburg, Wiburg, Arhus, Rypen: a Xięſtwo Slezwickie w południowey leży Jutlandyi. Inne wyſpy Jutlandyi znacznieyſze oprocz pomienionych Zelandyi y Fionii ſą te:

a. Leſſou.
b. Amhout.
c. Samſon.
d. Amagh.
e. Mona.
f. Falſter.
g. Laland.
h. Bornholm.

i. Lan-

i. Langeland.
k. Aroe.
l. Alſen.
m. Femeren.
n. Fanoe.
o. Rom.
p. Svlt.
q. Föhr.
r. Noordſtrand.
s. Heilgeland.

P. Ktore ſą znacznieyſze miaſta y Porty w Danii?

O. 1. Kopenhaga, Stołeczne całego Kroleſtwa, a partykularniey Wyſpy Zelandyi, tu Krol Duński rezyduie.
2. Oderſée Stołeczne Fionii.
3. Alburg Stołeczne Biſkupſtwa tegoż imienia.
4. Wiburg Stołeczne ſwego Biſkupſtwa.
5. Arhuſen także.
6. Rypen wtąż.
7. Slezwick Stoł. Xięſtwa tegoż imienia.

Na wyſpie Zelandyi te ſą Porty.

8. Helſingor albo Elſener.
9. Koge.
10. Korſor.
11. Kallundburg.
12. Roſkild miaſto trochę opodal od ſwego Portu.

Na wyſpie Fionii.

13. Nyburg.
14. Foburg.
15. Aſſens.
16. Medelfart.

W Jutlandyi Połnocney Porty te:

17. Seeby, 3. Alburg, 5. Arhuſen.
18. Kolding.
19. Rienkioping leżący na zachod Jutlandyi Połnocney.
20. Hadersleben.
21. Appenrade, 7. Sleſwick.
22. Flensborg.
23. Ekelenförde.
24. Frederichſtad.
25. Huſum, y
26. Tunderen w Jutlandyi Południowey.

P. Opiſz znacznieyſze Rzeki, Odnogi y Ciaſniny, Gory nad morzem albo Kapy?

O. Rzeki znacznieyſze te ſą:

b. Slye.
c. Eyder.
a. Odnoga morſka. Ciaſniny morſkie trzy:
B. Sund.
d. Wielki-Belt.
e. Mały-Belt.

Gory nad morzem znacznieyſze ſą te:

f. Steven Klint. w Zelandyi.
g. Schagen ląd gurzyſty ciągnie ſię klinem ku Połnocy w Jutlandyi Połnocney.

P. Po-

P. Powiedz granice Danii, długość y ſzerokość iey?

O. Daniia na Wſchod ma Morze

A. Baltyckie, y

B. Ciaſninę Sund.

Na Połnoc

CC. Morze Kategat, y

DD. Szager - Rack.

Na Zachod

E. Morze Połnocne.

Na Południe

F. Niemiecki Kray.

Danii długość mierzaiąc wproſt począwſzy od 1. Kopenhagi aż do 6 Rypen, będzie na trzydzieści cztery mile Niemieckie: Szerokość począwſzy od c. Eyder Rzeki aż do g. Schangen Kapu Jutlandyi rozciąga ſię na pięćdzieſiąt mil Niemieckich.

ROZ-

ROZDZIAŁ XIII.

W ktorym explikuie ſię Mappa XIII.

P. Co za Kray Europeyſki wyraża ſię na tey Karcie XIII.?

O. Kroleſtwo NORWEGII.

P. Jakie w nim powietrze, grunt, Rząd, Religia, y obyczaie?

O. Co do powietrza, ten Kray zimny ieſt, co do gruntu gorzyſty y nieurodzayny: to tylko w nim naylepſzego ieſt, że z laſow ſwoich naylepſze ſpuſzcza maſzty, y wiele wyśmienitego drzewa na budowanie okrętow. Znayduią ſię w nim także niektore kruſzce, iako to ſrebra, a naywięcey żelaza.

Co do Rządu Stan iego ieſt Monarchiczny: Przedtym ſwoich własnych miewał Krolow, teraz od owego czaſu iak ſię złączył z Daniią, Duńſkiego Krola rządom podlega, ktory albo Vice-Reja, albo Rezydenta ſwego tam poſyła, a ten w Chryſtianii rezyduiąc, imieniem ſwego pryncypała całym rządzi Kraiem.

Co do Religii, Luterſka Sekta tak iak w Danii panuie, w ſtronach iednak Połnocney Norwegii, trudno zgadnąć co za wiara ieſt, iak zwyczaynie w grubym y dzikim narodzie.

Co

I.

XIII.

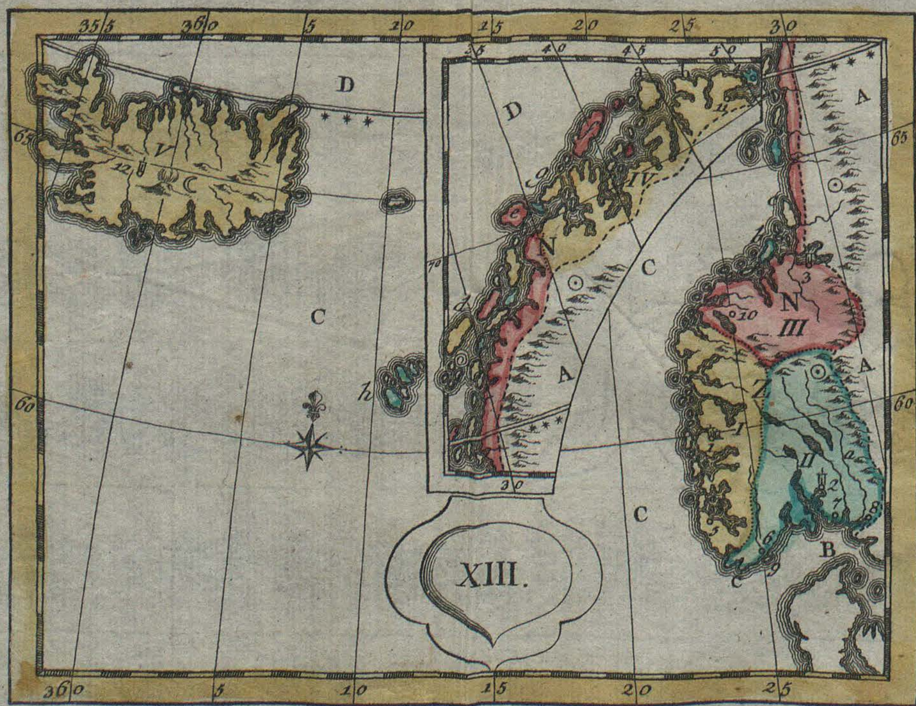
a się na

Rząd,

zimny
zayny:
lasow
wiele
ętow.
uszce,

czny:
plow,
aniią,
y al-
n po-
niem

k w
cney
iest,
dzie.
Co

K

Co do oby
są trwali y mo
cza ci co w g
wie dzikiemi

P. Jaki

O. Norv
Z. Południ
N. Północ
Połu
c

I. BERGE
II. AGGE
y OBS
Pol
III. DRO
IV. WAI
LANI
Pr

V. ISLA
leży,
Pana.

P. Op
we w Norv
O. Są

1. Berge
y ca
2. Zame
nim
lo a

Co do obyczaiow y natury mieszkańcow, są trwali y mocni, ale nie manierni, zwłaszcza ci co w gorach na połnoc mieszkaią, prawie dzikiemi nazwać się mogą.

P. Jaki iest podział Norwegii?

O. Norwegia dzieli się nayprzod na

Z. Południową, y na

N. Połnocną.

Południowa znowu dzieli się na dwie części czyli Gubernie:

I. BERGEN a

II. AGGERHUS, nazwana inaczey ANSLO y OBSLO.

Połnocna dzieli się na Gubernią.

III. DRONTHEIM, y

IV. WARDHUS inaczey nazwaną NORLAND albo LAPPONIĄ DUNSKĄ.

Przyłączyć należy do tych czterech Gubernii Wyspę.

V. ISLANDIĄ ktora do NORWEGII należy, y Krola Duńskiego uznaie za Pana.

P. Opisz miasta znacznieysze y portowe w Norwegii?

O. Są te:

1. Bergen Stołeczne Gubernii tegoż imienia y całego Krolestwa.
2. Zamek nazwany Aggerhus, y miasto przy nim Chrystiania, przedtym zwane Obslo albo Anslo Stołeczne Gubernii tegoż

goż imienia y rezydencya Vice-Reja od R. 1739.

3. Drontheim Stoł. Gubernii tegoż imienia.
4. Wardhus także Stoł. Gubernii tegoż imienia czyli Lapponii Duńſkiey.
12. Skalhot Stoł. wyſpu Islandyi.
5. Stowanger miaſto portowe w Gubernii Bergeńſkiey.
6. Chryſtianſtad.
7. Frederyſtad.
8. Fryderyſzal.
9. Flekkero: cztery te portowe miaſta w Gubernii Aggerhus.
10. Romsdat Portowe miaſto w Gubernii Dronheim.
11. Waranger portowe w Lapponii.

P. Powiedz rzeki y wody znacznieyſze w Norwegii?

O. Nayznacznieyſza rzeka Norwegii, pominąwſzy inne niezliczone prawie, ieſt

a. Gluma w Gubernii Aggerhus.

Na zachod Norwegii nie daleko brzegow ieſt wir na morzu ſławny, ktory co ſześć godzin wgłąb kręcąc ſię zapada, y znowu co ſześć godzin impetem na wierzch wybucha y wytryſkuie, nazywa ſię wielki Malſtrom, czyli tylko Malſtrom, wyraża ſię na tey Karcie znaczkiem S.

P. Nor-

P. *Norwegia ma iakie gory znakomitſze?*

O. Cała Norwegia gorami y ſkałami okryta: te iednak ſą znakomitſze, ktore wzdłuż ciągną ſię dzieląc Norwegią od Szwecyi, nazywaią ſię

⊙. Felices albo Dofrin, albo ieſzcze Darafied.

☾ Gora Hekla w Islandyi, ktora ognie wybucha.

P. *Jakie ſą znacznieyſze wyſpy y Gory nad morzem w Norwegii?*

O. Oprocz Islandyi wielkiey wyſpy odległey od Norwegii, niezliczona moc mnieyſzych wyſp przy brzegach Norwegii znayduie ſię, z ktorych znacznieyſze ſą te:

b. Hitteren.
c. Nomendale.
d. Lofforden.
e. Samien.
f. Surrey.
g. Tromſo.
h. Wyſpy Fero lubo przylegleyſze ſą Norwegii, należą iednak do Danii.

Kapy czyli gory nad morzem znakomitſze ſą te:

a. Kap Nord.
b. Nord Kin.
c. Kap-Nez na południe Norwegii.

P. *Jakie ſą granice Norwegii, tudzież długość y ſzerokość iey iaka?*

O. Na Wſchod ma

A. Kroleſtwo Szwedzkie.

Na

Na Południe ma

B. Odnogę morſką nazwaną Szager-Rak ktore zamyka morze Połnocne, gdzie Jutlandia wzdłuż iako Połwyſep pomyka ſię.

Na Zachod oblewa ią

C. Morze Połnocne.

Na Połnoc ma

D. Morze Lodowate.

Długość Norwegii od Wſchodu do Zachodu będzie około pięćdzieſiąt mil Niemieckich wynoſiła. Szerokość według Geografow od Południa do Połnocy na dwieście dwadzieścia mil Niemieckich.

Islandii wzdłuż od Wſchodu do Zachodu będzie na ſiedmdzieſiąt pięć mil około: wſzerz zaś od Południa do Połnocy na czterdzieści pięć.

Część Norwegii leży pod Cyrkułem Polarnym bliſko wyżſzego końca oſi całego świata, na ktorey świat w około obraca ſię, to imaginacya wyſtawiać ſobie powinna dla pomiarkowania wielu rzeczy iako ſię zwyż powiedziało, y mowić będzie traktuiąc o Sferze. Ten Cyrkuł na tey Karcie trzema gwiazdami naznaczony ieſt.

*** Cząſtka Cyrkułu Polarnego.

ROZ-

Y.

Szager-Rak
ne, gdzie
wyſep po-

do Zacho-
emieckich
grafow od
wadzieścia

Zachodu
: wſzerz
terdzieści

em Polar-
o świata,
to ima-
pomiar-
ż powie-
Sferze.
wiazdami

rnego.

ROZ-

XIV.

ROZDZIAŁ XIV.

W ktorym ſię explikuie czternaſta Karta.

P. *Jak ſię nazywa ten Kray Europy ktory widziſz na Karcie XIV.?*

O. SZWECYA.

P. *Jakie w nim powietrze, grunt, Rząd, Religia, obyczaie?*

O. Powietrze czyſte, zdrowe, ale przykre dla oſtrego zimna, ktore długo trwa, lato zaś bardzo krotkie bywa, grunt wodniſty, maiący bardzo wiele iezior, gorzyſty przytym, okryty laſami y zaroślami, niedźwiedziow ma dużo, liſow, łoſiow, y innych zwierząt podoſtatek. Znayduią ſię w nim na wielu mieyſcach kruſzce miedzi nayleplepſzey, ktorey rowney nie maſz; kuźni żelaza nayprzednieyſzego gęſto w tym kraiu widzieć można, obſituie także w ſmołę, żywicę, w drzewa ſpoſobne do budowania okrętow y robienia maſztow.

Rząd tego Kroleſtwa ſkłada ſię z Monarchicznego, Aryſtokratycznego, y Demokratycznego: Władza bowiem Krolewſka okryślona ieſt wyrokami zgromadzenia Stanow Generalnych, ktore ſkładaią ſię ze Szlachty, Duchowieńſtwa, kupcow, y poſpolſtwa.

Religia w tym Kraiu tak iak w Danii panuie Luterska pod zwierzchnością iednego Arcy-Biskupa y siedmiu Biskupow.

Szwedzi są ludzie dorodni, rycerscy, ludzcy, wspaniali, zbytkuiący, kochaiący się w naukach, a naybardziey w swoiey wolności.

P. Jak się pospolicie dzieli Szwecya?

O. Na pięć Części znacznieyszych iako to:

I. SWEONIĄ albo SZWECYĄ WŁASCIWĄ.
II. GOTLANDYĄ.
III. NORDLANDYĄ czyli PROWINCYE POŁUDNIOWE.
IV. LAPPONIĄ SZWEDZKĄ.
V. FINLANDYĄ.

P. Ktore są Stołeczne miasta y znacznieysze w Krolestwie Szwedzkim?

O. Są te:

1. Sztokolm Stołeczne całego Krolestwa, Rezydencya Krolewska: Miasto bogate, y handlowne, dla portu obszernego, wygodnego, y naybespiecznieyszego, w ktorym naywiększe okręty spokoynie bez naymnieyszego niebespieczeństwa nie zarzucaiąc nawet kotwic, ani przywięzuiąc linami stać mogą.
2. Gothenburg Stoł. Gotlandyi; inne w teyże Prowincyi Portowe miasta są:
3. Helmstad.

4. Isted

4. Isted.
5. Karlsham.
6. Karlskron.
7. Kalmar.
8. Wisby Stoł. wyspy Gotlandyi.
9. Westerwyk.
10. Nordkoping.
Inne nieportowe znacznieysze są:
27. Chrystianstad.
28. Lunden.
W Sweonii Porty są te:
11. Nikoping.
12. Oregrund.
Nie Portowe sławne iednak.
25. Upsal.
W Nordlandyi Porty:
13. Gesselen.
14. Soderham.
15. Unma.
16. Pitea.
17. Lulea.
18. Tornea.
W Finlandyi Porty:
19. Vlaborg.
20. Nowy y Stary Karleby:
21. Waza albo Mustafar.
22. Nystad.
23. Abo Stoł. Finlandyi.
24. Helsingfors. Miasto nieportowe.
29. Kajaneburg.
30. Tavastus czyli Gronenburg.

P. Ktore ſą rzeki, ieziora, odnogi morſkie znacznieyſze w Szwecyi?

O. Są te Rzeki.

a. Kimi,

b. Torneo,

c. Lulea,

d. Pitea.

e. Uhma.

Jeziora te:

f. Meler,

g. Wener,

h. Weter,

i. Lapweſi,

k. Jende, te dwa oſtatnie w Finlandyi. Weter iezioro tak ieſt głębokie iż w niektorych mieyſcach na trzyſta ſążni głębokości rachuią: przeto głębſze ieſt nad morze Baltyckie ktorego nay-więkſza głębizna nie ma więcey nad pięćdzieſiąt ſążni: o tymże ſamym iezziorze powiadaią, iż można z niego mieć prognoſtyk naſtępuiącey nazaiutrz burzy lub nawalnicy, przez łoſkot y huk ſtraſzny, ktory ſię w nim poprzedzaiąc ow czas, ſłyſzeć daie. Odnogi morza Baltyckiego dwie ſą znacznieyſze; iedna

l. Odnoga Botnii, tak ſię nazywa od Botnii ktorą oblewa, to ieſt Nordlandia nazywa ſię Botnią Wſchodnią. Druga Odnoga wylewa ku Wſchodowi na południe Finlandyi, nazywa ſię

m. Odnoga Finlandzka.

P. Ktore

P. Ktore ſą znacznieyſze wyſpy należące do Szwecyi, tudzież iakie ſą znakomitſze gory w tymże Kraiu?

O. Wyſpy ſą te:

* Oeland,

** Gotland,

*** Aland.

Kray ten lubo gorami obſypany ieſt, naywyżſze iednak ſą.

(Felices albo Darefield dzielące Szwecyą od Norwegii.

P. Opiſz granice Szwecyi, iako też długość y ſzerokość iey?

O. Szwecya na Wſchod ma

A. Laponią Moſkiewſką, y Państwo Roſſyiſkie.

Na Południe

B. Morze Baltyckie.

Na Zachod

C. Sund Ciaſninę morſką.

D. Morze Kategat.

E. Norwegią.

Na Połnoc

F. Laponią Duńſką czyli Norwegiańſką.

Rozciąga ſię od Wſchodu do Zachodu Szwecya na ſto trzydzieści około mil Niemieckich: a od Południa do Połnocy wproſt na ſto dwadzieścia prawie mil Niemieckich.

ROZDZIAŁ XV.

W ktorym explikuie ſię Karta pietnaſta.

P. Co za Część Europy wyraża Karta XV?

O. Moſkwę czyli Państwo Roſſyiſkie.

P. Kray ten iak żyzny, iak ludny, iak ſię rządzi, co w nim za Religia, y obyczaie?

O. Ludność tego Kraiu nie korreſponduie rozległey iego obſzerności: ale to nie o wſzyſtkich Prowincyach ma ſię rozumieć. Są w nim obſzerne ieziora, y mieyſca bagniſte, laſy rozciągaiące ſię na kilkadzieſiąt y więcey mil, pełne rożnego zwierza, z ktorych futra przez handel po dwoch częściach świata rozchodzące ſię, wielkie bogactwa Moſkwie przynoſzą.

Rząd w tym Państwie ieſt abſolutny: Sukceſſya Tronu w nim y po Kądzieli idzie.

Religia w nim ieſt Grecka Schiſmatycka pod zwierzchnością Arcy-Biſkupow, Biſkupow y Prałatow Duchownych: Ci iednak we wſzyſtkim dependuiący od zwierzchności głowy panuiącey, nic ſtanowić ani rozpoczynać nie mogą bez wiedzy y zezwolenia iey. Cudzoziemcy tak oſiedli iako przychodniowie rożney Religii, maią wolność ſwoiey obrządkow wiary.

Narod

XV.

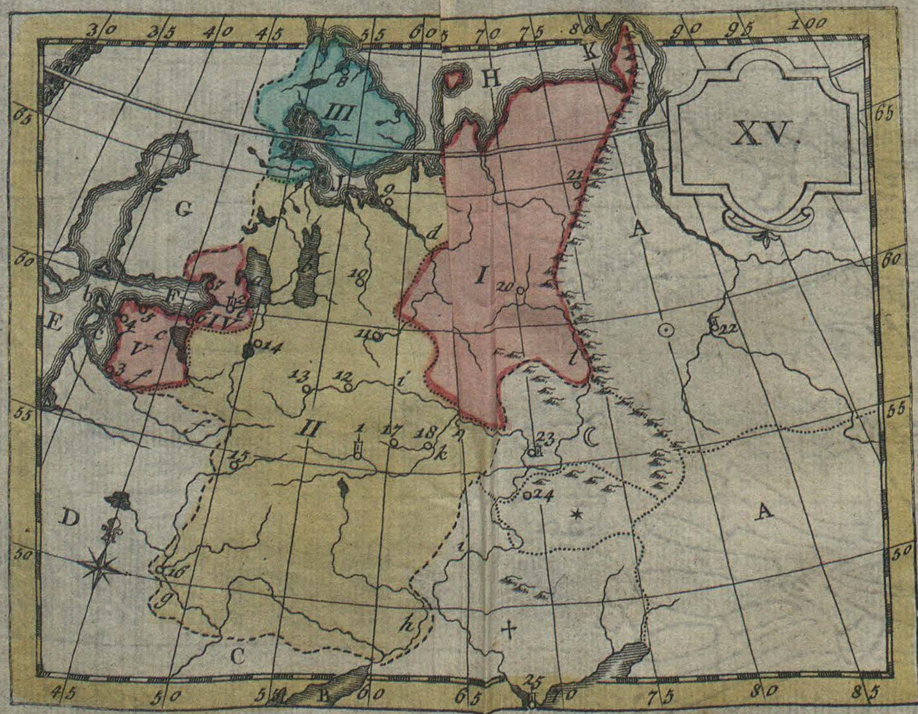
pietnasta.

Karta XV?
vo Rossyi-

ludny, iak
obyczaie?
orrespondnie
to nie o
zumieć. Są
ca bagniste,
ſiąt y wię-
z ktorych
iach świata
va Moskwie

utny: Suk-
idzie.
hismatycka
ow, Bisku-
iednak we
erzchności
rozpoczy-
olenia iey.
hodniowie
ey obrząd-

Narod

Narod
bardzo się w
nie iako in
wany w rz

P. J
Rossyiskieg

O. Pa
potężnych

I. ROSS
II. ROS
III. LA
IV. IN
V. INF

P.
sze w Pa

O. 2.
alne
nay
mia
wie
lan
wś
łą
iey
3. Ryg
dal
do
4. Par
5. Rev

Narod Rossyiski począwszy od Piotra W. bardzo się w obyczaiach odmienił: teraz rownie iako inne Europeyskie Państwa iest polerowany w rządach, naukach, y sztuce woienney.

P. Jaki iest podział generalny Państwa Rossyiskiego?

O. Państwo Rossyiskie dzieli się na pięć potężnych Części, a te są.

I. ROSSYA WSCHODNIA.
II. ROSSYA ZACHODNIA.
III. LAPPONIA ROSSYISKA.
IV. INGRYA y
V. INFLANTY.

P. Jakie są Portowe, y inne znacznieysze w Państwie Rossyiskim miasta?

O. 2. Petersburg Stołeczne y Rezydencyalne Cesarow Rossyiskich, leży w Ingryi nayznacznieysze y nayhandlownieysze miasto w całym Państwie: ma Port wielki y wygodny przy Odnodze Finlandzkiey, przez co ma łatwość do wszelkich handlow y negocyacyi z całą Europą, y po naypryncypalnieyszych iey morzach.

3. Ryga Stoł. Inflant nad morzem nie zbyt daleko od Rzeki Duny albo Dźwiny, z dobrym Portem nad odnogą Inflantską.

4. Parnaw.

5. Rewel.

6. Narwa: te cztery miasta portowe w Inflanciech.
7. Wiburg Portowe w Rossyi zachodniey.
8. Kola Portowe y Stołeczne Lapponii Moskiewskiey.
9. Archanioł na prawym brzegu Dźwiny Portowe sławne w Rossyi Zachodniey.

Inne nie portowe znacznieysze są te:

1. Moskwa Stołeczne niegdyś Cesarstwa Moskiewskiego.
10. Karpagoł,
11. Wołogda,
12. Jarosław.
13. Twer.
14. Nowogrod Wieliki,
15. Smoleńsko,
16. Kiiow Stołeczne Ukrainy Moskiewskiey, gdzie Kray Kozakow do Moskwy należących.
17. Susdal.
18. Wołodymir.
19. Niższy Nowogorod.
20. Permia Welika.
21. Papinogrod.

P. Opisz ieziora znacznieysze y rzeki w Państwie Rossyiskim?

O. Jeziora znacznieysze są te:

a. Ładoga, naywiększe ze wszystkich iezior w Europie.

b. Onega na wschod Ladogi z ktorą ma kommunikacyą.

c. Peypus.

Rzeki

Rzeki znacznieyſze te:

d. Dwina albo Dźwina, przy ktorey cała Prowincyia nazywa ſię tymże imieniem.

e. Niewa z Ładogi do Odnogi Finlandzkiey niedaleko Petersburga idąc wpada.

f. Duna wpada w odnogę Inflantſką nie daleko Rygi.

g. Dniepr.

h. Don albo Tanais,

i. Wolga naywiękſza rzeka w Europie.

k. Okka.

l. Kama.

P. Jakie ſą znacznieyſze wyſpy w Państwie Roſſyiſkim?

O. Są te:

a. Kandanoe na morzu Lodowatym.

b. Dago y

c. Oſel na morzu Baltyckim albo raczey przy Odnodze Inflantſkiey.

P. Czyli Państwo Roſſyiſkie daley ieſzcze za Europą rozciąga ſię?

O. Rozciąga ſię po całey Azyi Połnocney, y ta Część nazywa ſię Tartaryą Moſkiewſką, w ktorey cztery Kroleſtwa zawieraią ſię, to ieſt:

⊙ Kroleſtwo Syberyi.

☾ Kroleſtwo Kazan.

✱ Kroleſtwo Bulgaryi, y

† Kroleſtwo Aſtrahańſkie.

Miaſta Stołeczne tych Kroleſtw tegoż prawie ſą imienia, to ieſt

23. Kazan w Kazańſkim Kroleſtwie.
24. Bulgar w Bulgaryi.
25. Aſtrakan w Aſtrakańſkim.
22. Tobolſkoy Stoł. Syberyi leży nad rzeką Irtiſz.

P. Jakie ſą granice Pańſtwa Roſſyiſkiego, y co za długość y ſzerokość iego?

O. Pańſtwo Roſſyiſkie na Wſchod ma
A. Azyą.
Na Południe
B. Morze Czarne y
C. Małą Tartaryą.
Na Zachod
D. Polſkę,
E. Morze Baltyckie,
F. Odnogę Finlandzką y
G. Finlandyą.
Na Połnoc
H. Morze Lodowate,
I. Morze Białe y
K. Ciaſninę morſką między Nową-Zemią y Syberyą nazwaną Waygatz.

Pańſtwo Moſkiewſkie rozciąga ſię od Wſchodu do Zachodu, nie rachuiąc Tartaryi Moſkiewſkiey na mil Niemieckich około dwieście czterdzieści: wſzerz od Południa do Połnocy na trzyſta mil Niemieckich.

e.

ad rzeką

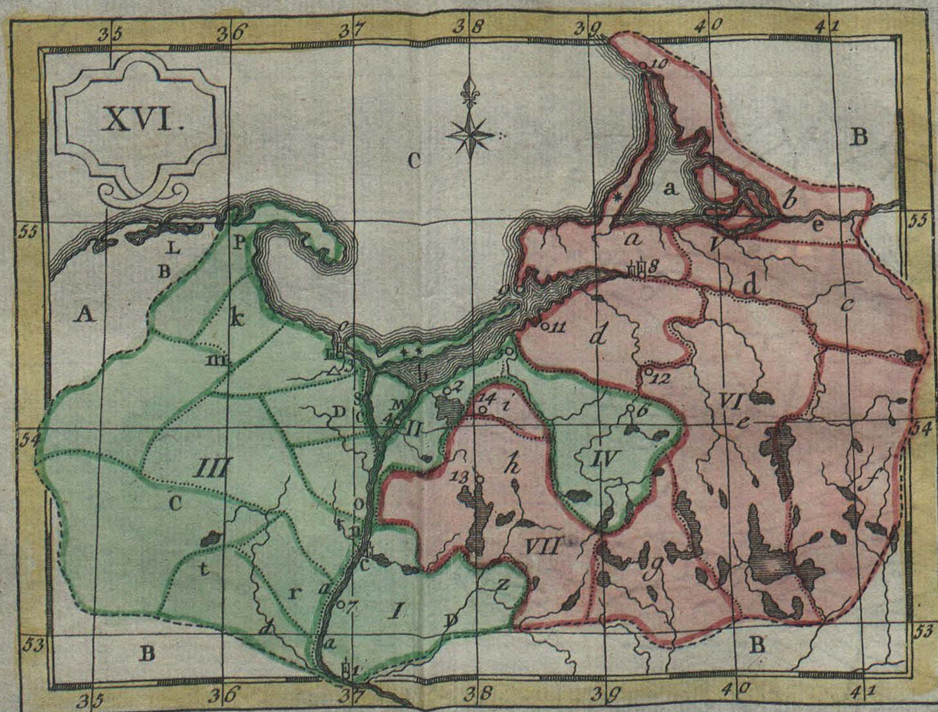
yiſkiego,

d ma

emią y

ię od
artaryi
dwie-
lo Poł-

ROZ-

XVI.
35
36
37
38
39
40
41
55
54
53
A
B
C
L
P
k
m
III
c
t
r
d
a
I
II
IV
VI
VII
h
i
g
e
d
b
v
z

ROZDZIAŁ XVI.

W ktorym ſię wykłada ſzeſnaſta Karta.

P. Co za cząſtkę Europy widziſz na Karcie XVI?

O. Kroleſtwo PRUSKIE.

P. Co za powietrze, iakie urodzaie, iaki Rząd, Religia, y Obywatelow przymioty w tym Kraiu?

O. Powietrze trochę zimnieyſze, niż ciepleyſze, urodzaie piękne, rownie iak w Polſzcze: Rząd Monarchiczny.

Niegdyś ten Kray cząſtką Scytyi Sarmackiey będąc, ani religią prawdziwą, ani prawem, y dobrym rządem nie czuiąc ſię bydź powściągnionym; nieznośnym ſię ſtawał ſąſiedzkim narodom częſtemi ſwemi naiazdami, rabunkami, y okrucieńſtwy: tak dalece że Konrad Xiążę Mazowiecki dla ubeſpieczenia ſwego Kraiu, y dla powściągnienia naybliżſzych tych y naygorſzych ſąſiadow, ſprowadził Kawalerow Krzyżackich od Saracenow z Ziemi S. wypędzonych, dał im do pomieſzkania Ziemię Dobrzyńſką, y obowiązał ich, aby dziki narod Pruſow woiowali, a zawoiowawſzy ſami ſię w nim rządzili. Tak ſię

ſtało.

ſtało. Lecz w kilka czaſow nie mogąc znieść Pruſacy tyrańſkich rządow Krzyżackich, buntować ſię poczęli, y protekcyi Krolow Polſkich wzywać. Ztąd woyna Krzyżacka urosła, ktora przez długi czas Polſzcze y Krzyżakom dała ſię we znaki, zakończona na oſtatek ieſt przez pokoy Toruńſki R. 1466. przez ktory przyznano Kolom Polſkim połowę Prus cztery części zawieraiącą, to ieſt: Wdztwo Chełmińſkie, Wdztwo Malborſkie, Wdztwo Pomorſkie, y Xięſtwo Warmińſkie: drugą połowę Lennym prawem nadano Miſtrzom Krzyżackim. Ale gdy ci potym wzbraniali ſię, (mianowicie Fryderyk Xiążę Saſki, y Albrycht Margrabia, Brandeburſki) oddawać Hołd Krolom Polſkim, przyſzło powtore do woyny. Właśnie owych czaſow wſzczęła ſię Luterſka nauka, ktorą napoieni przerzeczeni Miſtrzowie, a przeto w świeckim ſtanie y małżeńſtwie poſtanowieni, o udzielnych Xięſtwach dla ſiebie y ſwoiey potomności zamyślali. Po długich więc utarczkach, przyſzło do kombinacyi y traktatu R. 1525. Ktorym Zygmunt I. nadaie część przerzeczoną Prus pod tytułem Xięſtwa Lennego Albrychtowi Margrabi Brandeburſkiemu, y iego Sukceſſorom płci męſkiey, iako y iego dwom Braci Kazimierzowi y Janowi z potomſtwem męſkim, z tą iednak kondycyą: iż po wygaſłey wſpomnioney Linii męſkiey, miała ſię taż część doſtać Krolom Polſkim. Przez Pacta Welawſkie Fryderyk Wilhelm R. 1657. wymogł

mogł na Polakach, że z Lenności Prusy Xiążęce wyięli, y to tylko sobie warowali, aby po wygasłey Familii płeci męskiey wspomnionego Xiążęcia, Prusy znowu wrociły się do Hołdu Krolow y Rzeplitey Polskiey, ktora na ow czas będzie powinna hołdowniczym prawem oddać ie Margrabiom de Culmbach y Anszpach w Frankonii swoie Margrabstwa dzierżącym: w Roku 1701. Xięstwo to tytułem Krolestwa zaszczycać się poczęło w osobie pierwszego swego Krola Fryderyka, ktory się uroczyście oświadczył, iż ta iego Krolewska dostoyność nie miała żadnego uszczerbku Traktatowi Welawskiemu przynieść. Mimo iednak tego ostrzeżenia Korona Polska przytrudną w przyznaniu tego tytułu przez kilkadziesiąt lat pokazywała się: naostatek przecięż na Seymie *Convocationis* 1764. tytuł Krola Pruskiego solenną Konstytucyą z warunkiem Paktow Welawskich przyznała.

Religia w tym Krolestwie Kalwińska y Luterska panuie; ale y Katolicy maią po wielu mieyscach wolność obrządkow swoich sprawowania. Inne także sekty bez żadney przeszkody mieszczą się. Prusacy naybardziey się dystyngwowali tego wieku w Europie sztuką woienną: w ktorey co raz się doskonalą przez ustawiczną exercytacyą y praktykę. Przytym są ludzcy, szczerzy, gospodarni, pracowici y do handlu sposobni.

P. Jaki

P. Jaki ieſt podział generalny Prus?

P. Generalnie Pruſy dzielą ſię dwoiako: na Pruſy Polſkie na Karcie zielonym kolorem pod numerami I. II. III. IV. wyrażone, o ktorych w Rozdziale naſtępuiącym o Polſzcze mowić ſię będzie; Y na Kroleſtwo Pruſkie, czerwonym kolorem pod numera: V. VI. VII. obiaśnione: o ktorym tu ſzczegulnie daie ſię informacya.

To Kroleſtwo dzieli ſię na trzy Cyrkuły.

V. Cyrkuł Samlandyi albo Sambieńſki zawiera w ſobie trzy Powiaty.
- *a.* Samlandyi właściwie nazwaney.
- *b.* Sklawonii, y
- *c.* Nardowii.

VI. Cyrkuł Natangii zawiera także trzy powiaty:
- *d.* Natangii właściwey.
- *e.* Bartonii, y
- *f.* Sudawii.

VII. Trzeci Cyrkuł Hokerlandyi na tyleż dzieli ſię powiatow:
- g. Gallindyi,
- *h.* Pomezanii, y
- *i.* Pogezanii albo Hokerlandyi właściwey.

P. Ktore ſą miaſta znacznieyſze w Kroleſtwie Pruſkim?

O. Są te, pod numerami

2. Krolewiec po Niem. Königsberg. po Łacinie Regiomontum. Stołeczne Kroleſtwa przy rzece Pregel wpadaiącey w Haſę,

Haſę, z portem wygodnym, ludne, porządne, obronne, y znaczny handel morzem y lądem prowadzące.

9. Pillau Forteca nad morzem z miaſtem y portem; kluczem ieſt całego Króleſtwa z ſtrony morza, leży w Samlandyi.

10. Memel Forteca nad morzem z miaſtem y portem w Sklawonii.

11. Heiligenbeil miaſto bardzo ſtarodawne, w Natangii.

12. Bartenſtein w Bartonii.

13. Saalfeld w Pomezanii, tamże nie daleko, prawie o ćwierć mile od wiſły leży miaſto Kwidzin, albo Marienwerden, ſtatkom Polſkim do Gdańſka lub z Gdańſka idącym, częſtokroć przez narzucanie *Kontrybucyi* daiące ſię we znaki.

14. Holland miaſteczko porządne w Hokerlandzie czyli Pogezanii.

P. Powiedz znacznieyſze r[illegible]i, ieziora, y połwyſpy w Króleſtwie Pruſkim?

O. Jeziora znacznieyſze ſą te:

a. Kuriſch Haff do Krol. Pruſk. należy.

b. Friſch-Haff należy do Korony Polſkiey.

Rzeki znakomitſze ſą te:

d. Pregel wpadaiąca w Friſch-Haff pod Krolewcem.

e. Niemen, z Litwy ciągnący ſię wpada w Kuriſch-Haff.

Połwyſpy w całym Kraiu Pruſkim biorąc, ſą to wąſkie a długie lądy piaſzczyſte

z trzech

z trzech ſtron wodami oblane, iako to pod literą

P. Zatoka Puceńſka do Polſki należąca.

** Friſch-Nering do Polſki także.

* Kuriſch-Nering do Kroleſtwa Pruſkiego należy.

P. Jakie ſą granice, iaka długość y ſzerokość Kroleſtwa Pruſkiego?

O. Kroleſtwo Pruſkie, na Wſchod ma

B. W. X. Litewſkie, y Podlaſie.

Na Południe:

B. Polſkę: ſzczegolniey mowiąc Mazowſze.

Na Zachod

I. II. III. Pruſy Polſkie

Na Połnoc

C. Morze Baltyckie.

Rozciąga ſię od Wſchodu do Zachodu na 40 mil Niemieckich: a od Południa do Połnocy prawie na 45.

ROZ-

, iako to
żąca.
rufkiego
ści y fze-
od ma
zowfze.
odu na
dnia do
ROZ-

ROZ

Wykład Ka
kładniey
Litewſkie
ſuie ſię.

P. *Co z*
ta XVII?

O. W

P. *Jaki*
dzay, Rząd,

O. Pow
Kraiu w po
iednakże zin
tak ſwoią dłu
zow. Obfit
na niczym a
trzebnym ni
le, iż go
Kruſzce rozn
w wielu mi
Olkuſkich w
pograniczu
Rudy żelazn

Rząd Ku
cznego y A

ROZDZIAŁ XVII.

Wykład Karty ſiedmnaſtey, w ktorym dokładniey Geografia Polſki y W. Xięſtwa Litewſkiego iako właſnego Narodu opiſuie ſię.

P. Co za Część Europy wyraża Karta XVII?

O. Wyraża Krolestwo POLSKIE, y Wielkie Xięſtwo LITEWSKIE.

P. Jakie w tym Kraiu powietrze, urodzay, Rząd, Religia, y przymioty Polakow?

O. Powietrze bardzo zdrowe, iako w Kraiu w pozycyi utemperowaney leżącym, iednakże zimy częſtokroć przykre bywaią, tak ſwoią długością, iako też natężeniem mrozow. Obfitość wſzyſtkiego bardzo wielka, na niczym albowiem Polſzcze do wygody potrzebnym nie zbywa, zboża y bydła tak wiele, iż go inne od nas zakupuią Narody. Kruſzce rozmaite, iako to ſrebro, miedź ma w wielu mieyſcach; mianowicie w gorach Olkuſkich w Woiewodztwie Krakowſkim na pograniczu Sląſka. Znayduią ſię marmury, Rudy żelazne na wielu mieyſcach.

Rząd Kroleſtwa ieſt złożony z Monarchicznego y Aryſtokratycznego: ponieważ Krol

razem z Stanami Senatorſkim y Rycerſkim w zachodzących Państwa intereſach, znoſić ſię muſi; Stań zaś mieyſki y poſpolity nic do rządow nie wchodzi. Przedtym naywyżſza y zupełna władza była przy Xiążętach, a potym przy Krolach, ktorych wola za prawo ſtała. Wolno im było bez dołożenia ſię Rzeczypoſpolitey, woyny wypowiadać, w Traktaty z obcemi Potencyami wchodzić, generalnie wſzyſtko według ſwoiey woli decydować. Dopiero za panowania Bolesława Krzywouſtego pierwſzy raz w Roku 1140. Panowie Swieccy y Duchowni do rady wezwani byli dla ſtwierdzenia podziału, ktory Krol uczynił dzieląc Polſkę miedzy czterech ſynow ſwoich. Za panowania Kazimierza W. nie tylko przednieyſzych Panow czyli Senatorow, ale też y Urzędnikow, ktorzy niby na ten czas oſobę Posłow reprezentowali do Rady wezwano na Seym Wiślicki w R. 1347. Po Kazimierzu W. Ludwik Krol Węgierſki Sioſtrzeniec y Naſtępca iego więcey ieſzczę nadał wolności Szlachcie, obrociwſzy nawet znaczną część dobr Krolewſkich na Staroſtwa. Dopiero iednak za Władysława Jagiellona w Roku 1404. naypierwſzy raz Posłowie na Seym wezwani byli dla naradzenia ſię o wykupno Ziemi Dobrzyńſkiey od Krzyżakow. Naywięcey zaś władza Stanow Rzeczypoſpolitey powiękſzona ieſt od Familii Jagiellońſkiey, ktora ledwie nie ze wſzyſtkich prerogatyw Tronu dla Rzeczypoſpolitey wyzuła

ſię.

ſię. Od panowania Henryka Walezyuſza tym lepiey ieſzcze Polacy ugruntowali przywileie, y wolności od Familii Jagiellońſkiey nadane przez Pacta Conventa czyli Umowy y Kondycye, pod ktoremi ſię Krolom w Rząd poddaią, a oni ie powinni przed ſwoią Koronacyą Stanom poprzyſiądz, tak dalece, iż Krol powagą ſwoią bez dołożenia ſię Stanow nie może ani woyny wypowiadać, ani pokoiu y przymierza z żadną Potencyą zawierać, ani podatkow narzucać na Stany Rzeczypoſpolitey, ani praw ſtanowić. Rozdawanie Wakanſow Duchownych y Swieckich, Staroſtw y wſzelkich Krolewczyzn Krolowi zoſtawione, tudzież adminiſtracya Mennicy y bicie Monety. Trzy tedy ſą Stany w Polſzcze, Krolewſki, Senatorſki, y Rycerſki, z ktorych Seym ſkłada ſię, a ten ſam ma moc Praw ſtanowienia.

Religia panuiąca w Polſzcze ieſt Katolicka; za panowania Mieczyſława I. Xiążęcia Polſkiego około R. 965. wprowadzona do Polſki. Na ow czas ufundowane były Arcy-Biſkupſtwo Gnieźnieńſkie, Biſkupſtwo, Krakowſkie, Poznańſkie, Kuiawſkie, Płockie, y Chełmińſkie.

Narod Polſki ieſt naturalnie ſpoſobny do poięcia wſzelkich ſciencyi, ſztuk, y iezykow: ſzczery, przywiązany do wolności, żarliwy o Religią, wierny Krolom ſwoim, ludzki ku Cudzoziemcom, y zbytek lubiący.

Polſka od pola ma imię, ponieważ prawie cała w ślicznych rowninach ieſt położona.

Pierwſzy iey Fundator był Lech I. około R. P. 550. Ten całemu Państwu nadał za Herb Orła Białego z rozciągnionemi ſkrzydłami dla tego, iż na tym mieyſcu gdzie pierwſze miaſto założyć umyślił, wiele miał znaleść gniazd Orlich, od ktorych miaſto założone, Gnieznem nazwał.

P. Jakie ſą granice Polſki, y W. Xięſtwa Litewſkiego?

O. Granice Kroleſtwa POLSKIEGO y W. X. LITEWSKIEGO ſą te:

Na Połnoc:

XVII. Morze Baltyckie,
E. Kroleſtwo Pruſkie,
IV. Xięſtwo Kurlandzkie,
45. Inflanty cudze y
A. Państwa Roſſyiſkiego część.

Na Wſchod

A. Państwo Roſſyiſkie, y
A. Ukraina Moſkiewſka.

Na Południe:

B. Państwo Tureckie, to ieſt:
A. Tatarow Część ku Wſchodowi
C. Multany, Xięſtwo Siedmiogrodzkie y Węgry, od ktorych nas
⊙ Tatry gory oddzielaią.

Na Zachod Generalnie mowiąc:

D. Państwo Niemieckie, a w ſzczegolności: Sląſk, Margrabſtwa Brandeburſkiego cząſtka, y Pomorſka Kraina.

P. Na

P. Na wiele mil wzdłuż y wſzerz rozciąga ſię Polſka?

O. Wzdłuż około 250. a wſzerz około 200 mil.

P. Ktore ſą nayznacznieyſze Rzeki w Polſzcze y w W. X. Litewſkim?

O. Są te:

a. Wiſła zaczyna ſię w Sląſku D. płynie wzdłuż Polſki, około Krakowa, Sandomirza, Kazimierza, Warſzawy, Torunia, a pod Gdańſkiem dzieli ſię na dwa koryta, iednym do Gdańſka, drugim do Affy, to ieſt, Friſch-Haff Odnogi morſkiey udaie ſię. Mieyſce gdzie ſię przedziela zowią głową. Wiſłę od głowy aż do morza zowią Leniwką bo tam leniwo płynie y morze ią odbiia.

f.f. Dniepr poczyna ſię w Moſkwie, płynie przez znaczną część Litwy, około Mohilowa, Rohaczowa, y Rzeczycy, potym odgraniczaiąc nas od Moſkwy oblewa Kiiow, Czerkaſy, Kryłow; nakoniec przez Tartaryą Mnieyſzą przebiegłſzy, wpada w morze Czarne.

d. Nieſter ktory nas od Turkow odgranicza, zaczyna ſię za Komarnem w Woiewodztwie Ruſkim, płynie około Halicza y wpada w morze Czarne.

 cc. Bug

cc. Bug ma początek w Rusi Czerwoney, płynie około Sokala, Włodawy, Brześcia Litew., Drohiczyna, a potym pod Zakroczymem łączy się z wisłą.

h. Dźwina zaczyna się w Moskwie płynie około Witebska, Połocka, Dyneburga, Rygi, y wpada w Morze Baltyckie.

e. Bog bierze swoy początek w Podolu, płynie około Winnicy, Bracławia, y Koniecpola, y wpada w morze Czarne.

c. 8. Niemen w Litwie zaczyna się w Woiewodztwie Nowogrodzkim, płynie około Grodna y Kowna, y przez Krolestwo Pruskie, a potym wpada w Baltyckie Morze.

b. Warta ma swoie źrzodło w Woiewodztwie Krakowskim, płynie około Sieradza y Poznania, a potym w Sląsku łączy się z Odrą.

O innych pomnieyszych Rzekach, mowiąc w szczegolności o każdym Woiewodztwie, namienię.

P. Jak się dzieli Polska?

O. Dzieli się na trzy wielkie Prowincye: to iest: na

a. Wielką Polskę I.
b. Małą Polskę II. y
c. W. X. Litewskie III.

O PRO-

O PROWINCYI WIELKOPOLSKIEY. a. I.

P. Na wiele Woiewodztw dzieli ſię Prowincya Wielko-Polſka?

O. Na 13. to ieſt pod znaczkiem liczby

4. Woiewodztwo Poznańſkie.
3. Woiewodztwo Kaliſkie.
s. Woiewodztwo Sieradzkie.
b. ł. Woiewodztwo Łęczyckie.
a. Brzeſkie Kuiawſkie.
i. Woiewodztwo Inowrocławſkie.
p. Woiewodztwo Płockie.
m. Woiewodztwo Mazowieckie.
a. Woiewodztwo Rawſkie.

W Prowincyi Pruſkiey.

Chełmińſkie, Malborſkie, Pomorſkie.

Trzynaſte nowo erigowane w Prowincyi Wielko-Polſkiey

Woiewodztwo Gnieźnieńſkie.

Ziemie dwie.

* Wieluńſka.

** Dobrzyńſka.

P. Wyraź w ſzczegolności w każdym Woiewodztwie 1. Rzeki. 2. Miaſto Stołeczne. 3. Podział Woiewodztwa z Powiatami y Staroſtwami. 4. Mieyſce Seymikow z liczbą Posłow y Deputatow. 5. Nakoniec przyday niektore wiadomości do każdego Woiewodztwa w partykularności należące.

 O. Chę-

O. Chętnie to uczynię, ile ſzczupłość Mapki Polſkiey pozwoli, znaczkami pokażę, zaczynam.

O Woiewodztwie Poznańſkim 4.

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te:

b. Warta.

n. Noteć z Gopła ieziora wypływaiąca ktora w Brandeburgii łączy ſię z Wartą.

2do. Stołeczne miaſto: Poznań $\frac{c}{4}$ Murowane, Kościołami pięknemi przyozdobione. W Kościele S. Maryi Magdaleny ciała kilku Polſkich Xiążąt y Krolow ſpoczywaią. Seym *Convocationis* 1764. poſtanowił, aby w tym mieście co drugi rok Trybunał Koronny Prowincyi Wielko-Polſkiey odprawował ſię, od Niedzieli Przewodney do S. Tomaſza, ktory ſię tam z Piotrkowa przenoſi pod tymże Prezydentem y Marſzałkiem Trybunalſkim.

3tio. Dzieli ſię Woiewodztwo na 4. Powiaty y tyleż Grodow, to ieſt: Poznańſki, Wſchowſki czyli Ziemia Wſchowſka, Kościańſki, y Wałecki. Staroſtwa Grodowe, Poznańſkie, Wſchowſkie, y Wałeckie. Staroſta Poznańſki, ieſt oraz Generałem Wielko-Polſkim, y ma pod ſwoią Jurisdykcyą ſiedm Grodow: to ieſt: Poznańſki, Kaliſki, Gnieźnieńſki, Kcyńſki, Konińſki, Kościańſki, y Pyzdrſki. Generałem Wielko-Polſkim nie może bydź ani

ani Woiewoda ani Kaſztelan Poznański lub Kaliski. Nie może też trzymać inſzego Staroſtwa Grodowego przy Generalſtwie. Niegrodowe Staroſtwa ſą te: Nowodworskie, Rogozińskie, Międzyrzeckie, Srzedzkie, Srzemskie, Babimoyskie, Kopaynickie, Obornickie &c. Wſzyſtkie imiona ſwoie biorą od miaſteczek Krolewskich tegoż nazwiska.

† Staroſtwo Drahimskie na granicy Pomeranii zdawna do Woiewodztwa Poznańskiego należące, przez Pacta Bydgoskie. R. 1657. uſtąpione ieſt Fryderykowi Wilhelmowi Electorowi Brandeburskiemu w ſummie 120000 Talerow, ktora mu za rożne pod panowaniem Jana Kazimierza Polſzcze woynami roztargnioney dodawane woienne poſiłki, na tym Staroſtwie aſſekurowana była. Wykupno Staroſtwa tego Krolowi Michałowi y innym iego Naſtępcom ieſt w Paktach Konwentach zalecone. Na Seymie Grodzieńskim R. 1726. pozwolono Woiewodztwom Poznańskiemu y Kaliskiemu składkę uczynić na wykupienie pomienionego Staroſtwa, co ſię y ſtało: ale Miniſterium Saskie, na inne potrzeby pieniądze obrociło, a Woiewodztwom uſtąpiona ieſt w ſummie rzeczoney Sierakowſzczyzna.

4*to*. Seymikuie w Srzodzie wraz z Kaliskim y Ziemią Wſchowską. Obieraią 12. Poſłow na

na Seym, a 4 Deputatow na Trybunał Wielko-Polski, z obydwoch na połowę.

5to. Wiadomości o tymże Woiewodztwie. To Woiewodztwo miało przed tym swoich udzielnych Xiążąt z Familii Piasta: lecz po śmierci Przemysława Xcia Poznańskiego, ktory na Tron Polski około R. 1295. wyniesiony był, wiecznemi czasy od Władysława Łokietka Następcy iego do Polski przyłączone iest. Ma za Herb, Orła Białego bez Korony w polu Czerwonym. Senatorow 9 to iest, Większych 3, Biskup, Woiewoda, y Kasztelan Poznańscy: Mnieyszych 6 Międzyrzecki, Rogoziński, Śrzemski, Przemęcki, Krzywiński, y Santocki Kasztelanowie. Znacznieysze, oprocz Stołecznego inne miasta są te: Wschowa albo Fraustad Stołeczne Ziemi, porządne, murowane: wsławione Senatûs-Konsultami za Augusta II. y III. Wkoło ma wiele wiatrakow zdobiących miasto. Leszno sławne bogatemi Kupcami y Rzemieślnikami rożnemi, osobliwie Sukiennikami: Rydzyna Rezydencya Xiążąt Sułkowskich Pałacem wspaniałym przyozdobiona. Przemęc, Opactwo Cysterskie. Paradyż Opactwo Cysterskie, należy do Kollacyi Krolewskiey. Za panowania albowiem Augusta II. stanęła między Stolicą Apostolską y Dworem Warszawskim, za kooperacyą Jana Tar-

ła

ła Woiewody Sandomirskiego ugoda, przez ktorą pozwolono Krolowi dwanaście Opactw y Probostwo Miechowskie według swego upodobania, komu zechce, konferować. W tych tedy 12. Opactwach y trzynastym Probostwie są dwa Opaci, ieden Klasztorny, drugi od Krola postanowiony Swiecki Xiądz, lub Biskup, ktory ma osobne sobie wydzielone dobra, y w Rząd Klasztorny nie mięsza się. Łubień Opactwo Benedyktyńskie do Kollacyi Krol: Błedzieiow Opactwo Cysterskie. Rogoźno Ekonomia Krolewska. Srzoda miasteczko sławne Seymikami.

O Woiewodztwie Kaliskim *k.* 03.

1mo. Rzeki znacznieysza są te:
n. Noteć,
b. Warta, y Prośna.

2do. Stołeczne miasto
k. Kalisz z obydwoch stron Prośną Rzeką oblane.

3tio. Dzieli się na 6. Powiatow: Kaliski, Gnieźnieński, Kcyński, Koniński, Pyzdrski, y Nakielski. Z ktorych pierwsze 5 należą do Jurisdykcyi sądowey Generała Wielko-Polskiego, iako się wyżey o tym namieniło. Nakielski zaś Powiat swego osobnego ma Grodowego Starostę. Niegrodowe Starostwa są te: Uyskie, Powidz-

Powidzkie, Odolanowskie, Kleckie, Pobiedziskie, Kolskie, &c.

4to. Seymikuie wraz z Woiewodztwem Poznańskim w Srzodzie, gdzie Posłow, y Deputatow obiera, iak się wyżey rzekło.

5to. Wiadomości o tym Woiewodztwie te ieszcze są: iż przedtym rownie iak y Poznańskie miało swoich Xiążąt z Familii Piasta: potym zaś wraz z Poznańskim do Polski iest inkorporowane. R. 1768. na Seymie. Gniezno z przyległemi Powiatami erygowane było na Woiewodztwo Gnieźnieńskie. Kaliskie Woiewodztwo ma za Herb Zubrzą Głowę z pierścieniem w nozdrzach: ten Herb nazywa się Wieniawa. Senatorow ma większych 4. Arcy-Biskup Gnieźnieński, Prymas Krolestwa Polskiego. Woiewoda Kaliski, Kasztelanowie Kaliski y Gnieźnieński. Mnieyszych 4. to iest Łędzki, Nakielski, Biechowski, y Kamieński Kasztelanowie. Miasta oprocz Stołecznego, znacznieysze są te: Gniezno Stołeczne niegdyś całego Państwa Polskiego, przed tym wspaniałe, lecz teraz sam go tylko prawie Kościoł Katedralny zdobi, w ktorym Ciało S. Woyciecha spoczywa. Prezydent y Vice-Prezydent Trybunału Koronnego Prowincyi Wielko-Polskiey zawsze bywaią z Kapituły Gnieźnieńskiey. Mogilno Opactwo Benedyktyńskie. Wągrowiec Opactwo Cysterskie. Trze-

Trzemeſzno Opactwo Kanonikow Regularnych S. Auguſtyna: wſzyſtkie trzy należą do Kollacyi Krolewskiey. Z tych dwoch Woiewodztw, właściwie mowiąc, składa ſię Wielko-Polska.

O Woiewodztwie Sieradzkim.

1mo. Rzeki w tym Woiewodztwie znaczniey-ſze ſą te:
I. Pilica pod znaczkiem liczby, dzieląca Wielką Polskę od Małey-Polski.
h. Warta pod znaczkiem.
k. Prośna pod znaczkiem.

2do. Stołeczne miaſto Sieradz nad Wartą mocno z dezolowane leży pod znaczkiem *s*.

3tio. Powiaty ma 4 Sieradzki, Szadkowski, Piotrkowski, y Radomski. Staroſtwa Grodowe: Sieradzkie y Piotrkowskie. Niegrodowe: Radomskie, Szadkowskie, Klonowskie, Tuſzyńskie, Warteckie, &c.

4to. Seymikuie w Szadku, gdzie obiera Poſłow 4 a Deputatow 2.

5to. Wiedzieć o tym Woiewodztwie potrzeba, że także nięgdyś miało ſwoich właſnych Xiążąt z Familii Piaſta, aż do Władyſława Łokietka Krola Polskiego, ktory ie do Polski przyłączył. Ma za Herb poł Orła Czarnego w Czerwonym polu, y w Koronie złotey. Ma Senatorow więkſzych: Woiewodę, y Kaſztelana

łana Sieradzkiego. Mnieyſzych trzech: Roſpirskiego, Spicymirskiego, y Konarskiego-Sieradzkiego, Kaſztelanow. Znacznieyſze oprocz Stołecznego ſą te miaſta: Piotrkow *t.* murem opaſane. W nim agituie ſię Trybunał Koronny Prowincyi Wielko-Polskiey, począwſzy od S. Franciſzka, aż do Soboty przed Niedzielą Kwietnią. Proboſtwo Piotrkowskie inkorporowane ieſt na zawſze Kapitule Gnieźnieńskiey: dla ſuſtentacyi Prezydenta Trybunalskiego. Wolborz, miaſto y Rezydencya Biskupow Kujawskich. Suleiow Opactwo Cyſterskie, należy do Kollacyi Krolewskiey. Witow Opactwo Norbertańskie. Unieiow Opactwo Benedyktyńskie. Widawa. Warta, &c.

O Ziemi Wieluńſkiey *.

1mo. Rzeki: Warta. Prośna. &c.

2do. Stołeczne miaſto:

* Wieluń pod znaczkiem, murem opaſane, Kollegiatą, Szkołami, y Klaſztorami ozdobione.

3tio. Powiaty ma dwa, tyleż tegoż imienia Staroſtw Grodowych: Wieluńskie y Oſtrzeſzowskie. Niegrodowe: Bolesławskie, Grabowskie, &c.

4to. Seymikuie w Wieluniu, obiera dwoch Posłow y I. Deputata.

5to. Wiedzieć o tey Ziemi należy, że lubo do Woiewodztwa Sieradzkiego przyłączona ieſt; ale ſię oſobno rządzi. Na Poſpolitym Ruſzeniu podlega Jurisdykcyi Woiewody Sieradzkiego. Ma za Herb Baranka z Chorągiewką y Krzyżem. Znacznieyſze oprocz Stołecznego te ſą miaſta: Oſtrzeſzow, Wieruſzow, Boleſławiec &c. Senatora ma iednego mnieyſzego to ieſt, Kaſztelana Wieluńskiego.

O Woiewodztwie Łęczyckim *t. y.*

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te:
I. Pilica, Bzura. Rava. &c.

2do. Stołeczne miaſto:
y. Łęczyca w około błotami otoczona, ozdobiona ſzkołami, Klaſztorami.

3tio. Dzieli ſię na 4 Powiaty: Łęczycki, Brzeziński, Orłowski, Inowłodzki. Staroſtwo Grodowe Łęczyckie. Niegrodowe: Inowłodzkie, Zgierskie, Kłodawskie, &c.

4to. Seymikuie w Łęczycy, obiera Poſłow 4 a Deputatow dwoch.

5to. Wiedzieć należy, że to Woiewodztwo podlegało także właſnym Xiążętom z Domu Piaſta, ale od Władyſława Łokietka do Korony przyłączone ieſt. Herb iego: Poł Lwa czerwonego w białym polu, y Poł Orła białego w czerwonym polu.

polu. Senatorow Więkſzych ma dwoch, Woiewodę y Kaſztelana Łęczyckich. Mnieyſzych trzech: Brzezińskiego, Inowłodzkiego, y Konarskiego Łęczyckiego Kaſztelanow. Miaſta znacznieyſze oprocz Stołecznego ſą te: Inowłocz, Brzeziny, Kłodawa, Kutno ſławne iarmarkami. Łagiewniki mieyſce wſławione cudami S. Antoniego.

O Woiewodztwie Brzeſkim Kujawſkim z.

1mo. Rzeki znacznieyſze:
n. Noteć ktory wypływa z ieziora
i. Gopła nazwanego.

2do. Stołeczne miaſto Brześć Kujawski, z. na bagniſtym gruncie położone, otoczone murem.

3tio. Dzieli ſię na Powiatow 5 Brzeski-Kujawski, Radzieiowski, Kruświcki, Kowalski, Przedecki. Tyleż y tegoż imienia ma Staroſtw Grodowych. Niegrodowe Staroſtwa ſą te: Duninowskie, Nieſzawskie, &c.

4to. Seymikuie wraz z Inowrocławskim Woiewodztwem w Radzieiowie; zkąd wyſyłaią 4 Poſłow na Seym y 2 Deputatow na Trybunał.

5to. Woiewodztwo to miało przed tym Xiążąt ſwoich udzielnych z Familii Piaſta.
Krzy-

Krzyżacy znaczną iego część mocą osiedli. Dopiero od Władysława Jagiełłona Krola Polskiego odzyskane, od Woiewodztwa Inowrocławskiego rozdzielone zostało. Woiewodztwo to, y drugie Inowrocławskie nazywaią się Kujawy: Kray ten iest bardzo obsituiący w zboże, w ryby, handel prowadzi z Toruniem y Gdańskiem blisko przyległą Wisłą. Ma za Herb: Poł Orła białego, y poł Lwa czarnego w złotym Polu. Senatorow większych ma 3, Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana, Brzeskiego Kujawskiego. Mnieyszych 3 Kruświckiego, Kowalskiego, y Konarskiego-Kujawskiego Kasztelanow. Miasta znacznieysze oprocz Stołecznego ma te: Wrocławek Katedra Biskupa Kujawskiego. Kruświca nad Gopłem ieziorem sławna niegdyś Rezydencya Piasta, ktorego Sukcessorowie przez długi czas w Polszcze panowali. Radzieiow na gorze, blisko Gopła, mieysce Seymikow. Nieszawa. &c.

O Woiewodztwie Inowrocławskim △.

1mo. Rzeki znacznieysze w tym Woiewodztwie:

nn. Noteć
g. Jezioro Gopło
a. Wisła.

2do. Stołeczne miasto: △ Inowrocław nad rzeką Noteć: znać po rozwalinach murow, że niegdyś pięknieysze y porządnieysze było.

3tio. Dzieli się na 2 Powiaty: Inowrocławski, y Bydgoski: tyleż y tegoż imienia ma Starostw Grodowych. Niegrodowe Starostwa pryncypalnieysze są te: Dybowskie, Gniewkowskie, Murzynowskie, &c.

4to. Seymikuie wraz z Woiewodztwem Brzeskim-Kujawskim w Radzieiowie, iako się zwyż powiedziało.

5to. To Woiewodztwo wraz z Brzeskim-Kujawskim do Polski przyłączone iest za Władysława Jagiellona. Herb ma tenże, co Woiewodztwo Brzeskie-Kujawskie. Senatorow większych ma dwoch, Woiewodę, y Kasztelana Inowrocławskich: a mnieyszego iednego to iest, Kasztelana Bydgoskiego. To Woiewodztwo po łacinie czasem nazywa się Palat. Wladislaviensis od miasta Wladislavia albo Władysławow nad Wisłą leżącego. Oprocz Stołecznego miasta, inne znacznieysze są te: Bydgoszcz czyli Bromberg *a.* murowane, sławne przez Traktaty między Janem Kazimierzem Krolem Polskim, Rzecząpospolitą z iedney, a z drugiey strony Fryderykiem Gwilelmem Elektorem Brandeburskim na ten czas Xiążęciem Pruskim zawarte w Roku 1657. W tym

tym mieście także podług Konstytucyi *Convocationis* 1764. agituie się Trybunał Prowincyi Wielko Polskiey co drugi rok alternatą z Poznaniem od Niedzieli Przewodniey do S. Tomasza: przenosząc się z Piotrkowa pod tymże Prezydentem y Marszałkiem Trybunalskim; iednak Korrekta Trybunału na Seymie Confederationis 1768. odmieniła, y inaczey Trybunał udysponowała. Dybow, Łabiszyn, Strzelno, &c

O Ziemi Dobrzyńskiey. **

1mo. Rzeki w tey Ziemi płyną te:
Wisła,
Drybentz ktora dzieli Prusy Polskie od Ziemi Dobrzyńskiey.

2do. Stołeczne miasto
** Dobrzyń nad Wisłą.

3tio. Dzieli się na trzy Powiaty: Dobrzyński, Rypiński, y Słoński. Starostwo Grodowe Bobrownickie. Niegrodowe Dobrzyńskie, Lipnińskie, Rypińskie, &c.

4to. Seymikuie w Lipnie obiera 2 Posłow, y 1 Deputata.

5to. Wiedzieć potrzeba, że ta Ziemia zawsze była złączona z Xięstwem Mazowieckim. Konrad Xiążę Mazowiecki sprowadziwszy sobie Krzyżakow na pomoc przeciwko Prusakom, dał im ią był: ale Władysław

dyſław Jagiełło, odebrał Krzyżakom y do Polski przyłączył. Ma za Herb Głowę człowieczą z dwiema koronami iedna na głowie, druga pod gardłem w polu czerwonym. Oprocz Stołecznego, inne miaſta znacznieyſze ſą te: Bobrowniki, Lipno, Rypin, &c.

O Woiewodztwie Płockim *p.*

1*mo*. Rzeki znacznieyſze ſą te:
a. Wiſła
w. Narew

2*do*. Stołeczne miaſto
p. Płocko nad Wiſłą: Katedra Biskupſtwa Płockiego, gdzie także ieſt Opactwo Benedyktyńskie należące do Kollacyi Krolewskiey. W Kościele Katedralnym ieſt Grob S. Wernera Biskupa Płockiego cudami ſłynącego. Tamże ſpoczywaią ciała Władyſława Hermana y Boleſława Krzywouſtego Syna iego wielkiego Woiownika, Xiążąt Polskich. Proboſzcz Katedralny Płocki tytułuie ſię Xiążęciem Sieluńskim, w ktorym Xięſtwie ma Jurisdykcyą abſolutną.

3*tio*. Dzieli ſię na Powiatow 8 to ieſt: Płocki, Bielski, Raciązki, Sierpski, Płoński, Srzeński, Niedzborski, y Mławski, te trzy oſtatnie czynią Ziemię Zawskrzyńską, ktorey przez Konſtytucyą 1726.

1726. pozwoleni ſą Urzędnicy y Ziemſtwo, ktore ſię agituie w Mławie. Staroſtwo Grodowe Płockie. Niegrodowe Mławskie, Płońskie, &c.

4to, Seymikuie w Płocku obiera 4 Poſłow y 2 Deputatow Sądy Ziemskie w Płocku, Bielsku, y Sierpcu odprawuią ſię.

5to. To Woiewodztwo miało przed tym Udzielnych Xiążąt: po śmierci Jana Xiążęcia Płockiego bezpotomnie zmarłego Roku 1495. do Polski wrociło ſię. Ma za Herb Orła czarnego na ktorego pierſiach litera P. w czerwonym Polu. Senatorow Większych 3, Biskupa, Woiewodę, y Kaſztelana Płockich. Mnieyſzych dwoch Raciązkiego y Sierpskiego Kaſztelanow. Miaſteczka znacznieyſze ſą te: Zawskrzyn, Mława, Płońsk, Raciąż, Sielun Stołeczne Xięſtwa Sieluńskiego, &c.

O Woiewodztwie Mazowieckim *m. c.*

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te:
a. Wiſła
c. Bug
w. Narew, Liwiec &c.

2do. Stołeczne miaſto

Warſzawa pod liczbą 2 nad Wiſłą, Rezydencya Krolow, mieyſce Seymow z Kadencyi Wielko-Polskiey y Mało-Polskiey: tu ſię agituią Kommiſſye: Skarbowa, Woyskowa,

Dobrego Porządku, uſtanowione na Seymie Convocationis 1764. Aſſeſſorskie, Marſzałkowskie, Ziemskie, Grodzkie Sądy, miaſto to przyozdobione Kościołami, Pałacami pięknemi, publiczną Biblioteką y Zbroiownią. Wiele mu ozdob przybyło za teraźnieyſzego Krola, iako to: Mennica do bicia monety złotey, ſrebrney, y miedzianey. Ludwiſarnia, gdzie Armaty y mozdzierze odlewaią. Szkoła publiczna Rycerska dla Kadetow w Pałacu Kazimierzowskim. Magazyny przy Zamku po nad Wiſłą znacznie przyczynione y wymurowane. Powiękſzenie y przyozdobienie Zamku, tudzież Izby Senatorskiey y Poſelskiey. Pałac publiczny, niegdyś zwany Kraſińskich, w ktorym na cztery Jurisdykcye Sądowe, to ieſt Kommiſſyi obydwoch: Sądow Aſſeſſorskich y Marſzałkowskich, Kancellarye, y Izby wygodne do ſądzenia zrobione, y ozdobione ſą ſumptem Rzeczypoſpolitey. Przytymże Pałacu Rzeczypoſpolitey Ogrod publiczny do ſpacyeru ſłużyć maiący. Za miaſtem ſą Kazerny albo Koſzary dla Gwardyi Krolewskiey Koronney pieſzey; tudzież na przedmieściu Wielopolu dla Gwardyi Konney. Kościoły Farne ſą trzy: S. Jana Chrzciciela Kollegiata, w Starey Warſzawie: Panny Maryi na Nowym Mieście: S. Krzyża pod dozorem XX. Miſſionarzow na Nowym Swiecie. Konwikty publiczne Collegia Nobilium ſą 4. Jeden pod dozorem Xięży Teatynow, drugi XX. Jezuitow:

tow: trzeci XX. Piarow: Czwarty pod dozorem tychże, nazwany Mnieyſzy dla rożney uczściwey Kondycyi dzieci. Szkoły publiczne Jezuickie y Piarskie. Szpitale publiczne trzy; S. Rocha fundowany od Bartłomieia Tarła Biskupa Poznańskiego: S. Łazarza Mieyski: y Szpitał generalny pod tytułem Dzieciątka Jezus za ſtaraniem X. Bodoué Miſſionarza erygowany. Po drugiey ſtronie Wiſły na przeciw Warſzawy ieſt Praga, skład ſolny y wiele Szlacheckich Dworkow drewnianych widzieć można. Mieyſca znakomitſze y do promenady ſłużące na około Warſzawy ſą te: Wola, między nią y Warſząwą Stany pod czas Interregnum obieraią pod Szopą, umyślnie na ten koniec wyſtawioną, Krola. Willanow Pałac wſpaniały Xiążąt Czartoryskich, tam Jan III. Sobieski, Krol Polski umarł Roku 1696. Uiazdow, wſpaniały pałac, ktorego Krol teraźnieyſzy nabył y znacznym koſztem ozdobnie powiękſza go. Procz tych ſą y inne mieyſca pobliżſze do ſpacyerow, iako to: Marymont, Bielany, Młociny, Fawory, Łazienki, Belweder, &c.

3*tio.* Dzieli ſię na 10 Ziem: z ktorych nie mal każda ma ſwoie Powiaty, iako w ſzczegolności o każdey mowiąc, pokaże ſię:

I. Ziemia Czerska, ma cztery Powiaty: Czerski, Groiecki, Warecki, y Garwoliński: Staroſtwo Grodowe Czerskie:

skie: Niegrodowe: Groieckie, Wareckie, Garwolińskie, Latowieckie, Osieckie, Stromeckie. Seymikuie w Czersku, obiera Posłow 2, Deputata zaś iednego co piąty rok, poki koley nie obeydzie po wszystkich Ziemiach; ponieważ dwie Ziemie co rok wysyłaią dwoch Deputatow.

II. Ziemia Warszawska ma Powiatow 3 Warszawski, Błoński, y Tarczyński: Starostwo Grodowe Warszawskie: Niegrodowe Błońskie, Stanisławowskie, Piaseczyńskie &c. Seymikuie w Warszawie, obiera dwoch Posłow, Deputata zaś co piąty rok.

III. Ziemia Wizka, dzieli się na trzy Powiaty: Wizki, Wąsoski. y Radziłowski. Starostwo Grodowe Wizkie, do ktorego także należy Grod Wąsoski. Seymikuie w Wiznie, obiera dwoch Posłow, Deputata zaś iednego co piąty rok.

IV. Ziemia Wyszogrodzka, nie ma żadnego Powiatu. Starostwo Grodowe Wyszogrodzkie. Seymikuie w Wyszogrodzie, wysyła na Seym 2. Posłow, y iednego Deputata co piąty rok.

V. Ziemia Zakroczymska: dzieli się na trzy Powiaty: Zakroczymski, Sęrocki, y Nowomieyski. Starostwo Grodowe Zakroczymskie; Seymikuie w Zakro-

kroczymie, obiera 2 Posłow, y iednego Deputata co piąty rok.

VI. Ziemia Ciechanowska: ma trzy Powiaty: Ciechanowski, Sąchociński, y Prasnyski. Starostwo Grodowe Ciechanowskie: Niegrodowe, Prasnyskie. Seymikuie w Ciechanowie, obiera dwoch Posłow, y 1. Deputata co piąty rok.

VII. Ziemia Łomżyńska: dzieli się na 4 Powiaty: Łomżyński, Kolniński, Zambrowski, y Ostrołęcki. Starostwo Grodowe Łomżyńskie, do ktorego też należą Grody Koliński, Zambrowski, Ostrołęcki. Niegrodowe Ostrołęckie, Miastkow Krolewczyzna, &c. Leśnictwo Łomżyńskie, do ktorego należą miasteczka: Kolno, Nowogrod, y wiele innych przyległości, za osobnym przywileiem Krolewskim chodzi. Seymikuie w Łomży, obiera 2 Posłow y Deputata 1 co piąty rok. Powiat Zambrowski ma swoie osobne Ziemstwo.

VIII. Ziemia Rożańska ma 3 Powiaty: Rożański, Makowski, y Pułtuski: Starostwo Grodowe Rożańskie do ktorego należy Grod Makowski. Seymikuie w Rożanie, obiera 2 Posłow y 1 Deputata co piąty rok.

IX. Ziemia Liwska nie ma żadnego Powiatu. Starostwo Grodowe Liwskie, Niegrodowe Korytnickie. Seymikuie w Liwie, obiera 2 Posłow, Deputata 1 co piąty rok.

X. Ziemia Nurska: dzieli się na 3 Powiaty: Nurski, Kamieńczykowski, y Ostrowski. Starostwo Grodowe Nurskie, do ktorego też należą Grody: Kamieńczykowski y Ostrowski.

4to. Seymiki w każdey Ziemi z osobna odprawuią się, iako się powiedziało, mowiąc w szczegolności o każdey Ziemi: więc z Woiewodztwa Mazowieckiego 20 Posłow na Seym Walny bydź może, gdy wszystkie dochodzą Seymiki. W tych wszystkich dziesięciu Ziemiach Pisarz Ziemski iest oraz Pisarzem Grodzkim.

5to. To Woiewodztwo zdawna miało udzielnych Xiążąt. Po wygasłey bezpotomnie linii Xiążęcey na Stanisławie y Janie Xiążętach Mazowieckich, Zygmunt I. Krol Polski przyłączył ie w Roku 1529. do Polski. Ma za Herb Orła Białego w Polu czerwonym bez Korony; Senatorow większych ma 2, Woiewodę Mazowieckiego, y Kasztelana Czerskiego. Trzeci Senator większy to iest Kasztelan Warszawski mocą Kommissyi Seymowey

wey Roku 1768. ustanowiony iest. Mnieyszych Senatorow 6 Warszawski, Wizki, Wyszogrodzki, Zakroczymski, Ciechanowski, Liwski Kasztelanowie. Miasta znacznieysze oprocz Stołecznych w każdey Ziemi tegoż imienia co Ziemie: są te: Pułtusk w Ziemi Rożańskiey nad Narwą Rzeką zaszczycone Powiatem własnym intytułuiącym Biskupa Płockiego Xiążęciem Pułtuskim, do ktorego Jurisdykcyi zupełney należy. Tytuł mu iednak Xiążęcia prywatne tylko osoby dać mogą, a nie Rzeczpospolita. W Pułtusku Biskup ma Kollegiatę piękną złożoną z Prałatow y Kanonikow. Zamek w pięknym y wesołym mieyscu, ktory iest ordynaryiną Rezydencyą Biskupow Płockich. Węgrow w Ziemi Liwskiey iedno z porządnieyszych miasteczek w Polszcze. Warka w Ziemi Czerskiey, Gora w teyże. W Ziemi Warszawskiey Czerwińsk Opactwo Kanonikow Regularnych należy do Kollacyi Krolewskiey, Piaseczno, Błonie, Tarczyn &c. Wąsosz w Ziemi Wiskiey, Serock, Nowemiasto w Ziemi Zakroczymskiey, &c.

O Woiewodztwie Rawskim *a*.

1*mo*. Rzeki w tym Woiewodztwie znacznieysze są:

I. Pi-

I. Pilica ktora dzieli to Woiewodztwo od Sandomirskiego.

Rawa, y Bzura.

2do. Stołeczne miasto Rawa znacznie niedawno ogniem zdezolowane.

3tio. Dzieli się na 3 Ziemie, a każda z nich ma swoie Powiaty, iako to:

I. Ziemia Rawska ma 2 Powiaty Rawski, y Bielski. Seymikuie w Rawie obiera 2 Posłow, y Deputatow 2 co trzeci rok. Z każdey bowiem Ziemi koleyno co rok 2 Deputatow bywa.

II. Ziemia Sochaczewska, ma 2 Powiaty: Sochaczewski, Mszczonowski. Starostwo Grodowe Sochaczewskie. Seymikuie w Sochaczewie, obiera 2 Posłow y Deputatow 2 co trzeci rok.

III. Ziemia Gostyńska, ma 2 Powiaty: Gostyński; y Gąbiński. Starostwo Grodowe Gostyńskie: Niegrodowe Starostwa w Woiewodztwte Rawskim są te znacznieysze: Bolemowskie, Gąbińskie, Guzowskie, Kapinowskie, Długołęckie &c. Seymikuie Ziemia Gostyńska w Gąbinie, obiera 2 Posłow, y 2 Deputatow co trzeci rok.

4to. Oprocz Seymikow Poselskich, każdey Ziemi w szczegolności, pozwolony Wo-

Woiewodztwu Rawskiemu przez Konſtytucyą Roku 1766. Generał, czyli Generalny Woiewodztwa Seymik w Bolemowie, a to tylko co do Seymikow Deputackich y Goſpodarskich, albo dobrego porządku. Deputatow więc nie u ſiebie iuż (iak przed zaſzłą Konſtytucyą w Roku 1766. Ziemia każda obiera, ale ſię całe Woiewodztwo zieżdża na Generał do Bolemowa y tam koleyno z każdey Ziemi dwoch Deputatow obiera. Kadencya więc wyſyłania Deputatow na Trybunał Koronny co trzeci rok przypada każdey ziemi.

5to. To Woiewodztwo podobnież iak y Mazowieckie należało do Xiążąt Mazowieckich: po wygaſłey ich linii, wraz z Mazowieckim do Polski ieſt przyłączone. Ma za Herb: Orła Czarnego w polu czerwonym na pierſiach litera *R*. Senatorow więkſzych ma 2 Woiewodę Kaſztelana. Mnieyſzych 2 Sochaczowskiego y Goſtyńskiego Kaſztelanow. Oprocz Stołecznego w każdey ziemi, inne znacznieyſze miaſta, ſą te: Białła tam ſię ſądzi Ziemſtwo Rawskie. Skierniewice Rezydencya Xiążąt Prymaſow.

W Ziemi Sochaczewskiey położone ieſt Xięſtwo Łowickie wiecznemi czaſy Arcy-Bisku-

Biskupom Gnieznieńskim od Konrada Xiążęcia Mazowieckiego ustąpione y zapisane: za ktore Xięstwo obligacya włożona na Arcy-Biskupow, żeby się mianowali Kanonikami Płockiemi, co się po dziś dzień zachowuie. Łowicz Stołeczne miasto Xięstwa nad rzeką Bzurą, erygowane na miasto przez Skotnickiego Arcy-Biskupa, przyozdobione Zamkiem Prymasowskim, y wielą pięknemi Kościołami osobliwie Kollegiackim. Kapitule Łowickiey daie się tytuł: Insignis Collegiatae. Na około Kollegiaty, są Kanonicze rezydencye murowane. Reparacyi y ozdob naywięcey to miasto winno Teodorowi Potockiemu Prymasowi. Na instancyą Łubieńskiego Prymasa przez Konstytucyą Convocationis 1764. Grod pozwolony miastu Łowiczowi, gdzie wszelkie w interessach Prymasa uczynione Tranzakcye, za ważne poczytane bydź powinny.

O PROWINCYI PRUSKIEY G. M. E.

NB. Dla wyraźnieyſzych znaczkow patrz na Kartę XVI. gdzie przy Kroleſtwie Pruskim, Pruſy Polskie zielonym kolorem pod numerami I. II. III. IV. znaczniey ſą wyrażone.

P. Jaki ieſt podział Prowincyi Pruſkiey?

O. Ten generalny, ktory zawiera w ſobie trzy Woiewodztwa y Xięſtwo Warmińskie, to ieſt pod numer.

II. Woiewodztwo Chełmińskie, pod num.
III. Woiewodztwo Malborskie, pod num.
I. Woiewodztwo Pomorskie, pod num.
IV. Biskupſtwo y Xięſtwo Warmińskie.

P. Wyraż w ſzczegolności w każdym z tych Woiewodztw 1mo. Rzeki. 2do. Miaſto Stołeczne. 3tio. podział Woiewodztwa z Powiatami y Staroſtwami. 4to. Mieyſce Seymikow z liczbą Poſłow y Deputatow. 5to nakoniec przyday niektore wiadomości do każdego Woiewodztwa w partykularności należące.

O. Chętnie to uczynię, y znaczkami, ile ſzczupłość Mappy pozwoli, pokażę.

O Wo-

O Woiewodztwie Chełmińſkim *pod num. II.*

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te.
aa. Wiſła.
D. Drwęca,
c. Oſſa.

2do. Stołeczne miaſto Chełmno po łac. Culma pod numer. 5. nad Wiſłą położone należy do Biskupa Chełmińskiego. Przedtym to miaſto ozdobnieyſze było mieyſcem Trybunału całych Prus przed uſtanowieniem Sądow Prowincyi Pruskiey, iako ſię pokazuie z Prawa rzeczonego Jus Culmenſe, a przeto prym miało między innemi Pruskiemi miaſtami: Ale że pod czas woyny z Krzyżakami do partyi Krzyżackiey wiązało ſię; zaczym odſądzone od ſwoiey dawney rangi y prerogatywy, Biskupom Chełmińskim na zawſze oddane zoſtało. Znakiem dawney iego wſpaniałości ſą Kościoły y inne ſtruktury doſyć piękne.

3tio. Dzieli ſię na 7 Powiatow: Chełmiński, Toruński, Grudziądzki, Radzyński, Kowalewski, Brodnicki, Nowomieyski, te oſtatnie dwa czynią Ziemię Michałowską, ktora rozciąga ſię nad Drwęcą między *D.* y *Z.* ma ſwego Chorążego y Sędzie-

Sędziego Ziemskiego, Starostwo Grodowe Kowalewskie, należy do Woiewody, ktory sobie kreuie Podwoiewodzego y Pisarza Grodzkiego, ci sądzą swoie sądy Grodzkie w Kowalewie co miesiąc. Niegrodowe Brodnickie, Grudziądzkie, Lipińskie, Golubskie, Pokrzywnickie, Radzyńskie, Lonkorskie, &c.

4to. Seymikuie w Radzynie, a drugi raz w Kowalewie, wysyła na Seym Posłow 14 z każdego Powiatu po 2, Deputatow zaś na Trybunał 2.

5to. Herb tego Woiewodztwa iest Orzeł biały w czerwonym Polu na szyi maiący Koronę, y zbroyne ramie trzymaiące miecz goły na cięcie zamierzony, Senatorow ma 3. większych: Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana Chełminskiego. Miasta znacznieysze w tym Woiewodztwie są te: pod num. 6.

Toruń po łacinie Thorunum po Niemiecku Thorn nad Wisłą, murem w około opasane, y zmocnione wałami y fossami, w wesołey pozycyi, przyozdobione pięknemi Kościołami y Kamienicami, a osobliwie Ratuszem wspaniałym, ktory między nayznakomitszemi w Europie liczyć się może. To miasto Stołecznym Prowincyi Pruskiey nazwać się powinno, iako maiące pierwszeń-

ſtwo między wſzyſtkiemi miaſtami Prus Polſkich, mocno iednak nadwerężone y zruynowane w ſwoich ozdobach przez czteromieſiączne od Karola XII. Roku 1703. oblężenie, dotąd zupełnie do pierwſzey ſwoiey przyiść nie może piękności. Tu ſię rodził ow ſławny Matematyk y Aſtronom Mikołay Kopernik, Kanonik Warmińſki, ktory Syſtema czyli zdanie o rozporządzeniu świata oſobliwſze, od dawnych Filozofow y Aſtronomow napomknione, a potym zarzucone, wzniecił y tak wydoſkonalił, iż od iego imienia poſpolicie nazywa ſię Copernicanum. Utrzymuie on, że Ziemia koło Słońca obraca ſię: patrz o tym na końcu Xiążeczki w rozdziale o Syſtematach. Toruń wchodzi do Rad Prowincyi Pruſkiey, y wyſyła Delegowanych na Generał Pruſki, ma też Sądowych ſwych w Sądach Ziemſkich Woiewodztwa Chełmińſkiego. Pod znaczkiem *C.* Grudziądz nad Wiſłą, miaſto porządne, ſławne Generałami Pruſkiemi ktore ſię alternatą raz tu drugi raz w Malborgu, odprawuią. Brodnica albo Strasburg porządne y piękne. Kowalewo czyli Schönſee zaſzczycone Sądami Grodzkiemi całego Woiewodztwa. Radzyn albo Rheden. Nowe miaſto albo Neumark; Rogoźno Ekonomia Krolewſka. Chełmza albo Culmſee Katedra Biſkupa Chełminſkiego. Lubawa Rezydencya tegoż zimowa. Starogrod albo Althauſen Rezydencya Letnia.

O Woie-

O Woiewodztwie Malborſkim *pod num. III.*

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te: pod znacz. 3. *M.* Nogat, to ieſt Odnoga Wiſły ktora ſię przy Montawſkiey Kępie rozdziela na dwa Koryta, iedno nazwane Nogat wpada w Hafę *b.* drugie zmierza ku Gdańſkowi, y tam znowu pod Haupt rozrywa ſię na dwoie, iedno także wpada w Hafę *b.* pod imieniem Wiſły, drugie nienaturalne, ale kopane y wielkim ſumptem czyſzczone y utrzymywane od Gdańſkczanow, ciągnie ſię powoli do morza, y dla tego nazywa ſię Leniwką pod znaczkami 1. *o.* Sama także Hafa *b.* to ieſt Odnoga morſka należy do Woiewodztwa Malborſkiego.

2do. Stołeczne miaſto tego Woiewodztwa pod numer. 3 nad Nogatem Malborg, po łacinie Mariæburgum, po Niemiecku Marienburg, fundowane wraz z Zamkiem od Krzyżakow, ktorych Miſtrzowie mieli tu Stolicę Rezydencyalną. Tu Generał Pruſki, koleyno z Grudziądzem, odprawuie ſię. W okolicy tego miaſta ſą Zuławy czyli Kępy y Niziny przy Nogacie y Wiśle z ſtrony wſchodniey, bardzo żyzne, ktore ſię aż ku Gdańſkowi ciągną, gdzie wiele wſi porządnych Hollendrami oſadzonych znayduie ſię.

Zuławy te ſą większe y łączą się z Zuławami mnieyszemi. Zuławy Malborſkie ſą na kształt wyſpy, bo ze dwoch ſtron w klin Nogatem y Wiſłą oblane ſą, a od połnocy Haffą. Klin Ziemi wpadaiący między Nogat y Wiſłę zowie ſię Szpica Montawſka czyli tama na ktorey konſerwacyą, Rzeczpoſpolita z Prowincyą Pruſką znaczne iuż ſummy łożyła; ale ſię co raz bardziey ruynuie z wielką ciężkością płynących. Ekonomia Malborſka, do Dobr Stołowych Krolewſkich należy.

3tio. Dzieli ſię na 4 Powiaty; Malborſki, Sztumſki, Kiſzporſki y Elbląſki. Staroſtwo Grodowe Kiſzporſkie należy do Woiewody, ktory kreuie ſobie Podwoiewodzego y Piſarza, ci Sądy Grodzkie ſądzą w Kiſzporku. Niegrodowe Staroſtwa ſą te: Sztumſkie, Toltmickie, &c.

4to. Seymikuie w Sztumie, wyſyła na Seym Posłow 8, z każdego Powiatu po 2; Deputatow zaś 2 na Trybunał.

5to. Herb tego Woiewodztwa ieſt Orzeł czerwony, w złotym polu, na ſzyi maiący Koronę, obok ſkrzydła ieſt zbroyna ręka, trzymaiąca miecz wymierzony na cięcie. Senatorow więkſzych ma 3, Biſkupa Warmińſkiego, Woiewodę Malborſkiego, y Kaſztelana Elbląſkiego.

Oprocz Stołecznego miaſta Malborga znacznieyſze ſą te: pod numer. 4 Elbląg, po Niemiecku Elbing po łacinie Elbinga. Z trzech naywiękſzych miaſt Pruſkich drugie w porządku: ma prawo wyſyłać delegowanych na Generał Pruſki, y do Rady Ziem Pruſkich y wſzelkich publicznych czynności tyczących ſię tey Prowincyi wchodzić. Jeſt ufortyfikowane, handlowne, doſyć bogate, y pięknemi przyozdobione fabrykami. Okolica Elbląſka czyli klucz do miaſta Elbląga należący zaſtawiła Rzeczpoſpolita Polſka Fryderykowi Elektorowi Brandeburſkiemu Xiążęciu, potym Krolowi Pruſkiemu, w pretenſyi trzechkroć ſto tyſięcy talerow, ktore dotąd na wykupno tych dobr nie ſą wyliczone, lubo iuż na to podatek z młynow był ułożony: Inne miaſta doſyć porządne w tym Woiewodztwie ſą te: Kiſzpork albo Chryſtburg, Sztum albo Stuhm, Nytych albo Neuteſch, Tolmicko albo Tolkemit, &c.

O Woiewodztwie Pomorſkim
pod num. I.

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te:

aao. Wiſła ktora wpada

C. w Baltyckie morze.

△ Radunia albo Radau.

d. Bro.

t. Montawa rzeka mała. Motława ciągnie ſię do Gdańſka y oblewa go.

2do. Stołeczne miaſto tego Woiewodztwa pod numer. 1. Gdańſk; Trzecie z nay-większych miaſt Pruſkich uprzywileiowanych o mile od morza Baltyckiego nad Motławą y Raduniem leżące, od Wſchodu y Połnocy Wiſłą czyli Leniwką, od Zachodu y Południa gorami opaſane. Jeſt to miaſto trzecie w randze, z pomiędzy naywiękſzych trzech miaſt Pruſkich zaſzczycaiących ſię prawem wchodzenia do Rad y Sądowey Jurisdykcyi Prowincyi Pruſkiey. Znacznie ufortyfikowane, y cokolwiek do utrzymania w naylepſzym porządku fortecy należy, beznſtannie przeſtrzegaiące: przeto wały, mury, foſſy, bramy y wſzyſtkie do miaſta przyſtępy ſztuką architektury woyſkowey ozdobione y wzmocnione, przy uſtawiczney reparacyi y pilnym Magiſtratu oku, widok śliczny y obronę miaſta ſprawuią. Wewnątrz ma wiele ozdobnych gmachow iako to Giełdę, Ratuſz, zbroiownią arcy porządną, Kościoł Farny Panny Maryi, Swiętego Jana, S. Katarzyny &c. Miaſto to może ſię liczyć między nayprzednieyſzemi w Europie tak z porządku, bogactw, iako też handlu wielkiego lądem y morzem

rzem z rożnemi Kraiami, zakupuiąc Polſkie zboża, potaże, y inne produkcye, a przedaiąc ie albo doſyłaiąc rożnym Państwom Europeyſkim, z ktorych korzenia, wina, ſukna, materye y inne towary ſprowadzaiąc całemu Kroleſtwu Polſkiemu doſtarcza. Cały Magiſtrat y Urząd Religii ieſt Dyſſydentſkiey iako prawie y całe miaſto: znaczna iednak y Katolikow znayduie ſię liczba, ktorzy maią także ſwoie y w mieście y za miaſtem Kościoły. Suffragan y Officiał Pomorſki ma Rezydencyą ſwoię w tym mieście przy Kaplicy Krolewſkiey, gdzie kilku XX. Soc. Jeſu mieſzkaiący dla wygody Katolikow nabożeństwa miewaią. Bliſko ſto tyſięcy ludu w tym mieście znayduie ſię, cudzoziemcow wielka mnogość, zwłaſzcza pod czas walnego czterech niedzielnego Jarmarku na Dominik. Zydzi nie tylko mieſzkać, ale ani ſię w mieście pokazać mogą, co y inne miaſta Pruſkie przeſtrzegaią. Pod czas Jarmarku Wiel. handel im pozwolony, innych czaſow chyba za biletem Urzędu Burgrabſkiego, ktoremu ſię opłacaią, wniść do miaſta nie mogą. Za miaſtem Gira nazwana Biſkupia, do Biſkupa y Kapit. Kujawſkiey należąca, za dozwoleniem teyże od Gdańſkczanow ufortyfikowana, odeymuie łatwy do miaſta przyſtęp nieprzyiacielowi. O milę od

Gdańſka przy uściu wiſły do morza, ieſt mała Forteca zwana Münda z Latarnią na wyſokiey wieży dla wygody żegluiących w nocy. Z ſtrony zachodniey miaſta daią ſię widzieć, Pałacyki z roſkoſznemi ogrodami, należące do maiętnieyſzych Obywatelow. Przedmieścia znacznieyſze ſą te Schotland Stolzenberg, Siedlicz &c. Gdańſk Oyczyzna ſławnego Aſtronoma Heweliuſza Raycy Gdańſkiego y Lengnicha Piſarza Hiſtoryi Polſkiey, Pruſkiey, y Prawa Poſpolitego Polſk.

3tio. Dzieli ſię na 10 Powiatow: pod liter. *P.* Pucki. *k.* Kościerzyńſki. △ Gdańſki. *S. C.* Tczewſki albo Dirschau. *D. O.* Skarſzewſki albo Schönek. *I. u. t.* Nowſki albo Newenburg. r. *a.* Swiecki. t. *d.* Tucholſki. *c.* Człuchowſki. m. Mirachowſki. Dwa Powiaty w Kaſzubach pod Literą *L.* Lemburſki y *B.* Bytowſki hołdowniczym prawem od Roku 1657. trzyma Krol Pruſki. Staroſtwo Grodowe Skarſzewſkie należy do Woiewody, ktory ma ſwego Podwoiewodzego y Piſarza Grodzkiego: Sądy w Skarſzewie. Niegrodowe Staroſtwo Białemburſkie czyli Baldenburg, Borzechowſkie, Człuchowſkie, Gniewſkie czyli Mewſkie, Hamerſztyńſkie, Mirachowſkie, Nowſkie, Oſieckie, Parchowſkie, Puckie,

ckie, Sobowidzkie, Starogardzkie, Swieckie Tucholſkie, wſzyſtkie od miaſteczek tegoż imienia nazwane.

4to. Seymikuie na 4 mieyſcach w *P.* Pucku. *t.* w Tucholi. *c.* w Człuchowie y *a.* w Swieciu. Dopiero na Generalik ſwoy zgromadza ſię do Starogardu, y z tamtąd wyſyła 20 Poſłow na Seym, to ieſt po 2 z każdego Powiatu, pierwey iednak na Generale Pruſkim w Malborgu, albo Grudziądzu, znaydować ſię muſzą. Deputatow zaś 2 na Trybunał wyſyła to Woiewodztwo.

5to. Herb tego Woiewodztwa ieſt: Gryff czarny ze złotemi pazurami w polu białym. Senatorow większych ma 2. Woiewodę Pomorſk. y Kaſztel. Gdańſkiego. Miaſta w tym Weiewodztwie znacznieyſze ſą zwyż wſpomnione ſtołeczne każdego Powiatu. Inne mieyſca znakomite ſą te: Oliwa Klaſztor y Opactwo Cyſterſkie o milę od Gdańſka. Peplin Opactwo także Cyſterſkie. Gniew pod znaczk. *o.* miaſteczko nad wiſłą doſyć porządne. *c.* Dirſchau albo Tczewo Ekonomia Krolewſka, &c.

O Xięſtwie y Biſkupſtwie Warmińſkim.
pod num. IV.

Warmia ku połnocy ſtyka ſię z Woiewodztwem Malborſkim, z innych ſtron w

około opaſana ieſt Kroleſtwem Pruſkim. Kray żyzny, obfituiący we wſzyſtko, ieziora y rzeki rybne. Biſkup Warmiński ieſt Panem iego, Rządcą, y Sędzią bez appellacyi. Zadnego Arcy-Biſkupa Jurisdykcyi, ale ſamey tylko Stolicy Apoſtol. podlega: ma prawo w ſwoiey Diecezyi Palliuſza y Krzyża Arcy-Biſkupiego zażywać, ieſt oraz Xiążęciem S. R. I. Całe to Xięſtwo ieſt Katolickie. Miaſto Stoł. y Rezydencya Xiążęcia Biſkupa pod num. 8. Heslberg: Inne miaſta znacznieyſze ſą: pod num. 7. Brunsberg porządne, handlowne, ozdobione Szkołami S. J. Fravenburg Katedra Xiążęcia Biſkupa, Reſſel, Biſztynek, &c.

WIADOMOSCI NIEKTORE O PROWINCYI PRUSKIEY W OGOLNOSCI.

Prowincya Pruſka ſkładaiąca ſię z trzech Woiewodztw Chełmińſkiego, Malborſkiego, y Pomorſkiego, iako też Xięſtwa Warmińſkiego: nie mogąc przed kilkąſet laty nieznośnego Krzyżakow iarzma ścierpieć, oderwała ſię od nich R. 1454. za Kazimierza Jagiellończyka, y dobrowolnie na zawſze Krolom Polſkim oddaiąc ſię, uroczyście przez Traktat Toruńſki R. 1466. z ſwoiemi przywileiami y prawami do Korony Polſkiey inkorporowana zoſtała. Na Seymie Lubelſkim 1569. uchwalono, aby tey Prowincyi Biſkupi, Woiewodowie, Kaſztelanowie do Senatu

tu Korony Polſkiey, a Szlachta do Koła Rycerſkiego, to ieſt, do Izby Poſelſkiey wchodzili, y aby do wſzelkich ciężarow tak, iako y do pożytkow wraz z Szlachtą Polſką należeli, tudzież aby ta Prowincya dla przyległości pod generalnym imieniem Wielkiey Polſki zawierała ſię. Mimo iednak tak ściſłego złączenia z Narodem Polſkim ta Prowincya dyſtyngwuie ſię, pominąwſzy inne, temi naywiękſzemi Prawami.

1mo. Urzędy y godności w Pruſiech, ſamym tylko rodowitym tey Prowincyi obywatelom rozdawane bydź powinny: Polſka Szlachta albo inna obca życząca ſobie Urzędow y honorow w tey Prowincyi doſtąpić, ſtarać ſię nayprzod powinna o obywatelſtwo czyli o Indygenat Pruſki: ktory na Generałach tey Prowincyi, za zgodą Stanow Pruſkich bywa konferowany: a to nie tylko o Swieckich, ale y o Duchownych Godnościach rozumieć ſię ma. Kapituła Warmińſka ma prawo, gdy zawakuie Biſkupſtwo, czterech Kandydatow z pomiędzy ſiebie, albo rodowitych Szlachty Prowincyi Pruſkiey, albo wprzod do Indygenatu przypuſzczonych wybierać, z ktorych iednego Krol nominuie.

2do. Prowincya ta ma ſwoy oſobny Senat, ktory ſię ſkłada z Biſkupa Warmińſkiego, ten ieſt zawſze Prezydentem Ziem Pruſkich, Biſku-

Biſkupa Chełmińſkiego Vice-Prezydenta, z Woiewody Chełmińſk. Woiewody Malborſkiego, Wowdy Pomorſkiego, Kaſztelanow. Chełm. Elblą. Gdańſkiego; Podkomorzych Chełm. Malbor. Pomor. Podſkarbiego Ziem Pruſkich, y ze dwoch Delegowanych od Magiſtratu z każdego trzech miaſt więkſzych: Torunia, Elbląga, y Gdańſka.

3tio. Po odprawionych Seymikach w każdym Wwtwie, to ieſt Wwtwa Chełm. w Kowalewie, Wwtwa Malbor. w Sztumie, Pomorſkiego Generaliku w Starogardzie (oprocz niektorych Powiatowych Pomor. Wwtwa) zieżdżaią ſię Obywatele na Generał raz do Grudziądza, drugi raz do Malborga, tam ſwoie lauda y obrady czynią, y dopiero na Seym do Warſzawy albo do Grodna iadą: a ieżeliby albo Seymiki Woiewodzkie, albo Generały nie doſzły, Poſłowie Pruſcy na Seym Walny nie ſtaią. Wſpomniony więc Senat Prowincyi Pruſkiey w intereſſach ſzczegolnie ſwego Kraiu tyczących ſię naradza ſię: a oſobliwie ſwoie obrady miewa na Generałach zgromadzonych z Stanow y Ordynkow ktore ſię ſkładaią z dyſtyngwowanych Oſob Ziem y Miaſt Pruſkich, iako ſię wyżey rzekło, y na dwie dzielą ſię Izby, Senatorſką y Poſelſką. Maią Pieczęć właſną Sigillum Magnum, ktorą Inſtrukcye Poſłom na Seym y ſwoie Lauda

Lauda pieczętuią. Herb całey Prowincyi Pruſkiey ieſt Orzeł czarny w polu białym, złotą Koronę na ſzyi maiący, y ramię uzbroione mieczem obok ſkrzydła. Sekretarzami na Generałach ordynaryinie Sekretarze Toruńſcy bywaią. Pieczęć w iedwabnym worku na Ratuſzu Elbląſkim zapieczętowana od Prezydenta Ziem Pruſkich w depozycie złożona bywa: Archivum zaś Prowincyi y Kancellarya w Toruniu.

4*to*. Co ſię tycze Jurisdykcyi Sądowey, ta prawie tym ſpoſobem ieſt rozporządzona co w Polſzcze, oprocz niektorych odmienności; iako to Woiewodowie Pruſcy oraz ſą Staroſtami Grod. ci kreuią ſwoich Podwoiewodzych czyli Sędziow Grodzkich. Sądy Ziemſkie, procz Sędziego Ziemſkiego, maią ieſzcze obranych Sądowych Ziemſkich. Przed laty appellowano od Sądow Ziemſkich do Rady Prowincyalney albo Senatu Pruſkiego, ale po przyięciu Trybunału Polſkiego od Szlachty Pruſkiey, Sądy naywyżſze w tey Prowincyi uſtały. W miaſtach naſtępuiące ſą Inſtancye, to ieſt w miaſtach większych Sędzia, Sąd, Rada, Krol tak w Zadwornych iako y Relacyinych Sądach: w mnieyſzych, Sędzia, Sąd, Staroſta, Krol w Sądach Zadwornych.

O PRO-

O PROWINCYI MAŁOPOLSKIEY *b.* III.

P. Na wiele Woiewodztw dzieli się Prowincya Mało-Polska?

O. Dzieli się na Woiewodztw XI., Xięstw 3. y Ziem 2. osobnych, to iest: pod znaczkiem numer.

1*mo*. Woiewodztwo Krakowskie, y w nim Xięstwa pod numer.
17. Zatorskie y Oświecimskie; pod numer.
16. Siewierskie, pod znacz.
b. 5. Woiewodztwo Sendomirskie, pod znaczk.
a. 6. Woiewodztwo Lubelskie, pod znacz.
X. Woiewodztwo Podlaskie, pod numer.
10. Woiewodztwo Ruskie, y w nim osobne Ziemie 2. iedna pod znaczk.
q. ☽ Halicka, druga pod znaczk.
✣ Chełmska, pod znaczk.
e. c. Woiewodztwo Bełskie, pod znaczk.
f. w. Woiewodztwo Wołyńskie, pod znacz.
g. 12. Woiewodztwo Podolskie, pod znac.
g. d. e. Woiewodztwo Bracławskie, pod znaczk.
x. 15. Woiewodztwo Kijowskie, pod znacz.
S. Woiewodztwo Czerniechowskie.

P. Wyraź w szczegolności w każdym z tych Woiewodztw 1. Rzeki, 2. Miasta Stołeczne, 3. Podział Woiewodztw z Powiatami, y Starostwami, 4. Mieysce Seymikow z liczbą Po-

Posłow y Deputatow, 5. Na koniec przyday niektore wiadomości do każdego Woiewodztwa w partykularności należące.

O. Chętnie to uczynię, y ile szczupłość Mappy Polskiey pozwoli, znaczkami wyrażone mieysca pokażę, zaczynam więc.

O Woiewodztwie Krakowskim 1.

1mo. Rzeki znacznieysze są te: pod num.
17. Wisła wychodząca z Śląska, pod num.
18. Dunaiec, pod znacz.
s. Warta, y pod znacz.
I. Pilica w tym się Woiewodztwie zaczynaią. Poprot z Dunaycem z gor Tatrow spadaią.

2do. Miasto Stołeczne tego Woiewodztwa iako y całego niegdyś Krolestwa iest Krakow pod numer.

1. nad Wisłą, Mieysce Koronacyi; Krolowi Teraźnieyszemu tylko Stanisławowi Augustowi pozwoliła Rzeczpospolita w Warszawie koronować się, ale zaraz ostrzeżono konstytucyą, że to nie ma poyść *in praejudicium* Krakowowi. Miasto to zaszczycone pięknemi y bogatemi Kościołami, osobliwie Katedralnym przy Zamku, gdzie się Krolow Koronacye y pogrzeby odprawować zwykły. Grob Swiętego Stanisława w pośrzod tego Kościoła bardzo wspa-

wſpaniały, tudzież Kaplica rzeczona Zygmuntowſka y Kazimierzowſka. Przy teyże Katedrze na Zamku ieſt Kollegiata S. Michała, Kościoł S. Jerzego y Seminarium pod dyrekcyą XX. Miſſionarzow. Między wſpaniałemi ieſzcze Kościołami liczyć ſię mogą Kościoł Farny Panny Maryi w Rynku. Kościoł S. Piotra Jezuicki, Kollegiata S. Anny Akademicki, gdzie Grob wſpaniały S. Jana Kantego, y wiele innych. Miaſto to podwoynemi murami, y foſſą opaſane, handlowne, y we wſzyſtko opatrzone. Rządzi ſię pod Raycami y Prezydentem, wyſyła też Deputatow na Seym, ktorzy ſię na Konſtytucyach podpiſuią. Przy Zamku Krakowſkim gdzie Korony y Kleynoty Rzeczypoſpolitey konſerwuią ſię, powinniby według prawa zawſze mieſzkać Burgrabiowie; Klucze od Archiwum Krakowſkiego, gdzie Korony y Kleynoty Rzeczypoſpolitey ſą złożone, konſerwować powinni Kaſztelan Krakowſki, Woiewodowie Krakowſki, Poznańſki, Wileńſki, Sendomirſki, Kaliſki, Trocki, y Kuſtoſz Koronny. Miaſto to ieſzcze przyozdobione ieſt Akademią, ktora wielkiemi zaſzczyca ſię Przywileiami, Kanclerzem iey ieſt zawſze Biſkup Krakowſki. Na około miaſta ſą przedmieſcia

ścia zwane: Stradom, Piasek, Kleparz, Wesoła, Zwierzyniec, Kazimierz miasteczko, w ktorym żydzi maią swoie osobną kwaterę, czyli część miastem żydowskim nazwaną, gdyż im nie wolno mieszkać, ani nocować w Krakowie, ale te wszystkie przedmieścia częścią popalone, częścią poruynowane przez fatalne teraźnieyszych czasow okoliczności zostały. Za Kazimierzem nad Wisłą iest Gora nazwana Skałka, na ktorey iest Kościoł S. Pawła Pustelnika, w ktorym iest mieysce y ołtarz, gdzie Stanisław Biskup Krakowski przy Mszy S. był rozsiekany. W wigilią Koronacyi Krol każdy odprawiać powinien drogę z processyą. Pod Kazimierzem iest most składany na Wiśle, a za Wisłą iest Mogiła Krakusa Fundatora miasta Krakowa. Wielkorządy Krakowskie należą do dobr Stołowych Krolewskich.

3tio. Dzieli się na 8. Powiatow, Krakowski, Sądecki, Biecki, Proszowski, Xięzki, Czchowski, Lelowski, Szczerzycki. Starostwa Grodowe: Krakowskie, Starosta iest Generałem Małopolskim, y ma pod swoią Jurisdykcyą procz Grodu Krakowskiego Powiaty: Proszowski, Lelowski, y Xięski. Grodowe Sądeckie y Bieckie Starostwo. Niegrodowe Staro-

 stwo

ſtwo Spizkie ktore ieſt pod znaczkiem ⊙ 18., Bądzyńskie, Czechowskie, Czorſztyńskie, Dębowieckie, Dobczyckie, Grybowskie, Jadownickie, Jodłowskie, Jaſielskie, Krzeczowskie, Krzepickie, Lanckorońskie, Lelowskie, Libuskie, Mſzańskie, Nowotargskie, Olſztyńskie, Oycowskie, Rabſztyńskie, Uyskie, Wolbromskie, Zarnowieckie, &c.

4to. Seymikuie w Proſzowicach, obiera na Seym Poſłow 8, Deputatow zaś dwoch na Trybunał Prowincyi Mało-Polskiey. Sądy Ziemskie w Krakowie y Czchowie.

5to. To Woiewodztwo, od początku ufundowaney Monarchii Polskiey, zawſze przy Xiążętach Tron Polski poſiadaiących zoſtawało. Kray ledwie nie nayobſitſzy w Polſzcze we wſzyſtko: bardzo albowiem urodzayny w zboże, oſobliwie Powiat Proſzowski w pſzenice, bogaty w kruſzce, marmory rożnego koloru, a co naywiękſza w ſol, ktorą w Bochni y w Wieliczce kopią. Te ſzyby ſolne wynalezione ſą za panowania Bolesława Wſtydliwego w Roku 1251. przez interpozycyą S. Kunegundy: w rok w Wielicce znowu pokazały ſię, y teraz ſławnieyſze ſą od pierwſzych. W Roku 1648. w Szybie Wielickiey zaiął ſię był ogień, ktory ledwie w drugim roku był ugaſzony. Dochody z Zup idą na Skarb Kro-

Krolewski, z tychże Zup Krolowy Polskiey należy ſię podarunek 2000 Czerwonych Złotych: kruſzce ſrebrne, cynowe y ołowiane pod Olkuſzem w gorach znayduią ſię. Szyby te wynalezione ſą pod Kazimierzem W. teraz ie wody zalały. Kommiſſya Skarbowa znaczną nadgrodę ofiaruie temu, ktoryby ſpoſob łatwy y pewny obmyślił de wypompowania wody z pomienionych ſzyb. Herb Woiewodztwa Krakowſkiego ieſt Orzeł biały w złotey koronie w czerwonym polu z złotą linią. Senatorow większych czyli Krzesłowych ma 4, Biskupa, Kaſztelana, Woiewodę Krakowskich, y Kaſztelana Woynickiego: Mnieyſzych dwoch Bieckiego y Sandeckiego Kaſztelanow. Miaſta oprocz Stołecznego znacznieyſze ma te: Częſtochowa albo Jaſna Gora, mieyſce wſławione cudownym Nayśw. Maryi Panny obrazem. Fortecę Częſtochowską Szwedzi za Jana Kazimierza w Roku 1655. attakowali, ale z klęską odſtąpić muſieli. Konſtytucya Seymu Koronacyi 1764. ubeſpieczyła wſzyſtkie dobra, nadane dawnemi czaſy na utrzymanie Fortecy Częſtochowskiey, tudzież nakazała ażeby Kommendant Fortecy, ktory ma bydź rodowity Polski Szlachcic, Katolik, od Krola uprzywileiowany, co rok Kommiſſyi Woyskowey donoſił o ſtanie y ſytua-

cyi tey Fortecy, y iak dochody z dobr na iey utrzymanie wyznaczonych, obracaią ſię, ſprawował ſię. Sądecz Stary y Nowy, w Nowym Sądy Grodzkie odprawuią ſię: Stary przyozdobiony Klaſztorem y Kościołem bogatym Panien Franciſzkanek, w ktorym Grob S. Kunegundy znayduie ſię. Na pograniczu przy Węgrach ieſt Spiſz Kray tak nazwany, 13. miaſt z wioskami y przyległościami, znaczniey ſzych zawieraiący, iako to: Lubowla, Podoliniec, Gniazdy. Drużbaki, Biała &c. z ktorych składa ſię Staroſtwo pod znacz. 18. ⊙ Spizkie; To niegdyś Zygmunt Krol Węgierski, a potym Ceſarz, zaſtawił w Roku 1412. Władyſławowi Jagiellonowi Krolowi Polskiemu, w trzydzieſtu ſiedmiu tyſiącach kop groſzy ſzerokich Praskich, z tą kondycyą, że ieżeliby pomienioney ſummy Zygmunt za rok nie powrocił, tedyby na drugi rok we dwoynaſob ią miał oddać, y tak co-rok miała bydź podwyżſzona; tak dalece że do tych czas y całeby iuż Węgry na wykupienie Spiſzu nie wyſtarczyły, ale o tey kondycyi wielu wątpią. Staroſtwo Spiskie idzie za przywileiem Krolewskim: wiele w nim znayduie ſię Dyſſydentow. Stany Rzeczypoſpolitey na Seymie Roku 1766. Garnizon w Staroſtwie Spiskim 120. ludzi nakładem Skarbu Koronego trzymać naka-

nakazały. Lubowla, Podoliniec, Gniazdy, Drużbaki, lubo zdawna za oſobnym przywileiem chodziły, teraz iednak przyłączone ſą zupełnie do Staroſtwa Spiskiego. W Lubowli piękny niegdyś był Zamek na gorze. W Drużbakach wody zdrowe y pomocne na rożne defekta: znayduią ſię tam mieyſcami wody, ktore kamień, gdziekolwiek płyną, robią, w nich drzewo w kamień obraſta: znayduią ſię y takie, ktorych napiwſzy ſię, robią ſię ſtraſzne gardziele.

⊙ Tatry Gory pod znaczkiem, zwane Karpackie, dzielą nas od Węgier, śniegi na nich prawie zawſze leżą: maią ſię w nich znaydować rożne kruſzce, kamienie, diamenty, ſrebra, ołowie, y inne minerały.

O Xięſtwie Oświecimſkim y Zatorſkim *pod num.* 17.

1*mo.* Rzeki: Wiſła

2*do.* Stołeczne miaſta Oświecim, Zator.

3*tio.* Dzieli ſię na dwa Powiaty: Oświecimski y Zatorski. Staroſtwo Grodowe Oświecimskie. Niegrodowe: Zatorskie, Berwałdskie.

4*to.* Seymikuie w Zatorzu, obiera dwoch Posłow na Seym y 1 Deputata.

5to. Te Xięſtwa wraz z innemi należały do Sląska y miały ſwe Udzielne Xiążęta. Kazimierz IV. Krol Polski Xięſtwo Oświecimskie od Januſza Xiążęcia w Roku 1457. za pięćdzieſiąt tyſięcy grzywien groſzy ſzerokich Praskich; Jan zaś Albert Krol Polski Xięſtwo Zatorskie od tegoż Januſza w Roku 1494. za ośmdzieſiąt tyſięcy złotych kupił, Zygmunt zaś Auguſt inkorporował ie do Polski w Roku 1564. Xięſtwo Oświecimskie ma za Herb Orła czerwonego w błękitnym polu z literą O. na pierſiach: a Zatorskie Orła białego w podobnymże polu z literą Z. Senatora maią iednego mnieyſzego Kaſztelana Oświecimskiego.

O Xięſtwie Siewierſkim *pod num.* 16.

To Xięſtwo także należało do Sląska: Zbigniew Oleśnicki, Kardynał, Biskup Krakowski, nabył ie Roku 1443. od Wacława Xiążęcia Teſzyńskiego za ſześć tyſięcy grzywien groſzy ſzerokich y do Polski przyłączył; darowawſzy ie wiecznemi czaſy Biskupſtwu Krakowskiemu, y odtąd Biskupi Krakowſcy tytułuią ſię Xiążętami Siewierskiemi, rządzą ſię abſolutnie w tym Xięſtwie. Trybunały ſądzą bez appellacyi, Urzędnikow y Szlachty kreuią &c. Miaſteczka w nim ſą te: Siewierz Stołeczne Xięſtwa. Sławkow, &c.

O Woie-

O Woiewodztwie Sendomirſkim. *h.* 5.

1mo. Rzeki znacznieyſze w tym Woiewodztwie ſą te: pod znacz.

a. Wiſła, pod znaczk.

I. Pilica dzieląca Woiewodztwa Wielko-Polskie od Mało-Polski; pod numer.

19. San z Ruſi idący, w tym Woiewodztwie łączy ſię z Wiſłą &c.

2do. Miaſto Stoleczne Sendomirz pod numer. 5. nad Wiſłą, przyozdobione Kollegiatą piękną y bogatą. Sławne 40. Męczennikami od Tatarow zamordowanemi Roku 1241. Ekonomia Sendomirska należy do dobr Stołowych Krolewskich.

3tio. Dzieli ſię na 7 Powiatow: Sendomirski, Wiślicki, Pilźniński, Radomski, Stężycki, czyli Ziemię Stężycką, Opoczyński, Chęciński. Te wſzyſtkie Powiaty maią ſwych Urzędnikow Ziemskich, procz Podkomorzego, ktory ieden tylko na całe Woiewodztwo Sendomirski. Staroſtwa Grodowe ſą te: Sendomirskie, Nowomieyskie, w Nowym Mieście czyli w Korczynie ſądzi ſię Powiat Wiślicki; Pilźniński zaś pod tymże Officium Grodzkim w Pilźnie. Radomskie, Stężyckie, Opoczyńskie, Chęcińskie. Niegrodowe Staroſtwo Wiślickie, Pilźnińskie, Stobnickie, Soleckie, Zawichoſt-

chostkie, Szydłowskie, Przedborskie, Ropczyckie, Ryczywolskie, Radoszyckie, Małogostkie, Ryckie, Zwoleńskie, Gołębskie, &c.

4to. Seymikuie w Opatowie, obiera na Seym Posłow 7. y Deputatow 2. Ziemstwa są trzy w tym Woiewodztwe. Sendomirskie, w ktorym się sądzą Powiaty: Sendomirski, Wiślicki, y Pilźniński, elekcya Ziemstwa w Sendomirzu. Radomskie w ktorym się sądzą Powiaty Radomski, Opoczyński, y Chęciński, elekcya Ziemstwa w Radomiu. Stężyckie na samę Ziemię Stężycką, elekcya w Stężycy.

5to. To Woiewodztwo miało swoich osobnych Xiążąt, ale za Władysława Łokietka przyłączone iest do Korony Polskiey. Obstituie w zboże, osobliwie w pszenicę zwaną Sendomirka: w kruszce rożne, a naywięcey w żelaza, w kredę, marmury. Ma za Herb tarczę na dwoie przedzieloną, na iedney połowie po prawey ręce są trzy pola czerwone, y trzy białe w alternatę; na drugiey połowie trzy gwiazdy trzema rzędami. Senatorow większych ma dwoch, Woiewodę y Kasztelana Sendomirskich; Mnieyszych 7. Wiślickiego, Radomskiego, Zawichostkiego, Zarnowskiego, Małogostkiego, Połanieckiego, Czechowskiego

skiego Kafztelanow. Oprocz Stołecznego inne znacznieyfze miafta fą te: Opatow flawny Seymikami. S. Krzyż albo Łyfa Gora Opactwo Benedyktyńskie, Rakow, Stolica niegdyś y ftek Aryanow. Pińczow Stołeczne Margrabftwa y Ordynacyi Myfzkowkiey, ktora teraz należy do Wielopolskich. Kielce Rezydencya Zimowa Biskupow Krakowskich. Samfonow Sławne Kuźnicami żelaznemi. Kunow należy do Biskupa Krakowskiego, flawne marmurami rożnego koloru. Wąchocko Opactwo Cyfterskie należy do Kollacyi Krolewskiey. Przyfucha Miafteczko wflawione wfzelkim rzemieślnikiem. Kozienice Ekonomia Krolewska. Borzęcin y Iłża z Zamkiem na gorze wyfokiey, Rezydencye Biskupow Krakowskich, Końskie iedno z porządnieyfzych miafteczek, flawne kuźniami żelaznemi y wfzelkim Rzemieślnikiem. Drzewica piękne y porządne miafteczko. Kolbufzowa flawna manufakturami Stolarskiemi y Snycerskiemi. Baranow nad wiflą. Stafzow, miafteczko murowane, fabryką fukienną, papiernią &c. wflawione. Głogow piękne miafteczko. Sieciechow Opactwo Benedyktyńskie. Piotrowin nad wiflą, tam S. Stanifław Biskup Krakowski wskrzefił Piotrowina, dziedzica mieyfca tego. Szydłowiec Hrabftwo Xiążąt Radziwiłow. Stobnica, Dukla, Zmigrod, y wiele innych. L 5 O Wo-

O Woiewodztwie Lubelſkim, *a*. 6.

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą:

a. Wiſła ktora odgranicza to Woiewodztwo od Sendomirskiego.

6. Wieprz.

2do. Miaſto Stołeczne

Lublin, murem opaſane: Sławne Trybunałem Prowincyi Mało-Polskiey, ktory ſię tu poczyna w pierwſzy Poniedziałek po S. Franciſzku, ſądzi ſię do Niedzieli Kwietney, a przenoſi ſię do Lwowa. W Lublinie ſądzą ſię Woiewodztwa Krakowskie, Xięſtwa Zatorskie y Oświecimskie, Sendomirskie, Ziemia Chełmska y Powiat Kraſnoſtawski, Lubelskie y Podlaskie. Odprawuią ſię tu także ſądy Ziemskie y Grodzkie Lubelskie.

3tio. Dzieli ſię na trzy Powiaty: Lubelski, Łukowski, czyli Ziemię Łukowską, y Urzędowski. Staroſtwa Grodowe, Lubelskie, y Łukowskie. Niegrodowe Urzędowskie, Kazimierskie, Parczowskie, Wąwolnickie, Konkolownickie, Zbuczyńskie, &c.

4to. Seymikuie w Lublinie, obiera Poſłow 6. Deputatow dwoch.

5to. Herb Woiewodztwa Jeleń biały rogaty, y na iego ſzyi korona Krolewska, a

prze-

przednie nogi iak do lotu zapędzone w polu czerwonym. Senatorow więkſzych ma 2. Woiewodę y Kaſztelana Lubelskich. Miaſta znaczniey ſze oprocz Stołecznego ſą te: Łukow Stołeczne Ziemi, tu ſię agituią ſądy Ziemskie y Grodzkie Łukowskie, wſławione Jarmarkami wielkiemi na konie y bydło Ukraińskie y Poleskie. Urzędow Stołeczne Powiatu. Puławy nad wiſłą wſławione pałacem pięknym y ogrodem, rezydencya Xiążąt Czartoryskich. Łęczna miaſteczko wſławione wielkiemi Jarmarkami na konie y bydło Ukraińskie. Kazimierz nad Wiſłą zaſzczycone niegdyś wielkiemi Spikrzami, do ktorych Gdańsk po zboże zaieżdżał. Piaski miaſteczko drewniane z zborem Luterskim. Siedlce Miaſteczko porządne, pięknym Kościołem y Ratuſzem zaſzczycone. Opole, Radzyn pięknemi pałacami przyozdobione, Kock, Kurow, Lewartow, &c,

O Woiewodztwie Podlaſkim. *c. x.*

1*mo*. Rzeki znaczniey ſze ſą te:
  c. Bug
  w. Narew albo Narwa.
2*do*. Bielsk Stołeczne, pod znaczk. *x*.
3*tio*. Dzieli ſię na trzy Ziemie: Drohicką, Mielnicką y Bielską, ktore maią ſwoich

Pod-

Podkomorzych y innych Urzędnikow Ziemskich.

4*to*. Seymikuie z osobna każda Ziemia, to iest:

I. Ziemia Drohicka w Drohiczynie, obiera Posłow dwoch y iednego Deputata. Sądy Grodzkie w Drohiczynie: Ziemskie zaś na czterech mieyscach koleią agituią się, w Drohiczynie, Sokołowie, w Miedzny, y Mokobodach.

II. Ziemia Mielnicka seymikuie w Mielniku obiera dwoch Posłow y iednego Deputata. Sądy Ziemskie y Grodzkie tamże.

III. Ziemia Bielska seymikuie w Brańsku, obiera dwoch Posłow y iednego Deputata. Sądy Grodzkie y Ziemskie tamże. Ta Ziemia dzieli się na trzy Powiaty: Brański, Tykociński, y Surazki. Trakt Zatykocki, dla złych przepraw przez Narew, ma sobie pozwolony Grod przez Konstytucyą Seymu *Coronationis* 1764. w Goniądzu, y tam się sądzi przez Officium Brańskie Grodzkie. Starostwa Grodowe są te: Drohickie, Mielnickie y Brańskie w Ziemi Bielskiey. Niegrodowe są te: Bielskie, Knyszyńskie, Augustowskie, Narewskie, Reygrodzkie, Kleszczelowskie, Łosickie. Leśnictwo Bielskie za osobnym przywileiem idzie.

5*to*.

5to. To Woiewodztwo obfituie w znaczne krescencye. Ma za Herb Orła Białego w czerwonym polu z iedney strony, a z drugiey Pogonią Litewską, to iest Jezdzca na koniu z dobytym pałaszem. Ma Senatorow większych 2. Woiewodę y Kasztelana Podlaskich. Miasta znacznieysze oprocz Stołecznego są te: Tykocin nad rzeką Narwą, przedtym Krolewczyzna, potym za Jana Kazimierza Roku 1661. dane było dziedzicznym prawem od Rzeczypospolitey Stefanowi Czarneckiemu Woiewodzie Ruskiemu za wiadome całemu światu iego woienne czyny. Jan Klemens Branicki, Kasztelan Krakowski, Hetman Wielki Koronny, przyozdobił to miasto wspaniałą Statuą kamienną, ktorą temuż wielkiemu woiownikowi z pięknym napisem erygował, tudzież ozdobnym Kościołem y Klasztorem Missionarskim. Dom Inwalidow, ktory Stefan Czarnecki Woiewoda Ruski z fundacyą na 12. Towarzystwa Jnwalidow erygował, tenże Jan Klemens Branicki kosztownie odnowił, powiększył, y na drugich 12. Towarzystwa nowy fundusz uczynił. August II. w tym mieście będąc pod czas rewolucyi, wznowił Order Orła białego w Roku 1705. Knyszyn miasteczko sławne śmiercią Zygmunta Augusta Krola Polskiego w Roku 1572. Białystok iedno z nay-

naypięknieyſzych, y nayporządnieyſzych miaſteczek w Polſzcze, przyozdobione wſpaniałym y weſołym Pałacem, Ogrodem, Funduſzem Szpitalu y Panien Miłoſiernych, y wielu innemi koſztownemi ſtrukturami. Choroſzcza weſołym y pięknym Pałacem zaſzczycona. Suraz, Supraśl, Opactwo, Bazylianow &c.

O Woiewodztwie Ruſkim *e.* 10.

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te: pod liczbą

19. San, pod znaczk.

e. q. Dnieſtr, ktory w tym Woiewodztwie zaczyna ſię. Wiſłoka. &c.

2do. Stołeczne miaſto pod numer.

10. Lwow, między gorami położone, obſzerne, wielkie y handlowne, przyozdobione dwiema Zamkami, iednym w mieście, drugim na przedmieściu na gorze; ma piękne Kościoły, oſobliwie Katedralny pod tytułem Nayświętſzey Panny, y drugą Katedrę Ritûs Graeci Uniti, a trzecią Katedrę Ormiańską, te dwie oſtatnie maią ſwoich Arcy-Biskupow. Kościoł Bernardyński, w ktorym S. Jana z Dukli grob ieſt, może ſię między naypięknieyſzemi w Polſzcze liczyć. Z Kapituły Lwowskiey bywa Przydent y Vice-Prezident na Trybunał Prowincyi Mało-Polskiey, dla

ktorych

ktorych ſuſtentacyi pod czas funkcyi, inkorporowała Rzeczpoſpolita Probo-ſtwo Trębowelskie. Lwow doſyć ma piękne ſtruktury, ktorych wyſtawieniu y konſerwacyi daią okazyą Kontrakty Lwowskie na Trzy-Krole otwieraiące ſię. Tu ſię także ſądzi Trybunał Prowincyi Mało-Polskiey, od Przewodniey Niedzieli do S. Tomaſza pod tymże Marſzałkiem y Prezydentem co y w Lublinie, ſądzą ſię Woiewodztwa Kijowskie, Ruskie, Ziemia Halicka, Wołyńskie, Podolskie, Bełzkie, Bracławskie, Czerniechowskie.

3*tio*. Dzieli ſię na trzy Ziemie: Lwowska przy ktorey Powiat Zydaczewski: Przemyślka, y Sanocka. Staroſtwa Grodowe, Lwowskie, Zydaczewskie, Przemyślkie, Sanockie. Niegrodowe w Ziemi Lwowskiey: Kamionackie, Dolińskie, Grodeckie, Gliniańskie, Janowskie, w Ziemi Przemyślkiey: Drohobyckie, Leżayskie, Krzeczkowskie, Mościckie, Stryiskie, Wiſznińskie, Medyckie, Liſiatyckie, &c. W Ziemi Sanockiey: Krośnińskie, Mrzygłockie &c. wſzyſtkie od miaſteczek tegoż imienia nazwiska ſwoie maią.

4*to*. Seymiki Deputackie y Goſpodarskie każda Ziemia u ſiebie w Stołecznym ſwoim mieście odprawia. Ziemia Lwowſka z Powia-

Powiatem Zydaczewſkim, obiera we Lwowie 2. Deputatow. Przemyſka w Przemyślu iednego, Sanocka w Sanoku iednego. Seymik Poſelſki y Relacyiny czyli Generał Woiewodztwa Ruſkiego odprawia ſię w Wiſzni ſądowey, zkąd wyſyłaią 7 Posłow, z każdey Ziemi po 2, a z Powiatu Zydaczewſkiego, iednego.

5to. Ruś ta gdzie ſą Woiewodztwa Ruſkie, Bełſkie, y Wołyńſkie, zowie ſię Ruś Czerwona. Miała niegdyś ſwoich udzielnych Xiążąt, z ktoremi uſtawiczne woyny Polacy prowadzili. Na koniec Kazimierz W. przymuſił ich do posłuſzeńſtwa, y przyłączywſzy Ruś do Polſki na Woiewodztwa ią podzielił. Kray Woiewodztwa Ruſkiego ieſt w Gruntach żyznych, oblany rzekami, iezìorami, ſtawami obſzernemi: ma także wiele wod słonych, z ktorych ſol wyrabiaią. W Staroſtwie Jaworowſkim we wſi Skło ſą wody bardzo zdrowe, y na rożne defekta bardzo pomocne. Herb Woiewodztwa Ruſkiego ieſt Lew złoty w polu błękitnym. Senatorow więkſzych ma 4. Arcy-Biſkupa Lwowſkiego, Biſkupa Przemyſkiego, Woiewodę Ruſkiego, y Kaſztelana Lwowſkiego. Mnieyſzych 2 Przemyſkiego y Sanockiego Kaſztelanow. Oprocz Stołecznego znacznieyſze miaſta ſą te: Przemyśl Stołeczne Ziemi, przyozdobione

bione Katedrą, Ritûs Graeci, y drugą Ritûs Latini. Jarosław nad Sanem piękne w murach, niegdyś bardzo handlowne, teraz ruynuie się. Samborz Ekonomia Krolewska Dobr Stołowych. Rzeszow: przyozdobiony wspaniałym Zamkiem Xiążąt Lubomirskich, tu na Regiment Gwardyi Koronney Konney erygowany iest Dom na Inwalidow kosztem Xiążąt Lubomirskich. Łancut, Krasiczyn, Zborow, Tarnowiec, żołkiew, Złoczow, Biały-Kamień, Podhorce Pałac Rzewuskich na gorze w pięknym bardzo y wesołym położeniu w guście Architektury przedniey włoskiey wystawiony.

O Ziemi Halickiey ☉ ☽.

1mo. Rzeki są te: pod znaczk.
q. Dniestr, pod znaczk.
☽ Pruth.

2do. Halicz pod znaczk.
q. Stołeczne Ziemi, tu przedtym było Arcy-Biskupstwo, ale potym przeniesione do Lwowa.

3tio. Dzieli się na trzy Powiaty: Halicki, Trembowelski, y Kołomyiski. Starostwa Grodowe: Halickie y Trębowelskie; Niegrodowe, Kołomyiskie, Buczniowskie, Tłumackie, Sniatyńskie, Sołotwińskie, Kraśnopolskie, Mogilnickie, &c.

4to. Seymikuie w Haliczu, obiera 6 Posłow y iednego Deputata.

5to. Ta Ziemia ieſt w Woiewodztwie Ruskim, ale że ſię oſobno rządzi, przeto też udzielną ieſt Ziemią, inaczey zowie ſię Pokuciem. Ma za Herb Kawkę czarną w koronie złotey z rozciągnionemi skrzydłami w polu białym. Senatora ma iednego mnieyſzego, to ieſt Kaſztelana Halickiego. Miaſta iey znacznieyſze oprocz Stołecznego ſą te: Trębowla, Kołomyia, Staniſławow miaſto nowe erygowane, obronne, przyozdobione pałacem pięknym y wſpaniałym Potockich. Sniatyn, Buczniow, Rohatyn, Tyśmienica. &c.

O Ziemi Chełmſkiey +

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te: pod znacz. *c.* Bug, Wieprz 6.
Switach Jezioro na mile ciągnące ſię. Białe Jezioro doſyć obſzerne.

2do. Chełm Stołeczne miaſto: tu Katedra Biskupſtwa Ritûs Graeci Uniti.

3tio. Dzieli ſię na dwa Powiaty: Chełmski, y Kraſnoſtawski. Staroſtwa Grodowe, Chełmskie, y Kraſnoſtawskie. Niegrodowe, Lubomlskie, Ratneńskie, Rubieſzowskie.

4*to*. Seymikuie w Chełmie, obiera dwoch Posłow y iednego Deputata.

5*to*. Ta Ziemia podobnież iak y Halicka należy do Woiewodztwa Ruskiego, ale się osobno rządzi, ma za Herb Niedźwiadka białego między trzema drzewami w polu zielonym. Senatorow ma dwoch: Biskupa Chełmskiego; mnieyszego zaś iednego, to iest Kasztelana Chełmskiego. Miasta znacznieysze oprocz Stołecznego są te: Krasnostaw murem opasane, fossami niegdyś y Zamkiem obronne, w ktorym Maximilian Arcy Xiążę Austryi poymany od Polakow, w Batalii pod Byczyną na Sląsku, przez W. Zamoyskiego, w Krasnostawie był osadzony. Tu Katedra Biskupstwa Chełmskiego Ritûs Latini. Zamość Miasto Stołeczne Ordynacyi Zamoyskiey, położone w obszernych polach y rowninach pięknych, na około murem opasane, wałami y fossami obwiedzione; Zamkiem zmocnione, przy ktorym iest Kollegiata, a w niey Dziekan Infułatem, Prałatami zaś y Kanonikami Akademicy z tameczney Akademii, ktorey Fundator Wielki Zamoyski. Tu Unia Rusi Polskiey z Kościołem Łacińskim potwierdzona iest Roku 1720. W Ziemi tey są grunta na wielu mieyscach z krydy.

O Woiewodztwie Bełzkim *c.* 20.

1mo. Rzeki znacznieyſze ma te:
c. Bug, Wieprz 6.

2do. 20. Miaſto Stołeczne Bełz pod numer. wſławione przed kilkąſet lat obrazem cudownym Nayświętſzey Panny, ktory potym Bolesław Xiąże Opolski do Częſtochowy przenioſł.

3tio. Dzieli ſię na 5 Powiatow: Bełzski, Buski. Grabowiecki, Horodelski, y Lubaczewski. Staroſtwa Grodowe, Bełzkie, Buskie, Grabowieckie, y Horodelskie. Niegrodowe, Lubaczewskie, Sokalskie, Moſtowskie, Korytnickie, Tyſzowieckie, Tarnogorskie, Szczurowieckie, &c. &c.

4to. Seymikuie w Bełzie, obiera 5 Posłow y 2 Deputatow.

5to. To Woiewodztwo ma za Herb Gryffa białego w koronie złotey, w polu czerwonym. Senatorow większych dwoch: Woiewodę, y Kaſztelana Bełzkich. Mnieyſzych dwoch Lubaczewskiego, y Buskiego Kaſztelanow. Miaſta znacznieyſze oprocz Stołecznego ſą te: Sokal nad Bugiem sławne Klaſztorem y Kościołem Bernardynow, a w nim cudownym obrazem Nayświętſzey Panny. Tartakow miaſteczko doſyć ozdobne, wſławione Jar-

Jarmarkami, pełne Zydow. Kryſtyanpol przyozdobiony pałacem wſpaniałym Potockich. Magierow, Waręż. &c.

O Woiewodztwie Wołyńſkim. *f. III.* 11.

1*mo*. Rzeki znacznieyſze ſą te: przy num.

11. Zyłka znaczy rzekę Styr.

21. Horyń.

22. Słucz, te trzy rzeki idą na Poliſie y wpadaią w rzekę Prypeć, oprocz tych, ſą inne pomnieyſze, iako to: Ikwa, Kurczyk, &c.

2*do*. Miaſto Stołeczne pod num.

11. Łuck, po łacinie Luceoria; przyozdobione Zamkiem y dwoiaką Katedrą, iedną Ritûs-Latini, a drugą Ritûs-Graeci Uniti, leży nad Styrem rzeką, ma Kościołow kilkanaście pięknych, przytym liczne ſą dworki Szlacheckie: mnoſtwo iednak żydow y Karaimow przewyżſza.

3*tio*. Dzieli ſię na trzy Powiaty: Łucki, Włodzimirski, y Krzemieniecki. Staroſtwa Grodowe trzy: Łuckie, Włodzimirskie, y Krzemienieckie. Niegrodowe, Kowelskie, Drohomylskie, Hnidawskie, &c.

4*to*. Seymikuie w Łucku obiera 6 Poſłow y 3 Deputatow.

5to. Kray Woiewodztwa tego, nazwać się może nayobfitszym w Polszcze w wszelką krescencyą, bydło, zwierzynę, pszczoły &c. Ma za Herb, Krzyż biały w czerwonym polu, a w śrzod Krzyża orzeł biały. Senatorow większych ma trzech: Biskupa Łuckiego, Woiewodę, y Kasztelana Wołyńskich. Miasta oprocz Stołecznego znacznieysze ma te: Włodzimierz pod znaczk. W. Stołeczne Powiatu swego, tu Czerniechowskie Woiewodztwo seymikuie. Krzemieniec, pod znak. *III.* Stołeczne Powiatu swego. Dubno, y Ostrog Stołeczne miasta Ordynacyi Ostrogskiey czyli Dubieńskiey. Korzec Stołeczne Xięstwa niegdyś Koreckiego. Zbaraż Stołeczne Xięstwa niegdyś Zbaraskiego. Ołyka Stołeczne Ordynacyi Ołyckiey należące do Domu Xiąż. Radziwiłow. Brody sławne Jarmarkami pełne żydow. Konstantynow należące do Ordynacyi Dubieńskiey. Wiśniowiec. Rowne, miasteczko w pięknym położeniu, przyozdobione pałacem Xiążąt Lubomirskich z ratuszem y sklepami murowanemi, pełne żydow. Podkamienie sławne cudownym Obrazem Nayświętszey Panny Maryi w Kościele Dominikańskim. Międzyrzec Korecki, y Międzyrzec Ostrogski. Beresteczko. Zasław, Połonne, Klewań, Alexandrya, Anno-

Annopol, Olesko sławne urodzeniem Jana III. Sobieskiego. Lachowce pięknym na gorze wysokiey Zamkiem ozdobne, rezydencya Xiążąt Jabłonowskich.

O Woiewodztwie Podolskim. 12. g.

1mo. Rzeki znacznieysze są te: pod znaczkiem q. *d.* Dniester, ktory to Woiewodztwo oddziela od Wołoszczyzny, czyli od Multanow *B.* pod znaczkiem zaś

e. Rzeka Bog, zaczyna się w tym Woiewodztwie. Smotrycz oblewa Kamieniec, y wpada do Dniestru &c.

2do. Stołeczne miasto Kamieniec pod numer. 12 nad rzeką Smotryczem, mowi się Kamieniec Podolski, dla rożnicy drugiego Kamieńca ktory iest w Woiewodztwie Brześciańskim. Ten Kamieniec Podolski iest Forteca y obrona Polski od Turkow, między wielkiemi y niedostępnemi skałami położone. Mahomet IV. Sułtan Turecki w Roku 1672. tę Fortecę mocą wziął, ktora w ręku Tureckich aż do Roku 1699. zostawała, y dopiero przez Traktat Karłowiecki, gdy wieczny pokoy między Polską y Turkami stanął, oddany był. Stanisław August Krol Polski w Roku 1766. mury około Fortecy odnowić kazał, tudzież Artyleryą powiększył.

3*tio*. Dzieli ſię na trzy Powiaty: Kamieniecki, Latyczewski, y Czerwonogrodzki. Staroſta Generał Ziem Podolskich ma pod ſwoią Jurisdykcyą dwa Grody, Kamieniecki, y Latyczewski. Niegrodowe Staroſtwa ſą te: Czerwonogrodzkie, Barskie, Chmielnickie, Kopaygrodzkie, Mukarowskie, Płoskirowskie, Skalskie, Salnickie, Smotryckie, Dzwinogrodzkie, Domaniowskie, Ulanowskie, Lytyńskie, Chreptejowskie. Staroſtowie Pograniczni na Ukrainie rownie iak y Grodowi przyſięgaią Krolowi na wierność, y takie Staroſtwa nie podpadaią Juri *communicativo* ceſſyi na Białogłowy.

4*to*. Seymikuie w Kamieńcu Podolskim, obiera 6 Posłow y Dwoch Deputatow.

5*to*. Kray tego Woiewodztwa obfity, y żyzny bardzo, w polach wielkich, y obſzernych paſtwiskach, w ktorych żywi wielką moc bydła y koni ſtada, zagęſzczony nieprzeliczonemi prawie paſiekami, z ktorych obywatele tameczni naywiękſzy handel y bogactwa maią. Tym czaſem to Woiewodztwo naypodległeyſze ieſt naiazdom Kozackim, Tureckim, y Tatarskim, y uſtawiczne prawie z pogranicznemi zatargi: przeto ma dwoch Sędziow pogranicznych, ktorzy wraz z Sędzią y Piſarzem Grodzkiemi

mi Kamienieckiemi, tudzież Kommissarzami od Porty Ottomańskiey delegowanemi, sądy Pograniczne w sprawach Obytelow Polskich z Tureckiemi lub Tatarskiemi, albo Wołoskiemi sądzą. Sędziemu każdemu po dwa tysiące złot. Skarb Koronny płaci corocznie. Ma za Herb Słońce złote, w białym polu. Senatorowie więksi tego Woiewodztwa są ci: Biskup Kamieniecki, Woiewoda Podolski, y Kasztelan Kamieniecki. Znacznieysze miasta oprocz Stołecznego są te: Latyczow, Bar, Batow sławne klęską woyska Polskiego w Roku 1652 od Chmielnickiego Kozackich Buntow Pryncypała porażonego. Paniowce, Zwaniec mieysce dosyć obronne. Okopy S. Troycy Forteczka przeciwko Tureckiey granicy nad Dniestrem trzy mile od Kamieńca, za staraniem Stanisława Augusta Krola Polskiego zreparowana. Buczac, Usiatyn, Tarnopol, Czorstkow, Jazłowiec; Zaleszczyki sławne fabryką sukien, y materyi, osobliwie kamlotow. Malczyce, &c.

O Woiewodztwie Bracławskim *g.* 13.

1*mo*. Rzeki znacznieysze są te:

d. Dniester.

e. Bog: obydwie te rzeki wpadaią do morza czarnego.

2do. Stołeczne miasto pod numer. 13. Bracław nad rzeką Bugiem, erygowane od Alexandra Krola przeciw inkursyom Tatarskim Roku 1497.

3tio. Dzieli się na 3 Powiaty Bracławski, Winnicki, y Zwinogrodzki. Starostwo Grodowe, Winnickie. Niegrodowe Zwinogrodzkie, Niechorowskie, Dymidzkie &c. Woiewodztwo Bracławskie, podobnie iako y Podolskie, ma swoich Pogranicznych Sędziow, ktorzy wraz z Kommissarzami od Porty y Hana Tatarskiego zesłanemi, rozsądzaią sprawy y kłotnie zachodzące między obywatelami tych dwoch Potencyi.

4to. Seymikuie w Winnicy, obiera Posłow 6 Deputatow dwoch.

5to. Ma za Herb Xiężyc niepełny w Krzyżu; Senatorow dwoch większych, Woiewodę y Kasztelana Bracławskich. Miasta znacznieysze oprocz Stołecznego są te: Winnica nad rzeką Bogiem Stołeczne Powiatu swoiego. Koniecpole, Humań, Targowica, Niemirow, &c.

O Woiewodztwie Kijowskim. *x.* 15.

1mo. Rzeki znacznieysze są te: pod znacz.

f. Ciągnąca się żyłka znaczy rzekę Dniepr, albo Boristhenes. Zyłka zaś

x. Znaczy rzekę: Ciecieref.

2do.

2do. Miaſto Stołeczne pod literą *x.* Zytomierz, całe prawie drewniane oprocz Kościołow kilka murowanych: tu ieſt Katedra Biskupſtwa Kijowskiego Ritûs Latini.

3tio. Dzieli ſię na trzy Powiaty: Kijowski, Zytomirski. y Owrocki, Staroſtwa Grodowe: Zytomirskie, y Owrockie. Niegrodowe, Białocerkiewskie, Bohuſławskie, Czehryńskie, Czerkaskie, Kaniowskie, Korſuńskie, Trechtymirowskie, &c.

4to. Seymikuie w Zytomierzu lub Owruczu, obiera Poſłow 6, y Deputatow dwoch.

5to. To Woiewodztwo przed tym bardzo obſzerne było, całą bowiem prawie Ukrainę w ſobie zamykało, teraz znaczna iego część odpadła do Moskwy. Roku albowiem 1686. przez Traktat Grzymułtowski oddana Moskwie wſzyſtka Ukraina za Dnieprem, y te Oſady: Pułtawa (tu Piotr Wielki Car Moskiewski zbił na głowę Karola XII. Krola Szwedzkiego w Roku 1709. ktory z tamtąd do Benderu uciekać muſiał pod protekcyą Porty Ottomańskiey). Perewołocznia, Peryaſław, Mirogrod, Lubny, Przyłusk, Hadziacz, Oſtrz, Batury, Nizyn, aż do Putywla. A z tey ſtrony Dniepru oddano Moskwie Kijow, Pieczary, Trypol, Stayki, Waſiłkow, y wſzyſtkie grunta

grunta między rzeczkami Stultmą y Irpienią, na pięć mil od Kijowa aż ku Staykom. W dole po nad Dnieprem zostały przy Polszcze te Osady: Ryszczow, Trechtymirow, Kaniow, Moszna, Sokolnica, Czerkasy, Borowica, Buczyn, Kryłow, Czehryn, aż do Tasminy rzeki; od tey rzeki począwszy należą do Moskwy Zaporohy czyli brzegi, y pewne przeprawy Dniepru, ze skał w tey rzece blisko siebie leżących składaiące się, od ktorych zowią się Kozacy Zaporowscy, z drugiey strony Dniepru Siecz, czyli Kozacy Siczowi, Dzikie Pole, Czarny Las, Kudak, y inne Siedliska y Kępy Kozackie, aż do wpadku rzeki Dnieprn w Morze czarne. To Woiewodztwo ma za Herb: Anioła Białego w czerwonym polu z mieczem dobytym. Senatorow większych ma 3, Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana Kijowskich. Miasta znacznieysze oprocz Stołecznego są te: Owrocz niedostępne w iesieni y na wiosnę, dla błot y bagnow obszyrnie rozlewaiących, Białacerkiew, dosyć obronne miasteczko; Bohusław, Berdyczow wsławione cudownym obrazem Nayświętszey Maryi Panny w Kościele Karmelitańskim, ktory wałami y murami na kształt Fortecy umocniony y ubespieczony iest, przeciw inkursyi Kozakow Buntownikow czyli Haydamakow: tu skład Oby-

Obywatelow całego prawie Woiewodztwa przed naiazdami Kozackiemi.

O Woiewodztwie Czerniechowſkim. S.

1*mo*. Rzeki znacznieyſze w tym Woiewodztwie ſą:

f. Dniepr, Dzieſzna.

d. Soza &c.

2*do*. Stołeczne miaſto Czerniechow nad Dzieſzną w ręku Moskiewskich.

3*tio*. Dzieli ſię na 2 Powiaty: Czerniechowski, y Nowogrodzki-Siewierski. Staroſtwa Grodowe: Czerniechowskie, należało niegdyś do Woiewody, a drugie Nowogrodzkie.

4*to*. Seymikuie w Włodzimierzu *w*. na Wołyniu obiera Posłow czterech y Deputatow dwoch.

5*to*. Całe to Woiewodztwo, za Jana Kazimierza, przez Traktat Grzymułtowski, Moskwie ieſt uſtąpione: imie więc tylko iego przy Polſzcze zoſtało: ma za Herb Orła o dwoch głowach pod iedną Koroną. Senatorow więkſzych ma dwoch, Woiewodę y Kaſztelana Czerniechowskich.

O Wo-

O Wielkim Xięſtwie Litewſkim. *II. c. Z.* w Powſzechności.

P. Jakie w tym Kraiu powietrze, urodzay, Rząd, Religia, y przymioty Obywatelow?

O. Powietrze zimnieyſze niż w Polſzcze, cały prawie w laſach obſzernych, gdzie zwierza wſzelkiego rodzaiu podoſtatek znayduie ſię: oblany wielą rzekami, iezioranii, bagnami, przeto pewnych roku czaſow w niektorych mieyſcach niedoſtępny. Obfituie iednakże w urodzayne pola, zkąd podoſtatek zboża, konopi, potażow, y innych kraiowych towarow, częścią Dźwiną do Rygi, częścią Niemnem y Wilicą do Krolewca poſyła.

Względem Rządu W. X. Litt., miało ſwoich Udzielnych Xiążąt. Władyſław Jagiełło, Xiąże Litewskie, poiąwſzy w roku 1385. za żonę Jadwigę Krolowę Polską, corkę młodſzą Ludwika Krola Węgierskiego y Polskiego, przyłączył Litwę do Polski: zupełna iednak iey z Koroną Unia co do Praw, y wſzelkich prerogatyw dopiero za Krola Zygmunta Auguſta oſtatniego z Familii Jagiellońskiey potomka, na Seymie Lubelskim w Roku 1569. ſtanęła. Xięſtwo Litewskie erygowane ieſt na trzecią Prowincyą Rzeczypoſpolitey Polskiey, co trzeci Seym daie z między ſiebie Marſzałkow Seymowych: y ten

y ten trzeci Seym odprawować ſię powinien według prawa w Grodnie. Urzędy Ziemskie w Litwie rożne ſą od Urzędow Ziemskich w Koronie, y tym idą porządkiem: nayprzod Ciwonowie, ci zaś tylko w Wileńskim ſą y Trockim Woiewodztwach po iednemu. W Xięſtwie Zmudzkim ieſt ich 14 Eyragolski, Wielkich-Dyrwian, Małych-Dyrwian, Retowski, Uzwętski, Poiurski, Twerski, Szaudowski, Beszański, Tendziagolski, Korſzewski, Wieſzniański, Gondyński, Birzyniański. Urząd Ciwonow Zmudzkich ieſt ſądzić ſprawy Podkomorskie, iako to na Kondeſcenſyach, y to tylko w granicach Xięſtwa Litewskiego; przyſięgać zaś muſzą rotą Podkomorską przed Ziemſtwem Roſieńskim na ſprawiedliwe ſądzenie ſpraw do ſądu Podkomorskiego ściągaiących ſię, y mogą ſobie po iednym Komorniku kreować. Wolna iednak od ich ſądu do Staroſty lub Kaſztelana Zmudzkiego appellacya. Po Ciwonach idą Marſzałkowie Powiatowi. Ci zaś ſą tylko w 14 Powiatach Woiewodztw Litewskich, ſą dożywotni, tym zaś idą porządkiem: Oſzmiański, Lidzki, Wilkomirski, Braſławski, Grodzieński, Kowiński. Upitski, Starodubowski, Słonimski, Wołkowyski, Orſzański, Piński, Mozyrski, Rzeczycki, oni ſą Dyrektorami Seymikow w ſwych Powiatach. Po Marſzałkach idą: Podkomorzy, Chorąży, Sędziowie 4 Ziemſcy, Piſarz Ziem-

Ziemſki, Woyski, Stolnik, Podſtoli, Podwoiewodzy, lub Podſtaroſta Grodzki, Sędziowie 3 Grodzcy, Piſarz Grodzki, Horodniczy, Podczaſzy, Cześnik, Łowczy, Skarbnik, Miecznik, Koniuſzy, Strażnik, Oboźny, Krayczy, Moſtowniczy, Budowniczy &c.

Religia Katolicka zaſzczepiona za Władyſława Jagiellona, do tych czas kwitnie w tym Xięſtwie. Są iednak mieyſca, gdzie Schizmatycy maią ſwoie Cyrkwie y Manaſtery. Oprocz tego Tatarowie po wielu miaſteczkach od dawnych czaſow oſiedli, y maią ſwoich obrządkow ſprawowania wolność. Zydow niezmierna moc po całey Litwie przemieſzkiwa. Po laſach, bagnach Filipowcy gdzie niegdzie mieſzkaią: Sekta to ieſt ludzi, maiąca podobieńſtwo Chrześciańſtwa przy nieźliczonych zabobonach y baśniach.

Narod Litewſki tegoż ieſt przemyſłu y wrodzonych przymiotow, iak Polſki, ſerce Rycerskie wſławione tylą w Hiſtoryi Narodowey dowodami, przy wielkiey do wſzelkich nauk ſpoſobności zawſze w nich wydaie ſię.

Herb Xięſtwa Litewſkiego ieſt Pogonia ſiedzący na koniu rozpędzonym, z ſzablą dobytą, na pogonienien ięprzyiaciela.

P. Z

P. Z kim graniczy Wielkie Xięſtwo Litewſkie?

O. W. X. Litt. graniczy na Połnoc

IV. z Kurlandyą, Inflantami Roſſyiſkiemi pod numer. 45 y

A. Moſkwą.

Na Wſchod także

T. z Moſkwą.

Na Południe, pod znaczk.

w. 15. z Woiewodztwem Wołyńſkim, y Czerniechowſkim.

Na Zachod, pod znaczkiem

X. z Woiewodztwem Podlaſkim y Kroleſtwem Pruſkim, tudzież pod znaczk.

T. E. z Morzem Baltyckim, Zmudź od Zachodu oblewaiącym pod numer. 24.

P. Na wiele mil wzdłuż y wſzerz rozciąga ſię W. X. Litewſkię.

O. Wzdłuż W. X. Litewſkie rozciąga ſię około ſto dwadzieścia mil, w ſzerz prawie tyleż.

O PROWINCYI WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO *pod znaczk. II. e.*

P. Na wiele Woiewodztw dzieli ſię Prowincya Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego?

O. Na dzieſięć, y iedno Xięſtwo albo Staroſtwo Zmudzkie, to ieſt: pod znaczk.

7. *g.* Woiewodztwo Wileńskie; pod znaczkiem

8. y 23. Woiewodztwo Trockie; pod znaczkiem

d. Xięſtwo czyli Staroſtwo Zmudzkie, pod znaczkiem

T. Woiewodztwo Smoleńskie; pod znaczk.

u. Woiewodztwo Połockie, pod znaczk.

c. Woiewodztwo Nowogrodzkie, pod znaczk.

9. Woiewodztwo Witebskie, pod znaczk.

P. Woiewodztwo Brześciańskie, albo Brzeskie Litewskie; pod znaczk.

f.f. ♂ Woiewodztwo Mściſławskie; pod znaczk.

Z. Woiewodztwo Mińskie, pod znaczk.

h. Woiewodztwo Inflantskie.

P. Wyraż w ſzczegolności w każdym z tych Woiewodztw: 1. Rzeki. 2. Miaſta Stołeczne. 3. Powiaty z mieyſcami Seymikow, y Staroſtwami, 4. Przyday niektore o każdym Woiewodztwie wiadomości, y miaſta w nich przednieyſze.

O. Chętnie to uczynię, y ile ſzczupłość Mappy Wielkiego Xięſtwa Litewskiego pozwoli, znaczkami wyrażone mieyſca pokażę, zaczynam więc.

O Woie-

O Woiewodztwie Wileńſkim. 7. g.

1mo. Rzeki znacznieyſze w tym Woiewodztwie ſą te: żyłka przy g. Wilia, inne, Swięta, Dzieſzna, &c.

2do. Miaſto Stołeczne nie tylko Woiewodztwa, ale całego Xięſtwa Litewskiego ieſt: Wilno pod numer. 7. nad rzeką Wilią, fundowane od Gedymina Xiążęcia Litewskiego, murem opaſane, przyozdobione wſpaniałemi Kościołami, oſobliwie Katedralnym Biskupſtwa Wileńskiego, w ktorym ieſt Grob Swiętego Kazimierza Krolewica Polskiego. Akademia Wileńska ieſt pod dozorem XX. Jezuitow. W Wilnie agituie ſię Trybunał Głowny Wielkiego Xięſtwa Litewskiego, poczyna ſię w Poniedziałek po Swiętym Staniſławie Biskupie, y ſądzi ſię przez 22. Niedziel nieprzeſtannie. Marſzałka Trybunalskiego obieraią Deputaci Kadencyi Wileńskiey, maią iednak prawo wotowania na niego y Deputaci z repartycyi Ruskiey, ci ktorzyby ſię w Wilnie na ten czas znaydowali. Po skończoney Kadencyi Wileńskiey Deputaci ktorzy na niey ſądzili, iuż nie ſą obligowani do ſądzenia Kadencyi Ruskiey, ktora ſię raz w Mińsku, a drugi raz w Nowogrodku alternatą odprawuie, ale tylko Marſzałek Trybunału Głownego w Wilnie obrany. Po skończonym Trybunale

Ziemſkim w Wilnie wyznaczeni przez Marſzałka z Koła Deputackiego w liczbie ſześciu Deputaci z tyląż Deputatow Duchownych; ktorych 3. z Kapituły Wileńſkiey, dwoch z Zmudzkiey, a ieden z Smoleńſkiey bywa, złączywſzy ſię, y z pomiędzy ſiebie obrawſzy Marſzałka Swieckiego, Sądy Trybunału Duchownego czyli *Compoſiti Judicii* przez Niedziel ſześć nieprzerwanie ſądzą. Piſarzami zaś Trybunalſkiemi w Litwie nie Piſarze ſą Ziemſcy, iak w Koronie, każdy z ſwego Woiewodztwa lub Ziemi; ale Deputaci per turnum Woiewodztw y Powiatow. Na Kadencyi Wileńſkiey w Wilnie ſądzą ſię Woiewodztwa Wileńſkie z ſwoiemi Powiatami, Trockie z ſwoiemi Powiatami, Xięſtwo Zmudzkie, Woiewodztwa, Smoleńſkie, Połockie, y Brzeſkie Litewſkie, z ſwoiemi Powiatami.

3tio. Dzieli ſię na 5 Powiatow: Własny Wileńſki, Oſzmiańſki, Lidzki, Wilkomirſki, Braſławſki; Staroſtwa Grodowe: Wileńſkie należy do Woiewody Wileńſkiego, Oſzmiańſkie, Lidzkie, Wilkomirſkie, Braſławſkie. Niegrodowe Staroſtwa w Wileńſkim: Byſtrzyckie, Inturſkie, Kiernowſkie, Meyſzagolſkie, Ławaryſkie, Trokinowſkie, Rakanciſkie &c. w Powiecie Oſzmiańſkim: Dawgieliſkie, Dudzkie, Dziewieniſkie, Hubſkie,

ſkie, Jakuńſkie, Krewſkie; Lipniſkie należy do Artyleryi Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego; Markowſkie, Miadziolſkie, Trabſkie, Wileyſkie, Pokretońſkie, &c. W Powiecie Lidzkim Barciańſkie, Dubiſkie, Eyſzyſkie, Koniawſkie, Nowodworſkie, Oſtryńſkie, Raduńſkie, Waſiliſkie, &c. W Powiecie Wilkomirſkim: Bolnickie, Kupiſkie, Onikſztańſkie, Pieniańſkie, Subockie, Uſzpolſkie; W Powiecie Braſławſkim: Opeſkie, &c. Wſzyſtkie te Staroſtwa biorą imie od Miaſteczek lub Wſi tegoż nazwiſka. Każdy Powiat ſeymikuie oſobno w Stołecznym ſwoim mieście, Wileńſki w Wilnie, Oſzmiańſki w Oſzmianie, &c. Z każdego Seymiku wyſyłaią na Seym po dwoch Poſłow. Na Deputackim zaś Seymiku w Poniedziałek po Gromnicach, obieraią po dwoch Poſłow na Trybunał Głowny Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, iednego na Kadencyą Wileńſką, a drugiego na Kadencyą Ruſką: Summa Posłow 10. Deputatow 10. Sądy Ziemſkie Grodzkie w Stołecznych Miaſtach Powiatowych.

4to. To Woiewodztwo ma Herb tenże co W. Xięſtwo Litewſkie; Senatorow więkſzych ma 3, Biſkupa, Woiewodę, y Kaſztelana Wileńſkich. Kaſztelan Wileńſki ma krzesło w Senacie między Woiewodami Sendomirſkim y Kaliſkim. Miaſta

oprocz Stołecznego znacznieyſze ſą te: Oſzmiana, Lida, Wilkomierz, Braſław Stołeczne ſwoich Powiatow zaſzczycone Seymikami y Sądami. Ekonomia Lidzka należy do Dobr Stołowych Krolewskich.

O Woiewodztwie Trockim.

pod num. 8. 23.

1mo. Rzeki znacznieyſze też ſame co w Woiewodztwie Wileńſkim, ciągną ſię do tegoż Woiewodztwa.

2do. Stołeczne Miaſto Troki pod numerem 25. nad Jeziorem obſzernym y rzeką Brazalą ktora wpada do Wilii.

3tio. Dzieli ſię na 4 Powiaty: Trocki, Grodziński, Kowieński, y Upitski. Staroſtwa Grodowe: Trockie należy do Woiewody, Grodzińskie, Kowieńskie, y Upitskie. Niegrodowe: w Trockim: Daugowskie, Przełayskie, Łozdzieyskie, Mereckie, Metelskie, Niemonoyskie, Oniskie, Olkienickie, Sumiliskie, Simneńskie, Zoſielskie, Zyzmorskie, &c. w Powiecie Grodzieńskim Berznickie, Przewalsike, Waſilkowskie, Filipowskie &c. w Powiecie Kowieńskim: Dorſuńskie, Kormiałowskie, Pilwiskie, Puńskie, Preńskie, Stokliskie, Wilkowskie, Wiſztynieckie, &c. W Powiecie Upitskim:

skim: Gulbińskie, Szymańskie, Szadowskie, Stęgwilskie, Wobolnickie, Zydeykańskie, &c. od miaſteczek lub wioſek wſzyſtkie nazwiską biorą.

Każdy Powiat ſeymikuie oſobno w ſwoim Stołecznym mieście, iako to Powiat Trocki w Trokach, Grodzieński w Grodnie, Kowieński w Kownie, Upitski w Poniewieżu. Na każdym Seymiku po dwoch Posłow y dwoch Deputatow obieraią. Summa Posłow 8, Deputatow 8; Deputatow połowa na Trybunał Kadencyi Wileńskiey, a druga na Trybunał Kadencyi Ruskiey.

4to. Herb tego Woiewodztwa ieſt Pogonia w czerwonym polu. Ma Senatorow większych: Woiewodę, y Kaſztelana Trockiego, ten ma mieyſce między Woiewodami Sieradzkim y Łęczyckim. Miaſta znacznieyſze oprocz Stołecznego ſą te: Grodno pod numer. 8, nad Niemnem rzeką, sławne Seymami z Kadencyi na Wielkie Xięſtwo Litewskie, znacznie ogniem po kilka razy zdezolowane. Tu ſię agituią Kommiſſye Skarbowa y Woyskowa Wielkiego Xięſtwa Litewskiego. Ekonomia Grodzieńska należy do dobr Stołowych Krolewskich. Kowno leży przy złączeniu ſię Wilii z Niemnem; doſyć piękne y porządne miaſteczko. Upita, Wygry nic oſobliwſzego nie ma; oprocz wſpaniałego Kościoła y Klaſz-

y Klaſztoru Kamedułow. Pozaście, Gora zwana *Mons Pacis*, wſławiona Kościołem y Klaſztorem Kamedułow. Merecz, Poniewież, Olita Ekonomia Krolewſka, Olkieniki ſławne Konfederacyą Olkienicką, czyli bardziey krwi obywatelſkiey rozlaniem w Roku 1700. niegodnym wſpomnienia.

O Xięſtwie Zmudzkim. *d.*

1mo Rzeki znacznieyſze te:

r. r. Niemen, Windaw, Muſza, &c. Oprocz tego znaczną Zmudzi część oblewa Morze Baltyckie.

2do. Miedniki *d.* przyzdobione Katedrą Biſkupſtwa Zmudzkiego.

3tio. Dzieli ſię na 28 Powiatow to ieſt: Eyragolſki, Wilkowſki, Wielońſki, Roſieńſki, Widukleſki, Krozki, Tendziagolſki, Jaſwońſki, Szawelſki, Wielki-Dyrwian, Mały-Dyrwian, Berzańſki, Uzwętſki, Telſzewſki, Retowſki, Pojurſki, Wieſzniańſki, Korſzewſki, Szawdowſki, Gundyńſki, Twerſki, Potumſzewſki, Birzyniański, Polongowski, Powendeńſki, Medynyiańſki, Konklańſki, Zorańſki. Z ktorych pierwſze 13 Sądy Ziemſkie y Grodzkie maią w Roſiennach. Powiaty Wielkich-Dyrwian, y Małych Dyrwian przez Konſtytucyą Seymu 1766. wyłączone

czone ſą z Repartycyi Roſieńſkiey, y inkorporowane do Repartycyi Telſzewſkiey. Drugie zaś w Telſzewie. Grody obydwa Roſieńſki y Telſzewſki należą do Sądowey Jurisdykcyi Staroſty Zmudzkiego. Staroſtwa Niegrodowe ma te: Wielońſkie, Jurborgſkie, Beyſagolſkie, Skirſtymońſkie, Jaſwońſkie, Tryſkie, Chweydańſkie, Telſzewſkie, Tyrkſzlewſkie, Retowſkie, Plungiańſkie, Gorżdowſkie, Polongowſkie, Ptolſkie, &c. Ekonomia Szawelſka należy do Dobr Stołowych Krolewſkich.

4to. Seymikuie Xięſtwo Zmudzkie w Roſieniach, obiera trzech Posłow na Seym, y 4 Deputatow na Trybunał W. X. Litewſkiego, dwoch na kadencyą Wileńſką a dwoch na Kadencyą Ruſką w Mińſku lub Nowogrodku agituiącą ſię.

5to. Kray Xięſtwa Zmudzkiego ma grunta żyzne y urodzayne, graniczy na połnoc z Xięſtwem Kurlandzkim, na Wſchod z Woiewodztwem Trockim, na Południe z Woiewodztwem Trockim także y Kroleſtwem Pruſkim: na Zachod z tymże Kroleſtwem y Morzem Baltyckim. Herb Xięſtwa: Pogonia na Chorągwi białey w polu czerwonym na iedney, a na drugiey ſtronie Niedźwiedź czarny z białą obrużą. Ponieważ zaś Xięſtwo Zmudzkie za Xiążąt Litewſkich było rządzone

dzone przez Staroſtow, dla tego ciż Staroſtowie nie odmienili dotąd ſwego tytułu na Woiewodztwo, lubo ſą Senatorami. Ma tedy to Xięſtwo trzech Senatorow Krzesłowych: Biskupa, Staroſtę, y Kaſztelana Zmudzkich. Staroſtwo Zmudzkie idzie przez Elekcyą, Krol iednego z podanych ſobie Kandydatow, potwierdza. Staroſta Zmudzki ma mieyſce w Senacie między Woiewodami Łęczyckim, y Brzeskim Kujawskim. Miaſta znaczniey ſze, oprocz Stołecznego, ſą te: Roſienne zaſzczycone Seymikami, Sądami Grodzkiemi y Ziemskiemi. Telſzew, tu ſię także Sądy Ziemskie y grodzkie agituią. Birże gdzie niegdyś Auguſt II. Krol Polski z Piotrem W. Carem Moskiewskim ſekretną mieli, ziechawſzy ſię, umowę, przeciwko Karolowi XII. Krolowi Szwedzkiemu, ktory w krotce po ich wyiezdzie przybył tu był. Polangen pod numer. 24 czyli Polongow: Port niegdyś ſławny na Morzu Baltyckim; poznaki tego dotąd w morzu widać, to ieſt rozwaliny murow dawnych, ktore okręty od nawałności morskich niegdyś zaſłaniały: Port ten od Szwedow kamieniami zarzucony był dla przeſzkodzenia handlom Polskim na morzu Baltyckim. Wiliia, Jurborg, Uzweta, &c.

O Woie-

O Woiewodztwie Smoleńſkim. T.

1mo. Rzeki znacznieyſze: pod znaczk.

f. Dniepr; Soz rzeka, ktora dzieli Woiewodztwo Mściſławskie od Smoleńskiego, w tym Woiewodztwie zaczyna ſię.

2do. Miaſto Stołeczne: pod znaczk. *T.* Smoleńsko nad rzeką Dnieprem mocno ufortyfikowane, ma przytym Zamek dobrze we wſzyſtkę opatrzony ammunicyą. O to miaſto y Woiewodztwo długo Polska z Moskwą certowała, po kilkakroć razy w ręku go ſwoim miała y traciła z niemałą utratą ludzi: naoſtatek od Roku 1686. do Moskwy ze wſzyſtkim odpadło. Car Michał Alexiewicz fundował w nim Arcy-Biskupſtwo Schizmatyckie Ritûs-Græci, na mieyſce Biskupa Łacińskiego, ktorego Katedra, nigdzie nie ieſt ieſzcze uſtanowiona.

3tio. Dzieli ſię na dwa Powiaty: Właſny Smoleński, y Starodubowski. Staroſtwa Grodowe: Smoleńskie należy do Woiewody, y Starodubowskie: Obydwa tytularne, ponieważ attynencye do nich w ręku Moskiewskich.

4to. Seymiki Exulantskie Woiewodztwo Smoleńskie odprawuie w Wilnie w Kościele XX. Bernardynow. Powiat zaś Starodu-

dubowski u XX. Karmelitow Bosych pod ostrą bramą. Obieraią na każdym Seymiku po dwoch Posłow, y po dwoch Deputatow: Summa Posłow 4, Deputatow 4.

5*to*. To Woiewodztwo całe prawie do Moskwy należy, ustąpione przez Traktat Grzymułtowski, imię iednak Woiewodztwa zachowuie. Ma za Herb Laskę złotą na Chorągwi czerwoney w szarym Polu. Senatorow ma 3 większych, Biskupa, Woiewodę, y Kasztelana Smoleńskiego.

O Woiewodztwie Połockim. *u.*

1*mo*. Rzeki znacznieysze są te: pod znaczk.

9. *h.* Zyłka ciągnąca się, znaczy Dzwinę, albo Dunę; pod znaczk.

u. Budowiesz, Oskalczyca, Uszacza, &c. także iezioro obszerne Hieszczerda, y wiele innych bagnistych niedostępnych dla wod y błota mieysc.

2*do*. Miasto Stołeczne Połock nad rzeczką Połotą, ktora pod tymże miastem wpada w Dźwinę. Ma swego Arcy-Biskupa Ritûs Græci Uniti. XX. Jezuici maią tu wspaniały Kościoł y Klasztor z obszernemi maiętnościami od Stefana Batorego nadanemi. Cerkiew Bazylianow Unitow sławna

ſławna grobem S. Jozafata Arcy-Biſkupa Połockiego.

3tio. Nie dzieli ſię na żadne Powiaty.

4to. Seymikuie w Połocku, obiera dwoch Posłow, y dwoch Deputatow, iednego na Kadencyą Wileńſką, a drugiego na Kadencyą Ruſką.

5to, Ma za Herb: Pogonią w białym polu Senatorow Krzesłowych Woiewodę, y Kaſztelana Połockich, Woiewodę obiera Szlachta, a Krol iednego z podanych Kandydatow potwierdza. Staroſtwo Grodowe Połockie należy do Woiewody. Niegrodowe: Dzieśniſkie y inne Krolewczyzny. Miaſta znacznieyſze oprocz Stołecznego ſą te: Dzieſna, Sokol. &c.

O Woiewodztwie Nowogrodzkim. *c.*

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te: pod znaczk. *rr.* Niemen, ktory ſię w tym Woiewodztwie zaczyna, y dzieląc go od Woiewodztwa Wileńſkiego, wchodzi w Trockie, Zmudzkie, w Kroleſtwo Pruſkie, y wpada w morze Baltyckie. Inne rzeki ſą mniey znaczne, iako to: Szara, Uſza, Słucz.

2do. Stołeczne miaſto *c.* Nowogrodek, tu ſię agituie Trybunał głowny Wielkiego

Xięſtwa

Xięſtwa Litewskiego Kadencyi Ruskiey, pod tymże Marſzałkiem co y w Wilnie, lecz pod innemi Deputatami na Kadencyą Ruską od Woiewodztw y Powiatow deſtynowanemi, zaczyna ſię w poniedziałek po 3 Krolach, ſądzi ſię przez 22. Niedziel nieprzerwanie, y to co drugi tylko rok, ponieważ ieſt alternata z Mińskiem.

3tio. Dzieli ſię na trzy Powiaty: Właſny Nowogrodzki, Słonymski, y Wołkowyski. Staroſtwa Grodowe trzy tegoż imienia. Nowogrodzkie należy do Woiewody. Niegrodowe w Nowogrodzkim: Cyryńskie y inne Krolewczyzny. Ekonomia Nowogrodzka należy do dobr Stołowych Krolewskich. W Powiecie Słonimskim Sokołowskie, Zdziłowskie, &c. Ekonomia Słonimska należy do dobr Stołowych Krolewskich. W Powiecie Wołkowyskim: Mścibowskie, Jałowskie Wolpińskie, &c.

Seymikuie każdy Powiat oſobno w ſwoim Stołecznym mieście, to ieſt: w Nowogrodku Nowogrodzki, w Słonimie Słonimski, w Wołkowysku Wołkowyski: wſzędy obieraią po dwoch Poſłow y po dwoch Deputatow: Summa Poſłow 6; y Deputatow 6, połowa na Kadencyą Wileńską, a druga na Kadencyą Ruską.

4to.

4to, Ma za Herb Pogonią z iedney ſtrony, a z drugiey ſtrony Anioła w Czerwonym polu. Senatorow dwoch Krzeſłowych Woiewodę y Kaſztelana Nowogrodzkiego. W tym Woiewodztwie ieſt Xięſtwo Słuckie należące do Xiążąt Radziwiłow, ktorego Stołeczne miaſto Słuck nad Słuczą rzeką, Pałacem wſpaniałym przyozdobione: w tymże Nieśwież miaſto przyozdobione pałacem wſpaniałym rezydencyalnym Xiążąt Radziwiłow. gdzie Bibliotheka czyli Xięgarnia nayſławnieyſza w całey Polſzcze znayduie ſię. Kleck Stołeczne Ordynacyi Kleckiey Xiążąt Radziwiłow. Inne miaſta w tym Woiewodztwie znacznieyſze ſą te: Słonim Stołeczne Powiatu ſwego; bliſko tego miaſta, ieſt Monaſter y ſławna Cerkiew Zyrowiecka Bazylianow Unitow. Oſtrow, Myſz Hrabſtwo Maſſalskich, Lachowice, Lubieſzow, &c.

O Woiewodztwie Witebſkim. 9.

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te: pod numer.
9. Zyłka z Moskwy ciągnąca ſię, nazywa ſię Dzwina, druga pod znaczk.
f. także z Moskwy płynąca zarywaiąca część tego Woiewodztwa, nazywa ſię Dniepr, Inne, Uświatycza, &c. Kapsla iezioro na granicy Moskiewskiey &c.

2do. Miaſto Stołeczne Witebſk pod numer. 9, nad Dzwiną, zaſzczycone Sądami Grodzkiemi y Ziemſkiemi, tudzież Elekcyami Woiewodow.

3tio. Dzieli ſię na dwa Powiaty: Witebſki, y Orſzańſki: Staroſtwa, Grodowe Witebſkie należy do Woiewody y Orſzańſkie. Niegrodowe w Witebſkim: Jezierzyckie, Koziańſkie, Uświatſkie, Wielizkie, Zaſurańſkie, &c. W Powiecie Orſzańſkim, Boryſowſkie, Luboſzańſkie. Ekonomia Orſzańſka należy do Dobr Stołowych Krolewſkich. Każdy Powiat z oſobna ſeymikuie, Witebſki w Witebſku: Orſzańſki w Orſzy: obieraią po dwoch Poſłow y dwoch Deputatow. Summa Poſłow 4, Deputatow 4.

4to. Ma za Herb Pogonią na Chorągwi zieloney w polu czerwonym. Senatorow Krzeſłowych dwoch: Woiewodę, y Kaſztelana Witebſkiego. Woiewodę Szlachta obiera, Krol potwierdza. Miaſta oprocz Stołecznego, znacznieyſze ſą te: Orſza Stołeczne Powiatu nad Dnieprem. Boryſſow, Ula, Radziwiłow, Szkłow Hrabſtwo Xiążąt Czartoryſkich.

O Woiewodztwie Brzeſkim Litewſkim. *P.*

1mo. Rzeki znacznieyſze: pod znaczk.

P. Prypeć, ktory wzdłuż Woiewodztwa ſrzodkiem płynie, y wpada w Dniepr.

Styr,

Styr, Horyń, Słucz, rzeki z Wołynia płynące w tym Woiewodztwie z Prypeciem ſię łączą. Bug zarywa część tegoż Woiewodztwa. Sporow Jezioro. Oprocz tego niezmierna moc w tym Woiewodztwie bagniſk rozciągaiących ſię na kilka mil.

2do. Stołeczne miaſto: Brzeście Litewſkie nad Bugiem pod numerem 26, tu druga Katedra Biſkupa Łuckiego, ktory oraz ieſt Biſkupem Brześciańſkim, y ma oprocz Łuckich Kanonikow Katedralnych, Brzeſkich także Katedralnych.

3tio. Dzieli ſię na dwa Powiaty: Brzeſki Litewſki y Pińſki. Staroſtwa Grodowe Brześciańſkie y Pińſkie. Niegrodowe w Powiecie Brzeſkim Szereſzowſkie, Kamienieckie, Ziołowſkie. Ekonomia Brzeſka Litewſka z Kobryniem należą do Dobr Stołowych Krolewſkich. W Pińſkim Powiecie Drużyłowickie &c. Ekonomia Pińſka należy do Dobr Stołowych Krolewſkich.

Każdy Powiat ſeymikuie z oſobna: Brzeſki w Brześciu Litewſkim, Pińſki w Pińſku. Obieraią Poſłow 2; y Deputatow 2; Summa Poſłow 4 Deputatow 4.

4to. Ma za Herb Pogonią w błękitnym kolorze w polu czerwonym. Senatorow Krzesłowych dwoch, Woiewodę y Kaſztelana Brzeſkich Litewſkich. Miaſta znaczniey-

cznieyſze oprocz Stołecznego ſą: Pińſk nad rzeką Piną, pod literą *P*. Stołeczne Powiatu, pełne Żydow: zdobi go iednak wſpaniały Kościoł y Klaſztor z Szkołami XX. Jezuitow. Biała miaſto przyozdobione Pałacem wſpaniałym Xiążąt Radziwiłow, tudzież Akademią dependuiącą od Akademii Krakowskiey, ktora tam wyſyła Profeſſorow. Koden nad Bugiem Hrabſtwo Sapieżyńskie. Wołczyn przyozdobiony Pałacem wſpaniałym Xiążąt Czartoryskich; Kaplica Wołczyńska między naypięknieyſzemi w Polſzcze Architektoniki wynalazkami liczyć ſię może. Seminarium dla Duchowieńſtwa Ritûs Græci Uniti pod Dyrekcyą Bazylianow koſztem Xiążąt w rownym guście funduie ſię. W Wołczynie rodził ſię Staniſław Auguſt Krol Polski dnia 16 Stycznia 1732. Wyſokie Litewskie miaſto ſławne Jarmarkami na konie y bydło Ukraińskie. Tereſpol iedno z porządnieyſzych miaſteczek. Izabelin od imienia Xiężny JMCi Generałowy Ziem Podolskich Czartoryski nazwisko maiące, miaſteczko porządne. Pratulin ſławne Jarmarkami. Dąbrowica, Sławatycze nad Bugiem, Kamieniec Brzeski Litewski. Ten Kray poſpolicie nazywa ſię Poliſiem dla mnoſtwa laſow.

O Woie-

O Woiewodztwie Mśćiſławſkim. *f. f.* 27.

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te: pod literą.

f. Dniepr, Soza na granicy między tym Wdztwem y Moskwą płynie, y wpada w Dniepr w tymże Woiewodztwie.

2do. Stołeczne miaſto pod numerem 27 Mśćiſław, na ſamey prawie granicy blisko rzeki Sozy ieſt położone.

3tio. Nie dzieli ſię na żadne Powiaty: Staroſtwo Grodowe Mśćiſławskie: Niegrodowe Radomyślskie, Krzyczewskie, Korſzańskie, &c.

4to. Seymikuie w Mśćiſławiu, obiera dwoch Poſłow y dwoch Deputatow.

5to. Ma za Herb Pogonią na Chorągwi złotey w czerwonym polu. Senatorow dwoch Krzeſłowych: Woiewodę y Kaſztelana Mśćiſławskiego. Miaſta inne oprocz Stołecznego ſą te: Mohylow nad Dnieprem, tu Schizma ſwego ma Biskupa. Ekonomia Mohylowska należy do Dobr Stołowych Krolewskich. Krzyczew, Bobrow, Radomyśl. &c.

O Woiewodztwie Mińſkim. *Z.*

1mo. Rzeki znacznieyſze ſą te: pod numer.

28. Berezyna, ciągnie ſię przez całe Woiewodztwo Mińskie y wpada w Dniepr.

Dniepr zarywa część tegoż Woiewodztwa, Soza, Prypeć, Wiacza, Swisłocz, y potężne iezioro nazwane Olha.

2do. Stołeczne miasto Mińsko pod numerem 29, mieysce Trybunału W. Xięstwa Litewskiego na Kadencyą Ruską, ktora się po skończoney Kadencyi Wileńskiey do Mińska, a drugiego roku do Nowogrodka pod tymże Marszałkiem przenosi, y sądzi się od Poniedziałku po 3 Krolach przez 22. Niedziel nieprzerwanie. Zowie się zaś dla tego Trybunałem Kadencyi Ruskiey, bo Woiewodztwa ktore się tu sądzą, iako to: Woiewodztwo Nowogrodzkie z swoiemi Powiatami, Witebskie wtąż, Mścisławskie, Mińskie z swoiemi Powiatami, składaią Ruś Białą.

3tio. Dzieli się na 3 Powiaty: Miński, Mozyrski, y Rzeczycki. Starostwa Grodowe: Mińskie, Mozyrskie, y Rzeczyckie. Niegrodowe w Powiecie Mińskim: Krasnosielskie, Radoszkowskie &c. W Powiecie Mozyrskim: Zahalskie; w Powiecie Rzeczyckim: Bobruyskie, Czeczerskie, Homelskie, Rohaczewskie, Propoyskie, &c.

Seymikuie każdy Powiat z osobna w Minsku, w Mozyrze, y Rzeczycy: obiera po dwoch Posłow y dwoch Deputatow: Summa Posłow 6, Deputatow 6.

4to.

4*to*. Ma za Herb Pogonią w cieliſtym kolorze. Senatorow 2 Krzeſłowych, Woiewodę y Kaſztelana Mińskich. Oprocz Stołecznego, inne miaſta ſą te: Mozyr nad rzeką Prypeciem: Rzeczyca przy Dnieprze, Brahin, Homel, Rohaczow, Jelsko. &c.

O Woiewodztwie Inflantſkim. *h*.

1*mo*. Rzeki znacznieyſze ſą te: pod znaczk. 9. *h*. Dźwina, ktora dzieli Inflanty od Kurlandyi y wpada za Rygą do Morza Baltyckiego, y potężne Jezioro nazwane Lubaw &c.

2*do*. Miaſto Stołeczne Duneburg nad Dźwiną pod znaczk. *h*.

3*tio*. Nie dzieli ſię dla ſwoiey ſzczupłości na żadne Powiaty. Staroſtwo Grodowe Duneburskie. Niegrodowe: Lucyńskie, Rzeżyckie, Marienhauskie.

4*to*. Seymiki y Sądy w Duneburgu: obieraią Poſłow 6, ktorych dwoch z Inflant ſamych, y ci ſą obligowani bydź na Seymiku: dwoch zaś z Korony, y dwoch z Litwy Krol nominuie. Woiewodztwo Inflantskie żadnego Deputata na Trybunał Wielkiego Xięſtwa Litewskiego nie poſyła: bo z Duneburga idzie appellacya nie do Trybunału, lecz do Aſſeſſoryi Koronney. Kommiſſarzow zaś dwoch obiera

ra y wyſyła na Kommiſſyą Skarbową Wiekiego Xięſtwa Litewskiego do Gródna, ktorzy wraz z innemi Kommiſſarzami co dwa lata na Seymie kreowanemi zaſiadaią w Kommiſſyi Skarbowey Wielkiego Xięſtwa Litewskiego, penſya zaś, nie ze Skarbu im Litewskiego, iak innym Kommiſſarzom, ale podług dawnego zwyczaiu od Woiewodztwa należy ſię, y nie wdaią ſię w inne Kommiſſyi ſprawy, tylko w te, ktore dawniey należały do Trybunału Skarbowego Wielkiego Xięſtwa Litewskiego, przez uſtanowienie Kommiſſyii Skarbowych skaſſowanego.

5to. Inflanty należą do Litwy oraz y do Polski, dla tego z Kancellaryi pod dwiema pieczęciami Koronną y Litewską expedycye y przywileie dla nich wychodzą. Inflanty niegdyś należały do Polski y zamykały w ſobie trzy Woiewodztwa Derpskie, Wendeńskie, y Parnawskie: ale gdy te nayprzod do Szwecyi przez Traktat Oliwski w Roku 1660; potym od Szwedow do Moskwy za panowania Piotra Wielkiego odpadły, część tylko Inflant bardzo mała przy Polſzcze zoſtała ſię, to ieſt Powiat Duneburski pod imieniem Woiewodztwa Inflantskiego, ktore ma za Herb: Gryffa białego w czerwonym polu, w nodze prawey miecz dobyty trzymaiącego, a na pierſiach

ſiach litery S. y A. związane z Koroną złotą na głowie. Senatorow Krzesłowych ma trzech: Biskupa, Woiewodę, y Kaſztelana Inflantskich. Miaſta znacznieyſze oprocz Stołecznego ſą te: Maryenhauz, Lucyn czyli Ludſen &c.

O Xięſtwie Kurlandzkim. *IV.*

Xięſtwo Kurlandzkie wraz z Inflantami od Zygmunta Auguſta zawoiowane y oddane było od tegoż Krola w hołd Gottardowi Ketlerowi y iego Sukceſſorom, za to, że pomieniony Ketler Miſtrz Krzyżakow Inflantskich znacznie dopomogł Krolowi do podbicia, a po części dobrowolnego poddania ſię Inflant. Gdy Familia Ketlerowska, na oſtatnim Ferdynandzie Xiążęciu Kurlandzkim uſtawała, Szlachta Kurlandzka zabiegaiąc kłotniom po iego śmierci naſtąpić maiącym, wcześnie obrali ſobie w Roku 1726. ſekretnie Xiążęcia Graffa Maurycego de Saxe. Ale Kommiſſya od Rzeczpoſpolitey przez Konſtytucyą Seymu Roku 1726. wyznaczona skaſowała nieprawną Morycza czyli Maurycego Elekcyą, a na iego mieyſce na uſilną Anny Imperatorowy Roſſyiskiey prośbą inweſtyowała w Roku 1739. na Xięſtwo Kurlandzkie Erneſta Birona. Lecz gdy ten wkrotce dysgracyowany y na Syberyą

beryą odesłany był, Stany Kurlandzkie przez 19, prawie lat bez Xiążęcia zostawały. Dopiero po zaszłym Senatûs Consilium August III, za konsensem Dworu Petersburskiego w Roku 1759. inwestyował na Xięstwo Kurlandzkie Xiążęcia Karola de Saxe Syna swego. Lecz gdy po śmierci Elżbiety Imperatorowy Rossyiskiey Biron do łaski Dworu Petersburskiego przywroconym został, y śmierć Augusta III. Krola Polskiego Oyca Krola Xiążęcia Kurlandzkiego, zaszła; do possessyi swoiey pomieniony Xiążę przyiść nie mogł. A za tym Stanisław August Krol Polski roku 1764. Piotra Birona starszego Syna Ernesta Birona na Xięstwo Kurlandzkie inwestyował.

Xiążę Kurlandzki przysięga na wierność Krolowi y Rzeczypospolitey, ktorey w czasie woyny według Konstytucyi Seymowey Roku 1736. uchwaloney 500 Infanteryi czyli piechoty, a 200 Kawaleryi czyli Jazdy przystawiać powinien. Od Sądow Kurlandzkich ostatnia appellacya idzie do Krola y Rzeczpospolitey na Sądy Relacyine.

Religia w Xięstwie, panuiąca Luterska. Xięstwo Kurlandzkie dzieli się na Kurlandyą y Semigallią. W Semigallii miasto znacznieysze: Mittaw, albo Nitava pod numerem

rem 14, Stołeczne Semigallii, Rezydencya Xiążąt Kurlandſkich. Bauſko, albo Bauſk. Zelburg albo Seelberg, Dalen, &c. W Kurlandyi zaś Stołeczne Goldynga albo Goldyngen. Lipawa albo Libau: Piltyn niegdyś Biſkupſtwo Piltyńſkie Katolickie znaczne było. Alſvangen, Augermund, &c.

ROZDZIAŁ XVIII.

W ktorym wykłada ſię Karta ośmnaſta.

P. Co za część Europy wyraża ſię na Karcie XVIII?

O. Kroleſtwo Węgierskie.

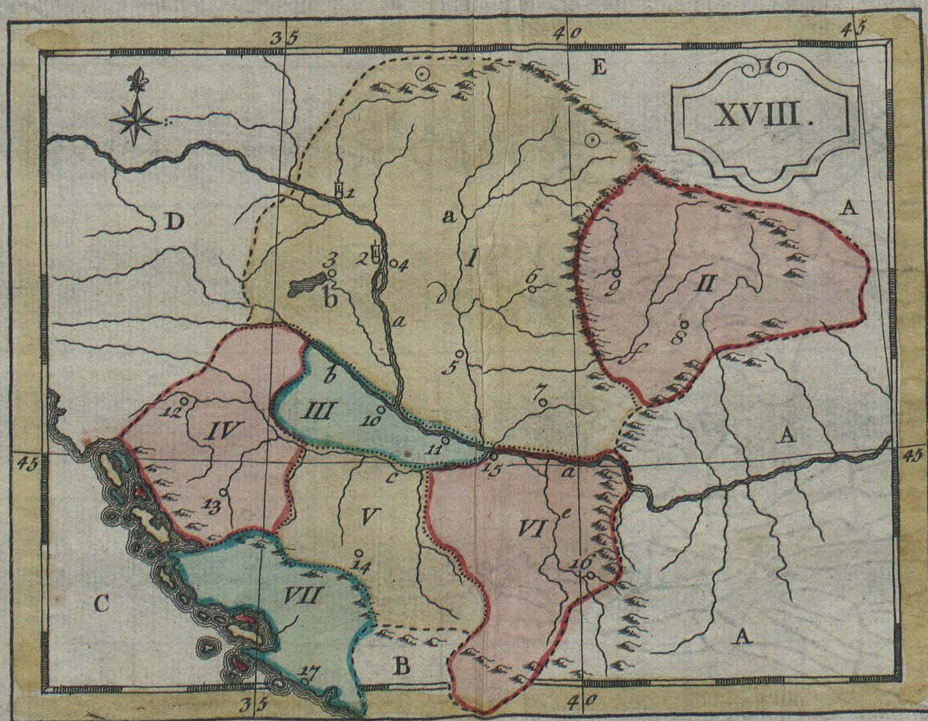
P. Co za powietrze w tym Kraiu, grunt, Rząd, Religia, y przymioty Obywatelow?

O. Powietrze w tym Kraiu nie ze wſzyſtkim zdrowe ieſt: grunt ieſt bardzo żyzny, y we wſzyſtko obfituiący, oſobliwie w wino: pſzenicę, rożne owoce: przy tym ma bydła ślicznego podoſtatek oſobliwie wołow: laſy pełne zwierza, rzeki bardzo rybne a zwłaſzcza w karpie, ma żupy ſolne iak w Polſzcze, oprocz tego bogate ieſt w kruſzce złote y ſrebrne, zgoła mowiąc na niczym temu Kraiowi nie zbywa.

Przed tym to Kroleſtwo miało ſwoich Krolow ktorych wolnie ſobie obierało, ale od Roku 1687. ſtało ſię dziedzicznym Domowi Auſtryackiemu: Stany bowiem Węgierskie zgromadzone na Seymie w Preſzburku poddały ſię na zawſze Domowi temu.

Reli-

Religia
licka Rzym
się wiele z
zwolone p
liberum św

Węgrz
y manufak
ludzie do
mściwi.

P.

O. D
re maią t
tytułem X

I. Krol
na
a. W
b. W
II. Xi
T
III. K
W
IV. K
V. Kr
VI. K
VII.

P.
grzech?

O.
wiąc w

Religia w tym Kraiu panuiąca ieſt Katolicka Rzymska: ale y Dyſſydenci, ktorych ſię wiele znayduie w Kraiu, maią ſobie pozwolone po rożnych miaſtach y mieyſcach *liberum* ſwoich obrządkow *exercitium*.

Węgrzy ſą dobrzy żołnierze, ale handle y manufaktury nie bardzo u nich kwitną: ſą ludzie dorodni, ale pyſzni, porywczy, y mściwi.

P. Jak ſię dzieli Węgierſki Kray?

O. Dzieli ſię na ſiedm Prowincyi, ktore maią tytuł Króleſtw, oprocz iedney pod tytułem Xięſtwa, te zaś ſą:

I. Kroleſtwo WĘGIERSKIE właściwie tak nazwane podzielone na wyżſze
  a. WĘGRY, y niżſze
  b. WĘGRY:
II. Xięſtwo SIEDMIOGRODZKIE albo TRANSYLWANII.
III. Kroleſtwo SLAWONII albo SŁOWIANSKIE.
IV. Kroleſtwo KROACYI Hrwackie.
V. Kroleſtwo BOSNII.
VI. Kroleſtwo SERWII Serbskie.
VII. Kroleſtwo DALMACYI.

P. Powiedz znacznieyſze miaſta w Węgrzech?

O. Znacznieyſze miaſta generalnie mowiąc w Kraiu Węgierſkim ſą te:

1. Pres-

1. Presburg Stołeczne Wyżſzych Węgier.
2. Buda albo Offen Stołeczne Niżſzych Węgier.
3. Gran albo Strigonium w Niżſzych Węgrach.
4. Peſt naprzeciwko Budy z drugiey ſtrony Dunaiu.
5. Segedyn.
6. Wielki Waradyn.
7. Temeſwar.

W Tranſylwanii ſą te:

8. Hermenſtad.
9. Koloſwar.

W Slawonii:

10. Eſſek y
11. Peterwaradyn.

W Kroacyi:

12. Karloſtad Stołeczne, y
13. Bihacz.

W Boſnii:

14. Saraio Stołeczne.

W Serwii:

15. Belgrad.
16. Niſſa.

W Dalmacyi:

17. Raguſa to miaſto z przyległemi miaſteczkami y mieyſcami czyni Rzeczpoſpolitą Raguzańſką pod protekcyą Turkow y Wenetow zoſtaiącą.

P. Ktore

P. Ktore ſą rzeki y gory znacznieyſze w Węgrzech?

O. Rzeki ſą te:

a. Dunay.
b. Draw.
c. Saw.
d. Tess albo Tibiſcus Ciſſa.
e. Moraw.
f. Maros.

Gory naywyżſze dzielące Węgry od Polſki pod znaczkiem ⊙ nazywaią ſię Tatry albo Krempak.

P. Jakie ſą granice Węgier y iaka długość y ſzerokość ich?

O. Węgry na Wſchod graniczą

A. z Turcyą Europeyſką

Na Południe także

B. z Turcyą, y
C. z Grecyą, z Morzem Adryatyckim albo Odnogą Wenecką

Na Zachod

D. z Niemcami to ieſt Auſtryą

Na Połnoc

E. z Polſką.

Rozciągaią ſię Węgry od Wſchodu do Zachodu na ſto dwadzieścia mil Niemieckich, a od Południa do Połnocy na ſto prawie dwanaście.

ROZDZIAŁ XIX.

W ktorym explikuie się Karta dziewiętnasta.

P. Co za część Europy widzisz na Karcie XIX?

O. Widzę Turcyą Europeyską, czyli cząstkę Państwa Ottomańskiego w Europie.

P. Co za powietrze w tym Kraiu, co za urodzaie, Rządy, Religia, y przymioty Turkow tę Część Europy posiadaiących?

O. Powietrze bardzo utemperowane. Urodzaie wielkie, y gdyby ziemia cokolwiek lepiey sprawowana była, obfitszego nie byłoby Kraiu tak co do zboża, iako co do wina, y rożnych owocow.

Rządy tego Państwa są absolutne: Sułtan Turecki iest Panem pełnomocnym nie tylko dobr swoich poddanych, ale y życia ich, bo wszyscy poddani u niego są niewolnikami. Ta niezmierna zwierzchność z iedney strony, a z drugiey niewola, są okazyą częstych buntow y zamieszania w Państwie.

Religia panuiąca Mahometańska wynaleziona od Mahometa Kacermistrza, ktory się za wielkiego udawał Proroka: Sekta iego nic innego nie iest, tylko zbior rozmaitych Artykułow

KAR

kułow z Zydowskic
ckich y rożnych C
inne wszystkie sekty
matykow między
swoie Kościoły y
gia gdzie nie gdzie
obrządkow, wszy
wielki haracz pła
Turcy są pom
dzeniu y napoiu,
przy swoich han
kanie iakiegoś spo
watelow prawie

P. Jak się
ropie?

O. Dzieli si
czerwonym kol

Na GRECYA
MAŁĄ-TA
rem znac
TURCYA W
ry Wiell
I. Romanią
II. Bulgary
III. Wołos
IV. Multań
GR
V. Macedo
VI. Albani
VII. Tessa

kułow z Żydowskich, Chrześciańskich, Greckich y rożnych Oryentalnych obrządkow: inne wszystkie sekty osobliwie Grekow Schizmatykow między niemi mieszczą się y maią swoie Kościoły y Klasztory: Katolicka Religia gdzie nie gdzie ma także wolność swoich obrządkow, wszystkie zaś te Religie muszą wielki haracz płacić Turkom.

Turcy są pomiarkowani y skromni w iedzeniu y napoiu, ale łakomi y chciwi zysku przy swoich handlach: prożnowanie y szukanie iakiegoś spoczynku, iest przymiot obywatelow prawie ordynaryiny.

P. Jak się dzieli Kray Turecki w Europie?

O. Dzieli się na TURCYĄ WŁASCIWĄ czerwonym kolorem znaczoną,

Na GRECYĄ żołtym kolorem, y

MAŁĄ-TARTARYĄ seledynowym kolorem znaczoną.

TURCYA WŁASCIWA dzieli się na cztery Wielkie Prowincye.

I. Romanią albo Romelią.

II. Bulgaryą.

III. Wołoszczyznę.

IV. Multańską Ziemię.

GRECYA dzieli się na.

V. Macedonią.

VI. Albanią.

VII. Tessalią.

VIII. Liwadią, y na
IX. Połwyſep nazwany Morea.

TARTARYA MNIEYSZA dzieli ſię na Tatarow

a. Oczakowſkich; na Tatarow
b. Budziak, na
X. Nogaiskich, y na Tatarow
XI. Krymſkich.

P. Jakie ſą Miaſta znacznieyſze w Turczech?

O. Są te:

1. Konſtantynopol Stołeczne Państwa Tureckiego ſławne handlami, y Rezydencyą Ceſarza Tureckiego
2. Adryanopol w Romanii.
3. Zofi Stołeczne w Bulgaryi.
4. Buchareſt Stołeczne Walachii.
5. Jaſſy Stołeczne Multanow.
6. Salonika przedtym Teſſalonika Stołeczne Macedonii.
7. Durazzo Stołeczne Albanii.
8. Laryſſa Stołeczne Teſſalii.
9. Lepant Stołeczne Liwadii.
10. Ateny teraz nazwane Setines.
11. Korynt Stołeczne Morei.
12. Baſza-Serray Stołeczne Tatarow Krymſkich.
13. Azof.
14. Perekop ieſt iakoby drzwiami z Mnieyſzey Tartaryi do Tartaryi Krymſkiey czyli

czyli Połwyſpu nazwanego Krymea, co przedtym nazywało ſię Cherſoneſus Taurica.

15. D. Oczakow Stołeczne Tatarow Oczakowſkich.

16. Bender.

P. Powiedz ktore ſą rzeki, Kapy, y Wyſpy znacznieyſze w Państwie Tureckim?

O. Są te Rzeki:

a. Dunay.

b. Dniepr.

c. Don albo Tanais.

d. Dnieſter.

e. Bog albo Argiſz.

f. Prut.

Wyſp niezmierna moc koło Grecyi, przeto to Morze nazywa ſię Arcypelag, znakomitſze ſą te:

a. Korfu bliſko morza Adryatyckiego na Zachod Grecyi do Wenetow należy.

b. Ceſalonia.

c. Zant albo Zacyntus,

d. Kandya.

e. Negrepont.

f. Lemnos albo Salamina.

g. Mitylena.

h. Sio.

i. Samos.

k. Patmos gdzie Swięty Jan Ewangelista będąc na wygnaniu pisał swoie Obiawienia pełne taiemnic Boskich, te sześć ostatnie wyspy leżą na Arcypelagu.

Kapy czyli Gory nad morzem na wielu mieyscach znayduią się, nayznacznieyszy iednak iest na południe Morei, gdzie daleko na morze widać, bo wysoka gora na samym brzegu stoi nazwana

* Kap Matapan.

P. Jakie są granice y rozciągłość Państwa w Europie Tureckiego?

O. Państwo Tureckie w Europie na Wschod ma Odnogę morską

A. Zabach albo morze Azof.

B. Morże czarne.

C. Morze di Marmora, niegdyś Propontis albo Hellespontus zwane, y

D. Arcypelag, albo Morze Wschodnie.

Na Południe ma Morze

E. Wśrzodziemne.

Na Zachod

E. Morze Wśrzodziemnie.

F. Morze Adryatyckie.

Na Połnoc

G. Węgry.

H. Pol-

H. Polſkę y
I. Roſſyiſkie Państwo.

Długość Państwa Tureckiego w Europie, od Wſchodu do Zachodu, rozciąga ſię bliſko na ſto pięć mil Niemieckich. Szerokość od Południa do Połnocy, od wyſpu Kandyi aż ku Polſzcze, rozciąga ſię na dwieście dzieſięć mil Niemieckich.

ROZDZIAŁ XX.

W ktorym wykłada ſię dwudzieſta Karta.

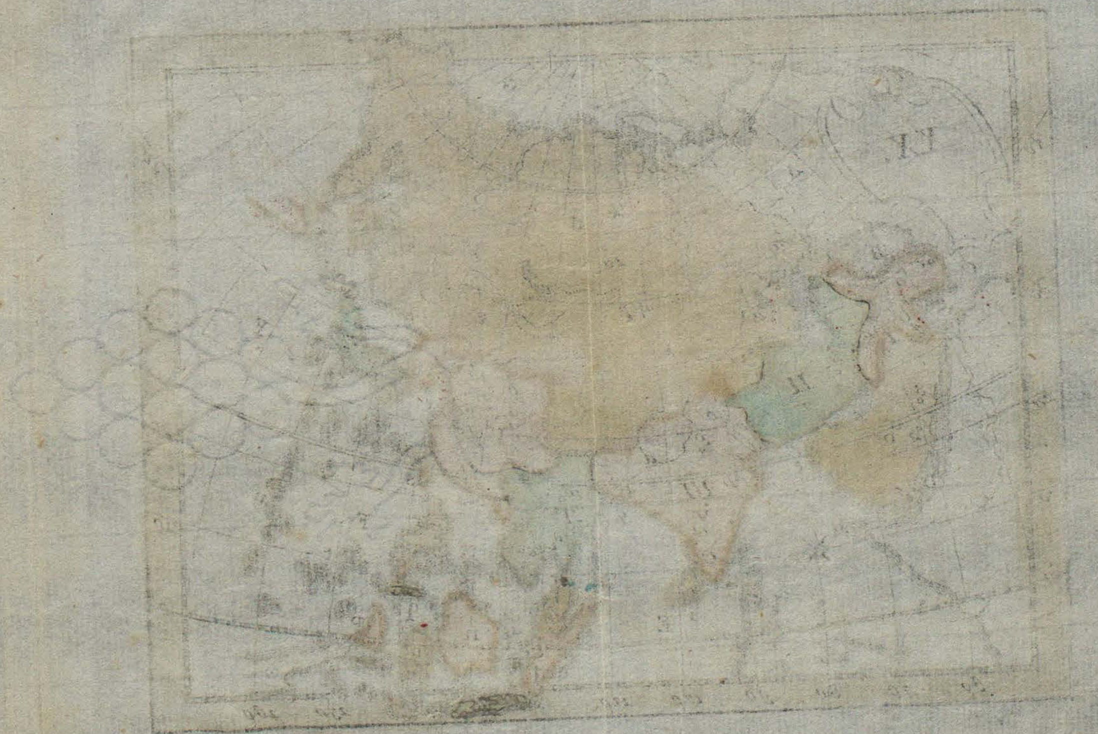
P. Co za część świata wyraża ta mappa XX?

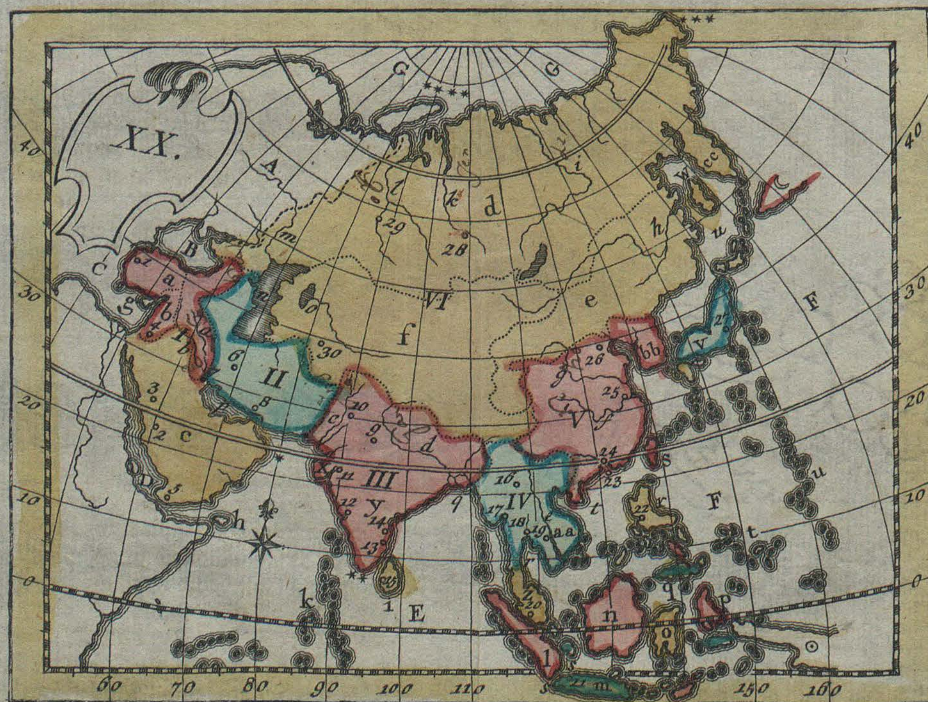
O. Azyą, ktora naypierwey ze wſzyſtkich czterech części świata była zaludniona.

P. Co za powietrze w tey części świata, co za urodzaie, Rządy, Religia, obyczaie y przymioty mieſzkańcow?

O. Ponieważ Azya rozciąga ſię pod trzema zonami, to ieſt, odmiennościami powietrza, przeto we wſzyſtkich Kraiach Azyi nie może bydź iednakowe powietrze, bo inne ieſt naprzykład położenie Indyi, inne Tartaryi: Można iednak generalnie powiedzieć, że nie maſz w świecie delikatnieyſzego mieſzkania co do powietrza zdrowego y wygod iakie ſą w Azyi. Wſzyſtko ſię w niey rodzi cokolwiek ieſt pożytecznego, przyiemnego, y do zbytku nawet ſłużącego. Znayduią ſię w niey na wielu mieyſcach kruſzce złote, ſrebrne, Kamienie drogie, kleynoty, y parfumy rożnego gatunku y rodzaiu.

Rządy

Rząd
podobne
Reli
te: Ma
ſka tak
loniach
Lud
drugich
tak ſi
nak l
mny,
droſny
kich
bardz
przyw
znaią
ieſt,
świat
łego
ich
Szlac
ko
y r
ty,
nay
ſzyc
ni.
dni
Szl
mi
ży

Rządy wſzędzie deſpotyczne, albo im podobne.

Religie naybardziey w Azyi panuiące ſą te: Mahometańſka, y Pogańſka: Chrześciańſka także znayduie ſię, ale to tylko po koloniach czyli Oſadach w niey Europeyſkich.

Ludzie w Azyi iako ſię rożnią iedni od drugich powietrzem w ktorym mieſzkaią, tak ſię rożnią obyczaiami: generalnie iednak lud Azyatycki ieſt dowcipny, przyiemny, wſpaniały, ale zniewieściały, zazdroſny y obłudny. Chińczykowie ze wſzyſtkich mieſzkańcow Azyi, dwiema ſię naybardziey rzeczami dyſtyngwuią, pychą, y przywiązaniem do nauk y rzemioſł: przyznaią oni Europeyczykom iedno oko, to ieſt, cokolwiek wiadomości w rzeczach świata ktorego w innych obywatelach całego świata bynaymniey nie widzą, maiąc ich za ślepych reſpektem ſiebie. U nich Szlachectwo idzie za umieiętnością, ten tylko u nich Szlachcic kto uczony, cnotliwy y roſtropny, wſzyſcy inni nie maiący cnoty, y nauki, podli ludzie, do roli, do prac naypodleyſzych, choćby byli z naygodnieyſzych zrodzeni Rodzicow, bywaią obroceni. Uczeni Senatorami, Miniſtrami, Urzędnikami y Rządcami Prowincyi bywaią. Szlachectwo z urodzenia tylko ſamey Familii Ceſarſkiey, według ich praw należy ſię.

P. Na wiele ſię Państw dzieli Azya?

O. Na ſześć.

I. TURCYĄ AZYATYCKĄ, w ktorey te ſą znacznieyſze Prowincye
a. Natolia, przed tym zwana Azyą Mnieyſzą.
b. Syrya y
c. Arabia.

II. Kroleſtwo PERSKIE.

III. Państwo WIELKIEGO-MOGOLA.

IV. INDYĄ WSCHODNIĄ, ktora w ſobie zamyka wiele Kroleſtw udzielnych y wyſp.

V. Państwo CHINSKIE.

VI. TARTARYA WIELKA dzieli ſię na
d. Tartaryą Moſkiewſką,
e. Tartaryą Chińſką, y
f. Tartaryą dziką y nikomu niepoddaną: W tey Tataryi iako y w innych rożne ſą Tatarow Ordy albo narody maiące ſwoich partykularnych Xiążąt nazwanych Hanow.

P. Jakie ſą Wyſpy y Połwyſpy w Azyi?

O. Są te:
g. Dypr.
h. Sokotera.
i. Ceylan.
k. Maldywy wyſpy drobne.
l. Sumatra.
m. Jawa.

n. Bor-

n. Borneo.
o. Celebes.
p. Gilolo.
q. Mindanao.
r. Luſon albo Manilla.
s. Formoſa.
t. Nowe Filippiny.
u. Maryany albo Larrons.
v. Japonia Państwo udzielne.
w. Sagalia.

Połwyſpy ſą te:
x. Kamboja, albo Guzarat,
y. Indoſtan.
z. Malaka.
aa. Kamboja.
bb. Kore.
cc. Kamſzatka.

P. Ktore ſą ſławnieyſze miaſta w Azyi?

O. Są te:

1. Smirna Stołeczne Azyi Mnieyſzey.
2. Mekka ſławne narodzeniem Mahometa Zwodziciela, ktorego Turcy za ſwego Proroka maią.
4. Medyna ſławne grobem tegoż Zwodziciela.
4. Jeruzalem Stołeczne Paleſtyny niegdyś, teraz Arabii: ſławne nauką, grobem y Zmartwychwſtaniem Zbawiciela Naſzego Jezuſa Chryſtuſa.

 5. Mok-

5. Mokka Miasto Portowe y sławne handlem z trzema prawie częściami Ziemi.
6. Ispahan Stołeczne Krolestwa Perskiego.
7. Bassora y
8. Gamron sławne handlami.
9. Agra Stołeczne Państw Wielkiego Mogoła; ktory teraz rezyduie w Dzieli bliskim mieście Agry, przeto niektorzy Geografowie Dzieli za Stołeczne kładą.
10. Multan miasto bogate y handlowe Indostanu.
11. Surat miasto obronne y sławne handlami w Krolestwie Guzarat.
12. Goa sławne handlami, leży w Indostanie, należy do Portugalczykow.
13. Trankebar, także w Indostanie należy do Duńczykow.
14. Pondyszery tamże, należy do Francuzow.
15. Kolombo nayznacznieysze na wyspie Ceylan, należy do Osad Hollenderskich.
16. Awa Stołeczne Krolestwa tegoż imienia w Indyach Wschodnich.
17. Pegu Stołeczne Krolestwa tegoż nazwiska.
18. Siam Stołeczne Krolestwa tegoż imienia.
19. Kamboye Stołeczne Krolestwa tegoż imienia.
20. Malaka Stołeczne Poł-wyspu y Krolestwa tegoż imienia: Portugalczykowie to Krolestwo wydarli Indyanom, a teraz się dostało Hollendrom.

21. Batavia Stołeczne wyſpy Jaxa: tu nayWiękſzy handel prowadzą Europeyczykowie z Indyami, y to ieſt nayznacznieyſzy Kawałek w Indyach Hollendrow.
22. Manilla Stołeczne wyſpu Luſon, ktory od imienia ſwego miaſta także ſię Manillą nazywa, należy do Hiſzpanow.
23. Makao.
24. Kanton.
25. Nankin te trzy miaſta wſławione handlami w Chinach.
26. Pekin Stołeczne Państwa Chińſkiego.
27. Jego Stołeczne Japponii y Rezydencya Ceſarza Japońſkiego.
28. Jeniſſea znaczne w Tartaryi Wielkiey.
29. Tobolſkoy Stołeczne Syberyi.
30. Samarkand znacznieyſze Tatarow niezhołdowanych y włoczęgow.

P. Jakie ſą znacznieyſze rzeki, Morza, ieziora, odnogi morſkie, gory nad morzem w Azyi?

P. Rzeki znacznieyſze ſą te:

a. Tygris.
b. Eufrates.
c. Indus.
d. Ganges.
e. Mekon.
f. Kiang.
g. Huang.
h. Amur.

 i. Lena

i. Lena.
k. Jeniſſa.
l. Oby.
m. Wolga.

Morza ſławnieyſze ſą te:
n. Morze Kaſpiyſkie.
o. Jezioro Aral.
p. Odnoga Perſka.
q. Odnoga Bengalſka.
r. Odnoga Siam.
s. Ciaſnina morſka Sond.
t. Odnoga Kochinehin.
u. Morze Amur.

Gory znacznieyſze nad morzem nazwane Kapy, ſa tę:
* Roſelgat.
** Komaryn.
*** Schouetoi.
**** Ys.

Inne gory w pośrzodku Kraju nayſławnieyſze ſą te: od *B.* do *n.* to ieſt od morza Czarnego aż do morza Kaſpiyſkiego ciągną ſię Gory nazwane Kaukazus: tam gdzie znaczk. 1. y *a.* Gory ſą Taurus.

Kraie nie ze wſzyſtkim odkryte y niewiadome w Azyi ſą te:

⊙ Nowa Gwinea leży na Południe Azyi,
☾ Nowa Hollandya w Połnocnych ſtronach Azyi ieſzcze nie zewſzyſtkim odkryte y oſiadłe.

P. Ja-

P. Jakie ſą granice Azyi, y iak ſię długo y ſzeroko rozciąga?

O. Azya na Zachod łączy ſię

A. z Europą

B. ma Morze Czarne y

C. Morze Wśrzodziemne, ſtyka ſię z Afryką, y ma

D. morze Czerwone.

Na Południe

E. ma Morze Indyiſkie

Na Wſchod

F. Morze Wielkie Południowe czyli ſpokoyne.

Na Połnoc

GG. Morze Lodowate.

Rozciąga ſię od Smirny 1. to ieſt, od Zachodu aż do Kamſzatki cc. Na Wſchod, na mil tyſiąc dwieście ſiedmdzieſiąt pięć: A od południa do Połnocy, to ieſt, od Malaki 20. aż do Kap Ys **** ma ſzerokości tyſiąc ſto dwadzieścia pięć mil Niemieckich.

ROZDZIAŁ XXI.

W ktorym ſię explikuie Karta dwudzieſta pierwſza.

P. *Jaką Część Swiata pokazuie Karta XXI?*

O. Pokazuie Afrykę, o ktorey naymniey mamy wiadomości, zwłaſzcza tych Kraiow co ſą we śrzodku.

P. *Co za powietrze w Afryce, urodzaie, Rządy, Religia, y obyczaie Mieſzkańcow?*

O. Afryka ieſt Połwyſep, ktorą Rownonocny cyrkuł czyli Ekwator na dwie części prawie rowne przerzyna: cała ieſt pod Słońcem ktore ledwie nie we wſzyſtkich mieyſcach naytężey dopieka, przecięż urodzayna ieſt przy brzegach, gdzie owoce rożnego rodzaiu, iako y zioła bardzo użyteczne w obfitości roſną, w pośrzodku piaski rozpalaiące ſię od upału Słonecznego, drapieżnych beſtyi y Jadu mnogość, niedoſtatek wody, czyni Kray do pomięſzkania nieſpoſobny.

W Afryce rządy rożnych narodow rozmaite ſą: Są tacy ludzie ktorzy pod namiotami mieſzkaią, y ci przenoſzą ſię z mieyſca

na

XI.

ieudziesta

ie Kar-

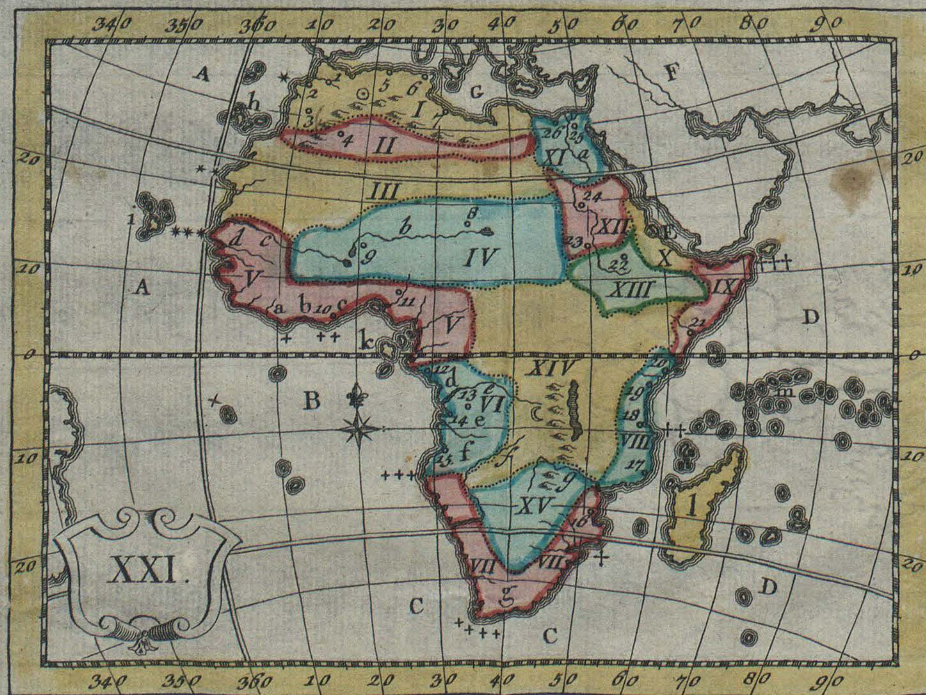
ey nay-
, zwłasz-

e, uro-
Miesz-

Rowno-
części
od Słoń-
miey-
odzayna
rożnego
czne w
rozpa-
eżnych
wody,
ny.

ow ro-
namio-
mieysca
na

na mieyſ
rządu. S
leſtwa T
kſztałten
ſarza Tu
poſpolity
Namieſtn
Rzeczpo
reckiemu
Przy
mi, bar
ko ich
tak lud
grubiań
prawda
ſwoiey
polerow
tnego v

P.

O.
ſzych

I. B
II. I
III.
IV.

V. C

a
b

na mieyſce, tacy nie maią żadney formy rządu. Są Kroleſtwa y Rzeczpoſpolite. Kroleſtwa Trypoli, Tunis, Alger rządzą ſię kſztałtem Republikańskim pod protekcyą Ceſarza Tureckiego, ktory w tych Rzeczachpoſpolitych trzyma ſwoich Baſzow, iakoby Namieſtnikow; ale w roku 1766. te trzy Rzeczpoſpolite wypowiedziały Ceſarzowi Tureckiemu poſłuſzeńſtwo.

Przymioty mieſzkańcow tey Części ziemi, bardzo ſię zgadzaią z ich Klima; bo iako ich powietrze dla upału nieznośne ieſt, tak ludzie nieznośni dla ſwoich obyczaiow grubiańskich, dzikich, y okrutnych: Sąć oni prawda doſyć dowcipni, ale w dogodzeniu ſwoiey chciwości, y w ſzalbierſtwie, naypolerownieyſi z nich ieſzcze maią coś okrutnego w ſwoich obyczaiach.

P. *Jak ſię dzieli Afryka?*

O. Dzieli ſię na piętnaście znacznieyſzych części czyli Kraiow.

I. BARBARYĄ.
II. BILEDULGERID.
III. ZARĘ albo PUSZCZĄ y Puſtą Krainę.
IV. NIGRYCYĄ, albo MURZYNSKĄ Ziemię.
V. GWINEĘ, w ktorey te ſą ludne Prowincye.
a. Brzeg Malaget
b. Brzeg Dents.

c. Brzeg

c. Brzeg Złoty.

VI. Brzeg KONGO, ktory składa się z trzech Krolestw

d. Krolest. Loango.

e. Krolest. Kongo.

f. Krolest. Angola.

VII. KAFFRERYĄ, albo Brzeg Kaffrow, gdzie iest narod.

g. Hottentotow.

VIII. Brzeg ZANGWEBARYI.

IX. Brzeg AJAN.

X. Brzeg ABEX.

XI. EGYPT.

XII. NUBIĄ.

XIII. ABISSYNIĄ.

XIV. MONOEMUGI.

XV. MONOMOTAPA.

P. Jakie są wyspy znacznieysze koło Afryki?

O. Znacznieysze są te:

h. Wyspy Kanaryiskie.

i. Kap-Verd. albo Capitis Viridis.

k. Wyspy Murzyńskie.

l. Madagaskar.

m. Wyspy Amirant.

Między wyspami Kanaryiskiemi iest iedna nazwana Fer, przez ktorą Francuzcy Geografowie y Matematycy przeciągaią linią pierwszą południową. Hollendrzy zaś naznaczaią

pierw-

pierwſzy Merydian przechodzący przez gorę nazwaną Pik-de-Teyde, ktora ieſt na wyſpie Teneryffie iedney z Kanaryiskich: ta gora ſtraſznie ieſt wyſoka, wierzchołek iey zawſze śniegiem okryty, lubo przy niey na dole nigdy śnieg nie pada, y ta wyſpa nie zna mrozu.

P. Ktore ſą znacznieyſze miaſta w Afryce?

O. Są te:

1. Fez Stołeczne całey Barbaryi.
2. Sale miaſto portowe w Barbaryi.
3. Marok Stołeczne Kroleſtwa tegoż imienia.
4. Tafilet Stołeczne Biledulgerid.
5. Alger miaſto portowe y Stołeczne Rzeczypoſpolitey Algerskiey.
6. Tunis Stołeczne Rzeczypoſpolitey Tunetańskiey.
7. Trypoli Stołeczne Rzeczypoſpolitey tegoż imienia.
8. Borneo y
9. Tombut Stołeczne Nigricyi czyli Murzyńskiey Ziemi.
10. Delmina Forteca mocna z portem w Guinei należąca do Hollendrow.
11. Benin Stołeczne Gwinei.
12. Loango Stołeczne Kroleſtwa tegoż imienia.

13. San

13. San Salvador, przedtym Kongo, Stołeczne Kroleſtwa tegoż imienia.
14. Loanda Stołeczne, a
15. Pengela czyli Swiętego Filipa miaſto portowe w Kroleſtwie Angola.
16. Sofala na brzegach Kaffrow.
17. Mozambik Stołeczne Zanguebaryi, oraz portowe ſławne wielkiemi handlami, należy do Portugalczykow.
18. Quiloa.
19. Mombaza y
20. Melinda miaſta portowe w Zanguebaryi.
21. Magadoxo Stołeczne y portowe na brzegu Aian.
22. Gondar Stołeczne Abiſſynii.
23. Senjar, albo Nubia Stołeczne Nubii.
24. Dongola czyli Donkala ſławne handlami w Nubii.
25. Kair Stołeczne Egiptu.
26. Alexandrya miaſto portowe w Egipcie.

P. Jakie ſą znacznieyſze Rzeki, Gory, y Kapy czyli Gory nadmorſkie w Afryce?

O. Rzeki ſą te:

a. Nil, ktory wielką żyzność Egiptowi przynoſi przez ſwoie na wſzyſtkie pola wylewania ſię, y regularną powódź: wpada w morze Srzodziemne ſiedmią korytami.

b. Nieger rzeka nayznacznieyſza w Murzyńskiey Ziemi, także generalnie co

co rok swoim czasie wylewa, iako y Nil.

c. Senegal.
d. Gambia.
e. Kaire.
f. Kuneni.
g. Kuama.

Gory w Afryce naywyższe są te:

☉ Atlas.
☾ Gory Xiężyca w Abissynii y daley ku południowi.

Gory nadmorskie albo Kapy znakomitsze są te.

* Kap-Kantyn.
** Kap-Blanc, czyli biały.
*** Kap-Verd, czyli zielony.
✢ Kap Palmas.
✢✢ Kap o trzech wierzchołkach.
✢✢✢ Kap Czarny.
✢✢✢✢ Kap dobrey nadziei.
† Kap Korrentes.
†† Kap del Gado.
††† Kap Gwardafui.

P. Jakie są granice Afryki, y iak się długo y szeroko rozciąga?

O. Afryka na Zachod ma

A. Ocean Atlantycki.
B. Morze Murzyńskie

Na Południe ma
C. Morze Kaffrow

Na Wſchod
D. Ocean Indyiſki
E. Morze Czerwone y
F. Azyą.

Na Połnoc,
G. Morze Wśrzodziemne

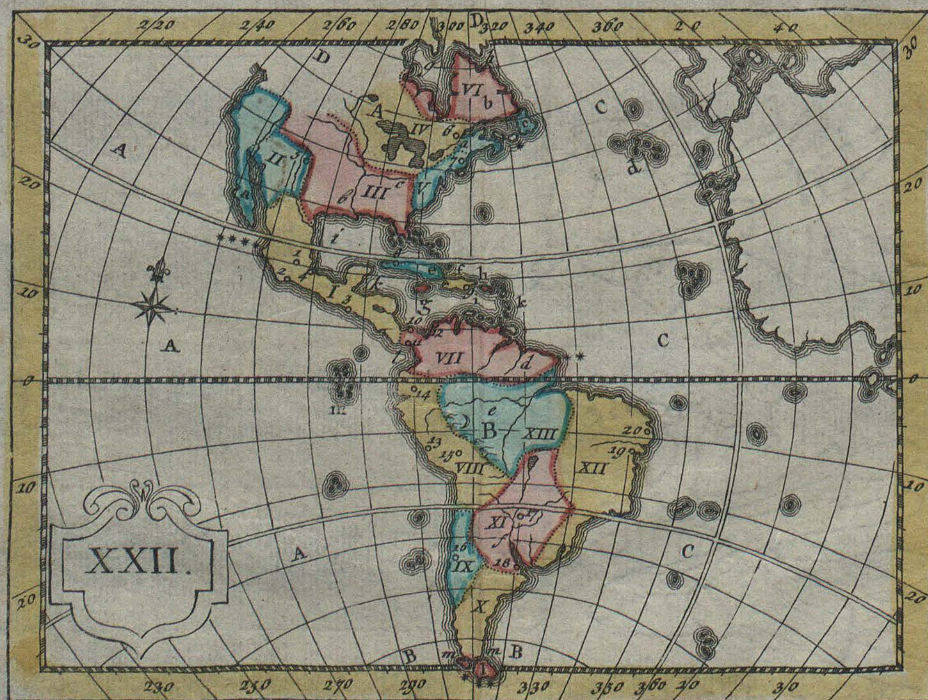
Rozciąga ſię Afryka od Wſchodu to ieſt od Kapu Guardafui, aż do Zachodu do Kap-Verd, na tyſiąc pięćdzieſiąt mil Niemieckich: Szerokość ieſt od Południa do Połnocy, rachuie ſię, to ieſt, od Kapu dobrey nadziei aż do Tunis w Barbaryi, mil tyſiąc ośmdzieſiąt pięć.

ROZ-

du to ieſt
Zachodu
ećdzieſiąt
ć ieſt od
e ſię, to
ei aż do
iąc ośm-

ROZ-

R

W kto
dru

P.
Karcie?
O.

niedawn
Indyą Z
lat min
Genueń
w półn
Amery
wynala
to od
wa fig

P.
mi zo
raz?
kich o

O.
pod
zmait
trza:
łem

ROZDZIAŁ XXII.

W ktorym explikuie ſię Karta dwudzieſta druga.

P. Co za część Swiata widziſz na tey Karcie?

O. Widzę Amerykę, ktora ſię inaczey nazywa Nowym światem, bo niedawnemi wieki odkryta, zowie ſię także Indyą Zachodnią. Więcey iak połtrzecia ſta lat minęło, iako Krzyſztof Kolumbus rodem Genueńczyk, pierwſzy odkrył ten Kray w połnocnych ſtronach: iego zaś torem idąc Ameryk Veſpucius rodem Florenczyk więcey wynalazł w południowych ſtronach, y przeto od iego imienia cała ta część ziemi nazywa ſię Ameryką.

P. Pod iakim powietrzem ta część Ziemi zoſtaie, iak ſię rządziła przedtym, iak teraz? iakiey ſą Religii Obywatele iey, y iakich obyczaiow?

O. Ameryka co do powietrza, iako ſię pod wſzyſtkiemi Zonami rozciąga tak ropozmaitemu podlega temperamentowi powietrza: ſą w niey kraie pod zbytecznym upałem leżące, ſą zimne, naywięcey iednak pod śli-

ślicznie utemperowanym zostaiące niebem. Grunt wszędzie prawie urodzayny: cokolwiek z nasion Europeyskich zasiewaią w Ameryce, udaie się bardzo dobrze: ta część ziemi rodzi nieprzebraną moc ziół lekarskich, y owocow, obfituie w cukier, kaffę, kruszce, złote, &c.

Kiedy ten Kray znaleziono, zastano w nim mnóstwo Narodow rozmaitym kształtem rządzących się: teraz prawie cała ta część Ziemi podzielona iest na obszerne Prowincye do rożnych Monarchow Europeyskich należące, ktoremi rządzą Vice-Rejowie albo Gubernatorowie imieniem y mocą swoich Pryncypałow.

Wszystkie Narody Amerykańskie nie miały wiadomości prawdziwego Boga, w bałwochwalstwie będąc zatopione do czasu odkrycia tey części ziemi od Europeyczykow, ktorzy światłem Wiary Chrześciańskiey ią oświecili: przeto w niey teraz po większey części panuie wiara Katolicka Rzymska, albo Luterska, albo Kalwińska: są iednak ieszcze narody pogaństwem zaślepione, w głąb Kraiu mieszkaiące.

Amerykanie generalnie mowiąc, co do obyczaiow, są zdradliwi, zawzięci, zabobonni, po wielu mieyscach maią zwyczay malować swoie ciała rożnemi kolorami: ale to się ma rozumieć o dzikich Narodach, bo inni

inni maiący iakikolwiek polor, pokazuią dowcip, y rozum dosyć przenikliwy y sposobny do wszystkiego.

P. Jaki iest podział Ameryki?

O. Ameryka, generalnie mowiąc, dzieli się na trzy części, na

A. AMERYKĘ POŁNOCNĄ.

B. AMERYKĘ POŁUDNIOWĄ: y wyspy około niey leżące.

Ameryka Połnocna dzieli się na sześć części, to iest:

I. NOWĄ HISZPANIĄ albo STARY MEXYK, należy do HISZPANII.

II. NOWY MEXYK, ktoremu iest przyległy Połwysep.

a. Kalifornia należy do Hiszpanii.

III. FLORYDĘ czyli Lusianę, to nazwisko służy po części Kanadzie, częścią do Hiszpanow, częścią do Francuzow, y Anglikow należy.

IV. KANADĘ czyli NOWĄ FRANCYĄ, należy do Anglikow.

V. WIRGINIĄ, ktora w sobie zawiera Georgią, Karolinę, Wirginią właściwą, Maryeland, Pensilwanią, Nowy York, Nową Anglią, Akadyą, y Nową Szkocyą, należą do Anglii.

VI. NOWĄ BRYTANNIĄ, ktora zawiera w ſobie Kray Eſkimow, czyli

b. Ziemię Labrador, także należy do Anglikow.

Ameryka Południowa dzieli ſię na ſiedm potężnych Krajow.

VII. TERRA FIRMA, czyli Ziemię Gruntowną, ktora należy do Hiſzpanow; ſą tam oraz Oſady niektore znaczne do Hollendrow należące.

VIII. PERU do Hiſzp.

IX. CHILLI do Hiſzp.

X. ZIEMIĘ MAGELLANSKĄ do Hiſzp.

XI. PERAGUARYĄ do Hiſzp.

XII. BREZYLIĄ należy do Portugal.

XIII. KRAY AMAZONEK.

Wyſpy znacznieyſze w Ameryce ſą te:

c. Wyſpa Ziemi Nowey, czyli Terre-Neuve do Anglikow.

d. Wyſpy Aſores do Portugallii.

e. Kuba do Hiſzp.

f. Wyſpa S. Dominika częścią do Hiſzp. częścią do Franc.

g. Jamaika do Anglikow.

Kuraſao do Hollendrow.

k. Wyſpy Antilles znacznieyſze do Francuz.

l. Wyſpa

ł. Wyſpa nazwana Ziemiaognia, y
m. Galapes albo Gallapagos: iako y inne, należą do Hiſzpanow.

P. *Jakie ſą ſławnieyſze miaſta Amerykańſkie?*

O. Są te:

1. Mexyk Stołeczne nowey Hiſzpanii.
2. Akapulko.
3. Guatimala y
4. Vera-Cruz, te cztery ſą oraz miaſta portowe.
5. Santa-Fe Stołeczne Nowego Mexyku.
6. Quebek Stołeczne Kanady.
7. Boſton Stołeczne Virginii.
8. Havana, Stołeczne wyſpy Kuby czyli Hiſzpanioli.
9. S. Dominique Stołeczne wyſpa S. Dominika.
10. Porto-Bello.
11. Panama, y
12. Kartagena, te trzy Portowe miaſta na Terra-Firma.
13. Lima Stołeczne Peru.
14. Quito, y
15. Kuſko także w Peru ſławne miaſta.
16. San-Jago Stołeczne Chili.

17. Wniebowzięcia czyli l'Aſſomtion Stołeczne Peraquarii.
18. Buenos Ayres portowe y ſławne handlami w Peraquarii.
19. San-Salvador Stołeczne Brezylii.
20. Olinda albo Fernanbuc portowe y handlowne miaſto w Brezylii.

P. Powiedz znakomitſze rzeki, Odnogi morſkie, y Ciasniny morſkie w Ameryce?

O. Rzeki znacznieyſze ſą te:

a. Rzeka S. Wawrzyńca.
b. Miſſiſſipi.
c. Orenok.
d. Surynam.
e. Rzeka Amazońſka.
f. Plata, albo Rio de la Plata.

Odnogi morſkie znacznieyſze ſą te:

g. Odnoga Hudſon.
i. Odnoga Mexykańſka.
l. Odnoga Panama.
k. Odnoga Honduras przy Mexyku Starym.
h. Ciasnina Davis.
mm. Ciasnina Magellańſka.

P. Znay-

P. Znayduiąż się y Gory y Kapy, czyli gory nad morzem w Ameryce?

O. Znayduią się, naywyższe ze wszystkich w całym świecie są

) Andes albo Kordillers, ktore dzielą Peru od Amazonii.

Gory nad morzem znakomitsze są te:

* Kap Breton w Nowey Ziemi.

** Kap-du Nord, na brzegach Terra Firma.

*** Kap-Horn na Wyspie Ziemi ognia nazwaney, na południe Magellanii.

**** Kap-Koriente na Zachod Mexyku.

P. Jakie są granice y iaka długość y obszerność Ameryki?

O. Ameryka na Zachod oblana iest

A. Morzem Południowym czyli Spokoynym.

Na Południe ma

B. Ocean Południowy, czyli Morze Magellańskie

Na Wschod

C. Ocean Atlantycki

Na Połnoc Kraie niewiadome, Odnogę Morską Hudson *g.* y Ciasninę Davis *h.*

Długość Ameryki od Wſchodu do Zachodu nie wſzędzie ieſt iednakowa; w połnocnych ſtronach naywiękſza bydź może na ośmſet mil Niemieckich; w południowych na ſiedmſet piętnaście naywiękſza, w pośrzodku, to ieſt między Panama 11. aż do Portobello 10. na czterdzieści pięć mil Niemieckich; Szerokość zaś iey biorąc od Południa do Połnocy, to ieſt, od Kapu Horn *** aż do Przeſmyku Davis, rachuią na tyſiąc ośmſet mil Niemieckich.

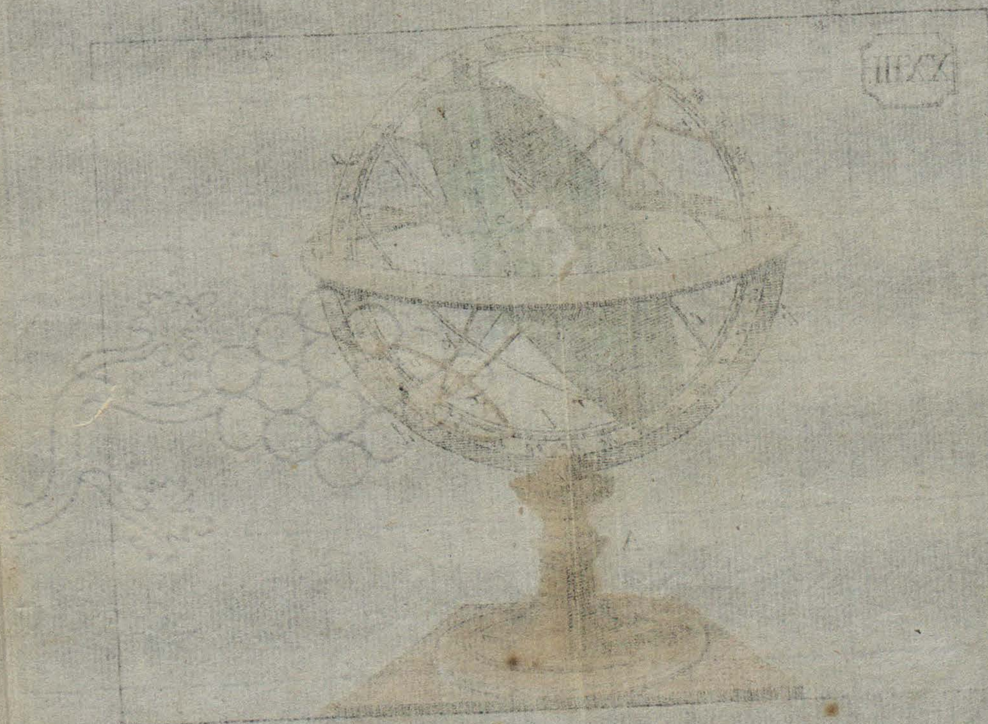

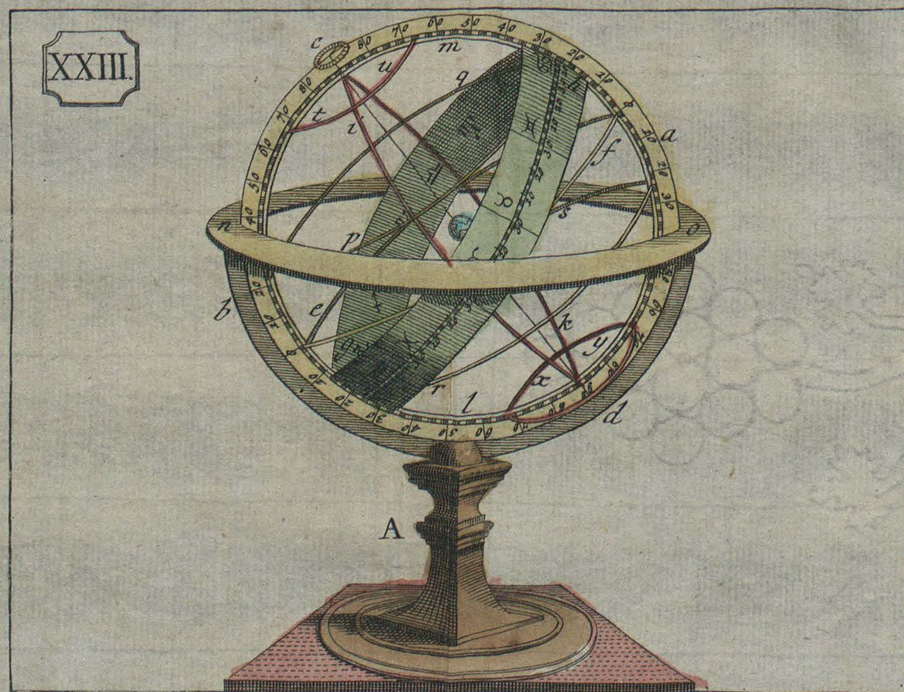
NAUKA

XXII.

Zacho-
połno-
oże na
ych na
ośrzod-
Porto-
iemiec-
ołudnia
* aż do
ośmset

UKA

XXIII
c
m
u
q
t
i
f
a
n
o
p
s
b
e
k
y
x
r
l
d
A

NAUKA
O
SFERZE.

ROZDZIAŁ I.

O Sferze w powſzechności y o iey obrotach.

P. Co wyraża Figura, pod znakiem A?

O. Wyraża Sferę, to ieſt, machinę okrągłą ſkładaiącą ſię z rożnych cyrkułow czyli obręczow.

P. Co ta znaczy machina czyli Sfera?

O. Znaczy świat cały, to ieſt, niebo, na nim gwiazdy obracaiące ſię, y ziemię pośrzodku Sfery położoną, ktora ieſt na kſztałt małey gałeczki zryſowana w centrum całey machiny: a lubo w pośrzodku zryſowana ieſt, nie dla tego iednak aby miała bydź centrum całego świata, bo to nie ieſt pewna: ale że my mieſzkańcy ziemſcy po tey

tey gałecce czołgaiący się uważamy w około wszystkie obroty niebieskie, y stosuiemy ie do okrągu Ziemi naszey.

P. Na co się zda Sfera?

O. Na to, aby nam wyrażała Symetryą świata, y do łatwieyszego poięcia służyła biegu gwiazd, y pokazywała konnexyą obrotow Niebieskich z tym wszystkim co się dzieie na naszym Okręgu ziemskim: iako to aby nas nauczyła iak się odmieniaią cztery części roku, czyli czworakie chwile odmienne przez bieg roczny Słońca staiące się, tudzież aby nam wyexplikowała rozmaitość temperamentu powietrza po rożnych mieyscach, czyli Klimata &c.

P. Jaki iest pierwszy obrot Niebios naygeneralnieyszy?

O. Dzienny, przezeń bowiem niebiosa y wszystkie na nich konstellacye od wschodu do zachodu we dwadzieścia cztery godzin obracaią się: y ten iest bieg naygeneralnieyszy całey Sfery.

P. Co się ma rozumieć przez Wschod y Zachod?

O. Przez Wschod, ma się rozumieć ten punkt y mieysce, gdzie Słońce na nasz Horyzont wchodzi; przez Zachod ten punkt, gdzie słońce z naszego Horyzontu zchodzi:

dzi: te dwa Punkta ſą znaczone literami na Sferze:

a. Wſchod.

b. Zachod.

P. *Jak to bydź może aby świat cały ſzedł od Wſchodu do Zachodu? Wſzakże oprocz świata nie ma nic, toć y mieyſca nie ma gdzieby mogł obracać?*

P. Ten obrot całego świata ieſt w koło ſiebie ſamego na iednym mieyſcu: tak właśnie iak koło obraca ſię na oſi chodząc wokoło niey, y nieodſtępuiąc nigdy ſwoiey oſi, przeto y w machinie całego świata, trzeba ſobie imaginować, dwa nieporuſzone punkta, iakoby dwa końce oſi, ktora niby wſkroś przez cały przechodzi świat. Te dwa punkta czyli końca nazywaią ſię Poli,

c. ieden Polus Połnocny, a drugi

d. Południowy.

P. *Wiele ieſt Cyrkułow czyli Obręczow na Sferze?*

O. Dzieſięć znacznieyſzych, to ieſt ſześć większych, a cztery mnieyſzych: większe ſą te, ktore przecinaią Sferę na dwie części rowne; mnieyſze ktore przecinaią na dwie części nierowne. Wiedzieć zaś potrzeba, iż każdy cyrkuł dzieli ſię na 360 części, czyli gradusow, każdy gradus ma w ſobie 60 minut,

nut, każda minuta ma w ſobie 60 minut drugich albo ſekund, każda ſekunda ma 60 trzecich czyli tercyi, y tak daley.

Wielkie Cyrkuły ſą te
Aequator czyli Rownodzienny *e. f.*
Zodiak *g. h.*
Kolury dwa, ieden *i. k.* a drugi *l. m.*
Horyzont *n. o.*
Merydian albo Południowy: *a. c. b. d.*

P. Powiedz w ſzczegolności o każdym Cyrkule więkſzym, co każdy znaczy?

O. Porządkiem idąc, zaczynam od Ekwatora czyli Rownodziennego, ten ieſt wyrażony literami *e. f.* w iednakowey odległości tak od Pola Połnocnego nazwanego Arktyka, iak od Pola Południowego nazwanego Antarktyka, dzieli świat na dwie części rowne, część połnocną począwſzy od ſamego Equatora aż do Pola Arktyka *c*, y część Południową od tegoż Ekwatora do Pola Antarktyka *d.* Nazywa ſię dla tego Rownodziennym, iż gdy Słońce przyidzie do tey linii, (co bywa dwa razy na rok, raz w Marcu, drugi raz w Wrześniu) w ten czas po całym świecie dzień rowny ieſt nocy: a to dla tego, iż w ten czas Słońce tyle ſię bawi y poſtępuie na iedney połowie świata, ile na drugiey.

ZODIAK *g. h.* Wielki Cyrkuł, ſzeroki na 16 graduſow przerzynaiący z ukoſa Ekwatora czyli linią Rownodzienną, odchodzi od niey z iedney y z drugiey ſtrony na 23 graduſy 29 minut w naywiękſze między ſobą odległości. Srzodkiem tego Cyrkułu centkowata idzie linia nazwiſkiem Ekliptyka czyli zaćmienia, o czym potym będzie ſię mowiło. Zodiak dzieli ſię na dwanaście więkſzych części czyli znakow Niebieſkich, każdy znak ma trzydzieści graduſow. Znaki ſą te, ſześć z ſtrony Połnocney to ieſt:

♈ Baran,
♉ Byk.
♊ Bliźnięta.
♋ Rak.
♌ Lew.
♍ Panna.

Sześć z ſtrony Południowey:

♎ Waga.
♏ Niedźwiadek.
♐ Strzelec.
♑ Kozioroziec.
♒ Dzban.
♓ Ryby.

P. Na co ſię zdadzą te znaki Niebieſkie?

O. Na to, aby nam pokazywały drogę ktorą Słońce ſwoy bieg odprawuie: dwanaście

ście znakow korrespondują dwunastom w roku miesiącom: Słońce wchodzi w znak Barana około 20 albo 21. Marca, przebiegłszy wszystkie porządkiem tego znaku gradusy, wchodzi następującego miesiąca w znak Byka, y tak koleią wszystkie te obszedłszy Konstellacye, wraca się znowu do Barana. Słońce każdego dnia niezupełnie ieden cały ubieży gradus, bo, gdy 360 tylko naznaczamy w cyrkule gradusow, w roku zaś rachuiemy dni 365, godzin 5, minut 48, sekund 40, przeto iedno drugim kompensuie się, niezupełność gradusow w biegu diennym sprawuie superatę dni, godzin, minut &c. Obrot znakow tych bywa od Zachodu do Wschodu.

Kolury są także wielkie dwa Cyrkuły, ktore przechodząc przez Pole świata, Ekliptykę czyli linią zaćmienia przecinaią na cztery części rowne. Kolur pokazuiący porownanie dnia z nocą wyrażony iest literami *i. k.* przerzyna on Ekliptikę y Zodiak na początku znaku Barana, y Wagi: te dwa punkta Ekliptyki y Ekwatora przecięte Kolurem, znaczą porownania dnia z nocą, iedno na Wiosnę, w znaku Barana, około 21. Marca; drugie w Jesieni, w znaku Wagi, ktore około 23. Września przypada. Drugi Kolur iest *l. m.* przechodzi Ekliptykę na pierwszym gradusie znaku Raka, y na pierwszym gradusie znaku Koziorozca, y te dwa mieysca czyli punkta przecinaiących się Cyrkułow

znaczą

znaczą przesilenie dnia z nocą: w ten czas Słońce albo wygurowawszy względem nas, zdaie się zastanawiać nie co, dla swego biegu bardzo nieznacznego, albo zniżywszy się (mowiąc według nas) casa się w gorę: dwa razy to na rok przypada, raz w lecie w znaku Raka około 22. Czerwca, kiedy naywiększy dzień bywa, a noc naymnieysza; drugi raz w zimie w znaku Koziorozca około 22. Grudnia, kiedy naymnieyszy dzień, a noc naywiększa bywa.

HORYZONT iest wielki Cyrkuł *n. o.* ktory przecina Sferę na dwie części rowne, wyższą y niższą: takowy Horyzont nazywa się Astronomiczny: inny iest ktory się nazywa widoczny, a ten iest mieysce w około człowieka stoiącego, iak tylko może okiem doyrzeć z iakiey wysokości. W każdym takowym Horyzoncie uważaią się dwa punkta, ieden perpendykularnie nad głową każdego człowieka, y taki punkt na Niebie nazywa się Zenit, drugi na przeciw pierwszemu iakoby pod nogami człowieka, y taki punkt na niebie imaginowany nazywa się Nadyr. Takowe Horyzonty odmieniaią się każdego prawie momentu za ruszeniem się człowieka z punktu mieysca, przeto można mowić że tyle iest Horyzontow y tyle Zenit y Nadyr, ile można imaginować punktow na Kuli ziemney. Horyzontu na to zażywamy, abyśmy wschod y zachod planet, gwiazd, y innych

Konstellacyi miarkować mogli, bo gdy pokazuie się gwiazda na naszym Horyzoncie, powiadamy że wschodzi, a gdy pod Horyzont spuszcza się, mowiemy iż zachodzi, bo z oczow naszych niknie.

MERYDIAN, czyli Cyrkuł Południowy ieden z większych, wyrażony literami *a. c. b. d.* przechodzi przez Polos świata, przerzyna Ekwatora z obu stron, zchodzi się z Zenit y Nadyr, dzieli świat na dwie części rowne, iedna zowie się Hemisferium Wschodnie, druga Hemisferium Zachodnie. Dla tego zaś nazywa się Południowym Merydian, iż gdy do tey linii Słońce na południe wyguruie, wszyscy pod tą linią, od Polnocy do Południa, wprost mieszkaiący maią wraz Południe, iako z przeciwney strony mieszkaiący, wszyscy teyże samey godziny maią Polnoc.

Ten Cyrkuł za naymnieyszym stąpieniem y pomknieniem się człowieka, czyli to od Wschodu do Zachodu, czyli przeciwnie, odmienia się, przeto go wyznaczyć napewne trudno, chyba względem iakiego mieysca partykularnego na ziemi. Merydiana używamy na wyznaczenie y pokazanie wysokości czyli Elewacyi Polu na Horyzoncie: ieżeli Polus mieysca iakiego, na Horyzoncie Astronomicznym nie znayduie się, czyli żadney nie zna Elewacyi, znak to iest że takowe mieysce

ſce pod ſamym leży Ekwatorem, ieżeli zaś cokolwiek pomyka ſię od Equatora czyli ku Połnocy, czyli ku Południowi, muſi bydź koniecznie iego Polus na Horyzoncie Aſtronomicznym ieden wyżſzy, drugi niżſzy, wyſokość tedy mieyſca takowego czyli elewacya rachuie ſię przez graduſy, ktore ſą wyrażone na Merydianie znayduiącym ſię między Polem y Horyzontem.

p. q. TROPIKI ſą Cyrkuły mnieyſze, ieden Raka, tak nazwany, bo przez ten znak przechodzi;

r. s. a drugi Tropik Koziorozca, bo przez znak Koziorozca ciągnie ſię: obydwa od Equatora oddalaią ſię na 23 graduſow y 29 minut; od ſiebie zaś odległe ſą na 47 graduſow prawie: obydwa z Equatorem ſą rowno odległe Cyrkuły, y ſą niby granicami biegu Słonecznego, bo do nich Słońce przyſzedłſzy więcey nie poſtępuie, ale ſię wraca ku Equatorowi, y ztąd ie po grecku nazwano Tropikami.

POLARES ſą mnieyſze dwa Cyrkuły rowno odległe z Ekwatorem y z Tropikami, odległe od polow na 23 graduſy y 29 minut. ieden z nich nazywa ſię

t. u. Cyrkuł Polaris Arcticus, drugi zaś

x. y. Polaris Antarcticus.

P. Co to za Cyrkuł maleńki c. na ſamym Polu Arcticus nazwanym, leżący na wierzchu Merydiana widziemy?

O. Jeſt to Cyrkuł godzinny, podzielony na 24 godzin; 12 godzin ku Wſchodowi począwſzy od Południa aż do Połnocy, a 12 godzin od Połnocy do Południa. Index na ſamey oſi Swiata na tey obrączce tak ieſt oſadzony, iż na każdą ſtronę może ſię łatwo pomknąć y w koło obrocić, ſamey oſi nic nie poruſzaiąc: ale gdy oś, albo świat z oſią poruſzyſz, y index na tey oſi zatknięty obracać ſię muſi. Index ten z ſwoim maleńkim Cyrkułem ſłuży do znalezienia y zgadywania godziny w każdey krainie y ſtronie świata.

P. Czyli wſzyſtkie te pomienione Cyrkuły powinny bydź na kuli ziemney zryſowane?

O. Wyiąwſzy dwa Kolury, ktore mniey potrzebne ſą na Kuli ziemney, wſzyſtkie inne powinny ſię wyrażać, iako y w ſamey rzeczy wyrażaią ſię, y korreſponduią tym ktore na Niebie, y w całym ogolnie świecie imaginuiemy: y tak zobaczyſz na globie ziemnym dwa Pole perpendykularnie leżące pod Polami świata: iako też, Cyrkuły Polarne, dwa Tropiki, y tym podobnie inne. Oprocz tych ieſzcze na globach y na Kartach Geograficznych widziemy Merydiany, czyli Cyrkuły Południowe, y Parallelas czyli rowno-

rownoodległe, ktore służą na dochodzenie długości y szerokości mieysc, o czym iuż mowiło się w Rozdziale I. gdyż to bardziey zdaie się należeć w pospolitości mowiąc do Geografii, iako do Sfery. Krotko tu tylko przypominam, iż szerokość będąc nic innego, tylko odległość iakiego mieysca od Equatora, albo na doł, to iest z obudwoch stron iego zmierzaiąc ku Biegunom czyli Polom, przeto szerokość rachuie się przez Cyrkuły rownoodległe Equatorowi: mieysca między takowemi Cyrkułami zamknięte nazywaią się Klimata, to iest, odmienność powietrza według przewyższaiącego zimna lub ciepła. Długość rachuie się przez merydiany czyli Południowe Cyrkuły od Zachodu do Wschodu, bo długość nic innego nie iest, tylko przeciąg od pierwszego Merydiana biorąc, do mieysca ktorego pozycyi szukasz.

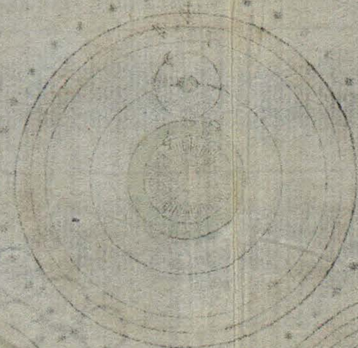
ROZDZIAŁ II.

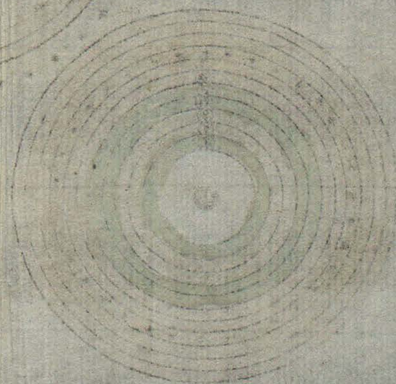
O Troiakim Ułożeniu Sfery.

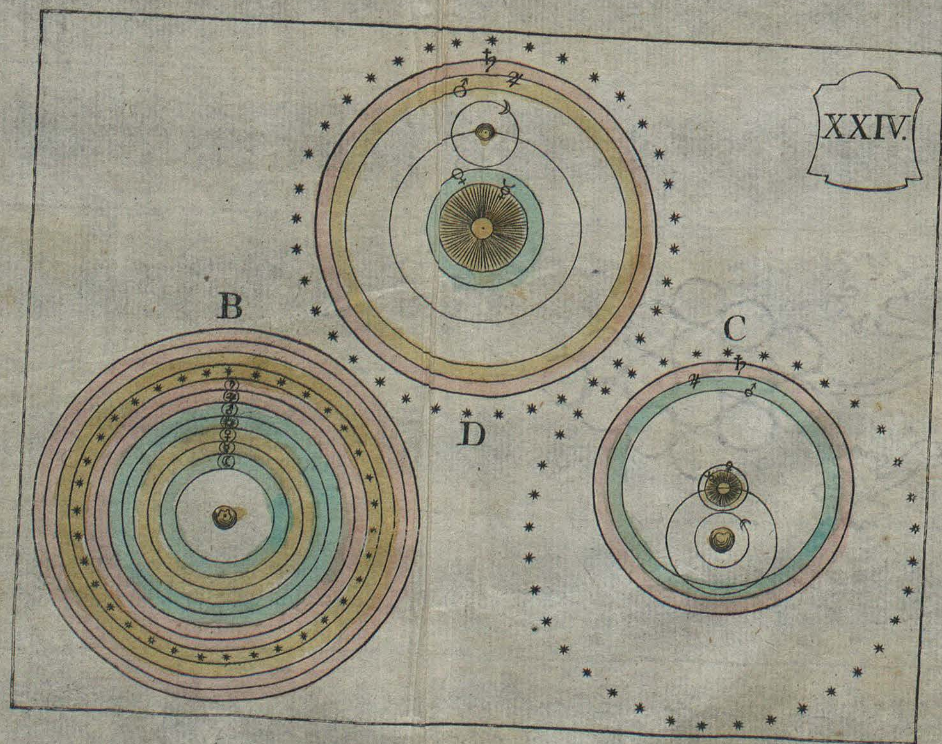
P. Co to iest troiakie ułożenie Sfery, y iak się rozumieć powinno?

O. Jedno ułożenie nazywa się proste, drugie Rownoodległe, a trzecie z ukosa nachylone. Proste, iest to, kiedy oby-dwa bieguny świata, wspieraią się na Hory-zoncie, a punkta Zenit y Nadyr, przypadaią z Equatorem. W takim ułożeniu Sfery zo-staiący mieszkańcy, maią ustawicznie poro-wnanie dnia z nocą. A to dla tego, iż po-nieważ według wielkości albo szczupłości powszechnego Horyzontu dzieie się, iż dni y nocy raz krotsze drugi raz dłuższe staią się, to iest iak ktore Kraie albo odległeysze, al-bo bliższe są Horyzontu powszechnego całe-go świata, tak też dzień powiększa się albo zmnieysza się: zaczym ieżeli Słońce tyle się bawi na Horyżoncie, ile pod Horyzontem, więc dni powinny bydź rowne nocom. Otoż wszyscy ci, względem ktorych sytuacya Sfe-ry iest prosta, doznaią tego; bo ich Horyzont przecina na dwie części rowne wszystkie Cyrkuły, ktore Słońce dziennym biegiem ob-chodzi w roku.

Takim

Takim
cze, iż dw
głowy ich
w ſamę li
rzekło, że
dyr w Equa
ce dwakro
przechodzi
bie oſobliw
wſzyſtkie
tem niebios

SFERA
nazywa, k
torem, a
od Zenit
kaiący lud
nocy, a t
Słońce na
ſkończony
noſi ſię,
Ci więc
ſamym w
Słońce n
iako kra
rownood
ſię do ni
mieniłem
miany m
y tak w
ſzczerze
wymiar

Takim mieſzkańcom trafia ſię y to ieſzcze, iż dwa razy na rok Słońce po wierzchu głowy ich przechodzi, to ieſt wtedy, gdy w ſamę linią Equatora wpada. A iako ſię rzekło, że ci ludzie maią ſwoie Zenit y Nadyr w Equatorze, tak za tym idzie, że Słońce dwakroć na rok przez ich Zenit y Nadyr przechodzi. Takowi ludzie maią y to dla ſiebie oſobliwſzego, iż wſzyſtkie gwiazdy y wſzyſtkie części świata za porządnym obrotem niebios widzieć mogą.

SFERA ROWNOODLEGŁA wtedy ſię nazywa, kiedy Horyzon w rowni ieſt z Equatorem, a bieguny świata nic ſię nie rożnią od Zenit y Nadyr. W takiey pozycyi mieſzkaiący ludzie, maią poł roku dnia, poł roku nocy, a to ztąd, iż przez ſześć mieſięcy maią Słońce na ſwoim Horyzoncie, po ktorych ſkończonych, Słońce na inſzy Horyzon przenoſi ſię, gdzie drugie ſześć mieſięcy bawi. Ci więc ktorzy mieſzkaią pod Biegunami na ſamym wierzchołku ziemi, albo ſpodzie, gdy Słońce na ich Horyzoncie bawi, widzą go iako krąży około nich, formuiąc Cyrkuły, rownoodległe ich Horyzontowi:, nie zbliża ſię do nich więcey iak na 66 graduſow. Naprzemieniłem wyżey że Polarni ludzie na przemiany maią poł roku dnia, a poł roku nocy, y tak w ſamey iſtocie ieſt. Bo co to ieſt ſzczerze mowiąc Dzień albo Noc? ieżeli nie wymiar czaſu według Słońca albo bawiącego ſię

ſię na Horyzoncie, co nazywamy właściwie dniem, albo bawiącego ſię pod Horyzontem, co nazywamy właściwie nocą. Nie można iednak mowić aby ciemności grubey nocy przez wſzyſtek ten czas połroczny trwały: ponieważ świtanie y zmrok iakie takie daie światło, y Słońce wſchodząc albo zachodząc raptem ani światła, ani ciemności nie ſprawuie, ale powoli y nieznacznie, co ſię nazywa po łacinie Crepuſculum: to więc pod ſamych biegunach ziemi y całego świata trwa więcey iak dwa mieſięcy, grubey tedy nocy przez połtrzecia prawie mieſiąca doznaią. Crepuſculum czyli świtanie albo zmrok poprzedza wſchodzące Słońce, albo po zachodzącym naſtępuie y poty trwa, poki Słońce na 18 graduſow nie ſpuści ſię na inny Horyzont: y im bliżey do Biegunow czyli ku wierzchołkowi ziemi czyli ſpodowi przybliża ſię, tym więkſze y dłużſze Crepuſcula zmroki y świtania ſtaią ſię. Polarni ieſzcze ludzie maią y to, że nie widzą wſzyſtkich gwiazd, te ieno tylko ktore ich Horyzontowi przeciwſtoią: druga połowa nieba naprzeciw drugiemu Horyzontowi wcale im ieſt niewidoma.

SFERA z ukoſa nachylona, ta ſię nazywa; ktora ſprawuie, że Zenit y Nadyr ani z Biegunami ani z Horyzontem nie ſchodzi ſię, y że Polus partykularny Kraiowy oddalaiąc ſię od Polow czyli Biegunow świata, pomy-

ka

ka ſię na Horyzont: a za tym pod ſpodem Polus Kraiowy drugi przeciwſtoiący ſwemu zwierzchniemu odmienia pozycyą od Biegunow świata, y Horyzontu świata. Taką Sferę z ukoſa nachyloną wſzyſcy ci maią, ktorzy mieſzkaią między Cyrkułami z iedney ſtrony Polarnemi, z drugiey Cyrkułem Equatorem, czyli Rownodziennym: tacy ludzie nigdy nie maią ani dni ani nocy regularnych, ale co raz więkſze albo mnieyſze oprocz dwoch dni w Roku equinokcyalnych pod czas porownania dnia z nocą: a to dla tego, że względem takowych ludzi Horyzont przecina na dwie części nierowne wſzyſtkie Cyrkuły, ktore Słońce dziennym biegiem w koło ziemi odprawuie, wyiąwſzy iedynie Cyrkuł Rownonocny. Ta zaś nieregularność dnia y nocy nie na każdym mieyſcu ieſt iednakowa, ale więkſza lub mnieyſza według mnieyſzey lub więkſzey pochyłości Sfery. Im bliżſi ſą mieſzkańcy Biegunow świata czyli Polow, tym dłużſze maią dni w lecie, a nocy w zimie.

ROZDZIAŁ III.

O gwiazdach mieyſcowych y Planetach.

P. Co to ſą Gwiazdy mieyſcowe, wiele ich ieſt, y co o nich wiedzieć należy?

O. Gwiazdy mieyſcowe nazywaią ſię te, ktore lubo maią ſwoy obrot, z ſąſiedzkiemi iednak gwiazdami nigdy nieodmienne położenie y odległość zachowuią. Rachuią ich na tyſiąc czteryſta, ktore wolnym okiem obſerwować można, bo inne ktore perſpektywami wſpomożone oko widzi, niżliczone ſą. Podział gwiazd poſpolicie idzie według Konſtellacyi: Konſtellacya zaś nic innego nie ieſt, tylko pewny zbior gwiazd albo iaka cząſtka nieba gwiazdami oſypana pod pewnym imieniem od dawnych Matematykow według upodobania nadanym. Takowych Konſtellacyi rachuią 72, Połnocnych 23, a Południowych 27, tudzież znakow niebieſkiego Zodiaku 12. Gwiazdy mieyſcowe maią światło właſne ſwoie, y świecą iako Słońca: ale niezmierna ich od ziemi odległość ſprawuie, że wielkość ich y iaſność w oczach naſzych niknie. Według ſzeeściorakiey wielkości rożnica między gwiazdami naznacza ſię: wie-

wiedzieć iednak potrzeba że ta rożność wielkości tylko ieſt na oko. Może albowiem to bydź, że ta gwiazda ktora ſię nam zdaie maleńka, w ſamey rzeczy ieſt wielka: y że ta małość nie zkąd inąd pochodzi tylko z niezmierney od ziemi odległości, o ktorey iako y o wielkości w ſobie ſamych gwiazd nic dotąd pewnego nie mamy. Obrot ich (mowiąc według Ptolomeuſza) oprocz powſzechnego obrotu z Niebami, w ktorym krążąc toczą Cyrkuły rownoodległe Equatorowi; ieſt im ieſzcze właſny bieg; przez ktory od Zachodu do Wſchodu obracaią ſię, y ryſuią Cyrkuły rownoodległe Ekliptyce czyli Drodze Słoneczney. Ten oſtatni obrot bardzo powolny ieſt y nierychły, tak iż 70 lat potrzeba na przeyście iednego graduſa, a za tym na ſprawienie całego ſwego obrotu, według przerzeczonego Matematyka, trzeba 25000 lat czaſu.

P. Co to ſą Planety, y co o nich iak w powſzechności, tak w ſzczegulności widzieć należy?

O. Planety ſię inaczey nazywaią Gwiazdami błędnemi, przeto iż ich obrot, między niemiż ſamemi, nie ieſt tak iednoſtayny, iak między gwiazdami mieyſcowemi: raz ſię do ſiebie zbliżaią, drugi raz ſię oddalaią, iuż ſię wydaią złączone, iuż rozłączone y

na

na przeciwko ſiebie unoſzące ſię. Złączenie Planet mowi ſię w tedy, gdy obydwa w iednymże graduſie Zodiaku zoſtaią. Rozłączenie Planet, czyli ich przeciwſobność w tedy ieſt, gdy na przeciwko ſiebie, z iedney y z drugiey ſtrony w graduſach Zodiaku zoſtaią. Planety ſą to machiny w ſobie grube y zaciemiaiące, podobne do ziemi, oprocz iednego Słońca, ktore ieſt ogniſte, iaſne, y oświecaiące wſzyſtkie inne Planety: te bowiem ieśli czaſem błyſzczą, nie z ſiebie ſamych, ale od Słońca odbieraiąc światło, odbiiaią nam go. Jeſt ich zaś ſiedm:

♄ Saturnus.
♃ Jowiſz.
♂ Mars.
☉ Słońce.
♀ Venus.
☿ Merkuryuſz.
☾ Mieſiąc czyli Xiężyc.

Według Ptolomeuſza ułożenia, kładziemy tu ziemię w poſrzodku świata, iakoby w centrze zawieſzoną y nieporuſzoną: względem iey tedy odległe porządkiem wyrachowałem pomienione planety: z tych gdy ktora w naywiękſzym ieſt ſwoim zbliżeniu ſię ku ziemi, nazywa ſię to iednym terminem Greckim Perigeum: przeciwnym ſpoſobem,

bem, gdy w naywiękſzym ieſt od ziemi oddaleniu ſię, wyraża ſię iednym terminem Apogeum: Te punkta złączenia ſię, y oddalania ſię, według rożności planet rożmaicie zachodzą, y odmieniaią ſię. Obrot Planet ieſt od Zachodu do Wſchodu niewychodząc z Ekliptyki krążą formuiąc Cyrkuły rownoodległe Equatorowi.

W ſzczegolności o każdey Planecie to należy wiedzieć: a nayprzod o Słońcu. Słońce ſwoim obrotem dziennym obiegaiąc w koło świat; formuie Cyrkuły rownoodległe Equatorowi, a poſtępuiąc co raz wyżey albo niżey po Ekliptyce, ſwoim biegiem rocznym od Zachodu do Wſchodu kurs ſwoy ſprawuie w czaſie dni 365, y godzin prawie 6, z ktorych co cztery lata przyraſta ieden dzień: a zatym każdy czwarty rok zamyka w ſobie dni 366 y nazywa ſię przybyſzowym. A że oprocz godzin pozoſtaią corocznie minuty (Rok bowiem według biegu Słońca ſprawuie dni 365 godzin 5 y minut około 49.) zbywaiące tedy iedynaście minut, wynioſą trzy dni we czteryſta lat: y dla tego wyrzucaią ſię trzy dni w czaſie czyli przeciągu lat 400 to ieſt, na początku każdego ſta trzech wiekow. Nie może więc bydź przybyſzowym pierwſzy rok poczynaiącego ſię wieku. Naprzykład R. 1700. nie był przyby-

ſzo-

ſzowym: iako też Roki 1800. y 1900. nie będą przybyſzowe, dopiero Rok 2000. będzie przybyſzowym. Odległość Słońca od ziemi, według Matematykow, ieſt na trzydzieści millionow mil, corpus iego million razy większe od Ziemi. Perigeum czyli zbliżenie ſię Słońca ku ziemi przypada w Grudniu, to ieſt, gdy Słońce ſiedm około graduſow Koziorozca ubieży. Apogeum czyli wygurowanie Słońca, przypada w Czerwcu, gdy ſię także do ſiodmego graduſu Raka zapędzi. Słońce tedy w zimie zbliża ſię ku nam bliżey millionem mil, niż gdy guruie w lecie. Dziwno więc może bydź komu, za co przy zbliżeniu ſię Słońca opacznym niby natury ſpoſobem, doznaiemy przykrego zimna; a przy oddaleniu ſię y wygurowaniu onegoż, gorąco mamy? Na co tak Filozofowie odpowiadaią: Ze nie bliſkość Słońca, ale wygurowanie onego nad Horyzontem z rzucaniem promieni wproſt, a przynaymniey nie tak z ukoſa iak w zimie, przyſtępuiąc cokolwiek do perpendykularney linii ciepło w kraiu ſprawuie: aże w zimie nie tak Słońce guruie nad naſzym Horyzontem iak w lecie, y rzuca promienie nierownie bardziey zukośne iak w lecie, a zatym ani iego światło y ciepło nie tak długo bawi iak w lecie na Horyzoncie, ani promienia Słoneczne nie tak wproſt iak w lecie, ale od-

dalaiąc

dalaiąc się od linii perpendykularney zukośa bez przyzwoitey sobie siły na Horyzont biią: przeto niedziw, że za zbliżeniem się Słońca mamy zimę, za wygurowaniem onegoż lato.

O XIĘZYCU. Xiężyc bieg swoy odprawuie od Zachodu do Wschodu we 29 dni, y godzin 12, ten czas nazywa się: biegiem Xiężyca miesiącznym. Lecz zamiast poł trzydziesta dnia, ustanowili Matematycy rachować w miesiącu każdym alternatą, raz dni 29 a drugi raz 30 co na iedno wychodzi. Rok miesięczny zabiera dni 354. mnieyszy więc iest iedynastą dniami y szescią prawie godzinami od Roku Słonecznego. Xiężyc w naywiększym swoim od ziemi oddaleniu się, czyli Apogeum, iest na mil 87000. Perigeum czyli zbliżenie się iego ku ziemi nayblizsze bywa na 500 mil. Xiężyc mnieyszy iest od ziemi 55 razy: iakoż y od wszystkich innych Planet naymnieyszy, lubo dla swoiey z ziemią bliskości zdaie się bydź większy od wszystkich innych, wyiąwszy iedno Słońce.

Lunacye czyli odmiany miesiąca iako to: Now, pierwsza Quadra, Pełnia, y ostatnia Quadra tak się rozumieć maią. Xiężyc iest corpus podobne ziemi, machina w sobie gruba y zaciemiaiąca: Połowę iego zawsze

ſze Słońce oświeca y obiaśnia. Gdy więc Xiężyc zeydzie ſię z Słońcem, to ieſt gdy obydwa na iednymże graduſie Zodiaku znaydować ſię będą, my na ten czas ſtrony obiaśnioney mieſiąca nie widziemy, ale tę tylko, ktorą promienia Słoneczne bynaymniey nie oświecaią: nazywamy to więc Nowiem. W kilka dni potym, iak tylko cokolwiek Xiężyc pomknie ſię, oddalaiąc ſię od Słońca, tak zaraz poſtrzegamy obiaśnioney iedney ſtrony mieſięczney cząſtkę, co mowiemy poſpolicie nowy mieſiąc albo mieſiączek, gdy Xiężyc oddali ſię od Słońca na 90 graduſow, wtedy ſtrony oświeconey widziemy połowę, czyli czwartą część globu Xiężycowego, y to ieſt: pierwſza Quadra. Gdy Xiężyc doydzie połowy ſwego Cyrkułu, y ſtanie wproſt na przeciwko Słońca, w tedy całą Xiężyca ſtronę oświeconą, czyli całe Hemiſpherium iego widziemy: y nazywamy to Pełnią. Ztąd gdy potym Xiężyc Kołowym ſwoim idący torem zmierza ku Słońcu, y iuż na quadrans czyli na 90 zbliży ſię graduſow: mowiemy że wtedy ieſt oſtatnia Quadra.

P. Co to ſą zaćmienia?

O. Wſzyſtkich Planet ciemniſtych bywaią zaćmienia, naywidocznieyſze ſą iednak

nak Xiężyca y Słońca, ktore wolnym okiem możemy obſerwować. Xiężyca w tedy przypada zaćmienie, kiedy na przeciwko Słońca w Cyrkule Ekliptyki ſtanie: na ten czas bowiem trafia ſię, iż ziemia między temi dwiema Planetami wproſt trzymaiąca ſytuacyą, bywa na przeſzkodzie, zaſłaniaiąc ſwoim korpuſem mieſiąc od światła Słonecznego, że nie tylko, iak zwyczaynie na pełni, mieſiąc nie oświeca ſię, ale ſię umbrą ziemi zaciemia. Zaćmienie mieſiąca czaſem bywa całe, a czaſem nie całe, tylko iakiey części iego: idzie to od umbry ziemi: ieżeli wproſt, ziemi umbra, pada na mieſiąc; zaćmienie nazywa ſię całkowite, ieżeli cokolwiek z boku cień zarywa mieſiąca: zaćmienie nazywa ſię nie całkowite. Słońca zaćmienie nazywa ſię nie całkowite. Słońca zaćmienie przypada przy złączeniu ſię tego luminarza z Xiężycem na Ekliptyce: wtedy albowiem ſtanąwſzy Xiężyc wproſt między Słońcem y naſzą ziemią, odbiera nam po części, mniey albo więcey światło Słoneczne: y to ſię zaćmieniem Słońca nazywa.

Inne pięć Planet, iako to Venus, Merkuryuſz, Mars, Jowiſz, y Saturnus, odprawuią ſwoy obrot od Zachodu do Wſchodu. Ich biegu Cyrkuły rozmaicie na Eklipty-

ce wychodzą: żadna Planeta nie idzie torem drugiey. Jak zaś długo swoy bieg odprawuią? to iest powszechne zdanie Matematykow, iż, Saturnus w lat 29 y dni 155. Jowisz w lat 11 y dni 313. Mars w rok y dni 321. Venus w poł osma miesiąca: Merkuryusz co trzy miesiące, swoie obroty sprawuią. Venus y Merkuryusz około Słońca obracaią się, y bardzo iego bliscy są: Venus od Słońca naydaley nie odchodzi iak na 48 gradusow; a Merkuryusz na 28.

ROZ-

ROZDZIAŁ IV.

O Syſtematach, czyli Uſtawieniach świata, według przednieyſzych Matematykow.

Patrz na Tablicę XXIV.

P. *Jakie ieſt Syſtema Ptolomeuſza?*

O. Ptolomeus Claudus ſławny Matematyk rodem z Peluſu, drugiego wieku po narodzeniu Chryſtuſa Pana żył, y mieſzkał w Alexandryi; ſłynął za Panowania Adryana, y Marka Aureliuſza, ſwoią w Matematyce y innych ſztukach umieiętnością: według iego zdania takie ieſt rozporządzenie świata. Patrz na Figurę pod literą *B.* ziemia według niego ieſt w pośrzodku całego świata, w koło niey wſzyſtkie Planety obracaią ſię, obrotem Cyrkularnym, ktorego centrum ſupponuie w ziemi: a nayprzod koło ziemi chodzi

☾ Mieſiąc, potym
☿ Merkuryuſz, za tym
♀ Venus, dopiero
☉ Słońce, nad nim

♂ Mars; wyżey

♃ Jowiſz; a naywyżey

♄ Saturnus; za tym idą gwiazdy, nad temi Nieba Kryſztałowe, na ſamym wierzchu Firmament. Przypatrz ſię na teyże ſamey Figurze pomienionym Planetom, wſzyſtkie te w ſwoich kułkach zamknięte widziſz: te zaś ſą dla tego, aby można zbliżenie ſię ku nam Planety y oddalenie ſię iego wyexplikować: Ptolomeus ſupponuie, że Planety, oprocz obrotu ſwego w Cyrkułach z centrum ziemi zgadzaiących ſię, formuią w ſwoich Sferach mnieyſze zakręty, czyli Cyrkuły, w tych obracaiąc ſię, gdy przyidą na wierzch ſprawuią Apogeum, gdy na doł ſpuſzczą ſię, czynią Perigeum.

P. Jakie ieſt Syſtema Tychona Brahé?

O. Tycho-Brahé Szlachcic Duńſki urodzony dnia 19. Grudnia R. 1546. ſławny Aſtronom y Matematyk: ten chcąc y błędy Ptolomeuſza poprawić, y zgodzić Aſtronomią z Piſmem Swiętym takie rozporządzenie świata wymyślił (patrz na Figurę pod literą C.) Ziemia w centrum świata zawieſzona leży: koło niey Mieſiąc y Słońce obracaią ſię. Z centrum Słońca zryſowane ſą Cyrkuły pięciu innych Planet według ich zwyczaynego porządku.

Gwiazd

Gwiazd niebo, y ich Cyrkuł ma centrum wraz z ziemią.

P. Jakie ieſt Syſtema Mikołaia Kopernika?

O. Mikołay Kopernik ſławny Aſtronom, Matematyk y Filozof narodził ſię w Toruniu 19 Lutego Roku 1473. z młodych lat applikował ſię do ięzyka Greckiego, do Filozofii, Medycyny: naybardziey iednak do Matematyki y Aſtronomii, w czym bardzo profitował. Dla wydoſkonalenia ſię w ulubioney Aſtronomii rożne zwiedził Kraie, w Akademii Bonońſkiey nie co zabawiwſzy, przenioſł ſię do Rzymu gdzie publicznym był Profeſſorem Matematyki. Powrociwſzy do Polſki y do ſwey Oyczyzny, uczyniony był Kanonikiem Warmińſkim od Łukaſza Watzelroda Biſkupa Warmińſkiego ſwego Wuia. Wtedy zaczął pilniey pracować około ſwego Syſtema czyli rozporządzenia Swiata, ktore niegdyś Pythagoras, Ariſtarchus Samius, y Kardynał Cuſanus inwentowali y układali. Jego tedy zdanie ieſt takie (patrz na Figurę *D.*) Słońce ieſt w centrum całego Swiata, koło ktorego

♀ Venus naybliżey będąca obraca ſię, iako y

☿ Merkuryuſz; idzie potym Cyrkuł ziemi, ktora koło Słońca obrot

 ſwoy

ſwoy odprawuie, w koło ziemi nieodſtępnie chodzi Mieſiąc, tak dalece, że wraz w kompanii z ziemią obchodzą Słońce. Tych przerzeczonych Planet obroty zamyka Cyrkuł

♂ Marſa, potym

♃ Jowiſza, naoſtatek

♄ Saturna; naywyżey mieyſcowe idą Gwiazdy.

ROZ-

ROZDZIAŁ V.

O Sposobach zgadnienia długości y szerokości mieyscowey, odległości, godziny, znaku w ktorym zostaie Słońce, wschodu y zachodu w każdym kraiu.

SZEROKOSCI mieysca tak szukay: Obracay Glob reprezentuiący ziemię poty, poki mieysce ktorego szukasz nie przyidzie do mosiężnego Cyrkułu Merydiana: to maiąc, rachuy począwszy od Equatora na Merydianie mosiężnym gradusy aż do mieysca naznaczonego ktorego szerokość chcesz wiedzieć: liczba tedy na merydianie spotykaiąca upatrzone mieysce, będzie iego prawdziwa Szerokość.

DŁUGOSC tegoż samego mieysca mieć wnet będziesz, gdy ustanowiwszy glob tak iakem pierwey powiedział, będziesz uważał iaka liczba na Equatorze mosiężnemu Merydianowi korresponduie.

ODLEGŁOSC mieysca od mieysca tak znaydziesz: Weź Cyrkel, otworz go tak aby iedna iego nożka stała na iednym, a druga na drugim mieyscu, ktorego odległości szukasz:

kaſz: tak otworzony Cyrkiel, przenieś do Equatora poſtawiwſzy iednę nogę Cyrkla na pierwſzym graduſie Equatora, drugą ſkaże liczbę graduſow pewną tam gdzie ſtanie na Equatorze, y ta będzie prawdziwą odległością mieyſca od mieyſca. Chcę naprzykład wiedzieć iak Amſzterdam od Stambułu ieſt odległy, biorę Glob y Cyrkiel ſtawiam iednę nożkę Cyrkla na Amſzterdamie, drugą na Stambule: przenoſzę tak otwarty Cyrkiel na linią Equatora, zmierzam, y widzę że odległość Amſzterdamu od Stambułu ieſt na 19 graduſow co uczyni 285 mil Niemieckich: bo poſpolicie na ieden gradus rachuie ſię pietnaście mil Niemieckich.

GODZINĘ ZGADNĄC iaka ieſt w ktorym mieście; taki ieſt ſpoſob: Obroć glob tak, aby miaſto naprzykład Warſzawa, pod moſieżny przyſzło Merydian: na wierzchu globu maſz Kompaſik z wyrażonemi na kulku godzinami y indexem, ſkieruy więc index na godzinę 12, ktora ſupponuiemy ieſt w Warſzawie, gdy to doświadczenie czyniſz, abyś zgadł iaka na ten czas ieſt godzina w Widniu, w Paryżu, w Madrycie &c. glob obracay, y uważay iak miaſto Wideń, albo Paryż, albo Madryt &c. przyidą pod Merydian moſiężny: na ten czas patrz na kompaſiku ktorą godzinę index ſkazuie: a ta zapewne będzie godzina w Widniu, Paryżu, Madrycie &c. pod czas 12 w Warſzawie. Tym ſpoſobem można poznać

znać, iaka ieſt godzina na każdym mieyſcu, byle tylko doſkonale ſię wiedziało pewną na iednym mieyſcu godzinę. Takowe bowiem mieyſce naprzykład Amſterdam, pomkniy, ruſzaiąc globem aby ſtanęło pod Merydianem moſiężnym, uſtanow oraz index na kompaſie z wierzchu globu będącym, na tey godzinie ktora na ten czas tam ieſt: obracay za tym glob aby pod Merydian moſiężny podchodziło iakiegokolwiek kraiu miaſto, albo iakiekolwiek chceſz mieyſce: na każdym, zwierzchni index pokaże niezawodną godzinę.

W iakim Znaku, y w iakim graduſie Zodiaku Słońce zoſtaie; ieśli chceſz wiedzieć? tak ſobie poſtąp: Na Horyzoncie ſzerokim około globu, gdzie mieſiące z ſwemi dniami ſą ſpiſane, patrz tego dnia o ktorym ieſt kweſtya: zaraz przy nim znaydzieſz tamże, iakiemu znakowi y iakiemu graduſowi narzeczony dzień korreſponduie. Naprzykład chcę wiedzieć w iakim znaku y w iakim graduſie dnia 18. Sierpnia zoſtaie Słońce? nayprzod ſzukam na Cyrkule płaſkim czyli Horyzoncie, mieſiąca Sierpnia; potym dnia przerzeczonego 18 tegoż mieſiąca: a zaraz przy tym pilno uważam iaki korreſponduie znak Zodiaku, wproſt według pomienionego dnia znayduię: że w dzień 18 Sierpnia Słońce ieſt we 25 graduſie Znaku Lwa.

WSCHOD SŁONCA o ktorym czaſie gdzie ieſt, tym ſpoſobem dociec można: Naprzykład chcę wiedzieć w Paryżu 1 dnia Lipca, o ktorey godzinie ieſt wſchod Słońca? Nayprzod według Horyzontu Paryſkiego uſtanawiam glob, potym ſzukam w iakim znaku, y w iakim graduſie, 1 dnia Lipca zoſtaie Słońce: gradus ten, obracaiąc glob, podſuwam pod merydiana moſiężnego, a index na kompaſie globu uſtanawiam na 12ſtey południowey godzinie: to zrobiwſzy, obracam glob ku Wſchodowi poty, poki znaleziony gradus Słoneczny nie zyidzie ſię z Horyzontem Paryſkim: W tedy więc index pokaże na kompaſie globowym godzinę 3 y minutę 58, y ta a nie inſza będzie Wſchodu Słońca godzina w Paryżu 1 Lipca. A ieżeli ku Zachodowi obrociſz glob: index ſkazować będzie 8 godzinę y minut 2, co będzie znaczyło godzinę zachodu Słońca w Paryżu 1 Lipcu. Doſzedłſzy tym ſpoſobem Wſchodu y Zachodu Słońca, łatwo zgadnąć można przeciąg dnia y nocy na każdym mieyſcu każdego czaſu. Jako też można wiedzieć tymże ſamym kſztałtem, wiele godzin ieſt naydłużſzy dzień w iakimkolwiek Kraju. Krotſzy ſpoſob wiedzenia Wſchodu y Zachodu na każdym mieyſcu, ieſt ten, gdy odległość mieyſca od mieyſca wiedzieć będzieſz. Widzieć albowiem potrzeba, że odległość wzdłuż o 15 graduſow mieyſca od mieyſca, godziną predzey wſchod ſprawuie. Naprzykład w Pary-

żu,

żu, dnia 21. Września Słońce wſchodzi o godzinie 6, chcąc wiedzieć o ktorey godzinie tegoż ſamego dnia wſchodzi w Jeruzalem, ſzukay graduſow długości czyli odległości Paryża od Jeruzalem. Paryż ieſt we 20 graduſie długości, Jeruzalem w 50 zaczym iedno od drugiego w odległości 30 graduſami rożni ſię. A że 15 graduſow prędſzy wſchod iedną godziną znaczy, przeto 30 graduſow dwoma godzinami poprzedzenie wſchodu znaczyć powinno. Wnieść za tym potrzeba że Słońce dnia 21. Września w Jeruzalem dwiema godzinami prędzey wſchodzi niż w Paryżu: to ieſt w Paryżu dopiero ieſt 4 godzina rano 21. Września, kiedy w Jeruzalem tegoż ſamego dnia ieſt godzina ſzoſta.

Znaleść tych, ktorzy ſą reſpektem nas albo innych ludzi Anteki, Perjeki, Antipodi: Nayprzod co te terminy znaczą wiedzieć należy: Perjeki, ci nazywaią ſię ludzie, ktorzy na iedneyże linii rownoodległey czyli paralleli na kuli ziemney zryſowaney mieſzkaią, y pod iednymże Merydianem na przeciwko ſobie ieden drugiego położonym: iedni z nich maią połnoc, gdy drudzy ſamo południe. Anteki nazywaią ſię ci, ktorzy pod iednymże Merydianem czyli linią południową mieſzkaią, ale na oſobnych parallelach w iednakowey odległości od Equatora położonych. Antipodi, nazywaią ſię ci, ktorzy y pod liniami południowemi y pod Paralellami czyli rowno-

rownoodległemi na przeciwko ſiebie położonemi mieſzkaią. Termin ten Antipodes znaczy nogami do ſiebie chodzących iednego reſpektem drugich. Ten zaś ieſt ſpoſob znalezienia ich. Antekow tak znaydzieſz: wieſz pod ktorym Paralellem czyli na ktorey linii rownoodległey y pod ktorym Merydianem mieſzkaſz: ſzukayże pod tymże ſamym Merydianem, ale Paralellą inną na przeciwko twoiey zryſowaną z drugiey ſtrony Equatora: a tacy mieſzkańcy będą twoi Anteki. Perjekow znaydzieſz tym ſpoſobem: Kray twoy czyli miaſto, gdzie mieſzkaſz, złącz na globie z Merydianem moſiężnym, a potym obracay glob przez 180 graduſow: przyſzedłſzy do tego Kraiu będzieſz miał Kray czyli mieſzkańcow względem ciebie Perjekow. Antipody znaleść, nic łatwieyſzego: gdyż Antipody w naywiękſzym ſą oddaleniu względem nas. Tak Antipody względem Warſzawy znaydzieſz do razu, gdy na 180 graduſow mieyſca od niey odległego tak co długości na Equatorze, iako co do ſzerokości na Merydianie poſzukaſz.

ROZ-

ROZDZIAŁ VI.

O miarach Geograficznych tak Starodawnych iako Teraźnieyſzych.

P. Co to ieſt wymiar Geograficzny?

O. Wymiar Geograficzny, ieſt to ta miara ktorey albo przedtym, albo teraźnieyſzemi czaſy zażywaią dla zmiarkowania y wiedzenia odległości mieyſca. Wymiar Geograficzny zawſze ſię bierze wproſt nie zważaiąc na żadne przeſzkody y tamy, proſtą mimo gory, wody, bagna y inne mieyſca niedoſtępne linią biorąc od miaſta do miaſta, od granicy do granicy. Poſpolicie iednak kręto drogi idą, y nie zgadzaią ſię z wymiarem Geograficznym iako krotſzym y proſtſzym. Wymiary takowe w każdym kraiu z ſwoiemi nazwiſkami pochodzą od zwyczaiu, uſtanowienia, y upodobania.

P. Powiedz, iakie były wymiary z ſwoiemi nazwiſkami u dawnych, a iakie u teraźnieyſzych Narodow?

O. Egipcyanie naydawnieyſi y naznaiomſi Europeyczykom, wymiar drog nazywali Schænæ co zawierało w ſobie 5000 krokow Geometrycznych. Grecy rachowali przez

przez ſtaie *Stadia*. Staie zamykało w ſobie 125 krokow Geometrycznych. Rzymianie rozmierzywali odległości mieyſc tyſiącami krokow, y nazywali mile. Gaulowie mierzyli Leukami Lieue, co zawierało 1500 krokow: Krok Geometryczny czyni 5 krokow Krolewſkich, *Pedes Regios*. Krok Krolewſka ſkłada ſię z 12 calow. Cal z 12 linii. Linia z 12 Punktow. Pięć Krokow Hollenderſkich y poł, czyni Krok Geometryczny.

Teraźnieyſze drog wymiary, tak Europeyſkie iako Azyatyckie, rozmaite ſą z ſwoiemi rożnemi nazwiſkami, z ktorych znakomitſze z ſwoim wymiarem y terminem, porządkiem Abiecadła przyłączam.

ANGLICY rachuią drogi przez mille wchodzi w ieden gradus Cyrkułu opaſuiącego Kulę ziemſką mil Angielſkich - - - $69\frac{4}{25}$

ARABOWIE rachuią przez mile: wchodzi w ieden gradus mil Arabſkich 56

CHINCZYKOWIE rachuią przez Li. wchodzi Li Chińſkich na ieden gradus - - - - 250

FRANCUZI rachuią przez Lieue czyli Lieuki: wchodzi w ieden gradus Lieue Franc. - - 25

Ciż

Ciż na morzu czynią wymiar przez Lieue a tych wchodzi w ieden gradus - - - 20

HISZPANI rachuią przez Lieue: wchodzi Lieue Hiſzpańſkich w ieden gradus - - - 17½

HOLLENDRZY rachuią na godziny: wchodzi w ieden gradus godzin 19⅔

Ciż na morzu rachuią mile na godziny, takich w ieden gradus wchodzi 20

INDIANIE rachuią przez Gos: wchodzi w ieden gradus Goſow Indyiſkich 30

MOSKALE rachuią przez Werſzty: wchodzi w ieden gradus Werſzt Moſkiewſkich - - 104½

NIEMCY rachuią przez mile: wchodzi w 1 gradus mil Niemieckich 15

PERSOWIE rachuią przez Paraſangi: wchodzi w ieden gradus Paraſangow Perſkich - - - 22½

SZWEDZI rachuią przez mile: wchodzi w ieden gradus mil Szwedzkich 10½

TURCY rachuią przez Berri wchodzi w 1 gradus Berri Tureckich 66⅔

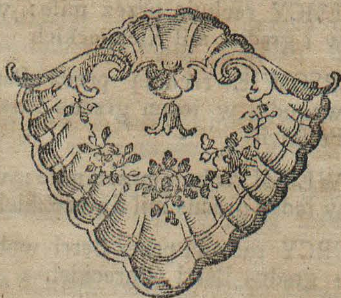
WĘGRY rachuią przez mile: wchodzi w 1 gradus mil Węgierſkich 13½

WŁO-

WŁOCHY rachuią przez mile: wchodzi w 1 gradus mil Włoſkich - 30

POLSKICH mil wymiaru nie kładę: bo nic w tym punkcie regularnego nie mamy. Każda prawie Prowincya ma ſwoie oſobliwſze mile, a te poſpolicie dłużſze y krotſze bywaią, według trefunkowey odległości wſi y miaſt. Atoli choć w nieregularności tego wymiaru przyſtępuiemy bardziey do mil Niemieckich: y dla tego ſzerokość y długość każdegoKraiu opiſuiąc, wyrażałem milami Niemieckiemi cokolwiek podobnemi do Polſkich.

KONIEC ATLASU DZIECINNEGO.

REGE-

R E G E S T R.

Państw, Krolestw, Kraiow, *wielkiemi literami:* Miast, *małemi.* Wysp, Rzek, Morz, Jeziorow, Gor, Kapow czyli Promontoriow &c. *Kursywem.*

B. znaczy *Bey*, to iest małą odnogę morską; wielkie, pod tytułem Odnogi znaydziesz. *G.* znaczy Gora. *J.* znaczy Jezioro. *K.* Kap. *M.* Morze. *Pr.* Prowincia. *R.* Rzeka. *W.* Wyspa.

A.

Amhout W.	88
Aar R.	57
Aberden	83
ABEX	238
ABISSINIA	238
Abo	99
Adigus R.	63
Adryanopol	224
Adryatyckie M.	64
Aequator	8
AFRIKA	236
AGGERHUS Pr.	93
Agra	232
AJAN	238
Aix. Aquae-Sextiae	40
Aix-la-Chapelle	34
Akapulko	247
AKWITANIA	39

Aland W. 101
ALBANIA 223
Alburg 88
ALENTEIO 28
Alexandria 240
ALGARWIA 28
Alger 239
Alikant B. 35
Alkmar 75
Alpes G. 41
ALSACYA 39
Alſen W. 89
Altorf 57
Amagh W. 88
Amarao G. 29
AMAZONES 246
Amazońſka R. 248
Ameland W. 76
AMERYKA 243
Amersfort 75
Amiens 40
Amirant W. 238
Amſterdam 74
Amur R. 233
Amur M. 234
ANDALUSIA 32
Andes G. 249
André St. 83
Angleſey W. 84
ANGLIA 78
ANGLIA NOWA 245
ANGOLA 238
Ankona 62
Annopol 183
Anslo 93
Antarcticus Polus 7
Antibes 40
Antilles W. 246
Antifer K. 41
ANTWERPIA 68
Antwerpia 68
Appenin G. 64
Appenrade 90
Appenzel 57
Aquisgran 50
ARABIA 230
ARAGONIA 32
Aral J. 234
Archanioł 104
Arcticus Polus 7
Arcypelag Grecki 26
Argiſz R. 225
Arhus 88
Arhuſen 89
Arnhem 75
Aryſtokratyczny Rząd 20
Arran W. 85
Arras 68
Aroe W. 89
ARTESIA 67
Aſſens 90
ASTRACH. 105
Aſtrachan 106

ASTU-

ASTURIA 32
Atheſis R. 63
Ateny 221
Atlas G. 241
AUSTRIA 45
Auſzpurg 46. 50
Awa 232
AZIA 228
AZIA MNIEYSZA 230
Azof 224
Azores W. 246

B.

BADEN 46
Baltyckie M. 53. 149
Baion 40
Bamberg 46
Bar 185
BARBARIA 237
Barcelona 33
Barlengues W. 30
BARTONIA Pr. 111
Bartenſtein 111
Baſilea 57
Baſſora 232
Baſtia 62
Baſton 82
Boſton 247
Baſza-Serray 224
Batavia 233
Batow 185
Bauſk 217
BAWARIA 45
BEYRA 28
Beierland W. 76
BELGIUM FRANC. 39
BELGIUM AUSTR. 66
Belgard 220
Belt Wielki Ciaſn. M. 90
Belt Mały Ciaſn. M, 90
Bender 225
Bengela 240
Benin 239
Berczyna R. 211
BERGEN Pr. 93
Berlin 49
Berdyczow 188
Bern 57
Bezanſon 40
Biała 216
Białyſtok 173
Bihacz 220
Bielſk 171
Bienna 56
Bien 57
Biesboch J. 75
Bilbao 33
BILEDULG. 237

Birże 202
BISKAIA 32
Bochnia 162
Bog R. 118
Bois-le-Duc 74
Bonn 48
Bornholm W. 88
Borneo W. 231. 239
BOSNIA 219
BRABANCIA 67. 73
Bracław 186
Braganca 28
Braga 28
BRANDEBURGIA 47
Brańſk 172
Braſław 196
Breda 74
Brem 49
Breſt 40
Breton K. 249
BREZILIA 246
BRITANNIA Wielka 78
BRITANNIA MNIEY. 39
BRITANNIA NOWA 246
Briſtol 82
Bro R. 150
Brodnica, Strasburg 146
Brody 182
Bromberg 130
Brunſwik 49
Bruxella 68
BRZEG ZŁOTY 238
Brzeście Kujaw. 128
Brzeście Lit. 209
Buchareſt 224
Buda 220
Budziak Pr. 224
Buenos-Ayres 248
Bug R. 118
BULGARIA 223
Bulgar 105
Bulon 40
Burdegala 40
Burdo 40
Burgos 33
BURGUND. 39
Bydgoſzcz 130
Bzura R. 140

C.

Cancri Tropicus 11
Capricorni Tropicus 11
Cefalonia W. 225
Celebes W. 231
Ceylan W. 230
Chełm 178
Chełmno 144
CHILLI 246

CHINY

CHINY 230
Chur 57
Chriſtiania 93
Chriſtianſtad 94. 99
Ciaſn. Morſka Belt 90
— Davis 248
— Gibraltar 25
— Kanal Brytannii 25
— Magellańſka 248
— Soud 234
— Sund 91
— Waygatz 106
Ciecieref R. 186
Clima 15
Coire 57
Culma 144
Cypr W. 230
CZECHY 48
Czehryn 188
Częſtochowa 163
Czerkaſy 188
Czerniech. 189
Czyrnitz J. 52

D.

Dago W. 105
DALMACYA 219
DANIA 87
Davis Ciaſn. M. 248
DELFINAT Pr. 39
Delft 75
Delmina 239
Demokr. Rząd 20
DENTS 237
Deſpotyczny Rząd 20
Dewenter 74
Diżon 40
Długość mieyſca 14. 15
Dniepr R. 117
Dnieſtr R. 174
Dobrzyn 131
Dofrin G. 95
Dollart J. 76
S. Dominika W. 246
Dominik 247
Dongola 240
Don, Tanais R. 105
Dornock 83
Dort. Dordrecht 74
Drahimſkie Star. 121
Draw R. 221
Drente Pr. 73
Drohiczyn 172
DRONTHEIM Pr. 93
Drontheim 93
Drwęca R. 144
Drybenc R. 131
Dublin 82
Dubno 182
Duna, Dzwina R. 105
Dunaiec R. 159

Dunay R. 51
Dundée 83
Duneburg 113
Dungby W. 85
DUNSKIE KROLE. 87
Dunkierka 68
Dukla 169
Durazzo 224
Duro R. 29
Duwre 82
Dzieſzna R. 195
Dzwina Moſk. R. 105
Dzwina Polſk. R. 118. 213

E.

Ecliptica 7
Edam 74
Edymburg 82
EGIPT 238
Ekelenforde 90
Elba R. 51
Elbląg 149
ELEKTORAT 47
— Bawarſki 46
— Brandeburſki 47
— Hannowerſki 47
— Koloński 47
— Moguntſki 47
— Ryńſki 47
— Saſki 47
— Trewirſki 47
Embden 49
Enkhuizen 74
Entre Duro & Minho Pr. 28
Erfort 50
Eſpichel K. 29
ESTREMADURA PORT. 28
ESTREMADURA HISZP. 32
Etna G. 64
Euſrates R. 233
Ewora 28
Exceſter 82
Eyder R. 90

F.

Falmuth 82
Falſter W. 88
Fanoë W. 89
Faro W. 85
Felices G. 95
Femeren W. 89
Fer W. 238
Feret K. 41
Fero W. 95
FEZ 239
Filippiny nowe W. 231
Finiſter K. 34
FINLANDIA 98

Fio-

Fionia W. 88
FLANDRIA 67. 73
FLANDR. FRANC. 39
Flekkero 94
Flensborg 90
Fleſſinga 74
FLORENCIA 62
FLORIDA 245
Foburg 90
Föhr W. 89
Formoza W. 231
Fort O. m. 84
FRANCYA 37
FRANCYA NOWA 245
Franckier 75
Frankfort nad Men. 50
Frankfort nad Odrą 50
FRANKOMIA 45
FRANSZKONT 39
Frauſtad 122
Frederichſtad 94
Frederichſtad 90
Friburg 57
Friſch Haff J. 111
Friſch Nering 112
Fryderyſchal 94
FRYZYA 73

G.

Gado K. 241
Galapes W. 247
S. GALLA OPACT. 56
GALLICYA Pr. 32
GALLINDYA Pr. 110
Galloway W. 85
Gambia R. 241
Gamron 232
Gandavum 68
Ganges R. 233
Garda J. 63
Garneſey W. 41
Garumna R. 41
GASCONIA Pr. 39
Gates K. 34
Gdańſk 150
Geffelen 99
GELDRIA Xi. 68
Geldria m. 68
GENEWA 56
Genewa 57
Genewenſkie J. 57
GENUA 62
Gibraltar B. 35
Gilolo W. 231
Glaris 56
Glaſkow 83
Glocеſter 83
Gluma R. 94
Głogow 169

Gniezno 124
Goa 232
Goldynga 217
Goloway 83
Gondar 240
Gopto J. 129
S. Gotarda G. 58
GOTLANDIA Pr. 98
Gotland W. 101
Gotenburg 98
Gradus Aequatora 8
Gran 220
Gratz 50
GRECYA 223
GRENADA Pr. 32
Grenada m. 33
Grenopl 40
GRISONES 56
Grodno 199
GRONINGA 73
Groninga 74
Guda 75
Gure W. 76
Gustard W. 85
Guzarat 231
Gwadalquivir R. 33
Gwadiana R. 33
Gwardafui K. 241
Gwatimala 247
GWIENNA 39
GWINEA 237
GWINEA NOWA 234

H.

Hadersleben 90
Haffa J. 147
Haga 74
Halicz 177
Hamburg 49
HANNONIA 67
Hannover 49
Harlem 75
Harlem J. 75
Harlingue 75
Harvich 82
Havre de grace 40
Hawana 247
Hebrydy W. 84
Heiligenbeil 111
Heiligeland W. 89
Hekla G. 95
Hellevoetsluis 74
Helmstad 98
Helsingfors 99
Helsingor 89
Hemispherium 3. 4
Hermenstad 220
HESSEN Pr. 47
Heidelberga 50
Hieres W. 42
Hindelopen 74
HISZPANIA 31
HISZPANIA NOWA 245

Hit-

Hitteren W. 95
Hogue K. 41
HOKERLAND Pr. 110
HOLLANDYA NOWA 234
Holland 111
HOLLENDRY 66
HOLLENDERS. Rzplta 70
HOLSZTYN. Pr. 47
Homel 213
Honduras 248
Horn K. 249
Horyn R. 181
HOTTENTOTY 238
Huang R. 233
Hudſon Odn. M. 248
Hull 82
Humań 186
Humber R. 84
Huſum 90

I.

S. Jago 247
Jamaika W. 246
JAPONIA W. 231
Jaroſław Moſ. 104
Jaroſław Pol. 177
Jaſſy 224
Jawa W. 230
Iber R. 33
Jende J. 100
Jeniſſea 233
Jeniſſa R. 234
Jerſey W. 42
Jeruzalem 231
Ilantz 57
INDYA 230
INDOSTAN 231
Indus R. 233
INPLANTY Pr. 103
INGRIA Pr. 103
Inn R. 57
Inowrocław 130
Ipſwich 82
IRLANDIA 78. 83
Islandia W. 93
Iſpahan 232
Iſſel R. 75
Iſſelmond W. 76
Iſted 99
Jura G. 41
Jura W. 85
Izabelin 210

K.

Kadix B. 35
KAFRERYA 238
Kaianeburg 99
Kair 240
Kaire R. 241
Kaldetraon G. 29

Kale 40
Kaliary 62
KALIFORNIA 245
Kalifz 123
Kallundburg 89
Kalmar 99
Kama R. 105
Kamboia 232
Kambridga 83
Kameracen-Bifk. 67
Kamieniec Pod. 183
Kamieniec Lit. 183. 210
Kampen 75
KAMSZATKA 231
Kanaryifkie W. 238
KANADA 245
Kandanoe W. 105
Kandia W. 225
Kanton 233
Kantony Szwayцarfkie 55
— Appenzel 56
— Bazylień. 55
— Berneńfki 55
— Friburg 56
— Glaris 56
— Lucernen 56
— Soloturn 56
— Szafhus 56
-- Switz 56
— Underwald 56
— Ury 56
— Zug 56
— Zurich 55
Kantuaria 83
Kantyn K. 241
Kap Biały 241
— *Czarny* 241
— Dobrey nadziei 241
— Du Nord 249
— Kin 95
— Nez 95
— Nord 95
— o trzech wierzchachy 241
— Verd 241
KARYNTYA Pr. 46
Karleby 99
Karloftad 220
Karlsham 99
Karlfkron 99
Karmarten 83
KARNIOLA 46
Karon B. 35
Karpackie G. 165
Karpagoł 104
Kartagena B. 35
Kartagena 247
KASSEL Pr. 50
Kafpiyfkie M. 234
KASTYLIA NOWA 32
KASTYLIA STARA 32

KA-

KATALONIA 32
Kazal 62
KAZAN 105
Kazan 106
Kazimierz 171
KENT Pr. 81
Kiang R. 233
Kielce 169
Kiiow 104
Kimi R. 100
Klar W. 85
Kleck 207
Klima 15
Koden 210
Koge 89
Koimbra 28
Kola 104
Kolbuſzowa 169
Kolding 90
Kolombo 232
Kolonia 49
Koloſwar 220
Komarin K. 234
Komo J. 63
Kompoſtella 33
KONGO Pr. 238
KONNACYA Pr. 82
Końſkie 169
Konſtancień. J. 57
Konſtantynopol 224
Konſtantynow 182
Kopenhaga 89
Korck 83
Kordilers G. 249
Kore 231
Korfu W. 225
Korinte K. 249
Korrentes K. 241
Korſor 89
Korynt 224
Korſyka W. 61
Korzec 182
Kozienice 169
Koziorozca Tropik 11
Kraie niewiadome 18
Krakow 159
Kraſnoſtaw 179
Krempak G. 221
Kreuſe K. 34
KROACYA 219
Krolewiec 110
KRYMSCY TATAR. 224
Kryſtyanpol 181
Krzemieniec 182
Kuama R. 241
Kuba W. 246
Kuneni R. 241
Kunow 169
Kuraſao W. 246
Kuriſch Haff J. 111
Kuriſch Nering 112
KURLANDIA 215

Kuſko

Kuſko 247
Kutno 128

L.

Lachowce 183
LAGENIA Pr. 82
Lagos m. 28
Lagos B. 30
Lands-End G. 85
LANGWEDOCYA 39
Langeland W. 89
Laland W. 88
LAPPONIA Pr. 103
Lapp. Sz. 98
— Duń. 93
Lapveſi J. 100
Laryſſa 224
Larrons W. 231
Laryczow 185
LEGIO Pr. 32
Legio 33
Lek R. 75
Lena R. 234
LENSTER Pr. 82
Leodium Biſk. 48
Leodium Liege 50
Lemnos W. 225
Lepant m. 224
Leſſou W. 88
Leſzno 122
Leuward 74
Lewerpol 83
Levis W. 84
Leyda 75
Lezard G. 85
Lida 198
Ligeris R. 41
Lilla 68
Lima 247
LIMBURG Pr. 67
Limburg m. 68
Limmerik 83
Lintz 50
LION Pr. 39
Lion 40
Lipary W. 61
Lipary 62
Lipawa 212
Lipno 132
Lipſk 50
Lis R. 69
Lisbona 28
LITWA 190
LIWADIA Pr. 224
Liworno 62
Loanda 240
LOANGO Pr. 238
Loango 239
Lofforden W. 95
Loire R. 41
Londondery 83
Londyn 82
L'Orient 40

LOTA-

LOTARINGIA 39
Lubek 49
Lublin 170
Lucern 57
Lucyn 215
Ludſen 215
Luka 62
Lulea 99. 100
Lunden 99
LUXEMBURG 68
Luxemburg 68
LUZACYA Pr. 47
Luzon W. 231
Lwow 174

Ł.

Ładoga J. 104
Łęczna 171
Łęczyca 127
Łowicz 142
Łubien 123
Łuck 181
Łukow 171
Łyſa Gora 169

M.

MACEDONIA 123
Madagaſkar W. 238
Madrit 32
Madziore J. 63
Magadoxo 240
Magdeburg 49
MAGELLAN Pr. 246
Magelan Ciaſn. M. 248
Maiorka 35
Makao 233
Malaget 237
Malaka 231
Malborg 147
Maldywy W. 230
Malta W. 61
Malſtrom 94
MAŁOPOLSKA 158
Man W. 84
Manheim 48
Manilla W. 231
Manilla 233
Mantua 62
Maros R. 221
Marſilia 40
Marken W. 76
MAROK 239
Martin K. 34
Maryany W. 231
S. Maryi K. 29
Marienhauz 215
Matapan K. 226
MAZOWSZE Pr. 133
MECHLIN Pr. 68
Mechlin 68
Medelſart 90
Medenblik 74

Me-

Mediolan 60. 62
Medyna 231
Mekka 231
MEKLENBURG 47
Mekon R. 233
Meler J. 100
Melinda 240
Men R. 51
Memel 111
MERCI Pr. 81
Merida 33
Meridiani Cirkuły 9
Merwa R. 75
Meſſina 62
MEXIK 245
Mexik 247
Middelburg 74
Miedniki 200
Mielnik 172
Międzyrzecz 182
Milfortshaven 83
Mindanao W. 231
Minho R. 29
Minorka W. 35
Mińſko 212
MISNIA 47
Miſſiſipi R. 248
Mittawa 216
Mitylena 225
Modena 62
Mogilno 124
MOGOL 230
Moguncia 48
Mohilow nad Dniepr. 211
Mokka 232
Mombaza 240
MOMMONIA Pr. 82
Mondega R. 29
Mona W. 88
Monarchiczny Rząd 20
MONTFERRAT 60
Monnikendan 74
MONOEMUGI 238
MONOMOTAPA 238
Mons 68
Montawa R. 150
Montroe 83
MORAWA Pr. 48
Moraw R. 221
MOREA 224
Morena G. 34
Morza, Adryatyckie 25
Akwitańſkie 26
Atlantyckie 18. 24
Arcypelag 26. 226
Azof 224
Baltyckie 25. 106
Białe na połnoc 106
Białe albo Propont 226
Czarne 226
Czerwone 242

Mo-

Morza, Hellefpont.
Propon. 226
Hiszpańskie 26
Indyiskie 19
Jońskie 64
Irlandzkie 25
Kaspiyskie 234
Liguryi 64
Lodowate 19. 106. 235
Manche 25
Marmora 226
Murzyńskie 18
Niemieckie 19
Połnocne 25
Południowe Spokoyne 19
Propontis Białe 226
Schagen 90
Spokoyne Południ. 25
Toskańskie 65
Wsrzodziemne 19. 226
Zabach 226
Zachodni Ocean 18
Mosella R. 52
MOSKWA 102
Moskwa 104
Moza R. 69
Mozambik 240
Mozyr 212. 213
Mścisław 211
Mulla W. 85
MULTANY Pr. 223
Multan 232
Munich 48
Munster 50
MUNSTER 48. 84
MURBIA 32
Murcia 33
Murray B. 84
MURZYNY 237
Murzyńskie W. 238
Mysz 207

N.

NAMUR Pr. 67
Namur 68
Nankin 233
Nansi 40
Nantes 40
Narbona 40
NARDOVIA 110
Narew R. 105
Narwa 104
NATANGIA 210
Nawada G. 34
NAWARRA 32
Neapol 62
Negrepont W. 225
Neucastle 82
Neuport 68

NEU-

NEUSCHATEL Pr. 56
Neuſchatel 57
NIDERLAND 66
NIEMCY 43
Niemen R. 118. 199. 260
Nieſter R. 117
Nieśwież 207
Niewa R. 105
Niewiadome Kraie 8
Niger R. 240
NIGRICIA 232
Nikoping 99
Nil R. 240
Nimegue 74
NIMEK Pr. 73
Nitawa 216
Niſſa 220
NOGAIS TART. 224
Nogat R. 147
Nomendale W. 95
Nord Kap 95
Nord-Kin K. 95
Nord Koping 99
Norimberga 50
Noorſtrand W. 89
NORMANDIA Pr. 39
NORTLANDIA Pr. 98
NORTUMBERLAND Pr. 81
NORWEGIA 92
Norwick 83
Noteć R. 120
Nowogorod Wielki 104
Nowogrod Niżſzy 104
Nowogrodek 205
NUBIA 238
Nyburg 90
Nyſtad 99

O.

Obslo 93
Oby R. 234
Ocean Południowy 18
— Zachodni 18
— Połnocny 19
OCZAKOWSCY TATAR. 224
Oczakow 225
Odenſée 89
Odnoga *Morſka*
— Bengalſka 234
— Botnii 25
— Finlandzka 25
— Kategat 101
— Kochinchin 234
— Mexykań 248
— Panama 248
— Perſka 234

Odnoga Siam 234
— Texel 76
— Wadden 76
— Wenecka 25
Odra R. 51
Oeland W. 101
Okka R. 103
Okopy S. Troycy 185
Oleron W. 42
Olesko 183
Olinda 248
Olita 200
Oliwa 153
Olkieniki 200
Ołyka 182
Onega J. 104
Opatow 169
Opole 171
Oregrund 99
Orenok R. 248
Orkady W. 84
ORLEAN Pr. 39
Ortegal K. 34
Orsza 208
Osel W. 105
Ostenda 68
OSTERGOW Pr. 73
Ostrog 182
Ostrzeszow 127
Oświecim 165
Oszmiana 198
Overflakke W. 76
OWERYSSEL Pr. 73
Owiedo 33
Owrucze 188
Oxford 83

P.

Padus. Po. R. 63
PALATINAT. WYZSZY 47
PALATINAT. NIZSZY 47
Palermo 63
Palmas K. 241
Palos K. 34
Pampeluna 33
Panama m. 247
Papinogorod 104
Paradyz 122
Paralellae 10
Parma 62
Parnaw 103
Paryż 39
Passau 50
Patmos W. 226
PEDEMONT Pr. 60
Pegu 232
Pekin 233
PERAQUARIA 246
Perekop 224
Permia Welika 104
PERSIA 230

PERU 246
Peſt 220
Petersburg 103
Peterwaradin 220
Peypus J. 104
Philipsland W. 72
Pilica R. 167
Pillau 111
Piltyn 217
Pinas K. 34
Pińczow 169
Pińſk 210
Piotrkow 126
Piotrowin 169
Pireneyſkie G. 34
PIKARDIĄ Pr. 39
Pitea m. 99
Pitea R. 100
Plata R. 248
Plimuth 82
Płocko 132
Po. Padus R. 63
Podhorce 177
Podkamienie 182
POGESANIA Pr. 110
Polangen 202
Polares Circuli 11
Polongow 202
POLSKA 113
Poli Bieguny Swiata 7
Połocko 204
Połonne 182
POMERANIA Pr. 47
POMEZANIA Pr. 110
Pondiſzery 232
Poniewież 200
Porto 28
Porto-bello 247
PORTUGAL. 27
Portsmuth 82
Poznań 120
Praga 49
Proſna R. 123. 125
Proſzewice 162
PROWANCIA 39
Pregel R. 111
Presburg 220
PRUS. KROL. 107
PRUSY POLSKIE 143
Pruth R. 177
Prypeć R. 208
Przemęc 122
Przemyśl 176
Putten W. 76
Puławy 171
Pułtuſk 132

Q.

Quebek 247
Quiloa 240
Quito 247

R.

Radunia R. 149
Radziejow 128
Radzyn 145
Raguza 220
Rakow 169
Raka Tropic. 11
Ratisbona 50
Rawa m. 140
Rawa R. 140
Re W. 42
Rees G. 52
Reims 40
Ren R. 51
REN NIZSZY 47
REN WYZS 47
Rennes 40
Rewel 103
Riengkioping 90
Rodan R. 41
Rohaczow 213
Rom W. 89
ROMANIA Pr. 223
Romſtad 94
Roſienne 202
Roſkild 89
Roſzel 40
Roterdam 74
Rotomag 40
Roſelgat K. 234
ROSSYA 102
Rouen 40
Roſtok 49
Rownoodległe Cyrkuły 10
Roxent K. 29
Rupella 40
Ruwne 182
Ryga 103
Rypen 88. 89
Rzeczyca 213
Rzeſzow 177
Rzym 61

S.

Saalfeld 111
SABAUDIA 60
Sagalia W. 231
Saint Malo 40
SALE 239
Sallant Pr. 73
Salzburg 46
Salisbury 83
Salonika 224
Samarkand 233
Sambra R. 69
Samborz 177
Samien W. 95
SAMLANDIA Pr. 110
Samos W. 225
Samſonow 169
Samſon W. 88

San R. 174
Sandwich 82
San Salvador 240. 248
Santa-Fe 247
Santylany G. 34
Saragoffa 33
Saraio 220
Sardinia W. 61
Saw R. 221
Sawerna R. 84
SAXONIA WYZSZA 47
SAXONIA NIZSZA 47
Schagen K. 90
Schannon R. 84
Schouetoi K. 234
Schouwen W. 72
Schwitz 56
Seeby 90
Segedyn 220
SEMIGALL. 216
Senegal R. 241
Senjar 240
Sendomirz 167
Sequana R. 41
SERWIA 219
Setubal B. 30
Sewenny G. 41
Sewenwolden Pr. 73
Sewilla 33
Siam 232
Śicie K. 41
Sieciechow 169
SIEDMIOGROD 219
Sieradz 125
SIEWIERZ 166
Sion 57
Sio 225
Skalholt 94
Skaldis R. 69
Skyi W. 84
SLAWONIA 110. 219. 220
Składany Rząd 20
SLĄSK Pr. 48
Slefwik 89
Sluis 75
Slye R. 90
Sławatycze 210
Słonim 207
SŁOWACY 219
Słuck 207
Słucz R. 181
Smirna 131
Smoleńsko 104. 203
Soderham 99
Sofala 240
Sokal 180
Sokol 205
Sokoterra 230
Soloturn 56
Sond Ciasn. M. 254
Sądecz 164

Sor-

Sorlings W. 84
Soza R. 189
SPIZ 164
Srzoda 121. 124
Staniſławow 178
Stantz 57
STANY SKONFE-DER. 70
Staweren 74
Stewen Klint K. 90
Stowanger 94
Strasburg 50
Strasburg, Brodnica 146
Staſzow 169
Strigonium 220
Styr R. 181
STYRIA Pr. 46
SUDAWIA Pr. 110
Sud-Beveland W. 72
Suleiow 126
Sumatra W. 230
Sund Ciaſn. M. 90
Surat 232
Surinam 248
Surrey W. 95
Susdal 104
SUSSEX Pr. 81
Sycylia W. 61
Sylt W. 89
SYRYA 230
SWEONIA Pr. 98
SYBERIA 105
Szadek 125
Szafhus 57
Szager Rack M. 91. 96
Szambery 62
SZAMPANIA 39
Szczecin 49
Szelling W. 76
Szerokość mieyſca 12. 13. 14
Szefter 83
Szkłow 208
SZKOCIA 78
Szokland W. 76
Szterling 83
Sztokolm 98
Sztum 148. 149
SZWABIA 45
SZWAYCARY 54
SZWECIA 97
Szymonikog W. 76

T.

Tafilet 239
Tago R. 29
Taillat K. 41
Tamiſa R. 84
Tarent 63
Tartakow 180
TARTARIA mała 223

TARTARIA Wielka 230
— Moſkiewſka 230
— Chińſka 230
— Dzika 230
Tatry Gory 221
Tawaſtus 99
Tay R. 84
Telſzew 202
Temeſwar 220
Tereſpol 210
TERRA FIRMA 246
Ter Szeling W. 76
Tess 221
TESSALIA 223
Texel W. 76
Texel Odn. M. 76
Tholen W. 72
Tibiſcus 221
Tobolſkoy 106. 233
Tombut 239
Torneo 99. 100
Toruń 145
TOSKANIA 61
Trafalgar K. 34
TRANSYLWANIA 219. 220
TRALOS-MONTES 28
Trankiebar 232
TRANSISALANIA Pr. 73
Trente Pr. 73
Trewir 48
Trieſt 49
Tripoli 239
Troki 198
Tromſo W. 95
Tropici 11
Trzemeſzno 125
Tugurſkie J. 58
Tulon 40
Tuloſa 40
Tunderen 90
Tunis 239
TURCYA EUROPEYSKA 222
— AZIATYCKA 230
Turin 62
TURINGIA 47
Twer 104
Tygris R. 233
Tykocin 173
TYROL Pr. 46

U.

Uhma 99. 100
Ulaborg 99
Ulma 50
ULTER Pr. 82
ULTONIA Pr. 82
Upſal 99
Urbion G. 34

Urk W. 76
UTRECHT Pr. 73
Utrecht 74

W.

Wahal R. 75
Walcheren W. 72
WALENCIA Pr. 32
Walencia 33
Waletta 62
WALEZIA 56
WALLIA Pr. 81
WALTELINA 56
Waradin Wielki 220
Waranger 94
WARDHUS Pr. 93
Wardhus 94
WARMIA 153
Warſzawa 133
Warta R. 118. 120
Waterford 83
S. Wawrzyńca R. 248
Waygatz Ciaſn. M. 106
Waza 99
Wecht R. 75
WĘGRY 218
Wenecia 62
Wener J. 100
WENLO Pr. 73
Weſer R. 51
WESTERGOW Pr. 73
Weſterny W. 84
Weſterwy 99
WESTFALIA Pr. 46
WESTSEX Pr. 81
Weter J. 100
Wexfort 83
Wezuwiuſz G. 64
Wiburg 88. 89. 104
Wideń 48
Wieland W. 76
Wieliczka 162
Wielki S. Bernard G. 58
WIELKOPOLSKA 118. 119
Wieluń 126
Wieprz R. 170
Wiering W. 76
Wight W. 84
Wigos B. 35
Wilia R. 195
Wiłkomierz 198
Wilno 195
S. Wincentego K. 29
Winnica 186
WIRGINIA 245
WIRTEMBERG 46
Wirtzburg 50
Wisby 99
Wiſła R. 117

Wiſmar

Wiſmar 49
Wiſt W. 85
Witepſk 207. 208
Wlieland W. 76
WŁOCHY 59
Włodzimirz 182
Wniebowzięcie L'Aſſompt. 248
Woiewodztwa, Bełzkie 180
— Bracławſkie 185
— Brzeſkie Kujaw. 128
— Brzeſkie Litew. 208
— Chełmińſkie 144
— Inflantſkie 213
— Inowrocławſkie 129
— Kaliſkie 123
— Kiiowſkie 186
— Krakowſkie 159
— Lubelſkie 170
— Łęczyckie 127
— Malborſkie 147
— Mazowieckie 133
— Mińſkie 211
— Mściſławſkie 211
— Nowogrodzkie 205
— Płockie 132
— Podlaſkie 171
— Podolſkie 183
— Połockie 204
— Pomorſkie 149
— Poznańſkie 120
— Rawſkie 148
— Ruſkie 174
— Sędomirſkie 167
— Sieradzkie 125
— Smoleńſkie 203
— Trockie 198
— Wileńſkie 195
— Witebſkie 207
— Wołyńſkie 181
Wolborz 126
Wolfartsdyk W. 72
Wolga R. 105
Wollenhof 73
Wołczyń 210
Wołodimir 104
Wołogda 104
WOŁOSZCZYZNA 223
Wołyń Pr. 181
Wąchocko 169
Wągrowiec 124
Woorn W. 76
Wrocław 50
Wrocławek 129
Wſchowa 122
Wſrzodziemne M. 36
Wygry 199
Wyſokie Lit. 210

WYSPA FRANCYI Pr. 39

V.

Vadden Odn. M. 76
Vauge, Vogelsberg G. 52
Veer-Port 74
Vera-Cruz 247
Vogelsberg G. 52

X.

Xiężyca Gory 241

Y.

Yarmuth 82
Yeddo 233
Yla W. 85
York 83
Ys. K. 234
Yſed 99
Yſſel R. 81. 75
Yſſelmonde W. 76
Ywika W. 35

Z.

Zabach M. 226
Zacinthus W. 225
Zaleſczczyki 185
Zamość 179
ZANGWEBARYA 238
Zant W. 225
ZARA 237
Zator 165
Zaſław 182
Zawſkrzyńſka Ziemia 132
Zbaraż 182
ZELANDIA 72
Zeland Diecezya 88
Zelburg 217
Ziemie: Bielſka 171
— Chełmſka 178
— Ciechanowſka 137
— Czerſka 135
— Dobrzyńſka 131
— Drohicka 172
— Goſtyńſka 140
— Halicka 177
— Liwſka 138
— Lwowſka 175
— Łomżyńſka 137
— Łukowſka 170
— Michałowſka 144
— Mielnicka 172
— Nurſka 138
— Przemyſka 175
— Rawſka 140
— Rożańſka 137

Ziemie: Sanocka 175
— Sochaczewska 140
— Warszawska 136
— Wieluńska 126
— Wiską 136
— Wyszogrodzka 136
— Zakroczymska 136
— Zawkrzyńska 132
Ziemia Nowa, Terre Neuve W. 246
Ziemiaognia W. 247
Zierikzée 74
ZMUDZ 200
Zofi 224
Zony 16
Zug 56
Zuiderzée J. 75
Zurich 57
ZUTPEN Pr. 73
Zutphen 75
Zwaniec 185
Zwol 75
Zytomierz 187

STA-

74
200
224
16
56
J. 75
57
Pr. 73
75
185
75
187

STA-

Just

Antoni Jan

